

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

İSLAM ÜLKELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM
BANKALARININ PERFORMANSLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI VE PERFORMANSLARI ÜZERİNDE
ETKİLİ OLAN FİNANSAL ORANLARIN BELİRLENMESİ

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Tunahan AVCI

Niğde
Ekim, 2017

T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

**İSLAM ÜLKELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM
BANKALARININ PERFORMANSLARININ
KARŞILAŞTIRILMASI VE PERFORMANSLARI ÜZERİNDE
ETKİLİ OLAN FİNANSAL ORANLARIN BELİRLENMESİ**

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Tunahan AVCI

Danışman : Doç. Dr. Metin AKTAŞ
Üye : Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR
Üye : Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Üye : Yrd. Doç. Ayberk Nuri BERKMAN
Üye : Yrd. Doç. Gözde TÜRKMEN

Niğde
Ekim, 2017

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum **“İslam Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması ve Performansları Üzerinde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesi”** başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 13/10/2017

Tunahan AVCI

ONAY SAYFASI

Doç.Dr.Metin AKTAŞ danışmanlığında Tunahan AVCI tarafından hazırlanan “İslam Ülkelerinde Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Performanslarının Karşılaştırılması ve Performansları Üzerinde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih : 13 / 10 / 2017

JÜRİ :

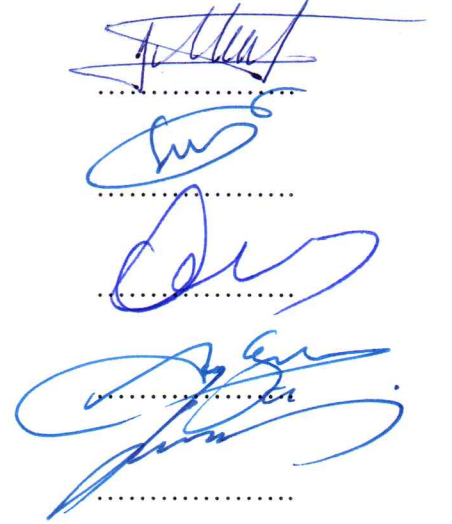
Danışman : **Doç.Dr.Metin AKTAŞ**

Üye : **Prof.Dr. Serkan Yılmaz KANDIR**

Üye : **Doç.Dr. Ömer İSKENDEROĞLU**

Üye : **Yrd.Doç.Dr. Ayberk Nuri BERKMAN**

Üye : **Yrd.Doç.Dr. Gözde TÜRKMEN**

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Yrd. Doç. Dr. Hünkar GÜLER
Enstitü Müdürü V.

ÖN SÖZ

Bu çalışmada, değerli tecrübe, bilgi ve görüşleri ile bana yol gösteren tez danışmanım, değerli hocam sayın Doç. Dr. Metin AKTAŞ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Çalışmanın uygulama kısmında sağlamış oldukları katkılardan dolayı kıymetli hocam sayın Öğr. Gör. Dr. Hasan Hüseyin YILDIRIM'a teşekkür ederim.

Ayrıca değerli hocalarım sayın Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR, sayın Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU, sayın Yrd. Doç. Ayberk Nuri BERKMAN ve sayın Yrd. Doç. Gözde TÜRKMEN'e değerli görüşleri ile tezime yaptıkları katkılardan dolayı teşekkür ederim.

Yine eğitim hayatım boyunca emeği olan hocalarıma teşekkürü bir borç biliyorum. Özellikle öğrencilik hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen anneme, babama, kardeşlerime ve manevi desteği ile her zaman yanımda olan değerli eşime teşekkürü bir borç biliyorum. Yine doktora sürecinde zaman zaman ihmal ettiğim ve heyecanla beni bekleyen oğlum Ahmet Bera'ya çok özel sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak adlarını burada tek tek sayamayacağım, bu günlere gelmemde emeği geçen ve bana destek veren tüm dostlarıma teşekkür ederim. Bu çalışmanın ilgililer için faydalı bir kaynak olacağını ümit ediyorum.

Tunahan AVCI

Ekim / 2017

ÖZET
DOKTORA TEZİ

**İSLAM ÜLKELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ
PERFORMANSLARININ KARŞILAŞTIRILMASI VE PERFORMANSLARI
ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FİNANSAL ORANLARIN BELİRLENMESİ**

AVCI, Tunahan
İşletme Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Metin AKTAŞ
Ekim / 2017, 229 Sayfa

Bu çalışmanın amacı, İslam ülkelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarının karşılaştırılması ve performansları üzerinde etkili olan faktörlerin araştırılmasıdır. Bunun için, Malezya, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye ülkelerinin 2011-2015 dönemine ait yıllık verileri kullanılarak analiz yapılmıştır. Yöntem olarak, Veri Zarflama Analizi (VZA), Oran Analizi ve Panel Veri Analizi kullanılmıştır. Veri olarak ise, Veri Zarflama Analizi için girdi değişkenleri olarak; toplanan fonlar, duran varlıklar, özkaynaklar ve personel giderleri, çıktı değişkenleri olarak; kullanılan fonlar ve diğer getirili aktifler kullanılmıştır. Oran Analizi için, kârlılık oranları, likidite oranları ve risk ve ödeme gücü oranları, Panel Veri Analizi için ise, bağımlı değişken olarak Veri Zarflama Analizi sonucunda elde edilen başarı skorları, bağımsız değişken olarak ise aktif kârlılık oranı, özsermaye kârlılık oranı, kredi mevduat oranı ve borç oranı kullanılmıştır. Yapılan VZA sonucunda; Malezya ve İran'ın tüm yıllarda etkin olduğu, Katar ve Türkiye'nin ise tüm yıllarda etkinlikten uzak olduğu görülmüştür. Ülkelerin verimliliğine bakılırsa; Katar, Türkiye ve Malezya'nın genel olarak verimliliklerini artırdığı Kuveyt, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin genel olarak verimliliklerini azalttığı görülmüştür. Yapılan oran analizi sonucunda; en yüksek kârlılığa Suudi Arabistan'ın, en düşük kârlılığa ise Kuveyt'in sahip olduğu, en yüksek likiditeye Türkiye'nin, en düşük likiditeye ise Malezya'nın sahip olduğu, en yüksek riske İran ve Malezya'nın, en düşük riske ise Katar'ın sahip olduğu görülmüştür. Son olarak yapılan panel veri analizi sonucunda; katılım bankalarının performansları üzerinde aktif kârlılık oranı ve borç oranının pozitif yönde, özsermaye kârlılık oranı ve kredi mevduat oranının ise negatif yönde etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Katılım Bankacılığı, Performans Değerlemesi, Veri Zarflama Analizi, Oran Analizi, Panel Veri Analizi

ABSTRACT
DOCTORAL THESIS

**PERFORMANCE COMPARISON OF THE PARTICIPATION BANKS IN THE
ISLAMIC COUNTRIES AND DETERMINATION OF THE FINANCIAL
RATIOS THAT AFFECT THEIR PERFORMANCE**

AVCI, Tunahan
Business Administration
Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Metin AKTAŞ
October / 2017, 229 pages

The aim of this study is to compare performance of the participation banks in the Islamic countries and to investigate the financial ratios that influence their performance. For this purpose, annual data of Malaysia, Saudi Arabia, Qatar, Kuwait, Iran, United Arab Emirates and Turkey are analyzed for the period of 2011-2015. Data Envelopment Analysis (DAE), Ratio Analysis and Panel Data Analysis are used as analysis methods. For Data Envelopment Analysis, funds collected, fixed assets, equity and personnel expenses are used as input variables and funds used and other earning asset are used as output variables. For Ratio Analysis, profitability ratios, liquidity ratios and risk and solvency ratios are used. For the Panel Data Analysis, while the success scores obtained from the Data Envelopment Analysis are used as dependent variables, the asset profitability ratio, the return on equity, the loan deposit ratio and the debt ratio are used as independent variables. As a result of the DAE, while Malaysia and Iran have been effective all the years, Qatar and Turkey have been ineffective all the years. It is seen from the productivity results of the countries that while Qatar, Turkey and Malaysia generally improve their productivity, Kuwait, Iran and the United Arab Emirates generally reduce their productivity. As a result of the ratio analysis, while Saudi Arabia has the highest profitability, Kuwait has the lowest profitability. It is also seen that while Turkey has the highest liquidity, Malaysia has the lowest liquidity. While the highest risk is seen in Iran and Malaysia, the lowest risk is seen in Qatar. As a result of panel data analysis, it is seen that asset profitability and debt ratios have positive relation, but equity profitability and loan deposit ratios have negative relation on the performance of participation banks.

Key Words: Participation Banking, Performance Evaluation, Data Envelopment Analysis, Ratio Analysis, Panel Data Analysis

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

1.1. KATILIM BANKACILIĞINA İHTİYAÇ DUYULMASININ SEBEPLERİ ...3

1.1.1. Dini Sebepler.....	3
1.1.2. Sosyal Sebepler	5
1.1.3. Ekonomik Sebepler	6
1.1.3.1. Atıl Tasarrufların Sisteme Dahil Edilmesi	9
1.1.3.2. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesi.....	9
1.1.3.3. Reel Sektörün Finanse Edilmesi	10
1.1.3.4. İstihdamın Artırılması	11
1.1.3.5. Rekabetin Geliştirilmesi.....	12
1.1.3.6. Diğerleri	12

1.2. ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ ÜLKELERDE KATILIM BANKACILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ, YASAL YAPILARI, SERMAYE YAPILARI VE AKTİF YAPILARI 14

1.2.1. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi.....	14
1.2.1.1. Türkiye	15
1.2.1.2. Birleşik Arap Emirlikleri.....	19
1.2.1.3. İran	21
1.2.1.4. Katar.....	24

1.2.3.5. Kuveyt	25
1.2.1.6. Malezya	27
1.2.1.7. Suudi Arabistan	30
1.2.2. Katılım Bankacılığının Yasal Yapıları	33
1.2.2.1. Türkiye	33
1.2.2.2. Birleşik Arap Emirlikleri.....	38
1.2.2.3. İran	39
1.2.2.4. Katar.....	41
1.2.2.5. Kuveyt	42
1.2.2.6. Malezya	45
1.2.2.7. Suudi Arabistan	46
1.2.3. Katılım Bankalarının Sermaye Yapıları	46
1.2.3.1. Türkiye	47
1.2.3.2. Birleşik Arap Emirlikleri.....	47
1.2.3.3. İran	48
1.2.3.4. Katar.....	49
1.2.3.5. Kuveyt	50
1.2.3.6. Malezya	51
1.2.3.7. Suudi Arabistan	51
1.2.3.8. Sermaye Yapılarının Yaklaşık Oransal Dağılımı	52
1.2.4. Katılım Bankalarının Aktif Yapıları.....	53
1.2.4.1. Türkiye	53
1.2.4.2. Birleşik Arap Emirlikleri.....	54
1.2.4.3. İran	55
1.2.4.4. Katar.....	55
1.2.4.5. Kuveyt	56
1.2.4.6. Malezya	57
1.2.4.7. Suudi Arabistan	58
1.2.4.8. Aktif Yapılarının Yaklaşık Oransal Dağılımı.....	58
1.3. İSLAMİ FİNANSIN GELİŞMESİNDE ROL OYNAYAN KURULUŞLAR..59	
1.3.1. İslam Kalkınma Bankası.....	59
1.3.2. İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü.....	61
1.3.3. İslam Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü.....	62

1.3.4. İslami Finansal Hizmetler Kurulu	63
1.3.5. Uluslararası İslam Ticaret Finans Kuruluşu	65
1.3.6. İslam Ülkeleri Özel Sektörü Geliştirme Kurumu.....	66
1.3.7. Yatırım Sigortası ve İhracat Kredisi İçin İslami Şirket	67

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

2.1. KATILIM BANKALARININ YAPISI VE ÖZELLİKLERİ.....	68
2.1.1. Katılım Bankalarının Yapısı	68
2.1.2. Katılım Bankalarının Özellikleri.....	79
2.1.3. Kâr Payı ve Faiz Kavramları.....	85
2.1.3.1. Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklılıklar	85
2.1.3.2. Kâr Payı Ödemeleri ile Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenleri.....	87
2.2. KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ.....	90
2.2.1. Özel Cari Hesaplar	90
2.2.2. Katılma Hesapları.....	92
2.2.2.1. Tasarruf Mevduatları.....	92
2.2.2.2. Yatırım Hesapları.....	94
2.3. KATILIM BANKALARININ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ.....	95
2.3.1. Kâr veya Zarar Ortaklığı Esasına Göre Fon Kullandırma	96
2.3.1.1. Mudâra	96
2.3.1.2. Müşareke	99
2.3.2. Fiyat Artışı Finansman Esasına Göre Fon Kullandırma.....	102
2.3.2.1. Murabaha.....	103
2.3.2.2. İcara.....	106
2.3.2.3. Selem ve İstisna	107
2.3.2.4. Karz-ı Hasen	112
2.3.2.5. Kurumsal Finansman Desteği.....	112
2.3.2.6. Bireysel Finansman Desteği	113
2.3.2.7. Sukuk.....	114
2.3.2.8. Puan Sistemi	118

2.3.2.9. Joala	118
2.3.2.10. Teverruk / Tavarruk	118
2.3.2.11. Komadite	118
2.3.3. Gayri Nakit Fon Kullandırma Yöntemleri.....	119
2.3.3.1. Akreditif	119
2.3.3.2. Teminat Mektubu.....	120
2.3.3.3. Referans Mektubu	120
2.3.3.4. Aval ve Kabul Kredileri	120
2.4. KATILIM BANKALARININ KÂRLARININ DAĞITIMINDA KULLANILAN HESAPLAR	121
2.4.1. Birim Değer	121
2.4.2. Hesap Değer.....	122
2.4.3. Birim Hesap Değeri.....	122
2.5. DÜNYA ÜZERİNDE UYGULANAN KATILIM BANKACILIĞINA BENZER YÖNTEMLER.....	123
2.5.1. Tekafül.....	123
2.5.2. Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı Sistemi.....	124
2.6. KATILIM BANKACILIĞINDA FON KAYNAKLARININ VE FON KULLANIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI.....	125
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
LİTERATÜR TARAMASI	
3.1. YURT DIŞINDA KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	131
3.2. TÜRKİYE'DE KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	142
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
İSLAM ÜLKELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI VE PERFORMANSLARI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FİNANSAL ORANLARIN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA	

4.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	151
4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI	152
4.3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ	152
4.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	153
4.4.1. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ	153
4.4.2. ORAN ANALİZİ	160
4.4.2.1. Kârlılık Oranları.....	161
4.4.2.1.1. Aktif Kârlılığı	162
4.4.2.1.2. Özsermaye Kârlılığı.....	162
4.4.2.1.3. Kâr -Gider Oranı.....	163
4.4.2.2. Likidite Oranları	163
4.4.2.2.1. Nakit Mevduat Oranı	164
4.4.2.2.2. Kredi Mevduat Oranı.....	164
4.4.2.2.3. Nakit Cari Hesap Oranı.....	164
4.4.2.2.4. Nakit Aktif Oranı.....	165
4.4.2.3. Risk ve Ödeme Gücü Oranları.....	165
4.4.2.3.1. Borç -Özsermaye Oranı	165
4.4.2.3.2. Borç Oranı.....	166
4.4.2.3.3. Özsermaye Çarpanı.....	167
4.4.2.3.4. Mevduat Kredi Oranı	167
4.4.3. PANEL VERİ ANALİZİ	168
4.5. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ	175
4.5.1. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ	175
4.5.1.1. Etkinlik Analizi.....	175
4.5.1.2. Verimlilik Analizi	180
4.5.2. ORAN ANALİZİ	185
4.5.2.1. Kârlılık Oranlarının Analizi	185
4.5.2.2. Likidite Oranlarının Analizi	190
4.4.2.4. Risk ve Ödeme Gücü Oranlarının Analizi.....	196
4.5.3. PANEL VERİ ANALİZİ	202
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	209

KAYNAKÇA	215
ÖZGEÇMİŞ.....	229

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. 2016 Yılında Türkiye’de Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi ...	18
Tablo 2. Türkiye’deki 2013-2017 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı	19
Tablo 3. 2016 Yılında BAE’de Faaliyette Bulunan İslami Bankalarının Listesi	21
Tablo 4. BAE’deki 2013-2017 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı	21
Tablo 5. 2016 Yılında İran’da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi	23
Tablo 6. İran’daki 2013-2016 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı	24
Tablo 7. 2016 Yılında Katar’da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi	25
Tablo 8. 2016 Yılında Kuveyt’de Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi	26
Tablo 9. Kuveyt’deki 2013 -2016 Yılları Arasındaki Banka Sayısı ve Şube Sayısı	27
Tablo 10. Malezya’da Katılım Bankacılığının Gelişim Süreci	29
Tablo 11. 2016 Yılında Malezya’da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi	30
Tablo 12. Malezya’daki 2013-2015 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı	30
Tablo 13. 2016 Yılında Suudi Arabistan’da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi.....	32
Tablo 14. Suudi Arabistan’daki 2013-2016 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı	32
Tablo 15. Araştırma Kapsamındaki Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011-2015 Dönemine Ait Özkaynak, Toplanan Fonlar ve Bankalara Borçlar Kalemlerinin Toplam Sermaye İçerisindeki Payları	52
Tablo 16. Araştırma Kapsamındaki Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011-2015 Dönemine Ait Kullanılan Fonlar, Diğer Getirili Aktifler ve Nakit ve Benzerleri Kalemlerinin Toplam Varlıklar İçerisindeki Payları	59
Tablo 17. IFSB’nin Yayınladığı Standartlar, İlkeler ve Teknik Notlar	64
Tablo 18. Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklılıklar	73
Tablo 19. Malezya’daki Katılım Bankalarının İş Bölümü Vasıtasıyla Sunduğu Katılım Bankacılık Ürünleri	74
Tablo 20. Katılım Bankacılığı Sisteminde Önemli Rol Oynayan Ülkeler	75

Tablo 21. Katılım Bankacılığı Sisteminin Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı	79
Tablo 22. Genel Olarak Katılım Bankacılığının Bilanço Örneği	82
Tablo 23. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Şekilleri.....	82
Tablo 24. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektörünün Bilanço Kalemleri ve Yüzde Değerleri	83
Tablo 25. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektörünün Gelir Tablosu Kalemleri ve Yüzde Değerleri Örneği.....	84
Tablo 26 Analizde Kullanılan Ülkelerde Katılım Bankası Başına Düşen Kişi Sayısı ve Şube Başına Düşen Kişi Sayısı	130
Tablo 27. Yurt Dışında Katılım Bankalarının Performans Karşılaştırması ile İlgili Yapılan Çalışmalar	139
Tablo 28. Türkiye’de Katılım Bankalarının Performans Karşılaştırması İle İlgili Yapılan Çalışmalar	149
Tablo 29. Çalışmada Kullanılan Girdilerin ve Çıktıların Açıklanması	160
Tablo 30. Oran Analizinde Kullanılan Oranlar	168
Tablo 31. Panel Veri Analizinde Kullanılan Değişkenler	174
Tablo 32. Araştırma Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011-2015 Dönemine Ait Etkin ve Etkinsiz Olma Durumları	180
Tablo 33. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012-2015 Dönemine Ait Verimli ve Verimsiz Olma Durumları	184
Tablo 34. Değişkenlerin Levin, Lin & Chu (LLC) Birim Kök Test Sonuçları	203
Tablo 35. Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi	204
Tablo 36. Klasik Modelde Değişen Varyansın Breusch-Pagan / Cook-Weisberg Testi İle Sınanması.....	205
Tablo 37. Panel Veri Modelinde Otokorelasyonun Wooldridge’in Testi ile Sınanması	205
Tablo 38. Havuzlanmış En Küçük Kareler Regresyonu	206

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye'deki Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)	47
Şekil 2. Birleşik Arap Emirlikleri'nde Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)	48
Şekil 3. İran'da Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)	49
Şekil 4. Katar'da Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)	49
Şekil 5. Kuveyt Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)	50
Şekil 6. Malezya Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)	51
Şekil 7. Suudi Arabistan Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$) ..	52
Şekil 8. Türkiye Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)	53
Şekil 9. Birleşik Arap Emirlikleri Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)	54
Şekil 10. İran Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)	55
Şekil 11. Katar Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)	56
Şekil 12. Kuveyt Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)	56
Şekil 13. Malezya Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)	57
Şekil 14. Suudi Arabistan Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)	58
Şekil 15. Katılım Bankacılık Sisteminin Toplam Aktif Değeri (yüzbin \$)	76
Şekil 16. Katılım Bankacılığı Sisteminin Özkaynak Değeri (yüzbin \$)	76
Şekil 17. Katılım Bankacılığı Sisteminin Toplanan Fon Değeri (yüzbin \$)	77
Şekil 18. Katılım Bankacılığı Sisteminde Kullanılan Fon Değeri (yüzbin \$)	77
Şekil 19. Katılım Bankacılığı Sisteminin Net Kâr, toplam Gider Ve Toplam Gelir Değerleri (yüzbin \$)	78
Şekil 20. İslami Finans Modelleri	80
Şekil 21. 2010-2014 Yıllarına Ait Mevduat Bankacılığı Faiz Oranları ve Katılım Bankacılığı Kâr Payları	89
Şekil 22. 2010-2014 Yıllarına Ait Katılım Bankacılığı Fon Kullanırma Faaliyetleri ..	89
Şekil 23. Mudaraba Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması	98
Şekil 24. Müşareke Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması	101
Şekil 25. Murabaha Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması	105
Şekil 26. Murabaha - Maliyet Artı Finansman	106

Şekil 27. İcra Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması	107
Şekil 28. Selem Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması	109
Şekil 29. İstisna Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması.....	110
Şekil 30. İstisna'a Finansman Şekli	111
Şekil 31. Genel Olarak İcra Sukuk İşlemi	116
Şekil 32. Genel Olarak Mudaraba Sukuk İşlemi.....	117
Şekil 33. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Aktif Değerleri (yüzbin \$)	126
Şekil 34. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Özkaynak Değerleri (yüzbin\$).....	126
Şekil 35. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Toplanan Fonları (yüzbin \$).....	127
Şekil 36. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Kullandırılan Fonları (yüzbin \$)	128
Şekil 37. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Diğer Getirili Aktifleri (yüzbin \$).....	128
Şekil 38. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Bankalara Olan Borçları (yüzbin \$)	129
Şekil 39. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Etkinlik Değerleri.....	176
Şekil 40. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Etkinlik Değerleri.....	177
Şekil 41. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Etkinlik Değerleri.....	178
Şekil 42. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Etkinlik Değerleri.....	178
Şekil 43. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Etkinlik Değerleri.....	179
Şekil 44. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Verimlilik Değerleri	181
Şekil 45. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Verimlilik Değerleri	182

Şekil 46. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Verimlilik Değerleri	182
Şekil 47. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Verimlilik Değerleri	183
Şekil 48. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Kârlılık Oranları	185
Şekil 49. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Kârlılık Oranları	186
Şekil 50. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Kârlılık Oranları	187
Şekil 51. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Kârlılık Oranları	188
Şekil 52. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Kârlılık Oranları	189
Şekil 53. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Likidite Oranları.....	190
Şekil 54. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Likidite Oranları.....	191
Şekil 55. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Likidite Oranları.....	192
Şekil 56. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Likidite Oranları.....	193
Şekil 57. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Likidite Oranları.....	194
Şekil 58. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları	196
Şekil 59. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları	197
Şekil 60. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları	198
Şekil 61. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları	199

Şekil 62. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları	200
--	-----

KISALTMALAR

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ARD:	Amerikan Araştırma ve Geliştirme
BCC:	Banker, Charnes ve Cooper
BDDK:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BAE :	Birleşik Arap Emirlikleri
BNM:	Malezya Merkez Bankası
CBUAE:	Birleşik Arap Emirlikleri Merkez Bankası
CBI:	İran Merkez Bankası
CBKW:	Kuvet Merkez Bankası
CBQ:	Katar Merkez Bankası
CCR:	Charnes, Cooper ve Rhodes
COMCEC:	Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komitesi
DB:	Doha Bank
DESİYAB:	Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası
DIB:	Dubai İslam Bankası
ED:	Etkinlik Değişimi
FRA:	Finansal Rasyo Analizi
GİA:	Gri İlişkisel Analiz
ICD:	İslam Ülkeleri Özel Sektörü Geliştirme Kurumu
ICIEC:	Yatırım Sigortası ve İhracat Kredisi için İslami Şirket
ICIS:	Uluslararası İslam Araştırmaları Merkezi
IDB:	İslam Kalkınma Bankası
IFA:	Uluslararası Fıkıf Akademisi
IFSB:	İslami Finansal Hizmetler Kurulu
IIBI:	İslami Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü
IAB:	Uluslararası Arap İslam Bankası
IRTI:	İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü
ITFC:	Uluslararası İslam Ticaret Finans Kuruluşu
JIBFI:	Ürdün Katılım Bankacılığı
KVB:	Karar Verme Birimi
MTV:	Malmquist Toplam Verimlilik
ÖFK:	Özel Finans Kurumu

OIC:	İslam İşbirliği Teşkilatı
PLS:	Kâr-Zarar Ortaklığı Sistemi
QNB:	Qatar National Bank
SAMA:	Suudi Arabistan Para Ajansı
SFA:	Stokastik Sınır Analizi
TBB:	Türkiye Bankalar Birliği
TCPP:	Ticaret İşbirliği ve Tanıtım Programı
TD:	Teknolojik Değişme
TED:	Teknik Etkinlik Değişimi
TFKB:	Türkiye Finans Katılım Bankası
TKBB:	Türkiye Katılım Bankalar Birliği
VZA:	Veri Zarflama Analizi

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, İslam ülkelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarının karşılaştırılması ve performansları üzerinde etkili olan faktörlerin araştırılmasıdır.

Bu çalışmanın yapılması, katılım bankalarının başarılı olduğu ülkelerde nelerin daha iyi yapıldığı ve yine performansı düşük olan ülkelerde katılım bankacılığı açısından nelerin eksik yapıldığı görülerek uluslararası düzeyde katılım bankacılığı sisteminin gelişmesine katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir. Yine, bu çalışma performansı yüksek olan katılım bankacılığı sistemine yatırım yapacak olan yatırımcılara yol göstermesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca performans üzerinde etkili olan oranların tespit edilmesiyle katılım bankacılığı sisteminin geleneksel bankacılık sistemiyle daha kolay rekabet edebilmesi için sektör temsilcilerine farklı bakış açısı kazandıracığı düşünülmektedir. Performans üzerinde etkili olan oranların hangi yönde etkili oldukları tespit edilip doğru yorumlanması iyi bir yatırım stratejisi oluşturabilmek adına da büyük önem arz etmektedir.

Katılım bankaları kâr veya zarara katılma esasına göre fon toplayıp, bu fonları genel olarak peşin alım vadeli satım ve kâr/zarar ortaklığı şeklinde kullandıran bir bankacılık sistemidir. Toplanan fonların kullanılma şekli katılım bankalarının performanslarının artırılması açısından önem arz etmektedir. Katılım bankalarının topladıkları fonlarının çoğunu peşin alım vadeli satım yerine kâr/zarar ortaklığı şeklinde kullandırmaları, ülkemizde ve diğer ülkelerde yatırımların, istihdamın, ihracat ve ithalatın üzerinde olumlu etki yaparak ekonominin kalkınmasına katkı sağlayabilecektir. Bunun sonucunda, katılım bankalarının topladığı ve kullandığı fonlarda artış sağlanabilecektir. Dolayısıyla bu ekonomik canlanmayla birlikte katılım bankalarının performanslarının artması da mümkün olabilecektir. Çünkü, katılım bankalarının kârlı alanlara yatırım yapmasıyla birlikte toplanan fonlara yüksek kâr payı dağıtılması ve kâr payının yüksek olması yeni yatırımlar için toplanacak olan fonların artmasını sağlayabilir. Böylece katılım bankalarının performanslarının artması beklenebilir.

Katılım bankalarının performans karşılaştırma çalışmaları, genellikle ülke içerisindeki faizli bankalar ile yapıldığı görülmekte ancak bu çalışma farklı olarak ülkeler arasında performans karşılaştırmasını içermektedir. Yine bu çalışmanın, katılım bankalarının performansları üzerinde etkili olan faktörleri araştırmasının,

genel olarak diğer çalışmalardan farklı olan diğer bir yönünü ortaya koyduğu düşünölmektedir.

Literatürde katılım bankalarının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalarda genel olarak veri zarflama analizi (VZA), oran analizi, dikey analiz, yatay analiz, camels analizi ve panel veri analiz yöntemlerinin kullanıldığı görölmektedir. Bu tez çalışmasında da veri zarflama analizi, oran analizi ve panel veri analiz yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmada Malezya, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye ölkeleri yer almaktadır. Bu ölkelerin 2011-2015 dönemine ait yıllık verileri kullanılarak analizler yapılmaktadır. Yapılan analizlerde veri olarak ise, Veri Zarflama Analizi için girdi değişkenleri olarak; toplanan fonlar, duran varlıklar, özkaynaklar ve personel giderleri, çıktı değişkenleri olarak; kullandırılan fonlar ve diğer getirili aktifler kullanılmaktadır. Oran Analizi için, kârlılık oranları, likidite oranları ve risk ve ödeme gücü oranları kullanılmaktadır. Panel Veri Analizi için ise, bağımlı değişken olarak Veri Zarflama Analizi sonucunda elde edilen başarı skorları, bağımsız değişken olarak ise aktif kârlılık oranı, özsermaye kârlılık oranı, kredi mevduat oranı ve borç oranı kullanılmaktadır.

Yapılan çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde; katılım bankacılığına ihtiyaç duyulmasının sebeplerinden, araştırma kapsamındaki ölkelerde katılım bankacılığının tarihsel gelişimi, yasal yapıları, sermaye yapıları ve aktif yapılarından, İslami finansın gelişmesinde rol oynayan kuruluşlardan bahsedilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; katılım bankalarının yapısı ve özelliklerinden, fon toplama yöntemlerinden, fon kullandırma yöntemlerinden, kâr dağıtımında kullanılan hesaplardan, dünya üzerinde uygulanan katılım bankacılığına benzer yöntemlerden ve katılım bankacılığında fon kaynaklarının ve fon kullanımının karşılaştırılmasından bahsedilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; literatür taraması olarak yurt dışında katılım bankacılığının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalar ve Türkiye’de katılım bankacılığının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalardan bahsedilmektedir.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde; analiz yöntemleri ve sonuçlarından bahsedilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞININ GELİŞİMİ

Katılım bankacılığı sisteminin, ihtiyaçların artmasıyla birlikte gelişme kaydettiği söylenilmektedir. İhtiyaç duyulan sebeplerin belirlenmesiyle birlikte her geçen gün yeni gelişmelerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda bu bölümde katılım bankacılığına ihtiyaç duyulmasının sebepleri, araştırma kapsamındaki ülkelerde katılım bankacılığının tarihsel gelişimi, yasal yapıları, sermaye yapıları ve aktif yapılarından bahsedilmektedir. Yine, İslami finansın gelişmesinde rol oynayan kuruluşlardan genel olarak bahsedilmektedir.

1.1. KATILIM BANKACILIĞINA İHTİYAÇ DUYULMASININ SEBEPLERİ

Katılım bankacılığına ihtiyaç duyulma sebepleri dünyada ticari faaliyetlerin, uluslararası rekabetin ve küreselleşmenin artmasıyla birlikte ortaya çıkmaktadır. Özellikle son yüzyılda ortaya çıkan bu gelişmeler ile birlikte faizsiz işlem yapmak isteyen kişilerinde ihtiyaçları artmaktadır. Bu bağlamda katılım bankacılığına ihtiyaç duyulması dini sebepler, sosyal sebepler ve ekonomik sebepler olarak bu başlık altında açıklanmaktadır.

1.1.1. Dini Sebepler

Şeriat olarak bilinen İslam hukuku öncelikli olarak Kur'an-ı Kerim ve Sünnete aittir. Kur'an-ı Kerim, ekonominin ve İslami kanunların da aralarında bulunduğu yaşamın her bir yönüyle ilgili rehberlikten oluşmaktadır (Ahmad, 2013: 6). Sünnet ise peygamberimizin mübarek sözleri, işledikleri ve başkaları tarafından yapılan işlerde o işi tasvip mahiyetindeki sükutlarıdır (Fazilet Neşriyat, 2012: 28). Başka bir deyişle, Sünnet, Kur'an-ı Kerimde belirtilen teorik kuralları Peygamber Efendimizin hayatından örnekler olarak pratik uygulamalara çevirir. Katılım bankacılığı muamalat'ın bir parçasıdır. Yani günlük yaşamdaki her hareketin yönetimini ve kontrolünü ifade eder. Kur'an-ı Kerimi ve Sünneti bilerek ya da bilmeyerek farklı yorumlayanlar bulunduğundan bazı meselelerde tutarsız sonuçların olabileceğinin farkında olunması gerekmektedir. Bu sorunu çözmek için Ehl-i Sünnet vel Cemaat'ın

amelde 4 hak mezhebi olan Hanefi, Maliki, Şafii ve Hanbeli mezheplerine İslami bankacılıkta İslam hukukunu anlamak için bakılmalıdır (Ahmad, 2013: 7). Çünkü amelde birer hak mezhep olan bu mezhepler Kitap, Sünnet, İcma-i Ümmet ve Kıyas-ı Fukaha üzerine kurulmuştur (Fazilet Neşriyat, 2012: 30). İslami kanunların başlıca hedefleri, insanların refahını temin etmek ve herhangi bir zarardan insanları korumaktır. Bu nedenle, katılım bankacılığı operasyonunda faiz, spekülasyon, tefecilik ve etik olmayan işlemlerin tamamen ortadan kaldırılmasının sağlanması çok önemlidir (Ahmad, 2013: 7).

1970'lerden bu yana, katılım bankacılığı uluslararası finansal alanda yeni bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştır. Fakat İslami bankacılığın felsefesi ve ilkeleri 1400 yılı aşkın bir süredir Kur'an-ı Kerim'de ve Hz. Muhammed (sav)'in sünnetinde belirtilmektedir. Katılım bankacılığının ortaya çıkışı İslam'ın canlanması ile ilgilidir. Özellikle bu canlanma Müslümanların hayatlarının her alanında İslam'ın belirttiği şekilde yaşamayı arzu ettiklerinin bir göstergesidir (Khiyar, 2012: 1134).

Tüm dinlerde faizsiz bankacılık sisteminin kurulmasının en önemli nedeni "faiz yasağı"dır. Faizin toplum ahlâkı üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğu gibi ekonomik haksızlıklara ve beraberinde bir çok probleme neden olduğu bilinmektedir. Tarih boyunca bütün semavi dinler, faizin toplum hayatında ekonomik ve sosyal dengeleri bozduğu yine adaletsizliğe yol açtığı gerekçesiyle faizi hoş görmemişlerdir. Son din olan İslam dinine göre faizin yasak olmasının temelinde faizin Allah tarafından yasaklanması vardır. Günümüzde ilim adamları tarafından Kur'an-ı Kerim, hadis ve sünnet kaynaklarına dayanılarak faiz yasağının uygulanması ile ilgili yaşama uygun akılcı açıklamalar yapılmaya çalışılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de faiz anlamını taşıyan sözcük riba'dır. Riba'nın kelime manası artma-çoğalmadır. Kur'an-ı Kerim'de faiz, borçtan elde edilen kazanç olarak belirtilmektedir. Buradaki artışın yani riba'nın borç sebebiyle olması onu faizli işlem hükmüne sokmaktadır (Baykara, 2012: 19).

İslam dini gelmeden önce Arap Yarımadası'nda iktisadi hayat hemen hemen faiz esasına göre kurulmuştur. Faiz karşılığında borç para veren banker ve tefeci gibi zenginler servetlerini büyütmüşlerdir. Vadesi gelmiş olan borç ödenmediği zaman faiz anaparaya ilave edilmekte, yeni bir vade ile yeni bir faiz uygulanmaktadır. Mürekkep faiz olarak adlandırılan bu uygulama paraya ihtiyacı olanların borç yüklerini sürekli olarak arttırmakta beraberinde zengin kişiler daha zenginleşmekte, fakir kişiler ise daha da fakirleşmektedir. İslam dininin gelmesi ile birlikte faiz haram kılınmış ve

yasaklanmıştır. Kuran-ı Kerim’de faizin neden haram olduğu konusu ve faizli işlemlerin haksızlık olduğuna dair bilgi mevcuttur (Şen, 2011: 54-55).

Faizsiz bankacılık sisteminin ortaya çıkmasının sebebi, faizli işlemlere karşı İslam’ın koyduğu yasaktır. İslami kaynakların faizli işlemlerden yapılan kazancın haram olduğunu belirtmesi ve bunun neticesinde faizli işlemlerden sağlanan kazancı istemeyen insanların atıl kalan fonlarının ekonomi dünyasına kazandırılması düşüncesi faizsiz bankacılık sistemini ortaya çıkarmıştır (Mücahitoglu, 2015: 6).

1.1.2. Sosyal Sebepler

Gelir dağılımı adaletsizliğinin yüksek oranlara ulaştığı az gelişmiş ülkelerde gelir adaletsizliğine yol açan faktörlerin bertaraf edilmesi ve işgücü ile sermayedarların çatışmadan sistemde birlikte yer alabilmesi amacıyla faizsiz bankacılık sistemi geliştirilmiştir. Faizsiz bankacılık sisteminde özellikle sermayedar, sahip olduğu sermayesi oranında kâra veya zarara ortak olduğundan dolayı geleneksel bankacılık sisteminde olduğu gibi sermaye sahibine doğru tek taraflı kaynak aktarımı olmamaktadır. Sosyal devlet anlayışının dünyanın her tarafında kabul görmesi faizsiz bankacılık sisteminin gelişmesini daha da kolaylaştırmıştır (Mücahitoglu, 2015: 7).

Sosyal alanda toplumu düzenleyen eşitsizlikleri gideren birçok kural ve düzenlemeler İslam dini ile birlikte getirilmiştir. Sermayeye ihtiyacı olan işletme sahipleri, sanatkârlar ve bireyler için gerekli olan finansman hangi yollar ile sağlanabilir, bunun için ihtiyaç duyulan kurumlar nasıl kurulabilir sorularına aranan cevaplar İslami finans kurumlarının doğuşuna katkıda bulunmuştur. Faizsiz bankacılık ile faizden dolayı ortaya çıkabilecek sebepsiz zenginleşme, ekonomik sistem içerisinde farklı gelir grupları arasında bulunan dengesizliğin azaltılması ve emek arz edenlerin aleyhinde gerçekleşen sosyal adaletsizliklerin önüne geçilmesi amaçlanmaktadır (Yayar, 2012: 19).

Sermaye sahibi olan kişiler hemen hemen bütün toplumlarda güçlü olan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır. Paraya duyulan ihtiyacın derecesi arttığında çok fazla zengin olmayan insanlar tarafından bazen bu güç kötüye dahi kullanılmaktadır. Bu şekilde sosyal barış tehlikeye girmektedir. Bu durum çoğu zaman, tüketim ihtiyaçlarından dolayı borç alınması durumunda ortaya çıkmakta ve sadece insanlar arasında değil, bazen devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerin de bile görülmektedir. Örneğin, 2. Dünya Savaşında İngiltere, ABD’den faizsiz borç talep etmiş, fakat bu

talep Amerikalılar tarafından kabul edilmemiştir. Daha sonra yapılan görüşmeler neticesinde, istenilen borcun faizli olarak verilmesi konusunda bir anlaşmaya varılmıştır. Yaşanan bu durum İngilizler üzerinde oldukça olumsuz bir etki bırakmış ve Lord Kiens, anlaşmayı yapan kişi olarak bu olumsuz etkiyi; şu sözler ile açıklamıştır: “Bu anlaşmada Amerika’nın bize karşı tutumu ve davranışlarından duyduğum üzüntü ve büyük acıyı ebediyen unutmayacağım. Çünkü Amerika, bizlere faizsiz bir kuruluş bile vermeyi kabul etmemiştir.” Faizsiz bankacılık sisteminde ortaklık hâkim olduğundan, sen çalış ben yiyeyim felsefesine yer verilmemekte, bu sayede sosyal barışın sağlanması yolunda bir adım ileriye gidilmektedir. İş dünyasında, tüccarların yaptığı da budur; faaliyet sonucunda bir kazanç var ise kazancın bir kısmını sermayesini kullandığı kişiye verir; eğer zarar etmişse, zararını sermaye sahibine aktarmak suretiyle zararını azaltma yoluna gider. Buradaki ekonomik ilişkilerde kin ve düşmanlığın ortaya çıkma ihtimali faizli sisteme göre daha düşük bir ihtimaldir. Faizsiz bankaların kendine özgü olan proje çalışmaları sayesinde, yeni istihdam imkanları sağlanılmaktadır. Bu yönüyle de proje çalışmaları sayesinde faizin yıkıcı etkilerini ortadan kaldıracı bir rol üstlenmekte ve toplumun düzeninin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Doğan, 2008: 20).

İslam düşüncesine göre ekonomik hayatta bireyin asli rolü tüketim sürecinde ya da borç ilişkisinde değil, üretim sürecindedir. Bu süreç ticarete ve üretimde ağırlıklı olarak kâr veya zararın paylaşımı mekanizmasıyla yürütülmekte ve bu mekanizma fırsat eşitliğini sağlamanın araçlarından biri olarak kabul edilmektedir. Müslümanlar, fırsat eşitliğini ve adaleti, toplumsal fonksiyonların uyumlu bir şekilde işleyebilmesi için önemli görmektedirler. Bu amaçla gelirin yeniden dağıtılması sistemine göre hareket edilerek fakir bireyler için gelir sağlanmakta ve bütün bireylerin asgari ihtiyaçlarının karşılanması İslam toplumlarında asıl olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda zekât, sadaka, borç silme, vakıflar gibi diğer mekanizmalar devreye sokulmaktadır (Şen, 2011: 49).

1.1.3. Ekonomik Sebepler

1960’lı yılların başında faizli işlem yapma endişesini taşıyan tasarruf sahiplerinin fonlarının ekonomiye kazandırılması amacıyla ilk başta İslam ülkeleri olmak üzere birçok ülkede faiz esas yerine kâr/zarar esasına göre bankacılık

faaliyetinde bulunan kuruluşların kurulmasına ilişkin girişimler başlamıştır (Aras ve Öztürk, 2011: 1).

Katılım bankalarının ekonomiye farklı açılardan katkısı vardır. Bu katkılar finansal sistem içerisine girmeyen fonları sisteme kazandırması, gelir dağılımının düzenlenmesi, kayıt dışı ekonomik faaliyetlerin kayıt altına alınması, tasarruf sahibine kazanç sağlaması (atıl kaynakların değerlendirilmesi), reel sektöre kaynak aktararak ekonominin büyümesine katkı sağlaması, Kurumlar Vergisi, KKDF, KDV ve BSMV ödeyerek kamu maliyesine katkıları, reel sektörün doğrudan fonlanması sebebi ile istihdamın artışı ve sürekliliği ile sosyo-kültürel faaliyetlere katkıları sayılabilir. Katılım bankacılığı yeni bir model olarak ortaklık ve kâr payı gibi risk paylaşımıyla tanışmıştır. Bu model sayesinde, ekonomi hayatındaki keyfiyet daha dinamik bir hale geleceği beklenilmektedir (Ece, 2011: 4).

Günümüzde gelişme aşamasında olan ekonomilerdeki genel ekonomik istikrarsızlık türü enflasyondur. Esasen üretimi teşvik etmekte olan katılım bankaları enflasyonu azaltıcı etkisinin yanında yeni istihdam imkanlarının sağlanmasına da doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır. Hızlı bir ekonomik ve sosyal kalkınma çabası içerisinde olan ülkemizde bu hedefin gerçekleştirilmesi için aşılması gerekli en önemli sıkıntılardan birisi, tasarrufların artırılması ve bunların yatırımlara dönüştürülmesidir. Bu kurumlar özellikle petro-dolar sahibi İslam ülkelerinden fon akışını sağlamak bakımından önemli bir fonksiyon üstlenebilirler. Elbette İslam ülkelerinin tamamı faizsiz bankacılık esasına göre bütün fonlarını uluslararası dolaşıma sokmamaktadırlar. Yine de dünyada halen küçümsenmeyecek bir tutardaki 1.5-2 trilyon dolar civarındaki bir fon katılım bankalarında değerlendirilmektedir. Sözü edilen bu meblağın faizli işlemlerde kullanılmayacağına göre faizsiz işlemler ile reel sektöre, yani yatırımlara yönlendirilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir (Güngör, 2015: 29-30).

Katılım bankacılığına ihtiyaç duyulmasındaki ekonomik sebepler genel olarak aşağıdaki gibi özetlenebilir (Aras ve Öztürk, 2011: 172):

- Katılım bankacılığı tarafından faizsiz işlemlerin yapılabilmesi için yeni finansman metotlarının kazandırılmasına ihtiyaç duyulması,
- Faize karşı duyarlı ve geleneksel bankalara mesafeli olan yeni müşterilerin sisteme kazandırılması,
- Toplanan fonların ve kaynakların proje bazında kullandırılmasıyla birlikte etkinliğin ve verimliliğin artırılması,

- Atıl fonların reel ekonomiye kazandırılması,
- Katılım bankalarının, esnek fon toplama yöntemlerinin yanı sıra üretime ve ticarete dayalı finansman yöntemleriyle cari faiz oranlarının düşmesine katkıda bulunması,

Katılım bankalarının kâr veya zarar ortaklığı sistemi ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır. Yine katılım bankalarının kârlı sektörlerde fon yönetmek zorunda olmaları özellikle nakit akışlarını ve piyasa güvenini arttırmaktadır (Yazdan ve Sadr, 2012: 5).

Bugün batının kalkınması özellikle verimli kurumlara odaklanması ile. Politik sistem, kurumları beslemeli, rantçı faaliyetleri yasaklamalı ve meşru çerçevede yapılan faaliyetlere engel olmamalıdır. Aynı zamanda eğitim, sağlık, yoksulluğun ortadan kaldırılması, daha düzgün bir gelir dağılımı, sürdürülebilirlik ve özgürlük dahil olmak üzere insani gelişmeyi, kucaklayan bir toplumsal görünüm sağlamalıdır. Bu durum İslami bakış açısıyla benzerlik göstermektedir. İslami teknikler, sosyal ve ekonomik adaleti kucaklamalı, ahlaki, insani, merhamet, cömertlik ve sadaka gibi İslam kuralları içermeli ve bu kurallara uyulması hakkında daha fazla vurgu yapmalıdır (Askari, 2013: 158).

İslami ekonomik sistem kesinlikle İslami değerleri güçlendirmeli özellikle sosyo-ekonomik adalet, ekonomik büyüme, kalkınma ve sosyal refah gibi unsurların sağlanmasını bir politika olarak benimsemelidir. Böylece finansal kuruluşlar ve sistemler hiç şüphesiz ekonomik büyümeye ve refah seviyesinin artmasına yardımcı olabilirler (Arabi, 2014: 106).

Son on yılda dünya genelinde İslami finans ve bankacılığın, hızlı ve güçlü bir şekilde büyüdüğü görülmektedir. Müslümanların yatırım davranışlarının İslami bankacılık ve İslami finans yöntemlerinden etkilendiği görülmektedir (Asif ve Diğerleri, 2014: 9).

Katılım bankacılığı sisteminin ekonomik sebepleri ülkemizde ve dünyada son yıllarda önemle vurgulanmaktadır. Çünkü bu ekonomik sebepler sayesinde refahın tabana yayılacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda atıl tasarrufların sisteme dahil edilmesi, kayıt dışı ekonominin önlenmesi, reel sektörün finanse edilmesi, istihdamın artırılması ve rekabetin geliştirilmesi gibi ekonomik sebeplere aşağıda değinilmiştir.

1.1.3.1. Atıl Tasarrufların Sisteme Dahil Edilmesi

Bazı Müslüman ülkelerde katılım bankaları kurulduktan sonra özellikle yaygın olarak ekonomik faaliyetler döngüsü ortaya çıkmıştır. Öncelikle katılım bankaları tarafından, faizsiz bankacılık sınırları içerisinde kalması şartıyla geleneksel bankaların yapmış oldukları faaliyetlere odaklanarak kapsamlı bir çalışma yapılmıştır. Ekonomistler faizsiz bankacılık için faize dayalı sistemin bütün hizmetlerinin benzerini yapmaya çalışmışlardır. İslam hukukuna uygun alışveriş kartları, bankacılık hizmetleri ve kredilerin her türünün uygun çerçevede bulunacağı İslam ekonomistleri ve âlimleri tarafından belirtilmiştir (Arabi, 2014: 100).

Geleneksel bankalar ile işlem yapmaktan kaçınan, İslam hukukuna önem veren bireyler, katılım bankacılığı ile tasarruflarını artırabilir. Dindar Müslümanların ihtiyaçlarını karşılayacak bir finansal sistem yer almazsa dini değerlerinden dolayı bu bireyler tasarruflarını değerlendirmek istemeyebilirler. Bu sebeple katılım bankacılığında tasarrufların değerlendirilmesi için finansal araçlar artırılmaktadır (İmam ve Ross, 2015: 8).

Katılım bankaları mikro finansı teşvik etmek için Mudaraba, Murabaha ve Müşareke gibi İslami finansın farklı yöntemlerini kullanmaktadır. Finansman ihtiyacı olan kurumlara kredi sağlamada katılım bankacılığı önemli hale gelmiştir. Bu bankalar fon ihtiyacı olan yani mali ya da maddi duran varlığa sahip olmayan girişimcilere finansman sağlamaktadır. Katılım bankaları fon bulmada sıkıntıya düşen girişimcilere fon sağlayarak projelerini gerçekleştirmelerini sağlamakta girişimcilerin kârlı alanlara ve ekonomik faaliyetlerde bulunmasına mümkün olduğunca yardımcı olmaktadır. Böylece yerel ekonomik faaliyetler daha da genişlemekte, makro düzeyde ülkeye, mikro düzeyde de topluma yarar sağlamaktadır (Asif, Ather ve Isma, 2014: 9).

1.1.3.2. Kayıt Dışı Ekonominin Önlenmesi

Bir ülkenin ekonomik büyüme düzeyini önemli ölçüde etkileyen bazı faktörler vardır. Bunlar arasında yolsuzluk ekonomik büyümeyi olumsuz olarak etkilemektedir. Hiçbir ekonomi yolsuzluğun yapılmasına izin vermemektedir. Ekonomilerde yolsuzluk genel olarak ulustan ulusa ve yaşam standardına göre değişmektedir. Hukuk, demokratik sorumluluk, bürokratik kalite üstünlüğü ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyebilir iken, yolsuzluğun ekonomik büyüme üzerindeki olumsuz etkiye sahip olduğu bir gerçektir (Asif ve Diğerleri, 2014: 9).

1.1.3.3. Reel Sektörün Finanse Edilmesi

İslami finans yöntemleri yapısı gereği, nadiren reel ekonomiye katkıda bulunan borç erteleme, borç takasları, nakit değerler ile spekülasyon hareketler, bankalar arası spekülasyon likidite transferleri, döviz spekülasyonu, açığa satış, hedge fonlar ve teminatlı borçlar gibi geleneksel bankacılığının paradan para kazanma faaliyetlerine uygulanmamaktadır (El-Galfy ve Khiyar, 2012: 949).

Ekonomilerin gelir ve servet dağılımına, katılım bankaları daha katılımcı ve adil olarak katkıda bulunmaktadır. Herhangi bir toplumda fona ihtiyacı olan, yatırım yapamayanlar ve üretim yapamayanlar olmak üzere iki grup bulunmaktadır. Bu grupların yatırım için yeterli fonları olmadığından, katılım bankaları ilk olarak tasarruf sahiplerinden fon toplayıp bu fonları yatırım yapamayanlar ve üretim yapamayanlara aktarmaya çalışmaktadır (Sarwer, Ramzan ve Ahmad, 2013: 61).

Katılım bankaları İslam hukukunu dikkate alarak gerçek hayatın ekonomik sorunlarına çözüm üretebilecektir. İslam hukuku İslami ekonomik çözümler için en iyi sonuçları verebilecektir. Bu İslami ekonomik çözümlerin uygulanabilmesi için bir sınırlama yoktur. Finansal alanda İslami ilkelerde bir takım gelişmelerin olması gerekmektedir. Bu gelişmeler aşağıda belirtilmiştir (Tahir, 2013: 9):

- Bankalar gibi kurumlar ekonomik nedenlerle mevcut olabilir fakat günümüzdeki faaliyet alanından farklı olmalıdır.
- Kısa dönemli ve uzun dönemli faizsiz fon sağlayan ekonomik birimler olmalıdır.
- Katılım bankacılığında iki şekilde fon sağlanır. Birincisi fonlarını güvenli bir şekilde saklamak isteyenlerden ve fonların kullanımında esneklik bekleyen tasarruf sahiplerinden fonlar faizsiz olarak toplanır. İkincisi fonlarından bir getiri bekleyen yatırımcılar ile ortaklık sözleşmesi yapılarak fon sağlanır. Bu tür ekonomik birimler artırılmalıdır.

Girişimciliğin teşvik edilmesi ve artırılması katılım bankalarının önemli bir fonksiyonudur. Kâr veya zarar ortaklığı işleyişi ile yani mudaraba ve müşareke ile katılım bankaları küçük girişimlere öncelik vermelidir. Finansman her bir firmanın ekonomik ve mali koşullarına özgü olmalıdır. Katılım bankaları üretim sürecini geliştirmek için girişimlere teknik destek sağlamalıdır. Desteklenen girişim kendi kendine sürdürülebilir bir noktaya geldikten sonra, katılım bankası desteklediği girişim şirketindeki payını şirketin kendisine veya başkasına satması gerekmektedir.

Çünkü katılım bankası yeni yatırımları finanse etmek için buradan gelecek olan fona ihtiyaç duyacaktır. Yine sosyal adaletin ve eşitliğin artırılması, yoksulluğun ve işsizliğin azaltılması için yoksullar adına toplanan ve yoksullara dağıtılan zekât fonun oluşturulması da önemlidir. Gerçekten ihtiyacı olan bu bireylere faizsiz kredi sağlama sisteminin oluşturulması da kalkınma için yararlı olabilir (Warde, 2000: 174).

1.1.3.4. İstihdamın Artırılması

İslami sistem ile finanse edilen küçük şirketlerin ya da girişimlerin büyümesiyle istihdam artırılır. Bu sistem yoksul ve gelişmekte olan ülkelerin gelişimi için önemli bir araç olabilir. Mikro işletmeler işgücünü verimli kullanarak istihdamda önemli bir rol oynamaktadırlar (Ahmed, 2002: 29).

Katılım bankaları, iş imkânlarının oluşturulması ve gelecek vaat eden ekonomik sektörlerle yatırım yapılması üzerine odaklanmalıdır. Özellikle ülkenin ekonomik kalkınma planları ve hedefleri kapsamında yer alan sektörlerin yanı sıra yüksek katma değerli sektörler tercih edilmelidir. İstihdam imkanlarının artmasına, teknoloji ve eğitimin ve ödemeler dengesinin iyileştirilmesine katkı sağlayacak tarım, sanayi ve teknoloji yoğun alanlarda faaliyette bulunulmalıdır (Warde, 2000: 174). Katılım bankaları yatırımlarını yaparken bölgesel dağılım açısından bazen zorlu süreç ile karşılaşabilir. Bölgesel teşvik amacıyla yatırım alanlarına aktarılan paranın dengeli olması gerekmekte ki insanların daha zengin yerlere ve daha fazla iş imkânı olan yerlere göç etme isteği engellenmiş olsun. Böylece bölgesel tasarrufların yatırımlara dönüşmesi ilkesi ile bölge harekete geçirilmiş olur bölgedeki tasarruflardan ülke de yararlanmış olur (Warde, 2000: 175).

Katılım bankacılığında yüksek büyümenin sağlanması ve yoksulluğun azaltılması için bazı ilkeler vardır. Bu ilkeler aşağıdaki gibi sıralanabilir (Imam ve Kpodar, 2015: 7-8):

- Varlığı olmayan bireylerin varlık sahibi olması için İslami araçlarla borçlanmaya teşvik edilmesi,
- Tasarrufların arttırılması,
- Finansal istikrarın arttırılması,
- Finansman ahlakı açısından kabul edilebilir projelere yer verilmesi,

1.1.3.5. Rekabetin Geliştirilmesi

Geleneksel bankacılık sisteminde kredileri geri ödeme yeteneği, teminatlar ve garantiler, proje finansmanı için en önemli kriterler olduğundan, zenginlik finansal piyasaya en hızlı ulaşımın olacaktır. Buna karşılık İslami finansın kâr/zarar ilkesi ile fon sağlanılmasında getiri oranına ve kârlığa önem verilmektedir. Bu sayede bilim adamlarından başarılı projesi olanlar, mühendisler ve sanatkârlar gibi her kesimden gerekli beceriye sahip olanlar kolay bir şekilde finansman sağlama imkânı bulabilirler. İslami finans kurumlarının kârlı alanlara odaklanmaları tavsiye edilmektedir. Bu kurumlar sosyo-ekonomik konularda da önemli bir rol oynamalıdır. Bu şekilde mali kaynakların etkin bir şekilde verimli alanlarda kullanılmasıyla üretim, yatırım ve ticari faaliyetler artacak ve dolayısıyla yoksulluk azaldığı için insanların yaşam standartlarının önemli ölçüde arttığı görülebilecektir. Örneğin eğitim, araştırma ve geliştirme çalışmaları, cehalet, çocuk ölümlerinin azalması, genç nüfusun güvensizliği ve huzursuzluğu gibi birçok konuda pozitif gelişmeler yaşanabilecektir (El-Galfy ve Khiyar, 2012: 945-946).

1.1.3.6. Diğerleri

Katılım bankacılığına ihtiyaç duyulmasının ekonomik sebeplerinden biride *maliye politikasıdır*. İslam da maliye politikasının rolü üzerinde birçok tartışma yer almaktadır. Ekonomi kamu maliyesinin hemen hemen tüm yönlerine değinmektedir. Tartışmanın başlangıç noktası maliye politikası hedefleridir ki İslam ekonomileri diğer ülkelerden herhangi bir şekilde farklılık göstermemektedir. Özellikle İslam ekonomisinde maliye politikası İslam hukuku çerçevesinde gelişmelidir. İslam hem maddi hem de manevi refaha, eşit bir biçimde önem verdiği için dolayı İslam değerlerini tanıtmak İslam devletlerinin sorumluluğundadır. Devlet politikası, maliye politikası da dahil olmak üzere bu temel felsefeyi yansıtmak zorundadır (Ahmed ve Diğerleri, 1983: 12).

Maliye politikası için devlet kademesinde bazı sosyo ekonomik hedefler söz konusudur. Bu hedefler aşağıda yer almaktadır (Tahir, 2013: 4):

- Adalet ve eşitlik,
- Toplumun sosyo-ekonomik ihtiyaçları veya sosyo-ekonomik refahının sağlanması,

- Toplumun ekonomik kaynaklarını iyileştirmesi ve ekonomik büyümeyi geliştirmesi,
- Toplumun kültürel birikimini artırma ve iyileştirme,

İslam ekonomisinin kamu ve özel sektörün yanında gönüllü sektör olarak da faaliyette bulunacağı iddia edilmektedir. Kamu olarak devlet, genel olarak geleneksel paylaştırıcı, düzenleyici ve dağıtıcı rolünü yerine getirmektedir. Yine zekât ve gönüllü yapılan yardımların dağıtımında güven ortamı oluşturur. Ayrıca istikrar, dağıtım ve düzenleme gibi maliye politikasına yönelik hedefleri saptar. Bu hedeflere ek olarak kamu, ekonomik büyüme ile ilgili politikaları da saptamaktadır (Tahir, 2013: 4).

Katılım bankacılığına ihtiyaç duyulmasının ekonomik sebeplerinden bir diğeri de *para politikasıdır*. Cidde'de 1978 yılında yapılan bir seminerde faize dayalı ve faizsiz bir para politikası üzerine bazı gözlemlerde bulunmaktadır. Seminer esnasında para politikası vasıtasıyla adaletin sağlanabileceğini ifade edilmiştir. Chapra'da 1983-1996 yılları arasında basılan bir dizi makale ve kitapta konuyla ilgili tartışmalara öncülük etmiştir. İlk olarak 1983 yılındaki İslam hukukuna göre para politikası için aşağıdaki 3 amacı belirtmiştir (Tahir, 2013: 6):

- Tam istihdam ile ekonomik refah ve optimum ekonomik büyüme sağlamak,
- Sosyo ekonomik adaletin yanı sıra gelir ve servetin adil dağılımını sağlamak,
- Paranın değerindeki istikrarı sağlamak,

Parasal genişleme kaynaklarında ve para politikası araçlarında bazı tartışmalar söz konudur. Cidde'de devlet tarafından, faizsiz kredileri artırmak için bankaların vadesiz mevduatlarının % 25'ni kullanmak üzere tahsis edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bankaların zorunlu karşılıkları için bir tür vekil olarak hizmet verebilir. Ayrıca devlet ihtiyaçlarının finansmanı için özellikle vergilerden dolayı gelir sıkıntısı yaşadığında ya da faiz ile borçlanmak durumunda kaldığında bunu bir araç olarak kullanabilir (Tahir, 2013: 6).

Parasal ve mali konuların yanı sıra son yıllarda büyüme, istikrar ve kaynak sağlama İslam ekonomilerinde sıklıkla tartışılmaktadır. Ülkelerin bu alanlardaki katkıları gözden geçirilirken tam teşekküllü bir İslam ekonomisinin dünyanın hiçbir yerinde mevcut olmadığı belirtilmektedir. İslami bir ekonomide iki temel ayırt edici özellik söz konusudur. Birincisi; hiçbir işlemin faize dayalı yapmamasıdır. İkincisi; iyi işleyen bir zekât sistemidir. Bu iki özellik yüksek bir büyümeyi teşvik eden nitelikler olarak kabul edilebilir (Ahmed ve Diğerleri, 1983: 16).

1.2. ARAŞTIRMA KAPSAMINDAKİ ÜLKELERDE KATILIM BANKACILIĞININ TARİHSEL GELİŞİMİ, YASAL YAPILARI, SERMAYE YAPILARI VE AKTİF YAPILARI

İslam dünyasında katılım bankacılığı sisteminin ne zaman ve ilk olarak hangi ülkelerde ortaya çıktığı, ülkemizin katılım bankacılığı konusunda yapacağı işbirliği açısından önem arz etmektedir. Yine ülkemizde kurulan ya da kurulacak olan katılım bankaları açısından diğer ülkelerde kurulan katılım bankalarının yapılarının incelenmesi önem arz etmektedir. Bu başlık altında araştırmada kullanılan ülkelerde İslam bankacılığının tarihsel gelişimi, yasal yapıları, sermaye yapıları ve aktif yapıları incelenmektedir.

1.2.1. Katılım Bankacılığının Tarihsel Gelişimi

İslam'ın yükselişi, yeni bir uygarlık getirmiştir. Şeriatın yani İslam hukukunun temelini oluşturacak ekonomik, politik, sosyal ve adli alanlarda değişiklikler yapılmıştır. İslami finansmanın kaynağı 1400 yıl önce İslam'ın şafağına dayanıyor. İslam'ın ilk yıllarında, modern bankacılık işlemlerine benzer bazı bankacılık faaliyetleri biçimlerinin mevcudiyeti bazı tarih kitaplarında yazılıdır. Dahası bu kitaplar İslam'ın en ünlü şahsiyetlerinden biri olan Al-Zubair bin El-Awam'ın, insanlardan İslam hukukuna göre mevduat kabul edip bu mevduatları borç şeklinde ya da yatırıma dönüştürme şeklinde kullandığını ortaya çıkarmaktadır. Ölümü sırasında, oğlu Abdullah tarafından da hesaplandığı gibi, borcunun yani toplanan mevduatın 2.200.000 dinara ulaştığı belirtilmektedir. Ayrıca, İslam İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerinde, ihtiyaç sahiplerine fon vermek için birkaç şubesi de vardı. Bazı çağdaş bilim adamları, bu duruma Al-Zubair Bank diyorlardı. Buna ek olarak İslam'ın 1. yüzyılında yani MS. 800'lü yıllarda Marwan bin El Hakam'ın (Dördüncü Emevi Halifesi) hüküm sürdüğü sıralarda devletin askerlerine ve çalışanlarına ödeme yöntemi olarak Sukuk ürünleri yaygın olarak kullanılmaktaydı (Alharbi, 2013: 10).

Modern anlamda katılım bankacılığının başlangıcını belirlemek zordur; Bununla birlikte, Mısır'da ilk kez gerçekleştiği konusunda fikir birliği sağlanılmaktadır. Kâr paylaşımına dayanan bir tasarruf bankası biçiminde faaliyet göstermiştir. Mit-Ghamr, 1963 yılında Ahmed El Neccar tarafından kurulan bu banka Mısır hükümetinin bankaları tasfiye ettiği 1973 yılına kadar faaliyette bulundu. Tasfiye olana kadar bu banka on bir bankayı içerecek şekilde büyümüştür. Kurucu

Ahmed El Neccar, Almanya'da yaptığı çalışmalar sırasında öğrendiği Alman tasarruf bankası modelini temel alarak Mısır'da İslami bir banka modelini başlatmak istedi. El Neccar İslami (katılım) bankayı kurarken siyasi rejimden çekindiği için bankadan İslami banka olarak bahsedilmediği söylenilmektedir. Mit-Ghamr tasarruf bankası ile yaklaşık aynı zamanda yaşanan katılım bankacılığı konusunda bir diğer başarılı uygulama, 1963 yılında Malezya'da faaliyete başlayan Hacılar Fonu Şirketinin veya Tabung Haji'nin doğuşudur (Etab, 2016: 21).

1960'ın sonlarında ve 1970 li yıllarda İslam ülkelerindeki canlanma isteğinin biri de finansal sistem çağrısıdır. Bu çağrı Müslümanların dini inançlarına uygun bir finansal sistemde işlem yapmalarına izin veren bir yapının kurulmasıdır. Bu yapılardan katılım bankalarının ve finansal kurumların işlemleri İslam hukuku yasalarına dayanmaktadır. 1963'lü yılların başında Malezya'daki İslami tasarruf kurumlarının öncüsü olarak Hacılar Fon Kurulu (Lembaga Tabung Haji) kurulmuştur. Daha sonraki yıllarda Müslümanların finansal ihtiyaçlarını yerine getirme arzusu 1974'te İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasını sağlamıştır. Yine Müslümanların bu arzusu 1975'te dünyanın ilk İslam ticaret bankası olan Dubai İslam Bankası tarafından takip edildi. Yıllar geçtikçe başta Orta Doğu olmak üzere daha çok katılım bankaları kuruldu. Bunlardan bazıları 1977 ve 1978'de kurulan sırasıyla Mısır ve Ürdün'deki Faysal İslam Bankasıdır. Yine Ürdün'de 1978 yılında kurulan İslami Finans ve Yatırım Bankası, 1979'da BAE'de kurulan İslami Yatırım Şirketi ve 1979'da Bahreyn'deki ilk İslam ticari bankası olarak kurulan Bahreyn İslam Bankası (BisB) ilk yıllarda kurulan İslami bankalardır (Ahmad, 2013: 10-11).

1.2.1.1. Türkiye

Faizsiz bankacılık sisteminin, ülkemizde ortaya çıkmasında, bir taraftan 1970'li yıllarda tercüme edilerek yayınlanan teorik çalışmalar etkili olurken diğer taraftan da pratik uygulamalar etkili olmuştur. Bu uygulamalardan en önemlisi, 'işçi şirketleri' olarak bilinen ve 1970'li yılların başından itibaren yurt dışındaki işçilerin paraları ile üç yüzden fazla şirket kurulmasıdır. Yaşanan bu gelişme, iktisadi hayatta alternatif bir model arayışı olarak, "faizsiz bankacılık" için de ciddi destek olmuştur. Faizli sisteme uzak duran "gurbetçi işçilerin" ülke ekonomisine katılma arzusu ile başlayan "şirketleşme", istenen amaçlara ulaşmamış, fakat büyük miktarda bir döviz kaynağının farkına varılmıştır. Bu kaynakları finansal sisteme çekmek için "faizsiz

bankacılık” fikri güçlenmiştir. Bu süreçte, tasarruflarını faizsiz sistemde değerlendirmek isteyen vatandaşlar ile küçük ve orta boy işletmelere hizmet vermek amacıyla 1975 yılında kurulan ve bu yöndeki çalışmalarını 1978’e kadar sürdüren Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası (DESİYAB)’nın kazandırdığı önemli tecrübeyi de belirtmek gerekir. Benzer tecrübe ve birikimler neticesinde, diğer bir ifadeyle ulusal ve uluslararası düzeydeki iktisadi ve siyasi gelişmelerin yanı sıra ilmi gelişmelere paralel olarak, Türkiye’de İslami usullere göre çalışan faizsiz bankacılık sistemi’ne geçiş çalışmaları başlamıştır. Ardından,1980’li yılların ilk yarısında, rekabete dayalı ve dışa açık ekonomik sisteme geçişle birlikte, finansal alanda da bir liberalleşme gerçekleşmiş ve bu kapsamda faizsiz bankacılığa geçiş sağlanmıştır (Canbaz, 2012: 167).

Özel Finans Kurumları’nın Kurulması Hakkında 16 Aralık 1983 gün ve 83/7506 sayılı Kararname ve bu kararnameye istinaden çıkarılan Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı ile Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Tebliğleri ile faaliyetlerini sürdüren özel finans kurumları, 17 Aralık 1999 tarih, 4491 sayılı Kanun’la yapılan değişiklikle 18 Haziran 1999 tarihli 4389 sayılı Bankalar Kanunu hükümlerine tabi kılınmışlardır. 4491 sayılı Kanun’un geçici 3. maddesi uyarınca bu Kurumlara, Bankalar Kanunu hükümlerine uyum sağlamaları için iki yıllık geçiş süresi tanınmıştır. Katılım bankası, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’na göre faaliyetlerini sürdürmektedir. Katılım Bankası, 16 Aralık 1983 tarihinde yürürlüğe konulan 83/7506 Sayılı Kararnameye göre 4 Kasım 1991 tarihinde faaliyete geçmiştir. Anadolu Finans Kurumu A.Ş. Yönetim Kurulu’nun 31 Mayıs 2005 tarih ve 1047 sayılı toplantısında alınan karar gereği, Kurum’un Family Finans Kurumu AŞ ile birleşmesine karar verilmiştir. Birleşme, Family Finans Kurumu AŞ’nin tüm aktif ve pasifleri ve bilanço dışı yükümlülükleriyle birlikte Anadolu Finans Kurumu AŞ’ye devredilmesi yöntemiyle gerçekleşmiştir. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), 20 Ekim 2005 tarih ve 1726 sayılı Kararı ile Anadolu Finans Kurumu AŞ ve Family Finans Kurumu AŞ Yönetim Kurulları’nca imzalanan devir sözleşmesi ve Anadolu Finans Kurumu AŞ ana sözleşme değişiklik taslağını onaylamıştır. Her iki katılım bankasınının 23 Aralık 2005 tarihinde yapılan genel kurullarının devre dair kararlarınının tescil edilmesine BDDK’nın 28 Aralık 2005 tarih ve 1764 sayılı kararı ile onay verilmiştir. BDDK, 30 Kasım 2005 tarih ve 1747 sayılı kararı ile Family Finans Kurumu AŞ’nin Anadolu Finans Kurumu AŞ’ye devri süresince unvanın Türkiye Finans Katılım Bankası AŞ olarak değiştirilmesine yönelik

olarak Türk Ticaret Kanunu'nun 48'inci maddesi hükmü çerçevesinde Bakanlar Kurulu'ndan gerekli izin alınması kaydıyla onay vermiştir. Unvan değişikliği 30 Aralık 2005 tarihinde, 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu hükümlerine uygun olarak T.C. İstanbul Ticaret Sicili Memurluğu tarafından tescil edilmiştir. Katılım bankası, 30 Eylül 2016 tarihi itibarıyla 286 (31 Aralık 2015: 286) şubesi ve 4,024 (31 Aralık 2015: 4,132) personeli ile hizmet vermektedir (TFKB, 2016: 1).

Faizsiz bankacılığın ülkemizdeki karşılığı 5411 sayılı kanunda "Bu kanuna göre özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri" olarak tanımlanan katılım bankalarıdır. Katılım bankacılığının asıl amacı, İslam hukuku ağırlıklı ekonomik bakış açısıyla özellikle faizin haram olmasından dolayı ekonomik hayatta pek yer almayan tasarruf sahiplerini ekonomi için sermaye oluşumuna dâhil etmektir. Bu bakış açısıyla küçük tasarrufların toplanılarak ekonomiye doğru yönlendirilmesi oldukça önemli bir faaliyettir (Kalav, 2014: 33,35).

Ülkemizde katılım bankacılığı sektörünün kuruluşu 33 yıl öncesine dayanmaktadır. İlk olarak Özel Finans Kurumu (ÖFK) olarak 1984 yılında Albaraka Türk ve hemen ardından Faisal Finans'ın kuruluşu gerçekleşmiştir. 2001 yılında ÖFK'ları temsil etmesi amacıyla şimdiki adıyla Türkiye Katılım Bankaları Birliği kurulmuştur. ÖFK'lar açısından dönüm noktası ise 2005 yılında "Banka" statüsüne geçmeleri ve "Katılım Bankası" olarak adlandırılmaları olmuştur. Katılım bankaları, 2005 yılı öncesinde, ekonomik krizlerin etkileri ve gerekli mevzuat düzenlemelerinin olmaması nedeniyle aktif büyüklüğü ve ürün çeşitliliği açısından gelişim gösterememişlerdir. 2005 yılı sonrasında ise sektörün önünü açan mevzuat düzenlemeleri yapılmıştır (TKBB, 2015: 17).

Türkiye'de faizsiz bankalar olarak adlandırılan katılım bankalarının bankacılık sektörüne girmesinin asıl sebepleri ve hedefleri aşağıda belirtilmiştir (Esmer ve Bağcı, 2016: 18-19):

- Faiz dolayısıyla geleneksel bankalara gitmeyen atıl fonları ekonomiye çekmek,
- İslami İktisat sistemini kullanmakta olan ülkelerle Türkiye'nin ilişkilerini geliştirmek,
- Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi petrol zengini olan Arap ülkelerinden ülkeye fon akışı sağlamak,

Ülkemizde katılım bankacılığı, özellikle emtia ticareti ve finansal kiralama alanlarında daha çok faaliyette olan, asıl odak noktasını ticari ve üretim faaliyetlerinin oluşturduğu faiz dışı bankacılık olarak veya fon toplanmasını riske dayalı olarak kâr veya zarara katılma ilişkisine bağlayan bir sistem olarak görülebilir. Bu sistemde başta murabaha olmak üzere kullanılan yöntemler arasında mudaraba, müşareke, iktina, icar, tekafül, sukuk, yatırım fonları ve faizsiz hisse senedi ile kira sertifikaları yer almaktadır (Apak ve Açıköz, 2011: 72).

1985 yılında Körfez sermayesi tarafından ülkemizde “Özel Finans Kurumu” adıyla kurulan iki banka ile başlayan bu yeni faizsiz banka modeli dünyadaki örneklerinden de yararlanarak dizayn edilmiş ve kısa sürede olumlu sonuçlar almayı başarmıştır. 4 yıl sonra yine Körfez kökenli sermaye ile yeni bir banka daha kurulmuştur. Yabancı sermayenin bu konuda başarısından esinlenen yerli sermaye de 1991, 1995 ve 1996 yıllarında olmak üzere bu sektöre 3 yeni banka ile katılmış ve katılım bankalarının (o zamanki adıyla özel finans kurumlarının) sayısı 6’ya kadar yükselmiştir. Bilahare 2 yerli bankanın birleşmesi ve bir bankanın ruhsatının iptal edilmesi sonucunda 2005 sonu itibarıyla sayı 4’e inmiştir. 2005 yılı sonunda yürürlüğe giren yeni Bankacılık Kanunu’nun bu kuruluşlara, yaptıkları işe uygun olan “banka” statüsü ve unvanını kazandırması, bu sistemin daha hızlı büyümesini sağlamıştır. Şöyle ki, o zamana kadar isimleri özel finans kurumu olan bu kuruluşlar yaptıkları işin bankacılık olduğunu kamuoyuna ve muhataplarına daha kolay anlatır hale gelmişlerdir (TKBB, 2014: 4).

Aşağıdaki Tablo 1, 2016 yılında Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının isimleri ve kuruluş yıllarını göstermektedir.

Tablo 1. 2016 Yılında Türkiye’de Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi

Sıra No	Katılım Bankalarının Adı	Kuruluş Yılı
1	Albaraka Türk Katılım Bankası	1985
2	Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş.	1989
3	Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.	1991
4	Ziraat Katılım Bankası Anonim Şirketi	2015
5	Vakıf Katılım Bankası	2016

Kaynak: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

Tablo 1’de görüldüğü gibi Türkiye’de ilk olarak 1985 yılında katılım bankacılığı sistemini başlatan banka Albaraka Türk Katılım Bankasıdır. En son faaliyete giren katılım bankası ise 2016 yılında Vakıf Katılım Bankasıdır.

Aşağıdaki Tablo 2, Türkiye’deki 2013-2017 yılları arasındaki banka sayısı, şube sayısı ve personel sayısını göstermektedir.

Tablo 2. Türkiye’deki 2013-2017 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı

Yıllar	Katılım Bankası Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2013	3	961	17.729
2014	3	986	17.270
2015	4	1.076	14.497
2016	5	939	15.424
2017	5	1.005	15.538

Kaynak: İFSB ve TKBB

Tablo 2’den de anlaşılacağı üzere hemen hemen tamamı Müslüman olan ülkemizde katılım bankalarının sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. 2013 yılında 961 olan şube sayısı 2017 yılında 1005’e yükselmiştir. Fakat 17.729 olan personel sayısını 15.538’e düşmüştür.

1.2.1.2. Birleşik Arap Emirlikleri

Abu Dhabi, Dubai, Sharjah, Ajman, Umm Al-Quwain, Al Fujairah ve Ras Al Khaima’dan oluşan 7 Emirlik 2 Aralık 1970’de Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olarak bilinen federal bir birlik oluşturmaya karar verdiler. Hükümet 1971 yılında bağımsızlıktan sonra, 7 Emirliğin iç özerkliğini korumak için geçici anayasa yapmıştır. Bu arada Birleşik Arap Emirlikleri Anayasası’nın 7. Maddesinde ana yasama kaynağı olarak Şeriat ve devletin dini olarak İslam kabul edilmiştir. Buna ek olarak, 10/1973 tarihli Federal Kanun’un 75. Maddesi, Birleşik Arap Emirlikleri Yüksek Mahkemesinin İslam hukukunun koşullarını uygulamasını öngörmektedir. Bankacılık ve finans sektörleri açısından yine merkez bankası ile ilgili olarak, 1980 tarihli (10) sayılı Birlik Kanununda, para piyasasının ve bankacılık sisteminin BAE’nin finans sektörünün temelini oluşturacağı belirtilmiştir. Bu mevzuat, Birleşik

Arap Emirlikleri Merkez Bankasına, finansal kurumları düzenlemek ve denetlemek için yetkiyi vermektedir (Hasan, 2009: 91).

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi ikili bankacılık sistemi yani katılım bankacılığı ile geleneksel bankacılık birlikte faaliyet göstermektedir. Çift bankacılık sistemine sahip olan ilk ülke BAE'dir. Dubai İslam Bankası 1973-1975 döneminde 14 milyon ABD Doları ödenmiş sermaye ile kurulmuştur. Bu banka herhangi bir geleneksel (faizli) banka gibi iş yapmakta ancak faiz ödemesi ve faiz alımı yapmıyor. Dubai İslam Bankası'nın kurulmasından sonra, dünyanın çeşitli yerlerinde aynı prensiplerle faaliyet gösteren çok sayıda katılım bankası kurulmaya başlamıştır (Massah ve Sayed, 2015: 69).

Birleşik Arap Emirliklerinin 1985 Federal Yasasında yer alan dört önemli hükümden birisi katılım bankalarının haklarıdır. Bu haklardan bir tanesi katılım bankalarının kendi hesaplarında ya da ortaklık ile şirketler kurabilmesidir. Özellikle belirtilmemesine rağmen faaliyetlerde mudaraba ve müşareke sözleşmelerine başvurulmuştur (Wilson, 2011: 9).

Birleşik Arap Emirlikleri, İslami finansmanın gelişmesinde tarihsel olarak öncü rol oynamıştır. 1973-1975 döneminde Dubai İslam Bankası (DIB) dünyadaki ilk İslam ticaret bankası olarak kurulmuştur. Kurulduğu dönemlerde DIB'nin yapmış olduğu temel iş murabaha sözleşmesine dayanan bir finansmandı. Bu katılım bankası müşterileri adına ithalat yapar ve yapmış olduğu ithalat üzerine kâr koyarak müşterilerine tekrar satma işlemini yapardı. İkinci İslami finans kuruluşu olarak Abu Dhabi Islamic Bank, 1998'de kurulmuştur. Daha sonra geleneksel banka olarak bilinen National Bank of Sharjah, 2002 yılında Sharjah Islamic Bank ismi ile tam teşekküllü bir katılım bankasına dönüştürülen dünyadaki ilk banka olmuştur. Birleşik Arap Emirliğinde katılım bankacılığı hizmeti sunan diğer kurumlar ise 2005 yılından itibaren faaliyete başlamıştır. 2014 yılının sonuna doğru BAE'de 8 katılım bankası bulunmaktadır. Ayrıca bu ülkede faaliyette bulunan 23 geleneksel bankanın İslami bankacılık hizmeti yapmasına merkez bankası tarafından izin verilmiştir (CBUAE, 2014: 66).

Aşağıdaki Tablo 3, 2016 yılında BAE'de faaliyette bulunan katılım bankalarının listesini göstermektedir.

Tablo 3. 2016 Yılında BAE’de Faaliyette Bulunan İslami Bankalarının Listesi

Sıra No	Katılım Bankalarının Adı	Sıra No	Katılım Bankalarının Adı
1	Mawarid Finance Pjsc	6	Amlak Financ Pjsc
2	Noor Islamic Bank	7	Ajman Bank
3	Tamweel Pjsc	8	Dubai Islamic Bank
4	Emirates Islamic Bank	9	Sharja Islamic Bank
5	Al Hilal Bank	10	Abu Dhabi Islamic Bank

Kaynak: IFSB, CBUAE ve Orbisbank

Aşağıdaki Tablo 4, BAE’deki 2013-2017 yılları arasındaki banka sayısı, şube sayısı ve personel sayısını göstermektedir.

Tablo 4. BAE’deki 2013-2017 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı

Yıllar	Katılım Bankası Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2013	10	290	7.302
2014	10	302	8.509
2015	10	307	9.318
2016	10	307	8.489

Kaynak: IFSB ve Merkez Bankaları

BAE’ de 2013 yılından itibaren 10 tane katılım bankası hizmet vermektedir. Yine 2013 de 290 olan şube sayısının 307’ye yükseldiği görülmektedir. Bu artış beraberinde 7302 olan personel sayısını 8489’a yükseltmiştir.

Birleşik Arap Emirliklerinde bankacılık sektöründe çok düşük bir oranda İslami bankacılık faaliyetleri yer almaktadır. BAE’de geleneksel bankacılık sistemi büyük oranda baskındır. Dolayısıyla katılım bankacılığı endüstrisi, müşterilerinin güvenini kazanmak ve onlara sahip olmak için hizmet kalitesini iyileştirmek için çeşitli önlemler almalıdır (Abdul Rehman, 2012: 168).

1.2.1.3. İran

1960’da hükümet tarafından İran Merkez Bankası (CBI) kuruldu ve merkez bankasının tüm sorumlulukları Bank Melli Iran’dan alınarak yeni oluşturulan merkez bankasına verildi. İran Şah’ının devrilmesi ve 1979’daki İslam devriminden sonra İran Merkez Bankası, İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankası olarak yeniden adlandırılmıştır. İran İslam Cumhuriyeti Merkez Bankasının kapsamı ve

sorumlulukları İran'ın Para ve Bankacılık Kanunu'nda tanımlanmaktadır. Para ve Bankacılık Kanunu'na göre, Merkez Bankası, ülkenin para ve kredi sisteminin oluşturulmasından sorumlu olduğu belirtilmektedir. Kredi ve para kurulunun onayı ile taahhütler ve teminatlar, döviz işlemleri ve yabancı paralara ilişkin yönetmelikler düzenlenmektedir. Bakanlar Kurulunun onayı ile altın işlemlerini kontrol etmek için gerekli düzenlemeleri yapmak ve kredi kurumları olarak bankalara uygulanan gerekli düzenlemeleri ve genelgesi belirlemek tamamen devlete ait olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak İran bankaları sıkı bir şekilde İslam ilkeleri çerçevesinde işletilmektedirler. Çünkü ülkenin hükümeti tarafından sıkı bir şekilde İslami ilkelere uyma zorunluluğu getirilmiştir. Bu zorunluğa sebep, geleneksel bir bankacılık ağı işletmenin, Kur'an-ı Kerim'in temel şartlarına aykırı olduğu belirtilmiştir. Böylece İslam devriminden sonra Kur'an-ı Kerim'e göre İslami bir bankacılık yasasını ayarlamak İran Merkez Bankası için zorunlu hale getirilmiştir. İran hükümeti 1979 devriminden sonra geleneksel bankacılığın katılım bankacılığına dönüştürülmesinde birincil bir rol oynamıştır. 1983'te, faizsiz bankacılık kanunu kabul edilmesiyle bankalar 1983 yasasına dayanarak 1984 yılında katılım bankacılığı uygulamaya başlamışlardır. İran'ın bankacılık sistemi tarafından bu uygulama, İslam ekonomisinin gelişmesinde etkili bir araç olarak algılanmıştır (Parveen, Zahed ve Muzakkirsyed, 2015: 61-62).

İran, bankacılık sisteminin İslamlaştırılması sürecine, iki aşamalı olarak geçmiştir. İlk olarak (1979-82), bankacılık sistemi kamulaştırıldı ve önceki sistemin zayıflığını gidermek için yeniden düzenleme yapıldı. Ancak, iç ve dış gelişmelerden dolayı bu aşamada bankacılık sisteminin İslamlaştırılması için hükümet yetkililerine gerekli hazırlığın yapılması için fırsat verilmedi. İkinci aşama 1982'de başladı ve 1986 yılına kadar devam etti. Bu aşamada (1983), faizsiz bankacılık kanunu kabul edildi ve 20 Mart 1984'te yürürlüğe girdi. Yeni bankacılık kanunun ana hedefi aşağıdaki şekildeydi (Bellalah, 2013: 159):

- Adil, sağlıklı ve gelişen bir ekonominin oluşması için para ve kredi konusunun düzgün olması,
- Parasal araçlarını kullanımı ile ülkenin milli hedeflerini teşvik etmek, bu sayede, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve devletin kendi kendine yeterliliğini sağlayabilmesi,
- Ulusal para biriminin değerinin korunması ve ödemeler dengesi ile istikrarının teşvik edilmesi,

İran bütün bankaları kamulaştırmıştır. Kamulaştırılan bu bankaları birleştirerek işletmeye başlamıştır. Katılım bankacılığına sahip ülkelerin çoğundan farklı olarak, İran'daki bankacılık faaliyetleri tamamen değiştirilmiştir. Tüm bankalar, katılım bankacılığı yasasında tanımlanan bankacılık ilkelerine ve uygulamalarına uymak zorunda olduğu belirtilmiştir. Katılım bankacılığı yasası 1983'te İran İslam Meclisi tarafından onaylanmıştır. Bu yasaya göre, bankalar sadece faizsiz İslami işlemlerde bulunabilirler. İzin verilen ticari işlemlerden mal ve hizmet alışverişi karşılığında kâr elde edileceği beklenilir (Parveen ve Diğerleri, 2015: 61).

1993 tarihinde Serbest Bankacılık Kanunu İran hükümeti tarafından ortaya konulmuştur. O zamandan beri tüm bankalardaki bankacılık işlemleri faizsiz olarak yapılmaktadır. Şeriat konularında İranlı akademisyenler tarafından alınan bazı görüşlerden dolayı İran modeli farklılık göstermektedir (Tahir, 2007: 18).

Aşağıdaki Tablo 5, İran'da faaliyet gösteren katılım bankalarının isimlerini göstermektedir.

Tablo 5. 2016 Yılında İran'da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi

Sıra No	Katılım Bankalarının Adı	Sıra No	Katılım Bankalarının Adı
1	Bank Melli Iran	17	Day Bank
2	Post Bank Of Iran	18	Ansar Bank
3	Bank Sepah	19	Mellat Bank
4	Export Develop. Bank of Iran	20	Refah Bank
5	Bank Of Industry & Mine	21	Bank Saderat Iran
6	Bank Keshavarzi	22	Tejarat Bank
7	Bank Maskan	23	Hekmat Iranian Bank
8	Cooperative Development Bank	24	Gardeshgari Bank
9	Eghtesad Novin Bank	25	Ghavamin Bank
10	Karafarin Bank	26	Khavarmianeh Bank
11	Parsian Bank	27	Iran Zamin Bank
12	Pasargad Bank	28	Ayandeh Bank
13	Saman Bank	29	Gharzolhasaneh Mehr Iran Bank
14	Sarmayeh Bank	30	Gharzolhasaneh Resalat Bank
15	Sina Bank	31	Iran-Venezuela Bi-National Bank
16	Shahr Bank		

Kaynak: The Central Bank of Iran (Erişim Tarihi:02.01.2017).

Aşağıdaki Tablo 6, İran'daki 2013-2016 yılları arasındaki banka sayısı, şube sayısı ve personel sayısını göstermektedir.

Tablo 6. İnan'daki 2013-2016 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı

Yıllar	Katılım Bankası Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2013	31	21.299	227.419
2014	32	20.895	227.419
2015	34	21.409	230.841
2016	31	21.249	223.306

Kaynak: İFSB ve Merkez Bankaları

İnan'da 2013-2016 yılları arasında en az 31 katılım bankası faaliyette bulunuyorken en fazla 34 katılım bankası faaliyette bulunmaktadır. Bu yıllar arasında şube sayısı en az 20.895 iken en fazla 21.409 olmuştur. Yine personel sayısı bu yıllar arasında en az 223.306 iken en fazla 230.841 yükselmiştir.

1.2.1.4. Katar

Katar küçük coğrafi bir bölgede az nüfusuna rağmen Ortadoğu'daki İslami bankacılık sektörünün olduğu bir ülkedir. Bu ülkedeki ilk katılım bankası 1983 yılında kurulan Katar İslam Bankası'dır. Katar'da zamanla faaliyet gösteren ulusal katılım bankalarının sayısı artmıştır. Yine Suudi Arabistan'dan El-Cezire gibi diğer uluslararası finans kurumları tarafından çeşitli İslami finansal hizmetler burada sunulmaktadır. Katar hükümeti, Katar Finans Merkezi tarafından uygulanan İslami bankacılığı teşvik etmektedir. Bunun nedeni yurt içi ve yurt dışında geleneksel bankalara karşı eşit rekabet etme ortamı sağlamaktır. Katılım bankacılığının Katar'ın finans sektöründeki payı yaklaşık yüzde 30 iken önümüzdeki iki üç yıl gibi kısa sürede ciddi bir artış ile yüzde 50'ye ulaşması beklenmektedir (İslam ve Kozokov, 2009: 65).

2001 yılına kadar Katar'da sadece 3 adet (Qatar Islamic Bank, Qatar International Islamic Bank ve Masraf Al Rayan) katılım bankası Şeriat ilkelerine tam uyarak faaliyette bulunmaktaydı. Ayrıca bazı geleneksel bankaların yan kuruluşları ya da departmanları (İslamic Windows) İslami hizmetler de sunmaktadır. Bu hizmeti sunan bankalar özellikle Qatar National Bank (QNB), Commercial Bank of Qatar (CBQ), ve Doha Bank (DB) gibi Katarın önde gelen bankalardır. Bu bankaların ve diğer katılım bankalarının katkılarıyla İslami varlıkların 2006 yılında % 91 oranında büyüdüğü görülmektedir. Bankaların, katılım bankacılığı sistemini yeni müşterileri

çekmek için bir fırsat olarak gördükçe bu büyüme devam edecektir. Güçlü ekonomik büyüme, İslami ürünlere olan talebin artması ve hükümetin katılım bankacılığını teşvik etmesi Katar'daki katılım bankacılığı varlıklarının son yıllarda önemli ölçüde büyümesini sağlamaktadır (Tabash ve Dhankar, 2014: 54-55).

Katar'ın ekonomik büyümesi hemen hemen 1940'da başlayan petrol ve doğal gaz endüstrisine dayanmaktadır. Katar'daki katılım bankacılığı sektörü de bu hızlı ekonomik büyümeden son yıllarda önemli ölçüde etkilenmiştir. Katar'ın tam teşekküllü katılım bankalarının varlıkları (Qatar Islamic Banks, Qatar International Islamic Bank, Masraf Al Rayan and First Finance Company,) 1990'dan 2008'e kadar olan dönemde 1 Milyar dolardan 30 Milyar dolara yükselerek İslam bankacılığı sektöründeki yerini önemli ölçüde artırmıştır (Tabash ve Dhankar, 2014: 54).

Aşağıdaki Tablo 7, 2016 yılında Katar'da faaliyette bulunan katılım bankalarının isimlerini göstermektedir.

Tablo 7. 2016 Yılında Katar'da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi

Sıra No	Katılım Bankalarının Adı
1	Qatar International Islamic Bank
2	Qatar Islamic Bank
3	Masraf Al Rayan
4	Barwa Bank
5	Qatar First Bank Llc

Kaynak: IFSB ve Central Bank of Qatar

1.2.3.5. Kuveyt

Kuveyt'in hukuk sistemi, özellikle 1980 Ticari Şirketler Yasası ve 1981 Ticaret Kanunu Fransız ve Mısır modellerine dayanmaktadır. Kuveyt anayasasının 2. maddesinde Şeriat temel mevzuat kaynağı olarak ve yine ülkenin dini İslam olarak ortaya konmuştur. Bu kanunla birlikte 1981'de Kuveyt'in Medeni Kanununun 547. maddesinde kredilere olan faiz ödemeleri yasaklanmıştır. Kuveyt Merkez Bankasının 1968 tarih ve 32 sayılı Kanunu, 130/1977 kanun ile değiştirildi. Para birimi için düzenleyici çerçeve sağlayan Kuveyt Merkez Bankası, finansal kurumları denetleyecek ve bankacılık organizasyonu ile ilgili konularda yetkili merci olacaktır.

Bununla birlikte, finansal kurumların Ticaret Kanununa ve Ticaret Şirketler kanunlarına kesinlikle uymaları gerektiği belirtilmektedir (Hasan, 2009: 94-95).

Kuveyt'deki katılım bankaları, aktif varlıklarındaki büyüklük ile dünyada önemli bir yerde bulunmaktadır. 1977'de Kuveyt'te katılım bankacılığının temeli oluşturulmuştur. Bununla birlikte Kuveyt Finans Merkezi gündeme gelmeye başlamıştır. Devlet bankası ve geleneksel bankalar da Kuveyt'te İslami finansal ürünler sunmaktadır. Bu bağlamda ilk olarak Jaber Islamic Bank, Kuveyt Parlamentosu'nun onayı ile kurulmuştur. Kuveyt, gayrimenkul faaliyetlerini yapması için geleneksel bankalar yerine İslam bankalarının yapması kararını almıştır (Shahzad, Fareed ve Zulfiqar, 2014: 221).

Bu ülkedeki Kuveyt Finans Merkezi ülkenin en büyük katılım bankası ve dünyanın ikinci büyük katılım bankasıdır. Son yıllarda hem ulusal hemde uluslararası alanda Kuveyt Finans Merkezi için rekabet artmaktadır. Kuveyt'te katılım bankaları, ağırlıklı olarak, Merkez Bankası yerine Maliye Bakanlığı tarafından kontrol edilmektedir. Bununla birlikte, katılım bankaları Merkez Bankası tarafından belirlenen düzenlemeler çerçevesinde çalışmaktadırlar (Islam ve Kozokov, 2009: 65).

Aşağıdaki Tablo 8, 2016 yılında Kuveyt'de faaliyette bulunan katılım bankalarının isimlerini göstermektedir.

Tablo 8. 2016 Yılında Kuveyt'de Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi

Sıra No	Bankalarının Adı
1	Warba Bank
2	Ahli United Bank
3	Boubyan Bank
4	Kuwait International Bank
5	First İnvwstment Company
6	Kuwait Finance House

Kaynak: (IFSB,2016,s.155), Global Banking & Finance Ve Orbisbank

Aşağıdaki Tablo 9, Kuveyt'deki 2013 -2016 yılları arasındaki banka sayısı ve şube sayısı göstermektedir.

Tablo 9. Kuveyt’deki 2013-2016 Yılları Arasındaki Banka Sayısı ve Şube Sayısı

Yıllar	Katılım Bankası Sayısı	Şube Sayısı
2013	6	159
2014	6	164
2015	6	171
2016	6	177

Kaynak: İFSB ve Merkez Bankaları

Kuveyt’de 2013 yılı ile 2016 yılları arasında 6 katılım bankasının faaliyet gösterdiği görülmektedir. Katılım bankalarının sayısının değişmemesine rağmen şube sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. 2013’de 159 olan şube sayısı 2016 yılında 177 şubeye yükselmiştir.

1.2.1.6. Malezya

Malezya, aydınlar arasındaki İslami yeniden doğuş hareketinden özellikle 1970’lerde etkilenmiştir. Malezya’da hükümet Müslümanların ihtiyaçlarını karşılaması için bireylerden, kurumlardan ve bazı gruplardan katılım bankalarının kurulmasına yönelik isteklerde bulunmuştur. 1980’deki Bumiputra Ekonomik Kongresi sırasında hükümetin, Müslümanlara ait paraları toplamak ve Müslümanların paralarını yatırılabilmeleri amacıyla katılım bankası kurabilmesi için Hac Kuruluna izin verileceği yönünde bir karar çıkmıştır. Böylece 1981’de düzenlenen Ulusal Seminer’de hükümet, özel bir yasa çıkarmaya çağırılmıştır. Bu seminerde faaliyetleri İslami ilkelere dayanan bankaların ve mali kuruluşların kurulmasına izin verileceği açıklanmıştır (Sufian, Noor ve Kamarudin, 2012: 197).

Aslında Malezya’da katılım bankacılığının tarihi 1963 yılına kadar uzanmaktadır. Bu tarihte Malezya hükümeti tarafından Tabung Haji (Hacı yönetimi ve fon kurulu) kurulmuştur. Bu kurul hacıların fonlarının yatırımlara dönüşmesini ve ekonomik faaliyetlere katılmasını teşvik eden bunun yanı sıra fonları sistematik olarak harekete geçiren uzmanlaşmış bir finans kurumu olarak ortaya çıkmıştır. Tabung Haji o dönemde tekliğinden dolayı dünyada kendi türünün tek örneği olarak kabul edilmekteydi. Tabung Haji’nin deneyimine dayanarak, Malezya hükümeti daha sonra İslami finansal sistemi uygulamak için iyi koordine edilmiş ve sistematik bir süreci başlatmıştır. Bu süreç üç aşamaya ayrılmıştır. Birinci aşama, alışma dönemi (1983-1992) olarak kabul edilmektedir (Mokhtar, Abdullah ve Al-Habshi, 2006: 39).

Katılım bankacılığının 1963 de Mısırda ortaya çıkmasından sonra Malezya'da Temmuz 1983 tarihinde İslam hukukuna uygun olarak kurulan Bank Islam Malaysia Berhad (BIMB) bu alışıma döneminde katılım bankacılığına öncülük etmiştir (Ali ve Khan, 2015: 76). Bu öncülük dönemi aynı zamanda İslami bankacılık yasasının (IBA) resmen başlatıldığı dönemdir. İkinci aşama, 1993 den 2003 yılına kadardır. Bu dönemde bankalar arasında rekabet için daha elverişli bir ortamın oluşturulması amaçlanmaktadır. Aynı zamanda bankaların daha fazla pazar payına sahip olabilmesi için ilgili çalışmalar bu dönemde yapılmıştır. Son olarak, asıl amaç Müslümanlar arasında, özellikle katılım bankacılığı sisteminin faydası konusunda farkındalık oluşturmaktır. Bu dönem aynı zamanda "İslamic Windows" geleneksel bankaların katılım bankacılığı hizmetleri sunmasına izin verildiği dönemdir. 2004 yılından itibaren başlayan üçüncü evre, daha çok mali liberalizasyon dönemidir. Bu dönem boyunca, Malezya merkez bankası, yabancı İslam bankalarının Malezya'da faaliyet göstermesi için lisans vermeye başlamıştır (Mokhtar ve Diğerleri, 2006: 39).

Malezya'da katılım bankacılığının kurulma aşamasında aşağıdaki tavsiyelerde bulunulmuştur (Sufian, Noor ve Kamarudin, 2012: 198):

- Operasyonları Şer'i ilkelere uygun olan katılım bankaları kurulmalıdır.
- İslami bankalar 1965 Şirketler Yasası'nın himayesinde bir şirket olarak kurulmalıdır.
- 1973 Bankacılık Kanunu, katılım bankalarının faaliyetleri için geçerli olmadığından katılım bankalarını lisanslamak ve denetlemek için 1982'de İslami Bankacılık Yasası adlı yeni bir bankacılık yasası getirilmelidir. Bu yeni yasanın denetimi ve yönetimi Malezya Merkez Bankasının sorumluluğunda olmalıdır.
- Katılım bankalarının faaliyetlerinin Şeriat hukukuna uygun olmasını sağlamak için İslami bankalar kendi Şer'i Denetleme Kurulu'nu kurmalıdır.

Aşağıda Malezya'da katılım bankacılığının yıllar itibari ile gelişimi yer almaktadır (Samat, 2013: 11):

- 1960: 1969 yılında hacı yönetimi ve fon kurulu (Tabung Haji) kuruldu.
- 1980:1983 yılında İslami Bankacılık Kanunu altında ilk katılım bankası Bank Islam kuruldu.
- 1993: Faizsiz bankacılığın ve Islamic Banking Window'un tanıtılması.

- 1999: İkinci tam teşekküllü katılım bankası Bank Muamalat'ın faaliyete geçmesi.
- 2004: Geleneksel bankacılık için katılım bankacılığı yan kuruluşlarının kurulması.
- 2005: Kuwait Finance House, Al Rajhi & Asian Finance'ın faaliyete geçmesi.
- 2008: Unicorn Uluslararası İslam Bankası'na uluslararası katılım bankacılığı lisansı verilmesi. İslami ticareti sağlamak için ve döviz cinsinden yatırım hizmetleri için Islamic Investment Bank ile Deutsche Bank'a izin verilmesi.
- 2010: Yabancı beş büyük bankaya İslami bankacılık lisansı verilmesi. Bunlar; BNP Paribas SA, PT Bank Mandiri, National Bank of Abu Dhabi, Mizuho Bank ve Sumitomo-Mitsui Banking'dir.

Aşağıdaki Tablo 10, aşamalarıyla Malezya katılım bankacılığının gelişimini göstermektedir (Samat, 2013: 10).

Tablo 10. Malezya'da Katılım Bankacılığının Gelişim Süreci

Aşama 1 (1983-1992)	Aşama 2 (1993-2000)	Aşama 3 (2001-2010)
Vakıfların Kuruluşu	Kurumsal Yapı, Faaliyette Bulunma ve Piyasa Canlılığı	Stratejik Konumlandırma ve Uluslararası Entegrasyon
-Katılım bankacılığı, tekafül ve Şeriat uyumlu hükümet fonları için özel Kanunların çıkartılması. -İlk tam teşekküllü katılım bankalarının ve ilk tam teşekküllü tekafül şirketinin kurulması.	-Kavramların ve çerçevenin değişmesinde Yasama değişikliklerine izin verilmesi. -Ürünlerin ve hizmetlerin yayılmasını hızlandırmak için ulusal Şeriat Danışma Konseyinin kurulması. -Bankalararası İslami para piyasasının kurulması.	-Etkinliği artan ve kapsamlı bir İslami finansal sistemin oluşturulması. -İslami finansal merkez olarak Malezya'da Mali Sektör Master Planı başlatılması. -İslami Finansal Hizmetler Kurulu'nun Kurulması. -Yerli İslami finans sektörünün serbestleşmesi -İslami finans sektörüyle entegrasyon -Malezya Uluslararası Finans Merkezi Kurulması

Aşağıdaki Tablo 11, Malezya’da faaliyet gösteren katılım bankalarının isimlerini göstermektedir.

Tablo 11. 2016 Yılında Malezya’da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi

Sıra No	Katılım Bankalarının Adı	Sıra No	Katılım Bankalarının Adı
1	Hsbc Amanah Malaysia Berhad	11	Alliance Islamic Bank Berhad
2	Standard Chartered Saadiq Berhad	12	Al Rajhi Banking&İnvestment Com
3	Ocbc Al-Amin Bank Berhad	13	Bank Islam Malaysia Berhad
4	Asian Finance Bank Berhad	14	Hong Leong Islamic Bank Berhad
5	Bimb Holdings Berhad	15	Kuwait Finance House (Malaysia)
6	Alkhair International Islamic Bank Berhad	16	Bank Kerjasama Rakyat Malaysia Berhad
7	Rhb Islamic Bank Berhad	17	Public Islamic Bank Berhad
8	Affin Islamic Bank Berhad	18	Ambank Islamic Berhad
9	Maybank Islamic Berhad	19	Bank Muamalat Malaysia Berhad
10	Cimb Islamic Bank Berhad		

Kaynak: <http://www.bnm.gov>.

Aşağıdaki Tablo 12, Malezya’daki 2013-2015 yılları arasındaki banka sayısı, şube sayısı ve personel sayısını göstermektedir.

Tablo 12. Malezya’daki 2013-2015 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı

Yıllar	Katılım Bankası Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2013	19	2.177	10.251
2014	19	2.192	9.402
2015	19	2.206	8.978

Kaynak: İFSB ve Merkez Bankaları

Tablodan da anlaşılacağı üzere Malezya’da 19 katılım bankası 2013 yılından günümüze kadar faaliyette bulunduğu görülmektedir. 2013 yılında 2177 olan şube sayısı 2015 yılında 2206 olmuştur. Şubeler artmasına rağmen personel sayısının düştüğü görülmektedir. 2013 yılında 10.251 olan personel sayısı 2015 yılında 8.978’e düşmüştür.

1.2.1.7. Suudi Arabistan

Yirminci yüzyılın ortalarına kadar Arabistan’da hiçbir resmi para ve bankacılık sistemi yoktu. Bankacılık sektörünün gelişimi, İslam dinin faize karşı olmasından

dolayı engellendi. Fakat çoğunlukla Mekke'yi ziyaret eden hacılar için para takası yapan uluslararası döviz piyasaları ile gayri resmi bağlantıları olan bankacılık işlevleri vardı. 1950 yılına gelindiğinde, hükümet harcamaları ve yabancı petrol şirketi harcamaları özel bankacılık kurumlarının düzenlenmesi ihtiyacını doğurdu. Birleşik Devletler' in teknik yardımı ile 1952'de İslam hukukunun sınırları içerisinde merkez bankası olarak hizmet verecek şekilde tasarlanan Suudi Arabistan Para Ajansı (SAMA) kuruldu. SAMA'nın tüzüğüne, İslam hukukuna uygun olacağı şartı koşuldu. Kâr amaçlı kurum olmayan SAMA tarafından faiz alınıp faiz verilmezdi. 1980'lere gelindiğinde, İslami kısıtlamaları atlamak için faiz yerine bir servis ücreti sistemine dayanan yeni düzenlemeler yürürlüğe girmişti (Lone ve Alshehri, 2015: 36).

Katılım bankacılığının gerçek modern kuruluşu ve gelişimi 1970'lerin ortalarına dayanmaktadır. 2004'e kadar Suudi Arabistan'da çalışma iznine sahip olmamaları nedeniyle Saudi Kraliyet ailesine ait bazı büyük bankalar ülkenin dışında faaliyetlerine başlamıştır. Suudi Arabistan'da finans sektörü için iki düzenleyici kuruluş vardır. Birincisi 1952'de kurulan ve Merkez Bankasının rolünü yerine getiren Suudi Arabistan Para Kurulu'dur. Bir diğeri ise Sermaye Piyasası Kurumudur. Bu kurumlar yatırımcıların haklarını koruma, şeffaflığı artırma, sermaye ve yatırım piyasalarının kontrolü üzerinde çalışmaktadır. Suudi Arabistan finans sektörü içerisinde, bankaların büyük çoğunluğu geleneksel bankalardır. Tam teşekküllü katılım bankalarının sayısı azdır (İslam ve Kozokov, 2009: 65-66).

Her geçen yıl Suudi bankalarında İslami ilkelere dayanan ürün sayıları gittikçe artmaktadır. Suudi Arabistan'da çok sayıda banka faaliyetlerini İslami çizgi üzerinde yeniden yapılandırmaktadır. Bu yapılandırmayla birlikte (Khan ve Bhatti, 2008: 714):

- Bank Al Jazira kısa bir süre önce tamamen İslami bir yapıya geçiş sürecini tamamladı.
- The National Commercial Bank, gelecek beş yıl içinde tamamen katılım bankasına dönüşmeye karar verdi.
- Saudi British Bank son zamanlarda ülkedeki katılım bankacılığı ve finans ürünlerini arttırdı.
- Saudi Investment Bank 2006 yılında Suudi finans piyasasında perakende ve kurumsal bankacılıkta İslami ürünler sunmak için İslami bir şube kurdu.
- The National Commercial Bank perakende faaliyetlerini İslam temelinde yeniden düzenlemeye karar verdi.

- Saudi Investment Bank toplam operasyonlarının yüzde 50'sinden fazlasını temsil eden 10 adet tam teşekküllü İslami şube açtı.

Aşağıdaki Tablo 13, 2016 yılında Suudi Arabistan'da faaliyette bulunan 4 katılım bankasının ismini göstermektedir.

Tablo 13. 2016 Yılında Suudi Arabistan'da Faaliyette Bulunan Katılım Bankalarının Listesi

Sıra No	Katılım Bankalarının Adı
1	Alinma Bank
2	Al Rajhi Banking & Investment Corporation
3	Bank Aljazira
4	Bank Albilad

Kaynak: İFSB

Aşağıdaki Tablo 14, Suudi Arabistan'daki 2013-2016 yılları arasındaki banka sayısı, şube sayısı ve personel sayısını göstermektedir.

Tablo 14. Suudi Arabistan'daki 2013-2016 Yılları Arasındaki Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı

Yıllar	Katılım Bankası Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2013	4	698	16.724
2014	4	745	18.471
2015	4	776	19.980
2016	4	805	20.856

Kaynak: İFSB ve Merkez Bankaları

Tablo 14'de Suudi Arabistan'da faaliyet gösteren katılım bankalarının sayısının değişmediği görülmektedir. Fakat şube sayılarında her geçen yıl artış görülmektedir. 2013 yılında 698 olan şube sayısı 2016 yılında 805'e yükselmiştir. Yine şube sayısına paralel olarak personel sayısında her geçen yıl artmaktadır. 2013'de 16724 olan personel sayısı 2016 yılında 20.856 olmuştur.

1.2.2. Katılım Bankacılığının Yasal Yapıları

1.2.2.1. Türkiye

Türkiye’de bankacılık kanununun temel amacı ilk maddede, finansal piyasalarda güven ve istikrarın sağlanmasına, kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasına, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasına ilişkin usûl ve esasları düzenlemek olarak belirtilmiştir. Kapsam olarak bakılacak olursa Türkiye’de kurulu olan mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurtdışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu Kanun hükümlerine tâbidir. Özel kanunlarla kurulmuş olan bankalar hakkında da kanunlarında yer alan hükümler saklı kalmak şartıyla bu Kanun hükümleri uygulanır. Bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde ise genel hükümler tatbik olunur (TBB, 2014: 13).

Katılım bankalarıyla ilgili olan ilk yasal düzenlemelerin hayata geçirildiği 1983 yılından, bu kurumların Bankalar Kanunu kapsamı içine alındığı 1999 yılına kadar geçen sürede, yürürlükte olan Bakanlar Kurulu Kararı ile yönetmelikler ve çeşitli tebliğler bir açıdan günümüz yasal mevzuatın aslını oluşturmuştur. İkinci dönem 1999-2005 yılları arasını kapsamaktadır. Bu ikinci dönemde katılım bankaları ile ilgili uygulanan mevzuat, kanun düzeyinde yasal düzenlemeleri kapsamaktadır. Üçüncü ve son dönem olan süreç ise Kasım 2005 tarihinde kabul edilen 5411 sayılı Bankacılık Kanunu’nun yürürlüğe girmesi ve bu zamana kadar Özel Finans Kurumu adıyla faaliyette bulunan kurumların katılım bankası adını almasından günümüze kadar devam etmekte olan süreçtir. Üçüncü ve son olan bu dönem katılım bankaları için başarı çitasını sürekli yukarılara çıkarma ve bir olgunlaşma dönemi olmuştur (Sırım, 2013: 187).

Ülkemizde Özel Finans Kurumlarının kurulması, 19 Aralık 1983 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan Özel Finans Kurumları kurulması hakkında 16-12-1983 Gün ve 83/7506 sayılı kararname Katılım Bankaları’nın yasal statüsünü belirleyen ilk dönem olmuştur. Kararnamenin giriş kısmında vurgulandığı gibi Özel Finans Kurumlarının Kurulması hakkında Kanun Hükmünde Kararname, bankalar hakkındaki 70 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 90. maddesi ile 1567 sayılı

Türk parasının kıymetini koruma hakkındaki kanuna dayanmaktadır. Bankalar hakkındaki 70 sayılı Kanun Hükmündeki Kararnamenin 90. maddesi ile “Diğer Mali Kuruluşlar” başlığı altında; bankalar dışındaki mali kuruluşların kuruluş ve faaliyetlerinin bu Kanun Hükmündeki Kararnameye tabi olacağını ve bu kuruluşların tabi olacağı esasların bankalar kurulunca tespit edilebileceğini hükme bağlamıştır. Bakanlar Kurulu’nun 83/7506 sayılı kararına ve Başbakanlık Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı’nın bu karara ilişkin tebliğ hükümlerine göre Türkiye’de kurulacak olan Özel Finans Kurumlarının kurucularının faaliyet izni alabilmeleri için, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’na yazılı olarak müracaat etme zorunluluğu bulunmaktadır (Türkmenoğlu, 2007: 35-37).

Bu kurumların 1999 yılına kadar kuruluş, faaliyete geçme, denetim ve tasfiye işlemleri aşağıda yer alan yasa ve tebliğler ile yürütülmüştür (Çobankaya, 2014: 40):

- 3182 sayılı Bankalar Kanunu; Temelde Bankalar Kanunu’na tabi olmamakla beraber diğer mali kuruluşlara kaynaklık eden 3182 sayılı Kanun’un 96. Maddesi nedeniyle anılan Kanun temel kaynak teşkil etmektedir,
- 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun ve bu Kanun’a ilişkin karar, tebliğ ve genelgeler,
- T.C. Merkez Bankası Kanunu,
- Hazine Müsteşarlığı Teşkilat Kanunu,
- Türk Ticaret Kanunu,
- 3167 sayılı Çek Kanunu,
- Finansal Kiralama Kanunu,
- Türk Vergi Kanunu,
- Sermaye Piyasası Kanunu,
- Kara Paranın Aklanmasının Önlenmesine İlişkin Kanun,

Katılım Bankaları’nın (eski adıyla Özel Finans Kurumları) yasal statüsünü belirleyen ikinci dönem, 18.06.1999 tarihli ve 4389 Sayılı Yeni Bankalar Kanunu’nun kabul edilmesiyle başlamıştır. Bu kanunda hem geleneksel (faizli) bankaları hem de katılım bankalarını etkileyen yeniliklere yer verilmektedir. Katılım bankaların faaliyette bulunmasından itibaren 1999 yılı sonunda Bankalar Kanunu kapsamına alınmalarına kadar geçen dönem içerisinde oluşturulan yasal mevzuatın, katılım bankacılığı sisteminin sorunlarla ve büyük problemler ile karşılaşmadan gelişmesinde önemli bir katkısı olmuştur. Katılım bankalarının hukuki alt yapılarını güçlü yapmak

amacıyla Bankalar Kanunu Kapsamına alan 4491 sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, 19 Aralık 1999 tarih ve 23911 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu olan bu kanunun 20. Maddesine ilave edilen 6 nolu fıkra ile katılım bankaları tüm prensiplerini ve özelliklerini koruyarak, kanun kapsamına alınmıştır (Ustaoğlu, 2014: 30-31).

Türk mali sistemindeki kurumların hak ve yükümlülüklerine adil ve eşit olarak tabi olmalarını sağlamak amacıyla 1999 yılında, katılım bankaları ile ilgili olan düzenlemelerde bazı değişikliklere yer verilmiştir. Bunlar arasında; fon kullandırma sınırları, iştiraklere kullandırabilecekleri azami fon tutarları, hesap cüzdanı vermelerine imkan tanınması, blokaj oranları ve hisse devirleri ile ilgili olan konular bankacılık düzenlemelerine paralel duruma getirilmiştir. Bu durum ile ilgili atılan diğer bir önemli adım ise, 19.12.1999 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4491 Sayılı Kanun'la, katılım bankalarının bazı maddeler dışında Bankalar Kanunu'na tabi tutulmasıdır. Diğer taraftan, adı geçen yasa gereği olarak, 16.12.1983 tarihli ve 83 / 7506 sayılı “Özel Finans Kurumlarının Kurulması, Faaliyetleri ve Tasfiyelerine İlişkin Esas ve Usullerine İlişkin Bakanlar Kurulu Kararı” ile bu karara dayanılarak çıkarılmış tüm düzenlemeler yürürlükten kaldırılmış olmakla birlikte, 4389 sayılı Bankalar Kanunu çerçevesinde katılım bankalarına ilişkin olarak yeni düzenlemeler yapılıncaya kadar, yürürlükten kaldırılan düzenlemelerin, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na aykırı olmayan hükümlerin uygulanmasına devam edileceği kararına varılmıştır (Özulucan ve Deran, 2009: 91).

2001 yılında yaşanan krizde birçok geleneksel bankanın batmasına rağmen, yanlış yönetim sonucunda tek bir katılım bankasının BDDK tarafından faaliyeti durdurulmuş ve tasfiye sürecine sokulmuştur. Yaşanan bu durumlar, katılım bankalarının yasal statülerinin tekrar mercek altına alınmasına sebep olmuştur. BDDK, katılım bankalarını yeniden düzenleyerek, 20 Eylül 2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete ile “Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik”i yayımlamıştır. 4672 sayılı kanun ile 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 20. maddesinin 6. Fıkrası yeniden değiştirilmiş ve eklenen hükümlerle; katılım bankalarında, özel cari ve katılma hesaplarında toplanan fonların güvence altına alınması amacıyla, Özel Finans Birliği bünyesinde, “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu” benzeri “Güvence Fonu” oluşturulmuştur. Söz konusu Güvence Fonu kapsamında; katılım bankalarının yurt dışı şubelerinde açılan hesaplar hariç olmak şartıyla, yurt

içinde açılan hesapların 50.000 TL'ye varan kısmı güvence altına alınmıştır (Özkan 2012: 38-39).

Bir özel finans kurumunun faaliyet izninin kaldırılması halinde birlik, özel finans kurumundaki özel cari hesaplar ve kâr veya zarara katılma hesaplarındaki tutarların güvenceye tâbi kısmını bu maddenin birinci fıkrasında tanımlandığı şekilde oluşturulan Tasfiye Kurulunun onayı ile doğrudan veya Tasfiye Kurulunca ilan edilecek bir özel finans kurumu aracılığı ile Güvence Fonu mevcudundan öder ve Güvence Fonu hesabına tasfiye işlemlerine öncelikli alacaklı sıfatı ile iştirak eder. Bu şekilde meydana gelen alacak nedeni ile Güvence Fonu hesabına yapılacak olan ödemeler için tasfiye sonucu beklenmez. Güvence Fonu mevcudunun ihtiyaca cevap verememesi durumunda, özel finans kurumlarından, ileride doğacak prim yükümlülüklerine mahsuben bir önceki yılda ödedikleri güvence primi toplamına kadar, bunun yetersiz kalması halinde ise her bir özel finans kurumunun sahip olduğu özel cari hesaplar ve kâr veya zarara katılma hesapları toplamına karşılık gelen oranda ve kalan tutarı karşılayacak kadar avans alınabilir. Bu avans, özel finans kurumlarının kâr veya zarara katılma hesaplarında topladıkları fonlara özel cari hesap ve kâr veya zarara katılma hesapları toplamaları en yüksek beş özel finans kurumunca bir önceki dönemde verilen ortalama kâr payı oranı dikkate alınarak birlikçe belirlenecek oran üzerinden hesaplanacak tutar ile birlikte, doğacak prim borçlarına mahsup edilir (BDDK, 1999: 52).

Burada 4672 sayılı yasa ile getirilen önemli değişikliklere aşağıda yer verilmektedir (Özkan, 2012: 39):

- Özel Finans Kurumları kurulması,
- Güvence Fonunun oluşturulması,
- Güvence Fonunun yönetiminin birliğe bırakılması,
- Özel finans kurumlarından faaliyet izni kaldırılanların tasfiyesine ilişkin özel hükümlerin getirilmesi,
- Şahsi sorumluluk müessesesinin getirilmesi,

2001 yılında kabul edilen 4672 sayılı kanun ile getirilen yenilikler, tasarruf sahiplerinin yine fon kullanacak kişi ya da kuruluşların katılım bankalarına olan güvensizliğinin önüne geçmiştir (Özkan, 2012: 39).

Özel finans kurumları açısından emtia veya gayri menkullerin finansal kiralınması ya da kâr veya zarara katılma ve benzeri yöntemler ile yapılan her türlü

finansman faaliyetleri de bu Kanuna göre kredi olarak addolunur. Kanun ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde özel finans kurumlarının faaliyetlerine uygun şekilde çalışmalarını ve mesleğin gelişmesini temin etmek, malî kurum olmanın gerektirdiği vakar, disiplin ve birlik içinde ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak çalışmalarını sağlamak, özel finans kurumları arasındaki haksız rekabeti önlemek amacıyla gerekli her türlü tedbiri almak ve uygulamak, ilan ve reklamlarında özel finans kurumlarının uyacakları esas ve şartları tür, şekil, nitelik ve miktarları itibariyle Kurumun uygun görüşünü alarak tespit etmek ve bu Kanun ile kendisine verilen diğer işleri yapmak üzere tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuştur. Özel finans kurumları, faaliyet izni aldıkları tarihten itibaren bir ay içinde birliğe üye olmak zorundadır. Birlik, özel finans kurumları ile ilgili mevzuatı ve aldığı karar ve önlemlerin uygulanmasını takip eder ve Kurumca alınması istenen tedbirleri alır (BDDK, 1999: 49-50).

Katılım bankalarının yasal statüsünü belirleyen son dönem olan 2 Temmuz 2005 tarihinde kabul edilen 5387 sayılı Bankacılık Kanunu ile ÖFK'nın ismi "Katılım Bankaları" şeklinde değiştirilmiş, ÖFKB'nin ismi de "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak değiştirilmesi öngörülmüştür. 1 Kasım 2005 tarihinde 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun Resmi Gazete'de yayınlanması ile katılım bankalarının mevduat ve ticari bankalar ile aralarında bulunan tüm farklılıklar giderilmiştir. Bu kanun ile katılım bankaları tamamen Bankacılık Kanunu'na dahil edilmiştir. Bu kanun ile katılım bankalarının tanımı, özel cari hesapları ve kâr veya zarara katılma hesapları açıkça tanımlanmıştır. 5411 sayılı Kanun'un 3. maddesinde "katılım bankası; özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullanılmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubelerini" ifade eder şeklinde tanımlanmıştır (Çobankaya, 2014: 45-46).

Kanun kapsamı ise; Türkiye'de kurulu olan katılım bankaları, mevduat bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Türkiye Bankalar Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu Kanun hükümlerine tâbidir. Özel kanunlarla kurulmuş olan bankalar hakkında da kanunlarında yer alan hükümler saklı kalmak kaydıyla bu Kanun hükümleri

uygulanır. Bu Kanunda hüküm bulunmayan hallerde genel hükümler uygulanır (BDDK, 2005: 1).

4389 Sayılı Bankalar Kanununun yürürlükten kaldıran 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri gereğince, Özel Finans Kurumları Birliği (Türkiye Katılım Bankaları Birliği) bünyesinde bulunan Güvence Fonu, Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu'na devredilmiş ve devir tarihinden sonra Katılım Bankaları'nda bulunan gerçek kişilere ait Yabancı Para ve TL üzerinden açılan özel cari ve katılma hesaplarının bir kişiye ait tutarının 50 bin TL'ye kadar kısmı Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun güvencesi altına girmiştir. Buna göre, katılım bankalarında gerçek kişiler adına açılmış bulunan bütün TL ve döviz hesapları, aynı şartlarla ve aynı miktar üzerinden Tasarruf Mevduat Güvence Fonu bünyesinde güvenceye tabi olmaya devam etmektedir (Eskici, 2007: 41).

Hukuki Yapı kapsamındaki bu kanunun 2005 ve sonrası amaçları aşağıda yer almaktadır (Ustaoğlu, 2014: 37):

- Tasarruf sahiplerinin menfaatlerini ve hakkını korumak,
- Finansal piyasaların istikrarı ve güvenini sağlamak,
- Kredi sisteminin etkin şekilde çalışmasını sağlamak şeklinde özetlenmiştir.

1.2.2.2. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirliklerinde Said Ahmed Luta, 1972 yılında faizsiz bir bankanın kurulması konusunda ilk adımı atan emirliğin en büyük iş adamlarından birisidir. Bu kişinin çabaları 1975'de Dubai İslam Bankasının kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Bu katılım bankası faizsiz bankacılık prensipleri ile finans ve bankacılık faaliyetlerinde bulunmak için kurulmuştur. Dubai, Sharjah, Ras-Al-Khaimah Emirlikleri, milletler arası mali piyasalarda, özellikle Toptancı Bankacılık (Wholesale Banking) ve Kıyı Bankacılığı (Off-Shore Banking) konularında da ismini duyurmuş emirliklerdir. Birleşik Arap Emirliklerinde kurulan ve diğer İslami bankalara göre oldukça eski sayılan Dubai İslam Bankası (Dubai Islamic Bank), halka açık bir şirket olarak 12 Mart 1975 yılında Dubai'de kuruldu. Başlıca faaliyetleri; katılım bankacılığı doğrultusunda fon kullandırma, şubeler açmak, yatırım yapma, uzun süreli krediler vermek ve yöresel ticareti finanse etmektir (Şahin, 2007: 42-43).

Birleşik Arap Emirliğinde İslam hukukuna göre faaliyette bulunan kuruluşların kanun maddeleri aşağıda yer almaktadır (Şahin, 2007: 42-43):

- İslami şeriat yasası hükümleri uyarınca ve bunlara uygun olarak faaliyetlerini yürütmek için katılım bankaları, yatırım şirketleri ve finansal kurumlar bir taahhütte bulunmalıdır.
- Ülkede kurulacak olan katılım bankaları, yatırım şirketleri ve finansal kurumlar faaliyetlerini bu sözleşme hükümlerine uygun olarak sürdürmeye devam edecektir.
- Katılım bankaları, bankaların ticari, mali, operasyon ve yatırım faaliyetlerinin tamamına sahip olacaktır. Özellikle mevcut işletmelere katılma ya da yeni kurulan işletmenin taşınmaz bir varlığını satın alma yolu ile yatırım yapılır. Bu yatırımları, İslami Şeriat Yasası hükümlerine uygun bir şekilde yapmak için mevduat kabul edilir.
- Yüksek İslam Kurulu tarafından, İslami şeriat hukuku hükümlerine göre yapılan işlemlerin meşruluğunu sağlamak için katılım bankalarının, yatırım şirketlerinin ve finansal kurumların denetimi yapılır.

1.2.2.3. İran

Ülke ekonomisinin sağlığını ve büyümesini arttırmak için para ve kredinin sirkülasyonunu düzenleyen bir amaçla İslam hukukunda belirtildiği gibi doğruluk ve adalete dayalı bir para ve kredi sistemi oluşturulması amaçlanmıştır. Para ve kredi mekanizmalarından yararlanarak, hükümetin ekonomik hedeflerini, politikalarını ve planlarını uygulayabilmesi için elverişli faaliyetlerde bulunmak. Bankalar tarafından yapılacak ödemeler ve makbuzlar, borsalar, işlemler ve diğer hizmetlerin yasalarda belirttiği şekilde uygulanması kolaylaştırılmıştır (<http://www.cbi.ir>).

1980 devrimi sonrası bütün bankaların devletleştirildiği ve bankacılık sisteminin faizsiz sisteme dayandırıldığı İran'da, faizsiz bankacılık sistemine 1981 yılında geçilmiştir. Bundan dolayı 2012 yılı global faizsiz bankacılık işlemleri açısından en büyük payın İran'da olduğu görülmektedir. Çünkü İran'da bankacılık sistemi tamamen faizsiz esaslara göre yürütülmektedir (Çobankaya, 2014: 33).

Bankalar, ticari olarak kurulmuş bir anonim şirkettir. Para ve Kredi Kurulu, bankacılık işlemlerini tanımlama yetkisine sahip olacaktır. Bu kurulun izni olmadan bankacılık işlemleri yapılamaz. Yine bankaların ana sözleşmeleri de Para ve Kredi Kurulu tarafından onaylanmalıdır. Kurul, mevcut bankaların sayısının yeterli olduğunu düşündüğü takdirde, yeni bankaların kurulması için izin vermeyebilir. İran

bankaları, kuruluş anında veya sonrasında hisselerinin % 40'ından fazlasını yabancı uyruklulara devredemez. Eğer sermayenin % 40'dan fazlasının yabancı uyruklu ise bu bankalar, yabancı bankalar olarak kabul edilecek ve kanunen izin verilmezse tescil edilemezler. Bankaların sermayesi genel olarak nakit biçiminde olmalı ve kayıt formalitelerini yerine getirmek şartıyla sermayesini arttırabilir. Bir bankanın asgari sermayesi yüz milyon Riyal olmalı ve bunun en az % 50'si ödenmelidir. Yabancı bankaların ise asgari ödenmiş sermayeleri yüz milyon Riyal olmalıdır. Bankanın hesapları lehine, yabancı payların ve tahvillerin alınıp tutulması, kuruldan önceden izin almakla mümkündür. Para ve Kredi Kurulunun izni olmaksızın kendi hisselerinin yeniden satın alınması mümkün değildir. Özel bankalarının ana sözleşmesinde belirtilenlerden başka herhangi bir iş yapması yasaktır (CBI, 1960: 25-27).

İran bankacılık sisteminin işleyişine yönelik olarak yasalarda yer alan ana başlıklar aşağıda yer almaktadır (<http://www.cbi.ir>):

- İran İslam Cumhuriyeti'nde bankacılık sisteminin amacı ve vazifeleri,
- Parasal kaynakların seferber edilmesi (fon kaynak sağlama),
- Bankacılık sisteminde fon kullandırma araçları,
- Ceza ve disiplin hükümleri,
- Bankaların tasfiyesi ve iflası,

İran'da bankaların kurulmasına dair koşullar aşağıda yer almaktadır (CBI, 1972: 22-23):

- Bankaların kurulması, bankacılık faaliyetlerine katılım ve kredi kuruluşlarının unvanında "Banka" sözcüğünün kullanılması tamamen kanun hükümlerine tabidir.
- "Bankacılık işlemleri" teriminin tanımı Para ve Kredi Kurul'una aittir.
- Bir bankanın kurulması, ana sözleşmesinin Para ve Kredi Kurulu tarafından önceden onaylanmasını ve merkez bankasından izin alınmasını gerektirir.
- Bir bankanın ana sözleşmesinde yapılan herhangi bir değişiklik Para ve Kredi Kurul'undan önceden onay alınmasını gerektirir.
- Bankaların yurt içinde veya yurt dışında şube, alt şube veya acente açabilmesi ve kapatabilmesi Para ve Kredi Kurulu tarafından belirtilen düzenlemelere tabi olacaktır.

1.2.2.4. Katar

Katarda Atama ve Yönetim Komitesi genel olarak katılım bankaların üst düzey yönetimi, denetim komitesi ve Şeriat denetleme makamlarıyla işbirliği içinde kurumsal yönetimi ve yapılan yenilikleri denetlemektedir (CBQ, 2015: 19).

Katar'da bütün katılım bankaları, Şeriat Denetleme Kurulu tarafından belirlenen İslami Şeriat kurallarına ve ilkelerine uymalıdır. Her katılım bankasında, faaliyetlerinin İslami ilkelere uygunluğunu denetlemek ve sağlamak için "Şeriat Denetleme Kurulu" adı altında bağımsız bir danışma kurulu olan Şeriat Denetleme Kurulu oluşturulmalıdır. Şeriat Kurulunun üyeleri, en az üç İslam Şeriat araştırmacısından oluşmalıdır. Yatırım hesabı sahiplerinin yatırımlarını, ilgili risklerini ve haklarını korumak için yeterli önlemleri takip etme hakkı, katılım bankası tarafından alınır (CBQ, 2015: 39).

Literatür, İslami kurumların çoğunun katılım bankacılığı stratejileri ve yaklaşımlarında yapıcı dönüşümler yaşadığını ortaya koymaktadır. Katılım bankacılığının daha iyi anlaşılması, büyümesi ve gelişmesi için, ürün kalitesini artırmak (yenilik) ve İslami finans alanında piyasa bilincini geliştirme ve hukuki ve mali altyapı ilerlemesine ihtiyaç duyulmaktadır. Eşitsizliğin ortadan kaldırılması İslami finansın sürdürülebilir performansı, büyümesi ve gelişimi yoluyla da elde edilebilir. Katar'da ve Orta Doğu'da katılım bankacılığı geleneksel bankacılık için paralel bir sistem olmaktan çok kendi yöntemini geliştirmelidir. Bu gelişimle birlikte katılım bankaları rekabet gücünü şu şekilde artırabilir (Tlemsani, 2015: 603):

- İkincil piyasa araçları için İslami ikameler üretmek ve bu araçlar için ticareti yapılabilecek bir ikincil pazarın oluşturulması,
- Tasarruf sağlamanın yolları iyileştirilmeli, örneğin; Okullarda katılım bankacılığı tanıtılarak, genç nesil katılım bankacılığına yönlendirilmeli böylece ülkelerin likidite sıkışıklığı ortadan kaldırılması,
- Gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerine yardım etmek için ihracat finansmanı ve katma değerli hizmetler alanındaki payların arttırılması,
- Geleneksel bankaların sunduğu çeşitli finansman faaliyetlerinin İslam hukukunu kapsayacak şekilde yeni araçlar ile sunulması,
- Teknolojideki ilerlemeler sayesinde yüksek kaliteli ürünlerin uygun maliyetle sunulması,

- Pazarlama, yönetim biliminin önemli bir parçası olmuştur. Katılım bankaları, finansal alana yeni girenler oldukları için, müşterilerin bankadan ne istediğini saptayabilmesi için pazarlama kavramı vurgulanmalı ve pazar araştırmasının yapılması,

Katarda faaliyette bulunan katılım bankalarının denetimleri ve düzenlemeleri aşağıdaki başlıklar üzerinden yapılmaktadır (CBQ):

- Bankacılık Lisansı
- Kurumsal Yönetim
- Dış Denetçi
- Finansal Açıklama
- İş Davranışı
- Sermaye Yeterliliği ve Risk Yönetimi
- Mali Suçlar
- Yaptırımlar ve Mali Cezalar
- Diğer Yönetmelikler
- Periyodik Rapor
- Formlar
- Genelgeler

1.2.2.5. Kuveyt

Kuweyt'de 1970'lerin ortalarında katılım bankacılığı sisteminin öncüsü olarak bilinen Şeyh Ahmed Al-Yasin bu sistemi gündeme getirdiğinde herkese hayal gibi gelmekteydi. Sonuçta, katılım finansmanının taklit edeceği herhangi bir rol modelin yok denecek kadar az olduğu bilinmekteydi. Şeyh El-Yasin'in, katılım bankası kurmayı düşündüğünde akıntıya karşı yüzdüğü yani geleneksel bankacılık sisteminin karşında katılım bankacılığının şansının olmadığı belirtildi. Çünkü o zamanlar Kuveyt, geleneksel bankacılığın moda olduğu bir ülkeydi. Neredeyse hiç örneğin olmadığı dönemlerde katılım bankalarını kurmak için büyük bir inanç ve istek olmalıydı. Bu zorluklara rağmen Kuveyt Finance House olarak ilk katılım bankası kuruldu. Bu banka sadece Kuveyt'de değil aynı zamanda birçok ülkede ilk kurulan katılım bankasıydı. Dört çalışanı ile 31 Ağustos 1978'de ilk kez halka hizmet vermeye başladı. Günümüzde bu banka dünyanın dört bir yerinde faaliyette bulunarak binlerce çalışanı bulunmaktadır (CBKW, 2015: 2).

İslami Finans sektörünün gelişmesi ve daha şeffaf olması için uygun bir yasal ve düzenleyici otoritenin varlığı hayati önem taşımaktadır. Özellikle Şariat'a uygun yatırımların titiz olması değişik türdeki yeni ürünlerin sürekliliği ve risk dereceleri önem arz etmektedir. Daha iyi bir düzenleyici çerçevenin mevcudiyeti yeni politikalar önerilmesi ve İslami finansa destek sağlanması açısından yetkililere yardımcı olabilir. Bu düzenleyici çerçevenin kilit yönleri, özel niteliklerine uygun olmalı ve aynı zamanda sözleşmelerin yönetimi, iflas, teminat ve varlıkların geri kazanımı gibi finansal hizmetler ile ilgili konuları da içermelidir. Finansal kuruluşlar tarafından çıkarılan daha karmaşık finansal enstrümanları takip etme ihtiyacı ile birlikte düzenleyici organların önemi artmaktadır. Bu düzenleyici organlar sayesinde kurumların faaliyetleri daha iyi şeffaflık ve hesap verebilirlik sağlayacaktır (Singh, 2009: 5).

Genel olarak Kuveyt'te bankaların rolü finansal katılımın yüksek olmasını sağlamaktır. Kuveyt'teki 15 yaşın üzerindeki nüfusun % 86,8'inin resmi bir finansal kurumda hesabının olduğu dünya bankasının finansal veri tabanında belirtilmektedir. Bu rakam Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Kuveyt'in en fazla finansal etki seviyesine sahip olduğunu göstermektedir. Kuveyt'te bankacılık sektörü yerli finans sektörünün yaklaşık % 82'sini oluşturduğundan dolayı finansal sistem banka merkezli olarak devam etmektedir. Yatırım şirketleri ise bankacılık sisteminden sonra yaklaşık % 14'lük bir pay ile finansal sistemde yer almaktadır. Finansal sistemin geri kalanını ise yatırım fonları, sigorta şirketleri ve döviz şirketleri oluşturmaktadır. Bu ülkede bankacılık sektörü beş konvansiyonel, beş katılım ve bir de özel bankadan oluşmaktadır. Kuveyt'te Aralık 2015 tarihi itibari ile finansal sistemin % 60,7'lik payına genel olarak konvansiyonel bankalar hakimdir. Katılım bankaları ise yaklaşık olarak % 30,3' lük bir paya sahiptir. İkili bankacılık sistemine sahip olan ülkelerde katılım bankacılığı sistemi önemli yere sahiptir. Kuveyt merkez bankasının her iki bankacılık sisteminin güçlü varlığa sahip olması için düzenlemelerde bulunmaktadır. Böylece müşterilere bankacılık ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli seçenekler sunmaktadır (CBKW, 2015: 2).

Kuveyt Merkez Bankasının (CBKW) ve Bankacılık İşletmeleri Örgütünün katılım bankacılığı için çeşitli talimatları aşağıda yer almaktadır (CBKW):

1. Risk merkezi sistemi.
2. Likidite sistemine ilişkin usul ve esaslar hakkında yönetmelik.

3. Yerli ve yabancıların katılım banka şubeleri açmasına ilişkin kurallar ve yönetmelikler.
4. Finansman sağlamaya yönelik kontroller.
5. Müşterilerin yatırım ve finans işlemlerine ilişkin sınıflandırma politikası.
6. Doğrudan yatırım için kurallar ve düzenlemeler.
7. Finansal yatırım politikasına ilişkin talimatlar.
8. Katılım bankalarının sahip olduğu hisse senetlerini satın alma yönetmeliği.
9. Finansal faaliyetlere ilişkin talimatlar.
10. Tüketici finansmanı işlemleri ve diğer kişisel taksitli finans işlemleri için kural ve düzenlemeler.
13. Şeriat denetleme kurulu.
14. İç kontrol sistemi ve risk yönetimi ile ilgili talimatlar.
15. Bankaların müşterileriyle ilişkisi.
16. Kara para aklama ve terör finansmanı işlemleri ile mücadele.
17. Katılım bankaları ile üçüncü şahısların portföy yönetimini düzenleyen yönetmelikler.
18. Dış denetçilere yönelik talimatlar.
19. Hem yerli hemde yabancı bankalar ile mali kuruluşların yatırımlarına dair genelge.
20. Bırakılan çekler için merkezi kayıt sistemi.
21. Katılım bankalarının verdiği kredi kartları ile ilgili talimatlar.
22. Şerefiye'nin muhasebeleştirilmesi.
23. Yerel bankalarda ulusal işgücü oranı ile ilgili talimatlar.
24. Katılım bankalarında döviz işlemleri ile ilgili talimatlar.
25. Katılım bankalarının finansal verilerinin hazırlanması.
26. Diğer ülkelerdeki yasal mali veya bankacılık makamlarıyla herhangi bir bildirim yapmadan önce merkez bankasına bildirim gerekliliğine ilişkin talimatlar.
27. İleri tarihli çekler hakkında talimatlar.
28. Bankanın paylarının toplanması ve menkul kıymet borsalarına sunulan mali bilgilerle ilgili talimatlar.
29. Katılım bankalarının bütçelerine ve gelecekteki iş planlarına ilişkin talimatlar.
30. Soygun ve zimmet kanunlarına dair talimatlar.
31. Banka sermayesinin % 5'ine sahip kişi başına mülkiyetin arttırılmasına ilişkin (57) maddenin (2). maddesinin içeriği hakkında yönetmelik.
32. Diğer muhtelif talimatlar.

1.2.2.6. Malezya

Malezya geleneksel ve katılım bankacılık sistemlerinin bir arada bulunduğu yerlerdendir. Bu ikili sistemin benimsendiği Malezya'da katılım bankacılığı ve finansın ön planda olduğu bilinmektedir. Burada 1983'den beri faaliyette bulunan katılım bankaları çeşitli İslami finansal araçlar sunmaktadır. Farklı ırklardan ve farklı dinlerden olan müşteriler istedikleri finansal ürünleri ve hizmetleri almaktadır. 1983'te Parlamento tarafından, Müslümanların geleneksel bankacılık konusundaki çekincelerini ortadan kaldırmak ve Müslümanların finansal sistemin büyümesine ve ekonominin kalkınmasına katkıda bulunabilmesi için "İslami Bankacılık Yasası" Malezya'da kabul edildi. Bu nedenle, Malezya'nın İslami Finansal Sisteminin geliştirilmesi sosyal ve ekonomik politikasıyla bağdaşmaktadır. Malezya Merkez Bankası'nın (BNM) uzun vadeli hedefi geleneksel sistemle paralel bir şekilde çalışacak bir İslami bankacılık sistemi oluşturmak olmuştur. Katılım bankacılığı sistemi İslam'ın sosyo-ekonomik değerlerini de yansıtmalıdır. Aslında Malezya, basit bir Hac Tasarruf Şirketi'nden tam teşekküllü bir İslami mali sistemin, kademeli olarak gelişmesi nedeniyle Güneydoğu Asya'da katılım bankacılığının önemli bir merkezi olarak ortaya çıkmıştır (Khiyar, 2012: 1133-1134) .

Malezya'da bankacılık sistemi genel olarak bankacılık sektörü ve bankacılık dışı finansal araçlar olarak ayrılmaktadır. Bu iki grup, etkinliklerine göre, birbirlerinden farklıdır. Bankacılık sisteminin toplam aktiflerinin yaklaşık % 70'i bankacılık sektörü, geriye kalan % 30'luk kısmını ise bankacılık dışı finansal araçlar oluşturmaktadır. Ticari bankalar bankacılık sektörünün ana oyuncularını olmakla birlikte en büyük ve en önemli fon sağlayıcılarıdır. Yasal olarak, Malezya'daki ticari bankalar izin verilen faaliyetler kapsamında en geniş bankacılık hizmetini yapmaktadır. Geleneksel olarak, bu ticari bankaların başlıca işlevleri arasında perakende bankacılık hizmetleri, ticaret finansman tesisleri, hazine hizmetleri, yurtdışı ödeme hizmetleri ve saklama hizmetleri bulunmaktadır. Bu geleneksel hizmetlerden ayrı olarak ticari bankalara döviz işlemleri yapmaları için de izin verilmektedir (Sufian, 2016: 39).

İslami finans, şer'i ilkeleri yerine getiren bankacılık ve yatırımdan oluşan bir sistem olarak kabul edilmiştir. İslami finansın kendine özgü yapısı dünyadaki diğer finansal işleyişten farklı kılmaktadır. İslami finansla Müslümanların acil olarak ihtiyaç duyması nedeniyle batılı ve İslam ekonomistlerinin yanı sıra finansçılar yeni İslami

ürünler geliştirerek Müslümanların sermayesinin küresel finans sistemine aktarılmasına katkıda bulunmuşlardır (Haron ve Ahmad, 2000: 1).

1.2.2.7. Suudi Arabistan

Suudi Arabistan'da ulemanın faiz konusundaki tavrı diğer ülkelere göre daha katı olduğundan, bu ülkede faize kesinlikle izin verilmemektedir. Fakat yaptıkları işlemlerden bankalar komisyon alabilmektedirler. Ayrıca Suudi Arabistan'da faiz ile ilgili meseleler, idari mahkemelerce yargılanmakta ve faize izin veren hükümler verilmemektedir. Suudi kraliyet ailesi ve önemli iş adamlarının desteği ile faizsiz bankacılık ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Nitekim, 1975'te Cidde'de kurulan İslâm Kalkınma Bankasının kurulmasına da Suudi Arabistan hükümeti öncülük etmiştir. Ayrıca İslami finans alanında en güçlü olan finansal kurumlar da Suudi Arabistan menşelidir (Çobankaya, 2014: 33).

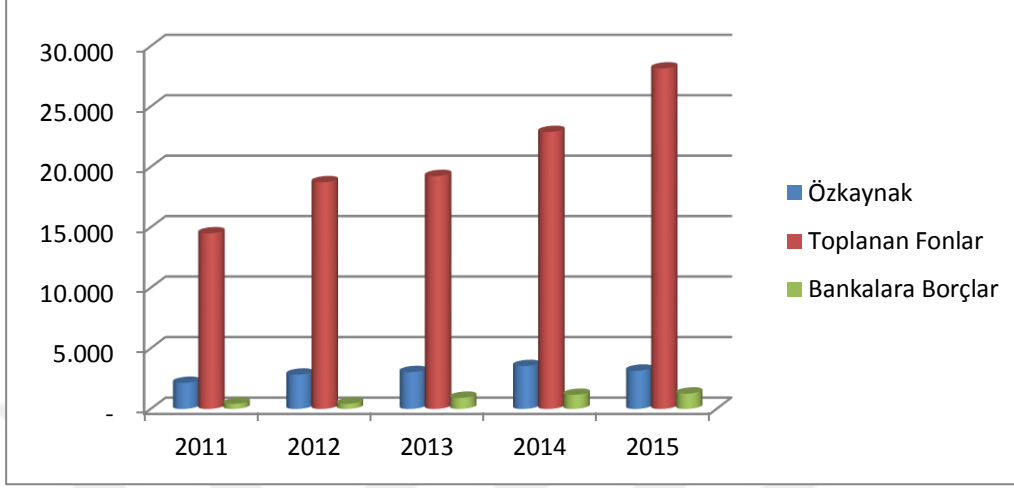
Suudi Arabistan'da ilk olarak 23/05/1981 tarihinde faizsiz bankacılık yapması konusunda Al-Rajhi Company (The Al-Rajhi Banking Ant Investment Cooperation) bankasına izin verilmiştir. Al Rajhi Company, Londra'da dahil olmak üzere özellikle finansal kiralama tarzında faizsiz finansmanda bulunan güçlü bir mali kuruluştur. Başlıca faaliyetleri; cari hesaplar açma, kredi verme, teminat mektubu verme, para transferi yapma, döviz alım-satımı ve mal alım-satımıdır. Yine Suudi Arabistan'ın geniş bir ticari, mali ve sınai ağa sahip "Dallah Group" da özellikle finansal kiralama (Leasing) tarzındaki finansman imkanları ile dikkati çeken bir bankacılık kuruluştur. Suudi Arabistan'da kurulmuş olan bir diğer İslam Bankası, Bahama İslam Yatırım şirketi (Islamic Investment Company Of The Gluf (Bahamas) Ltd.) özel bir Ltd. şirkettir (Şahin, 2007: 41).

1.2.3. Katılım Bankalarının Sermaye Yapıları

Genel olarak katılım bankalarının bilançolarına bakıldığında sermaye yapılarının farklı kalemlerden oluştuğu görülmektedir. Bu farklılıkla birlikte fon sağlamak için kullandıkları sermaye genel olarak özkaynak, toplanan fonlar ve bankalara borçlardan oluşmaktadır. Bu bağlamda ülke bazında sermaye yapılarına bakarak 2011'den 2015 yılına kadar olan dönemde özkaynak, toplanan fonlar ve bankalara borçlar incelenmektedir.

1.2.3.1. Türkiye

Aşağıdaki Şekil 1, Türkiye'deki katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısını göstermektedir.

Şekil 1. Türkiye'deki Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

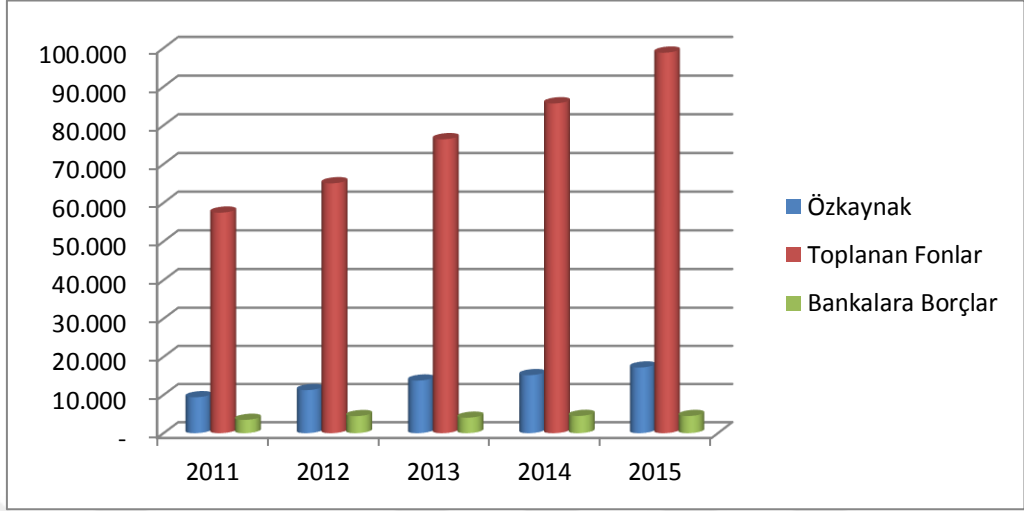
Şekil 1'de görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısı içerisinde en önemli kalemini faize duyarlı kesimden toplanan fonlar oluşturmaktadır. Toplanan fonları ortakların sermayelerini ifade eden özkaynak takip etmektedir. Son olarak özkaynaklardan sonra sermaye yapısında bankalardan sağlanan borçlar yer almaktadır. Genel olarak katılım bankalarının bütün sermaye kalemlerini her yıl arttırdığı görülmektedir.

Toplanan fonlar 2011 yılında 14,505 milyar dolar iken 2015 yılında 28,149 milyar dolara ulaşmıştır. Özkaynaklar 2011'de 2,147 milyar dolar iken 2015 yılında 3,154 milyar dolara ulaşmıştır. Yine bankalara olan borçlar 2011'de 415 milyon dolar iken bu rakam 2015 yılında 1,263 milyar dolara ulaşmıştır.

1.2.3.2. Birleşik Arap Emirlikleri

Şekil 2'de görüldüğü üzere BAE katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısı içerisinde en önemli kalemi faize duyarlı kesimden toplanan fonlar oluşturmaktadır. Toplanan fon kaynaklarını ortakların sermayelerini ifade eden özkaynak takip etmektedir. Özkaynaklardan sonra sermaye yapısında bankalardan sağlanan borçlar yer almaktadır.

Aşağıdaki Şekil 2, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısını göstermektedir.

Şekil 2. Birleşik Arap Emirlikleri'nde Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

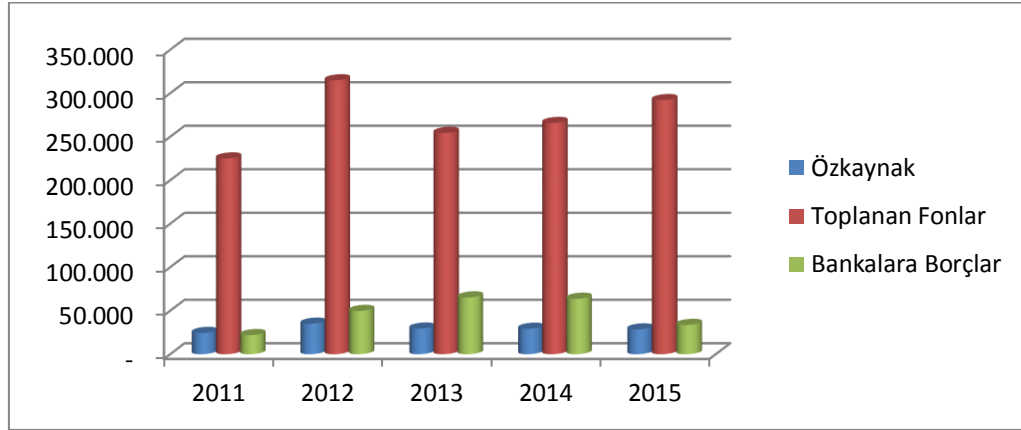
BAE'nin sermaye yapısına bakıldığında bankalara borçlar dışında diğer sermaye kalemlerinin her yıl arttığı görülmektedir. 2011 yılında toplanan fonlar 57,445 milyar dolar iken 2015 yılında 98,792 milyar dolara ulaşmıştır. Özkaynaklar da 2011'de 9,412 milyar dolardan 2015 yılında 17,208 milyar dolara ulaşmıştır. Yine bankalara olan borçlar 2011'de 3,485 milyon dolar iken 2014 yılında en fazla 4,513 milyar dolara ulaşmıştır.

1.2.3.3. İran

Şekil 3'de görüldüğü üzere İran katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısı içerisinde en önemli kalemi toplanan fonlar oluşturmaktadır. Toplanan fon kaynaklarını bankalardan sağlanan borçlar takip etmektedir. Bankalardan sağlanan sermayeyi ortakların sermayelerini ifade eden özkaynak takip etmektedir. İran'ın sermaye yapısına bakıldığında katılım bankalarının sermaye kalemlerinin her yıl düzenli şekilde artmadığı görülmektedir.

2011 yılında 224,948 milyar dolar olarak en düşük fon toplanmışken 2012 yılında 314,756 milyar dolar olarak en yüksek fon toplama noktasına ulaşmıştır. Bankalardan sağlanan borç miktarına bakılacak olursa 2011 yılında 21,883 milyar dolar ile en düşük 2013 yılında 65,236 milyar dolar ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır.

Aşağıdaki Şekil 3, İran'daki katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısını göstermektedir.

Şekil 3. İran'da Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)

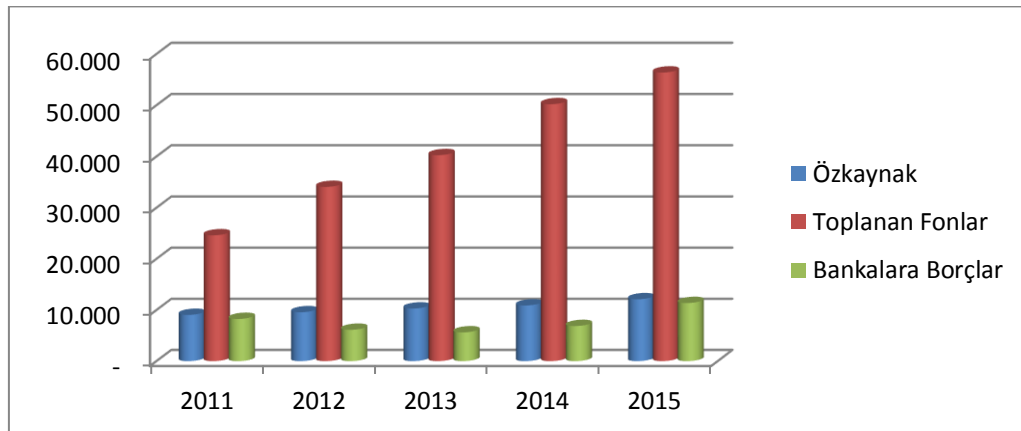
Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Diğer bir sermaye kalemi olan özkaynaklara bakıldığında 2011 yılında 24,371 milyar dolar ile en düşük değer iken 2012 yılında 35,024 milyar dolar ile en yüksek değere ulaştığı görülmektedir.

Burada özellikle 2012 yılından sonra sermaye değerlerindeki azalış operasyonel faaliyetlerin azalmasından kaynaklanmamaktadır. Bu azalış İran para biriminin son 3 yılda dolara karşı en az % 50 değer kaybetmesinden kaynaklanmaktadır.

1.2.3.4. Katar

Aşağıdaki Şekil 4, Katar'daki katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısını göstermektedir.

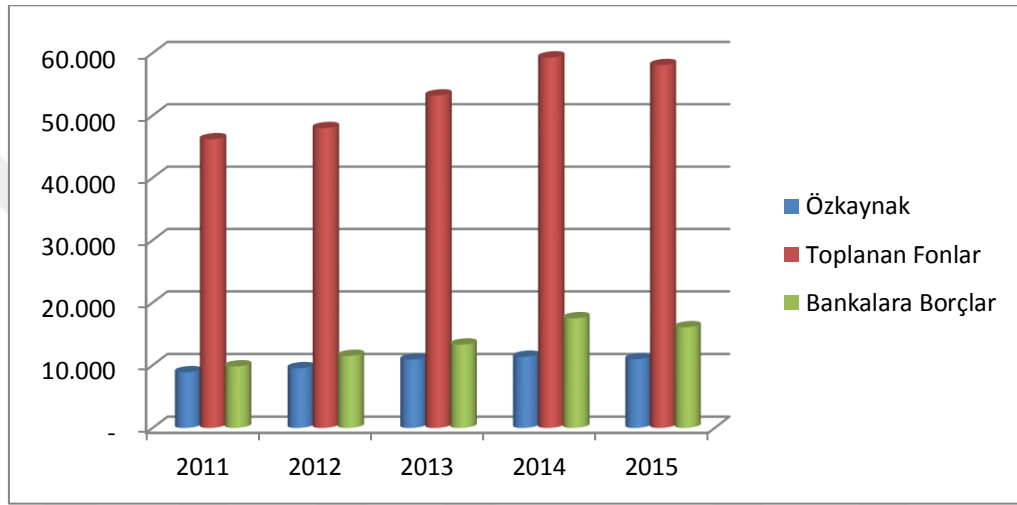
Şekil 4. Katar'da Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

2011 yılında toplanan fonlar 24,601 milyar dolar iken 2015 yılında 56,384 milyar dolara ulaşmıştır. Özkaynaklarda 2011’de 9,038 milyar dolardan 2015 yılında 12,098 milyar dolara ulaşmıştır. Yine bankalardan en az sağlanan sermaye 2013’de 5,624 milyar iken 2015 yılında 11,364 milyar dolara ulaşmıştır.

1.2.3.5. Kuveyt

Aşağıdaki Şekil 5, Kuveyt’deki katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısını göstermektedir.

Şekil 5. Kuveyt Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)

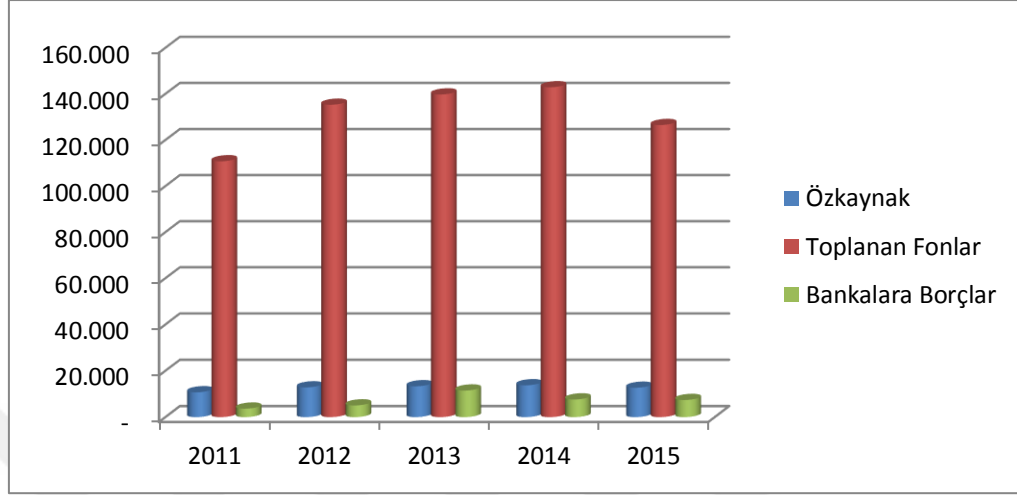
Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 5’de görüldüğü üzere Kuveyt katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısı içerisinde en yüksek payı toplanan fonlar en az payı özkaynaklar oluşturmaktadır. Kuveyt’in sermaye yapısına bakıldığında sermaye kalemlerinin 2014 yılına kadar arttığı görülmektedir. Fakat son yılda bütün sermaye kalemlerinde düşüş yaşanmıştır.

2011 yılında toplanan fonlar 46,177 milyar dolar iken 2014 yılında 59,292 milyar dolar ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bankalardan sağlanan sermaye 2011 yılında 9,816 milyar dolar ile en düşük değer iken 2014 yılında en fazla yararlanılan değer olarak 17,491 milyar dolardır. Özkaynaklar ise 2011 yılında 8,881 milyar dolar iken 2014 yılında 11,344 milyar dolara yükselmiştir.

1.2.3.6. Malezya

Aşağıdaki Şekil 6, Malezya'daki katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısını göstermektedir.

Şekil 6. Malezya Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)

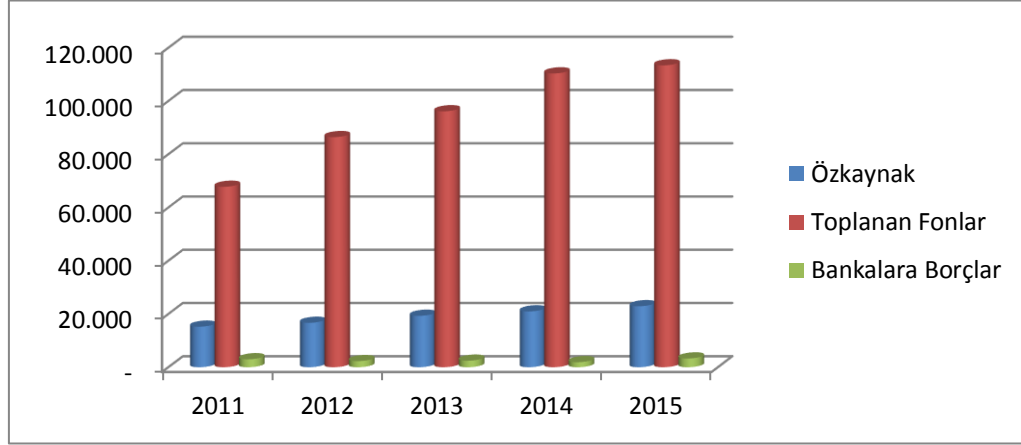
Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 6'da görüldüğü üzere Malezya katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısı içerisinde en yüksek payı toplanan fonlar oluşturmaktadır. Toplanan fon kaynaklarını hissedarların sermayesi olan özkaynaklar ve bankalardan sağlanan kaynaklar takip etmektedir. Malezya'nın sermaye yapısına bakıldığında toplanan fonlar ile özkaynakların 2014 yılına kadar arttığı, bankalardan sağlanan sermayenin 2013 yılından sonra azalmaya başladığı görülmektedir. En düşük fon kaynağı 110,766 milyar dolar iken en yüksek fon kaynağı 142,891 milyar dolardır. Özkaynaklarda 10,719 milyar dolardan en yüksek 13,734 milyar dolara ulaşmıştır. Yine bankalardan en az sağlanan sermaye 2011 yılında 3,662 milyar iken en çok sağlanan sermaye 2013 yılında 11,476 milyar dolardır.

1.2.3.7. Suudi Arabistan

Şekil 7'de görüldüğü üzere Suudi Arabistan katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısı içerisinde toplanan fonlar çoğunluğu oluşturmaktadır. Toplanan fon kaynaklarını, özkaynaklar ve bankalardan sağlanan kaynaklar takip etmektedir. Toplanan fonlar ile özkaynaklara bakıldığında sürekli artış gösterdikleri görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 7, Suudi Arabistan'daki katılım bankacılığı sisteminin sermaye yapısını göstermektedir.

Şekil 7. Suudi Arabistan Katılım Bankacılığı Sisteminin Sermaye Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

En düşük toplanan fon kaynağı 67,773 milyar dolar iken en fazla 113,400 milyar dolardır. Yine en düşük özkaynak 15,218 milyar dolar iken en yüksek 22,904 milyar dolara ulaşmıştır. Bankalardan sağlanan sermayeye en az 2014 yılında en fazla 2015 yılında ihtiyaç duyulmuştur:

1.2.3.8. Sermaye Yapılarının Yaklaşık Oransal Dağılımı

Aşağıdaki Tablo 15, araştırma kapsamındaki ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 dönemine ait özkaynak, toplanan fonlar ve bankalara borçlar kalemlerinin toplam sermaye içerisindeki paylarını göstermektedir.

Tablo 15. Araştırma Kapsamındaki Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011-2015 Dönemine Ait Özkaynak, Toplanan Fonlar ve Bankalara Borçlar Kalemlerinin Toplam Sermaye İçerisindeki Payları

Ülke Adı	Özkaynak	Toplanan Fonlar	Bankalara Borçlar
Katar	17%	67%	12%
Kuveyt	13%	65%	17%
Türkiye	9%	66%	3%
Suudi Arabistan	16%	80%	2%
Birleşik Arab Emirlikleri	14%	78%	4%
Malezya	8%	82%	4%
İran	8%	70%	12%

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Tabloda görüldüğü gibi en fazla özkaynak kullanan ülke Katar en az özkaynak kullanan ülke İran ve Malezya'dır. Katar, kaynaklarının % 17'sini özkaynaktan sağlarken Malezya ve İran % 8'ini özkaynaktan sağlamıştır.

Toplanan fon kaynağını en fazla kullanan ülke Malezya en az kullanan ülke Kuveyt'tir. Malezya, kaynaklarının % 82'sini toplanan fonlardan sağlarken Kuveyt % 65'ini toplanan fonlardan sağlamıştır.

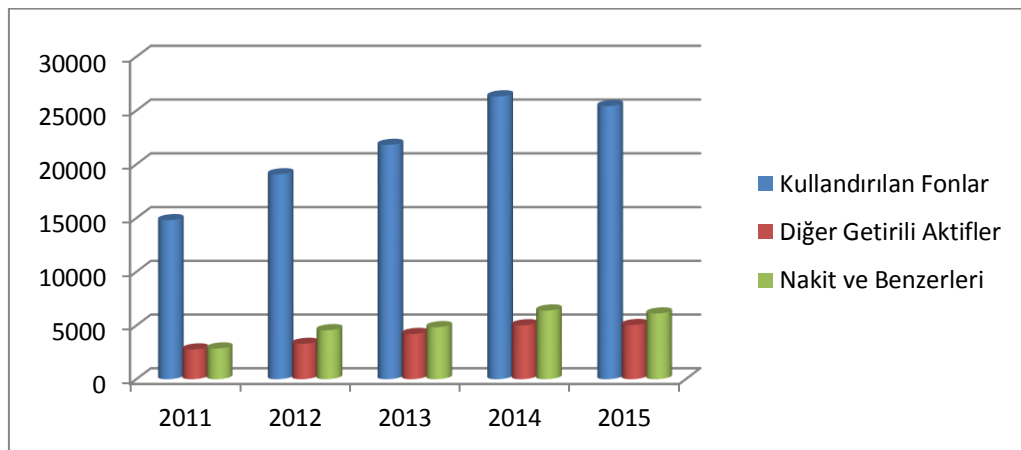
Bankalardan sağlanan borç kaynağı en fazla kullanan ülke Kuveyt en az kullanan ülke Suudi Arabistan'dır. Kuveyt, kaynaklarının % 17'sini bankalardan sağlarken, Suudi Arabistan % 2'sini bankalardan sağlamıştır.

1.2.4. Katılım Bankalarının Aktif Yapıları

Genel olarak katılım bankalarının bilançolarına bakıldığında aktif yapılarının farklı kalemlerden oluştuğu görülmektedir. Bu farklılıkla birlikte fonların kullanıldığı kalemler genel olarak kullanılan fonlar, diğer getirili aktifler ve nakit ve benzerlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda ülke bazında sermaye yapılarına bakarak 2011'den 2015 yılına kadar olan dönemde kullanılan fonlar, diğer getirili aktifler ve nakit ve benzerleri incelenmektedir.

1.2.4.1. Türkiye

Aşağıdaki Şekil 8, 2011 den 2015 yılına kadar olan dönemde Türkiye'deki katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısını göstermektedir.

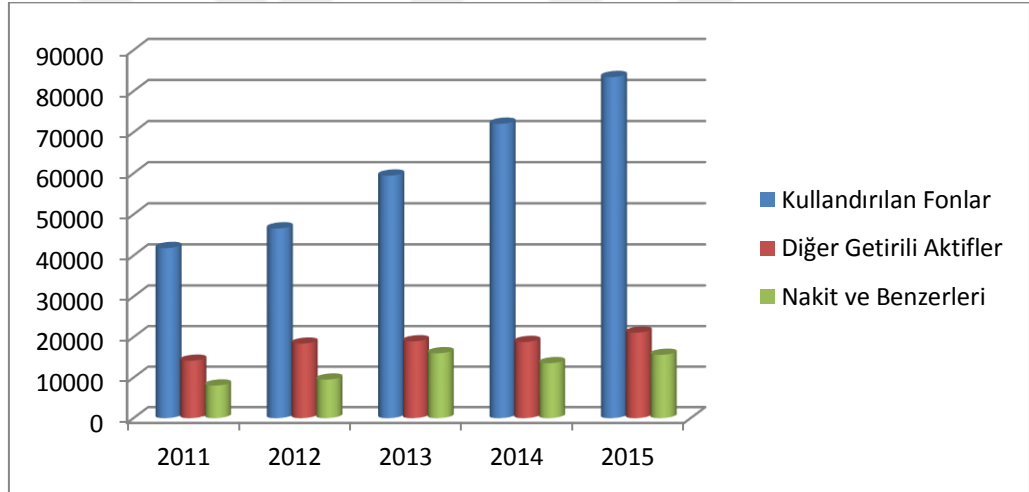
Şekil 8. Türkiye Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 8’de görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısı içerisinde ki en önemli kalemi kullanılan fonlar oluşturmaktadır. Kullanılan fonları, nakit ve benzerleri ile diğer getirili aktifler takip etmektedir. Katılım bankalarının bütün aktif kalemlerinin genel olarak 2014 yılına kadar arttığı görülmektedir. Kullanılan fonlar 2011 yılında 14,803 milyar dolar iken 2014 yılında 26,313 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Nakit ve benzerleri 2011’de 2,853 milyar dolar iken 2014 yılında en yüksek noktaya 6,391 milyar dolara ulaşmıştır. Son olarak benzer bir artış da diğer getirili aktiflerde görülmektedir. Diğer getirili aktifler 2011 yılında 2,764 milyar dolar iken 2015 yılında 5,038 milyar dolara yükselmiştir.

1.2.4.2. Birleşik Arap Emirlikleri

Aşağıdaki Şekil 9, Birleşik Arap Emirlikleri’ndeki katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısını göstermektedir.

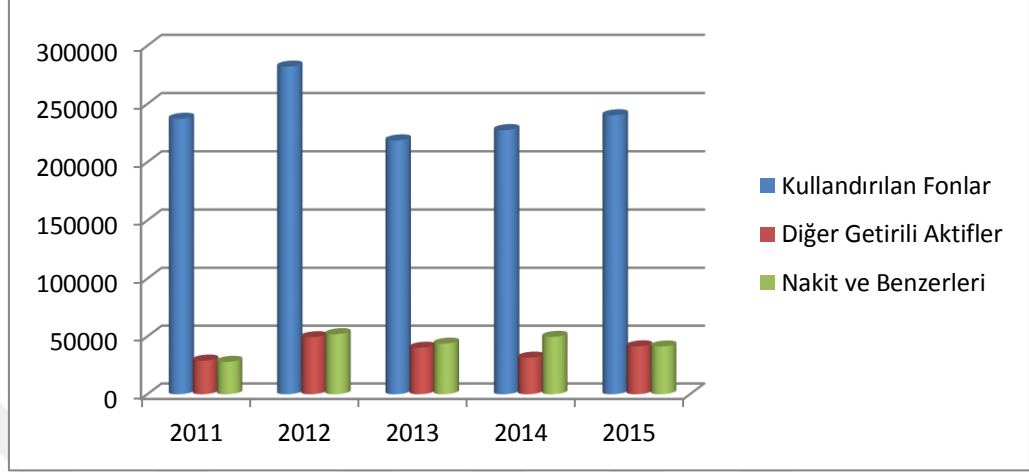
Şekil 9. Birleşik Arap Emirlikleri Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 9’da görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısı içerisinde en önemli kalemi kullanılan fonlar oluşturmaktadır. Kullanılan fonları, diğer getirili aktifler ile nakit ve benzerleri takip etmektedir. Katılım bankalarının bütün aktif kalemlerinin genel olarak arttığı görülmektedir. Kullanılan fonlar 2011 yılında 41,811 milyar dolar iken 2015 yılında 83,425 milyar dolara yükselmiştir. Diğer getirili aktifler 2011 yılında 14,169 milyar dolar iken 2015 yılında 21,103 milyar dolara yükselmiştir. Nakit ve benzerleri ise 2011’de 8,050 milyar dolar iken 16,025 milyar dolar ile 2013 yılında en yüksek seviyeye ulaştırmıştır.

1.2.4.3. İnan

Aşağıdaki Şekil 10, İnan'daki katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısını göstermektedir.

Şekil 10. İnan Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

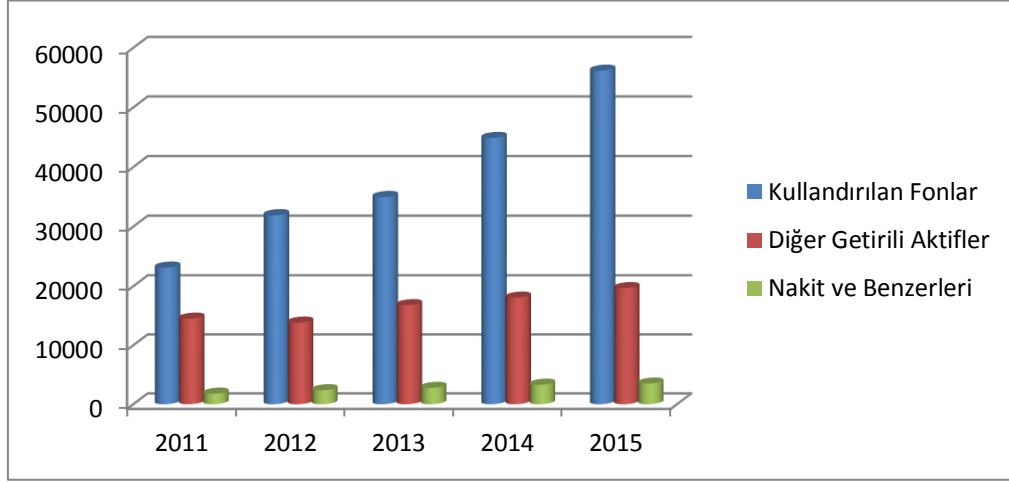
Şekil 10'da görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısı içerisinde ki en önemli kalemi kullandırılan fonlar oluşturmaktadır. 2013 yılında 218,636 milyar dolar ile en az fon kullandırılmakta ve 2012 yılında 282,009 milyar dolar ile en fazla fon kullandırılmaktadır.

Nakit ve benzerleri 2011'de 28,023 milyar dolar iken 2013 yılında 51,943 milyar dolara yükselmiştir. Diğer getirili aktifler ise 2011 yılında 29,078 milyar dolar iken 2012 yılında 49,302 milyar dolara yükselmiştir.

1.2.4.4. Katar

Şekil 11'de görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısı içerisinde en önemli kalemi kullandırılan fonlar oluşturmaktadır. Aktif kalemlerin yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Kullandırılan fonları, diğer getirili aktifler ile nakit ve benzerleri takip etmektedir.

Aşağıdaki Şekil 11, Katar'daki katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısını göstermektedir.

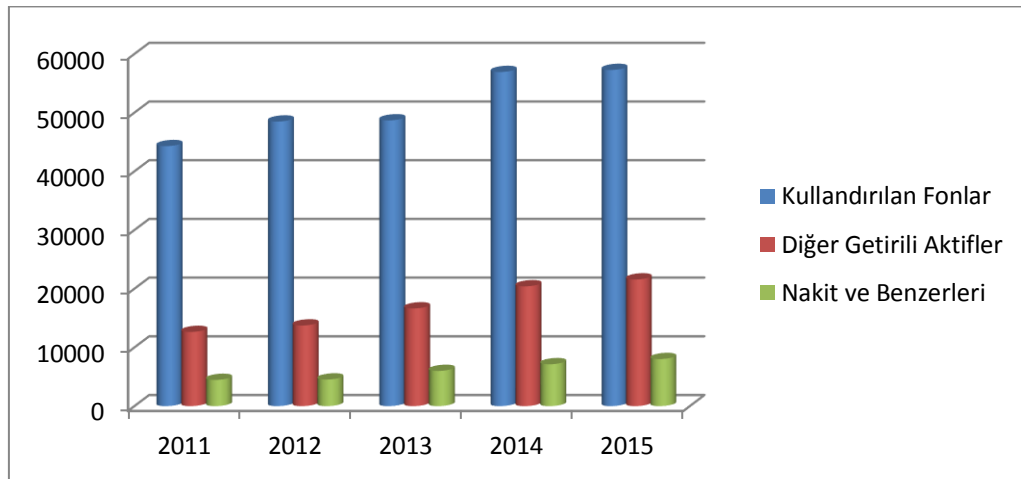
Şekil 11. Katar Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Kullandırılan fonlar 2011 yılında 23,109 milyar dolar iken 2015 yılında 56,146 milyar dolara yükselmektedir. Diğer getirili aktifler ise 2011 yılında 14,499 milyar dolar iken 2015 yılında 19,666 milyar dolara yükselmiştir. Nakit ve benzerleri ise 2011'de 1,784 milyar dolar iken 2015 yılında 3,499 milyar dolar yükselmiştir.

1.2.4.5. Kuveyt

Aşağıdaki Şekil 12, Kuveyt'deki katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısını göstermektedir.

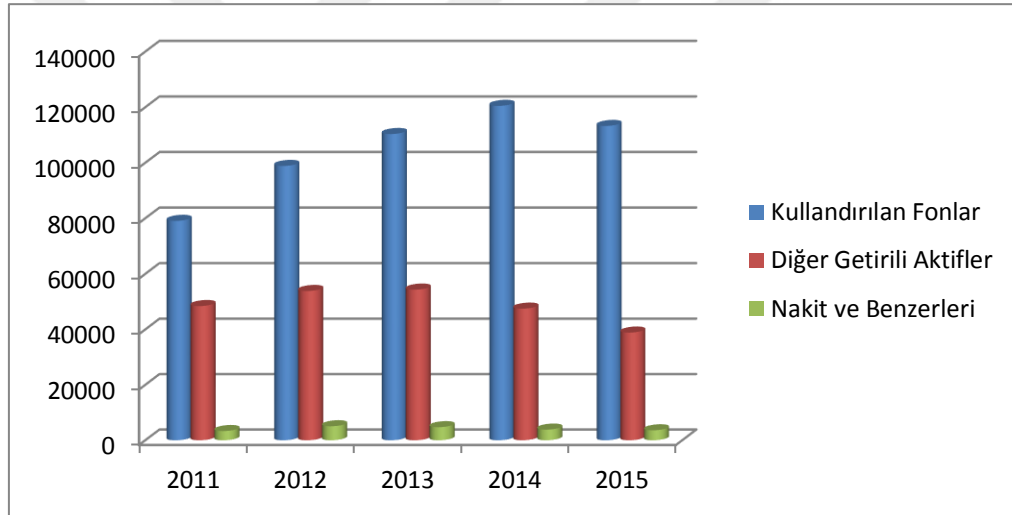
Şekil 12. Kuveyt Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 12’de görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısı içerisinde ki en önemli kalemi kullandırılan fonlar oluşturmaktadır. Aktif kalemlerin yıllar itibariyle arttığı görülmektedir. Kullandırılan fonları, diğer getirili aktifler ile nakit ve benzerleri takip etmektedir. Kullandırılan fonlar 2011 yılında 44,295 milyar dolar iken 2015 yılında 57,271 milyar dolara yükselmiştir. Diğer getirili aktifler ise 2011 yılında 12,637 milyar dolar iken 2015 yılında 21,579 milyar dolara yükselmiştir. Nakit ve benzerleri ise 2011’de 4,465 milyar dolar iken 2015 yılında 8,017 milyar dolar yükselmiştir.

1.2.4.6. Malezya

Aşağıdaki Şekil 13, Malezya’daki katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısını göstermektedir.

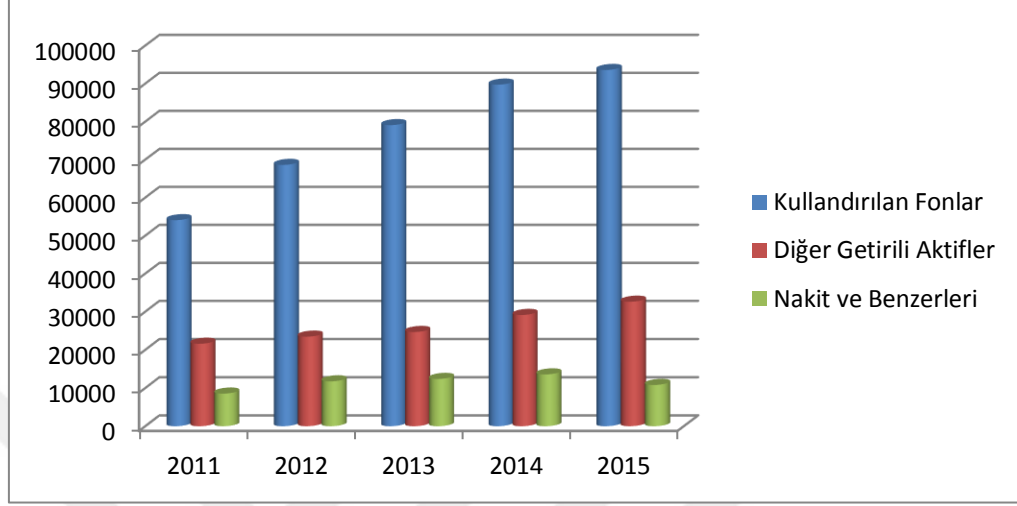
Şekil 13. Malezya Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 13’de görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısı içerisinde ki en önemli kalemi kullandırılan fonlar oluşturmaktadır. Kullandırılan fonları, diğer getirili aktifler ile nakit ve benzerleri takip etmektedir. Kullandırılan fonlar 2011 yılında 79,081 milyar dolar iken 2014 yılında 120,471 milyar dolara ulaşmıştır. Diğer getirili aktifler 2015 yılında 38,852 milyar dolar ile en düşük seviyede iken 2013 yılında 54,332 milyar dolar ile en yüksek seviyededir. Nakit ve benzerleri ise 2011’de 3,323 milyar dolar ile en düşük seviyede iken 2012 yılında 5,056 milyar dolar ile en yüksek seviyededir.

1.2.4.7. Suudi Arabistan

Aşağıdaki Şekil 14, Suudi Arabistan'daki katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısını göstermektedir.

Şekil 14. Suudi Arabistan Katılım Bankacılığı Sisteminin Aktif Yapısı (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 14'de görüldüğü üzere katılım bankacılığı sisteminin aktif yapısı içerisinde en önemli kalemi kullandırılan fonlar oluşturmaktadır. Kullandırılan fonları, diğer getirili aktifler ile nakit ve benzerleri takip etmektedir.

Kullandırılan fonlar 2011 yılında 54,064 milyar dolar iken 2015 yılında 93,587 milyar dolara ulaşmıştır. 2011 yılında 21,600 milyar dolar olan diğer getirili aktifler 2015 yılında 32,608 milyar dolara ulaşmıştır. Nakit ve benzerleri ise 2011'de 8,545 milyar dolar ile en düşük seviyede iken 2014 yılında 13,566 milyar dolar ile en yüksek seviyededir.

1.2.4.8. Aktif Yapılarının Yaklaşık Oransal Dağılımı

Aşağıdaki Tablo 16, araştırma kapsamındaki ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 dönemine ait kullandırılan fonlar, diğer getirili aktifler ve nakit ve benzerleri kalemlerinin toplam varlıklar içerisindeki paylarını göstermektedir.

Tablo 16. Araştırma Kapsamındaki Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011-2015 Dönemine Ait Kullandırılan Fonlar, Diğer Getirili Aktifler ve Nakit ve Benzerleri Kalemlerinin Toplam Varlıklar İçerisindeki Payları

Ülke Adı	Kullandırılan Fonlar	Diğer Getirili Aktifler	Nakit ve Benzerleri
Katar	62%	27%	4%
Kuveyt	63%	21%	7%
Türkiye	69%	13%	16%
Suudi Arabistan	65%	22%	10%
Birleşik Arab Emirlikleri	62%	19%	13%
Malezya	65%	30%	3%
İran	62%	10%	11%

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Yukarıdaki Tablo 16’da aktifler içerisinde en fazla kullandırılan fon oranına Türkiye en az kullandırılan fon oranına ise İran, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri sahiptir. Türkiye’de aktiflerin % 69’u kullandırılan fonlardan oluştururken iken İran, Katar ve Birleşik Arap Emirliklerinde % 62’si kullandırılan fonlardan oluşmaktadır.

Toplam varlıklar içerisinde diğer getirili aktiflere en fazla Malezya en az İran sahiptir. Malezya’da diğer getirili aktifler, aktiflerin % 30’unu oluştururken İran’da % 10’unu oluşturmaktadır. Aktifler içerisinde nakit ve benzerleri en fazla Türkiye’de iken en az Malezya’da bulunmaktadır. Türkiye’de nakit ve benzerleri aktiflerin % 16’sını oluştururken Malezya’da % 3’ünü oluşturmaktadır.

1.3. İSLAMİ FİNANSIN GELİŞMESİNDE ROL OYNAYAN KURULUŞLAR

Ekonomik kalkınmayı ve paylaşmayı beraberinde getirebilecek olan İslami finans modeli bazı kuruluşlar tarafından geliştirilmiştir. Bu kuruluşlar İslami finansın gelişmesinde önemli bir rol oynamışlardır. Bu kuruluşların bazılarında bu bölümde bahsedilmektedir.

1.3.1. İslam Kalkınma Bankası

İslam Kalkınma Bankası (IDB) Cidde’de düzenlenen İslam Ülkeleri Maliye Bakanları Konferansı tarafından yayımlanan niyet bildirgesi uyarınca uluslararası finans kurumu olarak Aralık 1973 yılında kurulmuştur. Fakat Temmuz 1975 yılında

açılış toplantısı yapıp normal olarak 20 Ekim 1975’de açılmıştır. IDB’nin kuruluş amacı ekonomik kalkınmayı teşvik etmenin yanında üye ülkelerin sosyal gelişmelerine, bireysel ve toplu olarak Müslüman toplumların gelişimine katkıda bulunmaktır. Özellikle bu katkı ve teşvik İslam hukukuna dayalı olmalıdır. IDB’nin Afrika, Asya, Avrupa ve Güney Amerika olmak üzere 4 kıtadan 56 üye ülkesi bulunmaktadır. IDB’ye üye olmak isteyen ülkelerin belirli kriterleri yerine getirmeleri gerekmektedir. İlk olarak, IDB’ye üye olacak olan ülke İslam İşbirliği Teşkilatına (OIC) üye olmak zorundadır; İkincisi, IDB’nin esas sermayesi için minimum katılım ücretinin ilk taksitini ödemesi gerekmektedir; Üçüncüsü, bu tür şartlar ve kriterler kabul edildikten sonra IDB’nin yönetim kurulu tarafından nihai karar verilir (İDB, 2013: 1).

Üye ülkeler arasında işbirliğini teşvik etmek ve yoksulluğu azaltmak için İslami finans kurumlarını ve endüstrilerini, teşvik etmek IDB’nin amaçları arasındadır. İDB temel amaç ve hedeflerine ulaşmak için destekleyici kurumlara ve fonlara sahiptir. IDB, bu kurumlar ve 3 adet özel amaçlı fonlar ile hedeflerine ulaşabilmesi için katılım bankalarına yardımcı olmaktadır. Bu kurumlar, ticaret ve finans işlemi gibi harcamaların dışında ayrıca yabancı yatırımlardan doğan risklerden korumayı da sağlar. İslami finans ürünlerini başarıyla uygulamak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandırmak için üye ülkelere eğitim sağlamaktadır. İslam hukukuna uyumlu ürünlerin yaygın bir şekilde sunulması için yatırım fırsatlarını tespit etmektedir. İslami sermaye piyasalarına erişim ve üye ülkelerin katılımını artırmak için çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca kurumlara ticarete dayalı fon sağlayarak ticari faaliyetleri teşvik etmektedir. Özel amaçlı bu fonlar İDB’ye üye ülkeleri harekete geçirmek için oluşturulmuştur. Geleneksel finans yöntemine karşı ortak projeleri finanse etmek için mudaraba sözleşmesi tasarlanmıştır. IDB kalkınma odaklı yatırımların yanı sıra düşük riskler ile iyi yatırım fırsatları da sunmaktadır. Bu fonlar ile yine altyapı projelerinde, İslami finansın teşvik edilmesi ve altyapı sektörlerine özsermaye ile yatırımların yapılması sağlanmaktadır (Kholbutayev, 2009: 44-45).

İslam Kalkınma Bankasının fonksiyonları şu şekilde sıralanabilir (Adebayo ve Hassan, 2013:82):

- Üye ülkelere ekonomik ve sosyal yardımın sağlanması,
- Üretime katkı sağlayan projeler ve işletmeler için hibe verilmesi ve ortaklık (özkaynak) şeklinde destek verilmesi,
- Özel amaçlar için özel fonların kurulması ve işletilmesi,

- Üye olmayan ülkelerdeki Müslüman topluluklara yardım edilmesi,
- Mevduat kabul edilmesi ve diğer herhangi bir yöntemle fon sağlanması,
- Özellikle üye ülkeler arasında önemli ürünlerin ve yatırım mallarının dış ticaretine yardımcı olunması,
- Üye ülkelere teknik yardım sağlanması,
- Müslüman ülkelerdeki ekonomik, finansal ve bankacılık faaliyetlerinin İslam hukukuna uymasını sağlamak için araştırma yapılması,
- Kendisini geliştirmek için faaliyetlerde bulunan personele eğitim imkanının sağlanması,

1.3.2. İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü

IRTI, 1981 yılından beri İslam Kalkınma Bankası grubunun eğitim ve araştırma kolu olarak faaliyette bulunmaktadır. İslami ekonomi, bankacılık ve finans gibi alanların geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunan dünyadaki önemli kurumlarından biri olmuştur. İslam hukuku hedefi doğrultusunda araştırma, danışmanlık, verimlilik ve bilgi hizmetlerinin sağlanması yoluyla katkıda bulunmaktadır. Vizyonu 2018 yılına kadar İslam ekonomi, bankacılık ve finans ile global bilgi merkezi olmayı hedeflemektedir. Misyon olarak ise ileri düzeyde yaptığı araştırmalar ile verimliliği artırma, İslam ekonomisi ve finans alanında danışmanlık ve bilgi hizmetleri vermek ve yaymaktır (IRTI, 2016: 5-6).

İslami finansal hizmetler sektöründe dinamik ve kapsamlı bir şekilde üye ülkelerin sosyoekonomik gelişiminin devamlılığı ve sürekliliği için kurulmuş bir kuruluştur. Araştırma, siyasi diyalog, danışmanlık hizmetleri ve verimlilik artırma gibi alanlarda IRTI'nın rolü aşağıdaki gibidir (IRTI, 2016: 7):

- Araştırma-Yayınlar
- Danışmanlık Hizmetleri
- Kapasite Geliştirme - Eğitim
- Bilişim Hizmetleri
- Öğrenme Girişimleri
- Teşvik Programları

IRTI, çeşitli üye ülkelerde konferans ve seminer organize etmiş ayrıca sayısız araştırma çalışmaları yapmıştır. IRTI, İslami finans sektörünü geliştirmek için planlanmış etkinlikleri üstlenir. Bu etkinlikler şu şekildedir: Finansal istikrar

açısından bilgi sağlama; İslam ekonomileri, bankacılık ve finans için İDB ödülü; IRTI Burs ve Araştırma Hibe Programı; İslami Finansal Kurumlar verilerinin toplanması ve yayınlanması; Kapsayıcı finansal hizmetler için bilgi oluşturma gibi planlanmış etkinlikler söz konusudur. IRTI'nın amaçları genel olarak aşağıda yer almaktadır (İDB, 2013: 6-7):

- İslam ekonomisi, bankacılık ve finans gibi alanlar üzerine araştırma, eğitim ve bilgi oluşturma faaliyetlerinde bulunmak,
- Ulusal, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde çeşitli konularda seminer ve konferanslar düzenlemek,
- İslam ekonomisi, bankacılık ve finans alanında kullanılmak üzere gelişen bilişim sistemlerinin yönetim faaliyetini üstlenmek,
- Alım satım bilgisi ve tanıtımın yanı sıra uzmanlar aracılığı ile veri tabanı bakımı gibi faaliyetlerde destek vermek,

Son yıllarda IRTI'nın rolüne ve fonksiyonuna göre yani stratejik planlarına göre, IRTI kendi çalışma programları bünyesinde iki yönlü bir strateji kabul etmektedir. Birincisi İslam Kalkınma Bankası grubunun, özellikle İslam ekonomisi ve finans alanında bilgiye dayalı bir kurum haline dönüşmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. İkincisi, The Boston Consulting Group (BCG) Değerlendirme Raporu'nda, tavsiyeler ve 10 Yıllık Strateji Planına dayalı faaliyetlerini yeniden tasarlamaktır (IRTI, 2016: 6).

1.3.3. İslam Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

İslami Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü (IIBI), 1990 yılında gündeme gelmiş ve 1994 yılında bugünkü şekli ile kurulmuştur. 2010 yılında ise kayıtlı bir yardım kuruluşu haline gelmiştir. IIBI'nin aslı Londra'da eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerinde bulunan "Uluslararası İslam Araştırmaları Merkezi'ne" (ICIS) dayanmaktadır. Bu merkez 1985 yılında hayır kuruluşu olarak faaliyette bulunmuştur. Temel fikri İslam hukukunun benimsenmesine dayanıyordu. 1990 yılından buyana İslami ilkeleri dikkate alarak İslami iktisat ve finansının temelini oluşturan eğitim, öğretim, araştırma ve yayınlar yapmak bunları geliştirmek amacıyla "İslami Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü" (IIBI) faaliyette bulunmaktadır. ICIS faaliyetlerinin gerilemesi ile birlikte, 1994 yılında "The Islamic Teachings Limited" ismi ile sınırlı bir şirket olarak kurulmuştur. 30 Eylül 2009'da "Islamic Teachings

Limited”, İslami Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü olarak ismi değişmiştir. Teminatın yanında sınırlı bir şirkettir. Ayrıca 18 Kasım 2010'da bir yardım kuruluşu olarak kayıt olmuştur (www.islamic-banking.com).

IIBI değerleri genel olarak aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (www.islamic-banking.com):

- Bütün ilişkilerde adalet ve tarafsızlık,
- Doğruyu yanlış olandan ayırt etme,
- Toplumda önemli bir itibarın olması,
- Topluma karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesi,
- Tüm ilişkilerde şeffaflık ve dürüstlük,
- Yapılan faaliyetler için gerektiğinde hesap verilebilmeli,
- Kamu yararını aramak ve zararları önlemek,
- Dayanışma,
- Bilgi ve yeterliliği arttırmak,

Ayrıca IIBI'nin aşağıda belirtilen çeşitli programları ve hizmetleri bulunmaktadır (www.islamic-banking.com):

- Eğitim
- Staj
- Yönetici Geliştirme Programı
- Liderlik
- Araştırma ve Yayın
- Sertifikalı Sınav Merkezi

1.3.4. İslami Finansal Hizmetler Kurulu

İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB), uluslararası standart belirleme organizasyonu olarak resmen 3 Kasım 2002 tarihinde kurulmuş fakat 10 Mart 2003 de faaliyetlerine başlamıştır. Organizasyon küresel anlamda geleceğe yönelik standartlar düzenleyerek İslami finansal hizmetler sektörünün sağlamlığını ve istikrarını artırmakta ve geliştirmektedir. Buradaki faaliyetleri sanayi sektörü için rehberlik, geniş ölçüde İslami bankacılık, sermaye piyasaları ve sigortacılık sektörleri olarak tanımlanmıştır (IFSB, 2013: 1).

IFSB'nin, 42 tane denetleyici üyesi ve düzenleyici otoriteler ile birlikte 178 geçerli üyesi vardır. İFSB, şeffaflık ve düzenleyici standartlar geliştirmeyi

amaçlamaktadır. Ayrıca İslami finans sektörünün istikrarını ve etkinliğini sağlamak amacıyla, sigorta ve sermaye piyasası, uluslararası bir kurum olarak hizmet vermektedir. Burada denetleyici ve düzenleyici kurumlar için standartlar belirlenir. Şeffaflık ve düzenleyici standartlar ile İslami finans kurumları desteklenir. Burada mevcut ve yeni uluslararası standartları benimserken IFSB şer’i ilkeleri dikkate alarak faaliyette bulunmalıdır. IFSB eğitim alanında farkındalığı artırma, uluslararası toplantılar, çalıştaylar ve konferanslar yoluyla İslam endüstrisinin gelişimini denetlemek ve düzenlemek ile ilgilenmektedir (Kholbutayev, 2009: 47).

IFSB’nin başarısı ve becerisi temel olarak şu kriterlere göre ölçülebilir: (i) standartlar ve rehberlik ilkeleri; (ii) yapılan bilinçlendirme tanıtımları; (iii) çalıştay programları ve eğitilmiş katılımcıların sayısı; (iv) üyelerin sayısındaki artış; (v) diğer önemli kalkınmaya yönelik girişimlerdir. Standartlar ve rehberlik ilkelerine göre IFSB, faaliyete başladığı Mart 2003 yılından beri İslami finansal hizmetler sektörü için 13 standart, 5 temel ilke ve 1 teknik not yayınlamıştır (IFSB, 2013: 10).

Tablo 17. IFSB’nin Yayınladığı Standartlar, İlkeler ve Teknik Notlar

Sıra No	Kod	Standartlar / İlkeler / Teknik Notları	Tarih
1	IFSB-1	Risk yönetimi rehberlik ilkeleri	2005
2	IFSB-2	Sermaye yeterliliği standardı	2005
3	IFSB-3	Kurumsal yönetim rehberlik ilkeleri	2006
4	IFSB-4	Şeffaflık ve piyasa tanıtımı için açıklamalar	2007
5	IFSB-5	Denetleme inceleme sürecinde ana unsurlar üzerinde rehberlik	2007
6	IFSB-6	Yönetim üzerine kolektif yatırım kuruluşlarına yönelik rehberlik	2008
7	IFSB-7	Sukuk, menkul ve emlak yatırım için sermaye yeterliliği gereksinimleri	2008
8	IFSB-8	İslam sigortası (tekaful) işlemlerinin yönetimi ile ilgili rehberlik	2009
9	IFSB-9	İslami finansal hizmetler sunan kurumlar için davranış kuraları	2009
10	IFSB-10	Yönetim sistemine Şer’i ilkeler ile rehberlik	2009
11	IFSB-11	Tekafül (İslam Sigortası) Teşebbüsleri için ödeme gücü standartları	2010
12	IFSB-12	Stres testleri üzerine rehberlik ilkeleri	2012
13	IFSB-13	Likidite riski yönetimi üzerine rehberlik ilkeleri	2012
14	GN-1	Standart Sermaye Yeterliliği ile bağlantılı rehberlik notu: Şer’i ilkelerle uyumlu finansal araçların yabancı kredi derecelendirme kuruluşları tarafından değerlendirilmesi	2008
15	GN-2	Risk yönetimi ve sermaye yeterliliği standartları ile ilgili rehberlik notu: Emtia murabaha İşlemleri	2010
16	GN-3	Yatırım hesabı sahiplerine kâr payı öderken uygulanacak rehberlik notu	2010
17	GN-4	IFSB’nin sermaye yeterliliği standart ile bağlantılı rehberlik notu: Sermaye yeterliliği standart oranı içindeki alfanın belirlenmesi	2011
18	GN-5	Tekafül ve ReTekafül müşareke teşebbüslerinin yabancı kredi derecelendirme kuruluşları tarafından değerlendirilmesiyle ilgili rehberlik notu	2011
19	TN-1	İslami finansal hizmetler sunan kuruluşların likidite yönetimini güçlendirme konularında teknik not	2007

1.3.5. Uluslararası İslam Ticaret Finans Kuruluşu

Ekonomik kalkınma misyonunun önemli bir parçası olarak toplumsal ilerlemeyi geliştirmek ve üye ülkelerin uluslararası ticaretini artırmak amacıyla İslam Kalkınma Bankası tarafından Mayıs 2006'da Uluslararası İslam Ticaretin Finansmanı Kuruluşu (ITFC) kurulmuştur. Fakat bu kuruluş resmi olarak 2008 yılında faaliyete başlamıştır. Temel amacı İslam İşbirliği Teşkilatı (OIC) üyeleri arasında ticaret sürdürmektir. Yani ticari finansman ve çeşitli faaliyetler ile ulusal ve uluslararası ticareti kolaylaştırarak İslam Konferansı Örgütü üyesi ülkelerin ticaretini teşvik etmek bu kuruluşun temel amacı olmaktadır. ITFC uluslararası İslami ticaret finansmanını teşvik etmek için başlıca kuruluş olarak konumlandırılmıştır. Uluslararası ticaretin finansmanı için İslam hukuku çerçevesinde kabul edilebilir standartların sağlanması için alışılmamış fırsatlar IDB faaliyeti çerçevesinde ITFC tarafından verilmektedir (Oseni, 2013: 110).

ITFC, ticaretin gelişmesi amacıyla İslam Kalkınma Bankası Grubu bünyesinde özerk bir kuruluştur. Bu kuruluş İslam dünyasının sosyo-ekonomik durumunun geliştirilmesine diğer kuruluşlarla birlikte katkı sağlamaktadır. ITFC, IDB'nin ele aldığı bütün işletmelerin ticaret finansmanını güçlendirmektedir. Ticari finansman faaliyetlerinin tek bir şemsiye altında IDB grubunda birleşmesiyle müşteriye hızlı ulaşılmakta, hizmet sunumunda kurumun verimliliği ve işletmelerin piyasa odaklı ihtiyaçları gibi unsurlarına daha kolay cevap verilmektedir (ITFC, 2016: 6).

ITFC aşağıdaki ifade edilen stratejilere öncelikle odaklanmıştır (ITFC, 2016: 12):

- Üye ülkelerin ticaret ve ticaret entegrasyonunu teşvik etmek,
- İslam hukuku ile uyumlu yenilikçi çözümler ile müşterilerinin ihtiyaçlarına cevap vermek,
- Ticari çözümler formu oluşturan finansörün çözümlerle ilgili seçme hakkının olması,
- Hissedarlara adil getiri dağıtmak,

İslam dünyasında ticari faaliyetlerin arttırılmasıyla birlikte ekonomik şartların ve refah seviyesinin iyileştirilmesi amacıyla özerk bir varlık olarak ITFC kurulmuştur. Bu kuruluş OIC üyesi ülkeler arasında ticareti teşvik etmektedir. Bunun yanı sıra özel

sektörün canlandırılmasında bir yardımcı olarak hareket etmektedir. Yine kamu kaynaklarının ticari faaliyetlerde kullanılmasını sağlayarak ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesine katkıda bulunmaktadır. ITFC' nin iki temel kolu vardır. Birincisi ticari finansman, ikincisi ise Ticaret İşbirliği ve Tanıtım Programı (TCPP)'dir. Asıl odaklandığı nokta OIC üyesi ülkeler arasında iç ticareti teşvik etmektir. IDB grubunun bir üyesi olarak ITFC'nin üye ülkelerin siyasi iktidarlarına kolay bir şekilde ulaşabilmek ayrıcalığı vardır. Ekonomik kalkınma hedefine ulaşmada bu ayrıcalık özellikle ticari faaliyetler için özel ve kamu kaynaklarının harekete geçirilmesinde işe yaramaktadır. Bu kuruluş üye ülkelerdeki işletmelerin yeni yatırımlar için ihtiyaç duyduğu ticari finansmana daha kolay ulaşmasını sağlar. Dolayısıyla bu işletmelerin küresel pazarda başarılı bir şekilde rekabet etmesine yardımcı olmaktadır (İDB, 2013: 9).

1.3.6. İslam Ülkeleri Özel Sektörü Geliştirme Kurumu

İslam Ülkeleri Özel Sektörü Geliştirme Kurumu (ICD), İDB grubu ile çok uluslu bir kalkınma örgütüne bağlıdır. Bu kurum 1999 yılında kurulmuştur. ICD'nin 4 milyar ABD doları sermayesi vardır. Bu kurumun ortakları İDB'nin 52 üyesi ve 5 kamu finans kurumundan oluşmaktadır. İCD'nin görevi, İslam hukuku ilkelerine uygun olarak özel sektör projelerine finansman sağlanması yoluyla üye ülkelerin ekonomik kalkınmasını desteklemektir. İCD finansman projeleri, özellikle üye ülkelerin ihracatını artırma ve istihdam olanaklarının sağlanması içindir. Ayrıca ICD, İslami finans ve sermaye piyasalarının gelişimini teşvik eder ve projeler için ek kaynakları harekete geçirir. Aynı zamanda projeler için finansörler ile birlikte hükümetler ve özel sektör gruplarına danışmanlık hizmeti vermektedir. Özel işletmelerin modernizasyonu, sermaye piyasalarının geliştirilmesi, en iyi yönetim uygulamaları ve piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi gibi alanların gelişmesi için teşvik amaçlı politikalar ile de hizmet vermektedir (ICD, 2016: 2).

Genel olarak ICD, hedeflerini aşağıdaki gibi belirtmiştir (İDB, 2013: 8):

- İslam hukuku ilkeleri doğrultusunda özel sektörün gelişimini finanse etmek yoluyla üye ülkelerin ekonomik kalkınmasını desteklemek,
- Özel işletmelerin modernizasyonu, genişlemesi ve kurulmasını teşvik etmek için özel kuruluşlara ve hükümetlere tavsiyede bulunmak,

1.3.7. Yatırım Sigortası ve İhracat Kredisi İçin İslami Şirket

Yatırım Sigortası ve İhracat Kredisi için İslami Şirket (ICIEC), çok uluslu ihracat ve yatırım sigortasına yönelik bir kurumun kurulması kararından sonra OIC'in Ekonomik ve Ticari İşbirliği Komitesi (COMCEC) tarafından 1992 yılında ortaya çıkmıştır. 1994 yılında resmen özerk olarak çok uluslu ihracat kredi sigortası kurumu olarak faaliyete başlatılmıştır. Bu kurum İslam Kalkınma Bankası (IDB) Grubu üyesi bünyesinde bulunmaktadır. ICIEC kurulu 18 üyeden ve aynı zamanda IDB Grubunun başkanı olan bir başkandan oluşmaktadır. OIC üyesi ülkeler 1995 yılında aralarında ticari faaliyet alanlarını genişletmek ve ihracat kredi acentelerine yeniden sigorta sağlamak amacıyla faaliyete başlamıştır. Kuruluşundan bugüne genel olarak ICIEC'in görevi aşağıda yer almaktadır (ICIEC, 2015: 16):

- OIC üyesi ülkeler arasında sınırlı olan ticaret ve yatırım faaliyetlerinde kolaylaştırıcı ve daha kapsayıcı bir rol oynaması,
- Üye ülkelerin dünyanın geri kalanına ihracat yapması ve doğrudan yatırım akışını arttırması,
- Üye ülkelere dışardan proje finansmanı sağlanması,

İKİNCİ BÖLÜM

KATILIM BANKACILIĞI SİSTEMİNİN İŞLEYİŞİ

Katılım bankacılığı sisteminin işleyişini anlaşılabilirliği için bu sistemin yapısının ve özelliklerinin bilinmesi gerekmektedir. sistemin işleyişinin temelini fonların sağlanması ve kullanılması oluşturmaktadır. Bu bağlamda bu bölümde katılım bankalarının yapısından ve özelliklerinden, katılım bankalarının fon toplama yöntemlerinden, katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerinden katılım bankalarının kârlarının dağıtımında kullanılan hesaplardan, dünya üzerinde katılım bankacılığına benzer yöntemlerden ve katılım bankacılığında fon kaynaklarının ve fon kullanımlarının karşılaştırılmasından bahsedilmektedir.

2.1. KATILIM BANKALARININ YAPISI VE ÖZELLİKLERİ

İslami bankacılık sistemin işleyişini öğrenebilmek ve bu sistemin İslam ülkelerinin ekonomileri ve diğer ülkelerin ekonomilerinin kalkınmasında önemli bir rol üstlenebileceğini anlayabilmek için öncelikle katılım bankaların yapısını ve özelliklerini kavramak gerekmektedir. Bu sebeple bu başlık altında katılım bankalarının yapısına ve özelliklerine değinilmektedir.

2.1.1. Katılım Bankalarının Yapısı

Katılım bankacılığı, İslam ülkelerinde benimsenen bir sistem olmakla birlikte, faizin yer aldığı ekonomilerde ve ülkelerde de uygulanmaktadır. Sistemin asıl amacı, faiz ile işlem yapmak istemeyen tasarruf sahiplerinin fonlarını ekonomiye kazandırmaktır. Bu katılım bankaları amaçlarına ulaşmak için, finansal alanlarda faaliyette bulunmakta, bono, poliçe, çek, akreditif, konşimento, kambiyo senedi ve menkul kıymetlerle ilgili olarak, alım- satım, ciro işlemleri gerçekleştirmekte, her türlü yatırım projesi için ekonomik fizibilite etütleri hazırlamakta ve müşavirlik hizmetleri sunmaktadır (Ceylan ve Korkmaz, 2013: 206).

Bankacılıkta kullanılan faiz oranı yerine katılım bankacılığında kâr payı oranı kullanılmaktadır. Faiz ve kâr payı karşılıklı değerlendirildiğinde, faizde, kârın aksine alım satım ve paranın bir halden başka bir hale (paradan mala, maldan tekrar paraya veya başka bir mala) çevrilmesi yoktur. Borç alan kişinin zimmetinde borç olarak yer

alan para, vade sonunda üzerinde anlaşılan şartlara göre, ister borcun cinsinden ister başka cinsten bir fazlalıkla geri dönmektedir. Faizde sermaye sahibi belirlenen vadenin sonunda anaparasıyla birlikte ne kadar faiz getireceğini bilir ve bu miktar artık onun kazanılmış hakkı haline gelmektedir. Kâr payında ise sermaye sahibi parasını ortaya koyar, girişim sonunda ya da vadenin bitiminde sermaye sahibi nasıl bir netice ile karşılaşacağını bilemez (Güngören, 2011: 34).

Diğer bir ifade ile, kâr payı ile faiz görünüşte birbirine benzemesine ve insanlar tarafından genellikle aynı hükme tabi tutulmasına rağmen aslında iktisadi faaliyetlerin iki farklı bir ürünüdür. Kâr emeğin eşliğindeki sermayenin, paradan mala, maldan tekrar paraya veya başka bir yapıya çevrilmesi, kısacası bir mübadele süreci içinde işletilmesi sonucu, mevcut iktisadi varlıklarda, toplum adına meydana getirilen pozitif değer artışından, emek ile sermayenin aldığı paydır. Faiz ise hiçbir zaman anaparanın altına düşmez ve bütün riskleri doğrudan borçluya, dolaylı bir şekilde de topluma yansır. Çünkü faiz, paranın resmi değerine göre değil, satılan zamanın boyutuna göre sözleşme ile takdir ve tespit edilir. Burada borç veren olarak banka ya da özel kişi vadeyi ve oranı belirler, alanın da bu durumu kabul ettiği bir uzlaşmadır (Ustaoglu, 2014: 80). Bankalar ile katılım bankaları arasındaki en önemli fark bu kâr payı ve faiz açısından ortaya çıkmaktadır.

Bankacılık ve sigortacılık enstitüsüne göre işlemleri ve faaliyetleri İslam hukuku ve şerri ilkeler ile uyumlu olan bir sistem katılım bankacılığı sistemi olarak tanımlanır. Bu enstitü katılım bankalarının da geleneksel bankalar gibi aynı amacı taşıdığını savunuyorken özellikle ekonomik eşitlik ve kalkınmayı teşvik eden ahlaki ve etik değerleri vurgulayarak faaliyette bulunmakta olduğunu belirtmektedir. Enstitü ayrıca geçmişte büyüyen bir ekonomi için katılım bankacılık ilkelerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Günümüzde geleneksel bankacılık faaliyetleri ve hizmetlerine bir alternatif sunmak için yeniden faaliyete geçmiştir. Şer'i ilke ve uygulamaları ile uyumlu olarak, katılım bankaları aşağıdaki beş kavrama bağlıdır (Bitar, 2014: 8-9):

- Faiz yasağı vardır.
- Risk paylaşımı prensibi yani anlaşmalarda getiri ve risk dağılımı işlemlere yansıtılmalıdır.
- İşlemlerin, gerekli ve maddi bir karşılığının olması yani katılım bankacılık ürünleri, varlığa dayalı işlemler ile reel ekonomiyle bağlantılı olmalıdır.

- İşlemlerde diğer şahıslar hiçbir zaman istismar edilmemelidir. Belirsizlik ve asimetrik bilgi ile fayda sağlanan finansal türevler yasaklanmalıdır.
- Alkol, sigara vb. haram olan faaliyetlere hiçbir finansman sağlanmamalıdır.

Katılım bankaları Al-Wadi'ah, mudaraba tasarrufu ve vadeli mevduat şeklinde fon kabul etmektedir. Katılım bankalarının bu şekilde ortak uygulamalarının olduğu görülmüştür. Bu bağlamda aşağıdaki gibi **Katılım Bankalarının Mevduat Mekanizmaları** söz konusudur (Ahmad, 2004: 183-184):

- **Al-Wadi'ah Cari Mevduat;** Tüm katılım bankalarının Al-Wadi'ah olarak cari hesapları bulunmaktadır. Yaygın olarak bu hesap mevduat ya da vadesiz mevduat olarak bilinmektedir. Bu mevduatların geri dönüşünü katılım bankası garanti eder ve mudilere herhangi bir kâr payı ya da herhangi bir şekilde getiri ödemesi yapılmaz. Al-Wadi'ah vadesiz hesap, Amanah ve Karz-ı Hasen olarak kabul edilir. Birincisinde mevduatlar güvenli bir şekilde mudiler tarafından katılım bankasına teslim edilir. Katılım bankasının mudilerin özel izni olmadan fonları kullanma yetkisi yoktur. İkincisi olan Karz-ı Hasen de ise, bu hesaplara yatırılan mevduatlar mudiler tarafından katılım bankasına faizsiz olarak verilir. Katılım bankası bu fonları kullanırken mevduat sahiplerine herhangi bir ödeme yapmaz ve mudilerden izin almadan bu fonları kendi riskli işlemlerinde kullanmakta serbesttir.
- **Mudaraba Tasarruf Mevduatı;** Katılım bankası Al-Wadi ilkesinde cari bir hesapta toplanan fonların yatırımlarında kullanabilmek amacıyla mevduat sahiplerinden izin isteyerek mevduat kabul eder. Ancak burada mevduat ve herhangi bir kâr paylaşımı gönüllü olarak katılım bankasınca garanti edilir. Katılım bankası gerekli bakiyeyi muhafaza ettiği sürece iki tarafın anlaşığı gibi yatırım yapma ve kârı paylaşmak şartıyla tasarruf mevduatı kullanımı devam eder. Katılım bankası mevduat sahiplerinden Karz-ı Hasen gibi tasarruf mevduatı kabul eder ve mevduat sahiplerine maddi veya manevi menfaatleri garanti edilir. Yine katılım bankası tek bir yatırım için ve yatırım havuzu için tasarruf mevduatı kabul eder.
- **Mudaraba Vadeli Mevduatları;** Mudaraba vadeli mevduatları kâr veya zarara katılma hesapları ya da sadece katılma hesapları olarak adlandırılır. Döviz cinsinden faaliyette bulunan katılım bankalarının izin alması şartıyla

bireylere ya da şirketlere yerli veya yabancı para cinsinden mudaraba vadeli mevduat hesapları açabilirler. Mevduat sahipleri herhangi bir faiz almazlar, bunun yerine katılım bankalarının kâr veya zararını paylaşırlar. Mudaraba vadeli mevduat hesabının getirisi katılım bankasının yatırım faaliyetlerinden elde edilen fiili kâr'a göre belirlenir. Katılım bankası ve mudiler tarafından, belirtilen bir dönem için mevduat miktarına göre kararlaştırılan bir oranda kâr payı paylaşımı yapılır. Genel olarak, geleneksel bankalardaki vadeli mevduatları belirli bir tarih haricinde mudilerin çekme hakkı yoktur. Ancak, mudiler çekilen miktara ilişkin tutarın karından vazgeçmesi gibi özel durumlarda parasını çekebilir. Genellikle katılım bankaları belirtilen minimum tutarı aşmamak ve mudaraba vadeli mevduat hesabı korumak da ısrar ederler. Katılım bankalarının çoğu mevduat şartlarını belirten bir yatırım belgesini mevduat sahipleri için hazırlarlar.

Katılım bankalarının toplamış oldukları fonları kullanırmak için yatırım mekanizmaları vardır. Dünyadaki katılım bankalarının çoğu tarafından uygulanan yedi farklı İslami finansman biçimi vardır. Bu bağlamda aşağıdaki gibi katılım bankalarının **Yatırım Mekanizmaları** söz konusudur (Ahmad, 2004: 184-186):

- **Bay-Murabahah;** Müşteri hammadde, makine teçhizat, sermaye mallarını satın alma gibi belirli bir gereksinimi finanse etmek için katılım bankasına başvurmuştur. Teklifin uygulanabilir olduğu görüldüğünde İslami banka kâr marjı hakkında müşteriyi bilgilendirir. Malın son fiyatına, ilk satıcıya katılım bankası tarafından ödenen malın fiyatı ve diğer olası maliyetlerde dahil edilerek bankanın kârı belirlenir. Burada taksit esasına göre, ödeme ertelenir. Satılık olan maddenin müşteriye satılmadan önce katılım bankasının elinde bulunması gerekmektedir.
- **Bay-Mu'ajjal;** Bu durum, malların fiyatının ödenmesi ileri bir tarihe erteleniyorken malların hemen tesliminin yapıldığı bir satış sözleşmesidir. Malların alınmasında gerekli olan finansmanı sağlamak için müşteri katılım bankası ile iletişime geçer. Katılım bankası gerekli malları satın alır ve daha sonra ödenmek üzere kararlaştırılan bir fiyattan müşteriye bunları satar. Anlaşılan fiyat malların katılım bankasına maliyetini, diğer olası maliyetler ve

katılım bankasının kâr marjını içerir. Müşteri vadesinde üzerinde anlaşmaya varılan fiyatı ödemek zorundadır.

- **İcara;** Katılım bankası farklı müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak için pazarlanabilirliği yüksek çeşitli varlıklar sağlar. Katılım bankası kararlaştırılan belirli bir dönem için herhangi birine varlıkları kullanmak için kiralar. Kira süresinin sona ermesinden sonra, varlıklar katılım bankasına iade edilir ve İslami banka bu varlıklar için yeni bir kiracı arar.
- **Selem;** Selem peşin fiyatına ileri bir tarihte teslimi olan bir malın satışıdır. Ücret satıcıya nakit olarak bir avanstır. Belirli bir vade tarihinde belirlenen şartnamede malın teslimi yapılır. Genel olarak, bu yatırım biçiminde finansmanın tamamı tarımsal ürünler kapsamında peşin olarak alınır. Burada para yüzünden üretimin engellenemediği açıktır.
- **Karz-ı Hasen;** Faizsiz fon olduğundan bu fonun gelir getirici bir faaliyette kullanılmasıyla toplumsal bir fayda ortaya çıkar. Bu yöntem acil ihtiyaç karşısında yeterli para bulunmaması nedeniyle ortaya çıkan finansal sıkıntıyı çözmek için önemli bir rol oynar.
- **Mudaraba;** İki taraf arasında olan bir sözleşmedir. Birincisi yatırımcı olarak katılım bankası, ikincisi ise bir projenin finansmanı için finansal kaynaklara sahip girişimcidir (Mudarib). Burada kârlar önceden kararlaştırılan bir oranda taraflar arasında paylaşılır. Zararlarda katılım bankalarının sorumluluğu söz konusudur. Bunun yanında girişimcinin sorumluluğu ise sadece emeği ve kâr beklediği sermaye payı kadardır (Kettell, 2011: 60).
- **Müşareke;** Bu finansman yöntemi altında, bir veya daha fazla girişimci bir proje için gerekli finansman sağlamak amacıyla katılım bankasına başvurur. Katılım bankası, bütün finansmanı sağlar ve projeye katılma hakkına sahip olur. Kârlar, üzerinde anlaşılmış bir oran veya sermaye oranına göre dağıtılır. Zararlar ise proje için finansman sağlayan ortaklar arasında yine üzerinde anlaşılmış bir oranda paylaşılır.

Katılım bankalarının yapısı ile geleneksel bankalarının yapısının farklı yönlerinin incelenmesi katılım bankacılığının daha iyi anlaşılmasını sağlayabilir. Bu bağlamda katılım bankaları ile geleneksel bankalar arasındaki farklılıkların açık bir şekilde anlaşılmasını sağlayan bilgiler aşağıdaki Tablo 18'de yer almaktadır (Aris ve diğerleri, 2013: 1149).

Tablo 18. Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasındaki Farklılıklar

	GELENEKSEL BANKALAR	KATILIM BANKALARI
Fonksiyonları ve Çalışma Yöntemleri	Tamamen insan kaynaklı ilkelere dayalı	Tamamen şeriat ilkelerine dayalı olmalı
Yatırımcı Güvencesi	Faiz oranı önceden belirlenmiş	Sermaye sağlayıcısı olarak yatırımcı, girişimci olarak yöneticiler riski paylaşır. Dolayısıyla tek gösterge kâr oranıdır.
Amaçlar	Bir kısıtlama olmaksızın kâr maksimizasyonu	Maksimum kâr konusunda şeriat kısıtlamaları söz konusu
Banka Hesaplarının Kuralları	Ürünler şartlara ve durumlara göre düzenlenir.	Şartlar ve durumlar bir girişim sözleşme ile düzenlenir.
Temel Fonksiyon	Bileşik faiz ile borçlanma ve borç verme	Ortaklık işine katılım. Müşterinin faaliyetini anlamak önemlidir.
İlişki	Alacaklılar ve borçlular	Ortaklar, yatırımcılar, tüccarlar, alıcılar ve satıcılar olabilir.
Mevduat Oranı ve Garanti	Sabit faiz oranları ve mevduat tam garantilidir.	Garantili olmayan getiri hibe veya hediye olarak verilebilir ve getiri oranı gösterge niteliğinde oran olmalı Sadece wadiah (garanti verilen) mevduat hesapları garantilidir.
Kredi ve Finansman Oranı	Genellikle dalgalı oranlara dayalıdır, Libor +/- oranları	Sabit kâr (murabaha) Değişken kâr (müşareke, icara)

İslami ürünlerin çoğu faize bağlı olan ürünlere alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Değişen ve dinamik bir ortama baktığımızda, katılım bankalarının rekabet edebilmesi için yeni ürünler oluşturmaya ve inovasyona ihtiyacı vardır. Ürünler bireysel ve kurumsal müşterilerin ilgisini çekmeli ve onlara cazibeli gelmelidir. Bunun yanında, teknolojinin ilerlemesiyle ve finansal piyasaların gelişmesiyle talep

edilen yeni ürün ve hizmetlerin zamanında tanıtılması gerekmektedir (Aris ve diğerleri, 2013: 1149).

Katılım bankacılığı ürünleri ticari yönelim yerine sözleşmelere bağlı olarak tanıtılmalıdır. Aşağıdaki Tablo 19’da mevcut katılım bankacılığı ürünleri sınıflandırılmaktadır (Aris ve diğerleri, 2013: 1150).

Tablo 19. Malezya’daki Katılım Bankalarının İş Bölümü Vasıtasıyla Sunduğu Katılım Bankacılık Ürünleri

TÜKETİCİ BÖLÜMÜ	ÜRÜN ADI	KULLANILAN SÖZLEŞME
Mevduat	Cari hesap	Wadiah (garanti altında)
	Tasarruf hesabı	Mudaraba (kâr paylaşımı)
	Personel mevduat hesabı	Karz-ı Hasen (karşılıksız borç)
Kredi	Kredi kartı	Tavarruk (maliyet artı satış)
Finansman	Konut finansmanı	Bai Bithaman Ajil – BBA (ertelenmiş ödeme satışı) Musharakah Mutanaqisah (azalan ortaklık)
	Bireysel finansman	Murabaha (maliyet artı kâr) BBA (ertelenmiş ödeme satışı) Bai Inah (acil / anında nakit)
	Araç finansmanı	BBA (ertelenmiş ödeme satışı)
	Personel finansmanı	Karz-ı Hasen (karşılıksız borç)
KURUMSAL BÖLÜM	ÜRÜN TİPİ	KULLANILAN SÖZLEŞME
	Ticari finansman	Wakala (aracılık) Mudaraba (kâr paylaşımı) Murabaha (maliyet artı kâr)
	Varlığa dayalı finansman	İcara (kiralama/leasing) İstisna’a (satın alma siparişi)
	Kurumsal yatırım	BBA (ertelenmiş ödeme satışı) İcara (kiralama/leasing) İstisna’a (satın alma siparişi) Murabaha (maliyet artı kâr) Mudaraba (kâr paylaşımı) Müşareke (kâr veya zarar ortaklığı)

Özellikle faizin yasaklanmasında ahlaki bir ekonominin İslam'ın genel bir vizyonu olması görüşü yatmaktadır. Bu bağlamda katılım bankalarının operasyonel aktivitesi yüzeysel olarak şu şekildedir (Perves, 2015: 180):

- Müşteriler ya da tasarruf sahipleri mevduatlarını katılım bankasına yatırır,
- Katılım bankası işlemleri yapılır,
- Toplanan fonlar kâr/zarar paylaşımı ürünleri, kiralama, ortak girişim ve özsermayeye katılma şeklinde müşterilere kullanılır,
- Katılım bankası, kârı veya zararı müşteriler ile paylaşır,
- Katılım bankası, finansman ve yatırım faaliyetlerinden kaynaklanan kârı alır,

Geleneksel bankaların operasyonel aktivitesi yüzeysel olarak şu şekildedir (Perves, 2015: 180):

- Müşteriler ya da tasarruf sahipleri mevduatlarını geleneksel bankaya koyar,
- Geleneksel bankacılık işlemleri yapılır,
- Geleneksel banka müşterilerine kredi sağlayarak faiz elde eder,
- Banka müşterilere ya da tasarruf sahiplerine faiz öder,
- Müşteriler ya da tasarruf sahipleri mevduatlarından faiz elde eder,

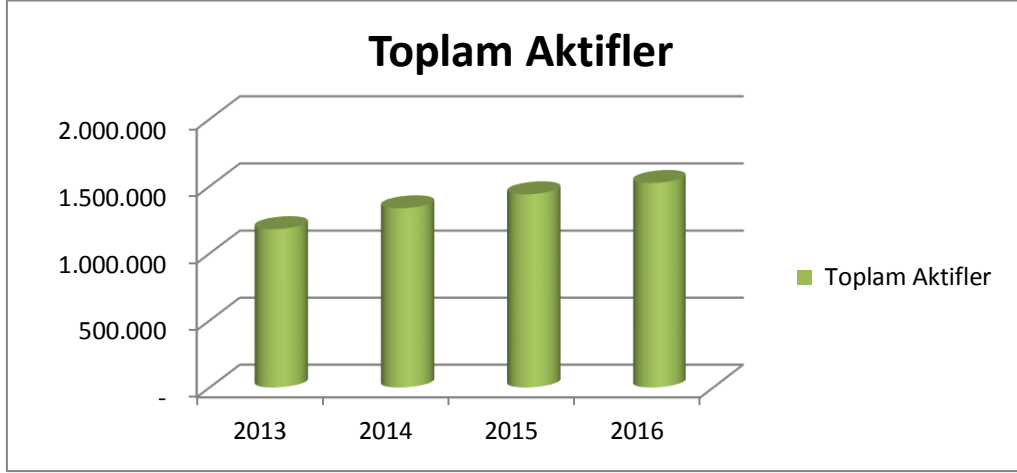
Aşağıda katılım bankacılığı sisteminin toplam aktifler, özkaynaklar, toplanan fonlar, kullanılan fonlar, toplam gelir, toplam gider ve net kâr değerleri yer almaktadır. Bu değerler hesaplanırken 2016 yılı hariç 4. çeyrek değerler alınmıştır. 2016 yılının ise 3. çeyrek verileri dikkate alınmıştır. Bu veriler, katılım bankacılığı sisteminde önemli rol oynayan 16 ülkenin değerleri toplamından oluşmaktadır. Bu ülkelerin isimleri aşağıdaki Tablo 20'de yer almaktadır.

Tablo 20. Katılım Bankacılığı Sisteminde Önemli Rol Oynayan Ülkeler

Sıra No	ÜLKELER	Sıra No	ÜLKELER
1	Türkiye	9	Bahreyn
2	Malezya	10	Ürdün
3	Endonezyo	11	Nijerya
4	Suudi Arabistan	12	Umman
5	Katar	13	Pakistan
6	Kuveyt	14	Sudan
7	Birleşik Arap Emirlikleri	15	Bangladesh
8	İran	16	Brunei Darussalam

Kaynak: IFSB

Aşağıdaki Şekil 15, 2013'den 2016'ya kadar katılım bankacılığı sisteminin toplam aktif değerlerini göstermektedir.

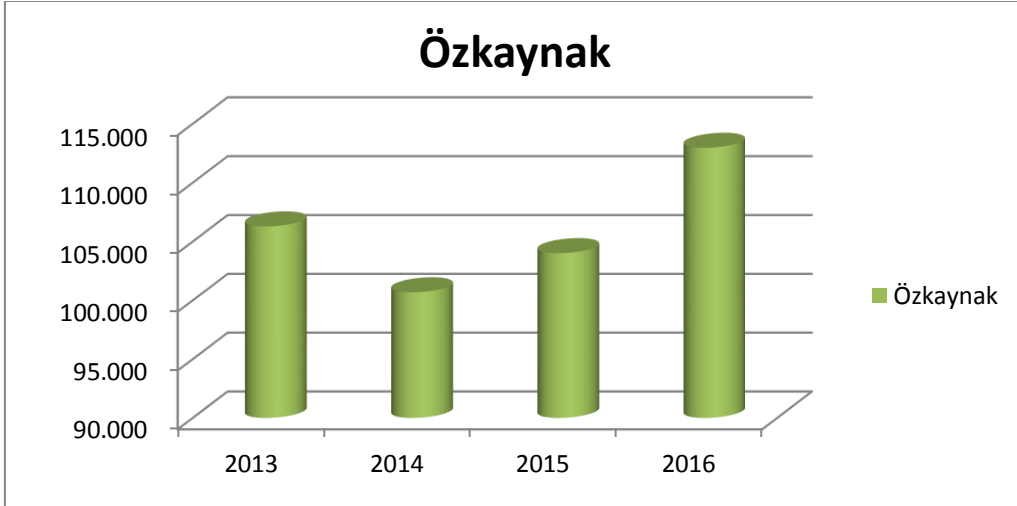

Şekil 15. Katılım Bankacılık Sisteminin Toplam Aktif Değeri (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 15'de görüldüğü gibi dünyada katılım bankalarının aktif değerlerinin her geçen yıl arttığı görülmektedir. 2013 yılında 1,180 trilyon dolar iken 2016 yılında 1,524 trilyon dolara ulaşmıştır.

Aşağıdaki Şekil 16, 2013'den 2016'ya kadar katılım bankacılığı sisteminin özkaynak değerlerini göstermektedir.

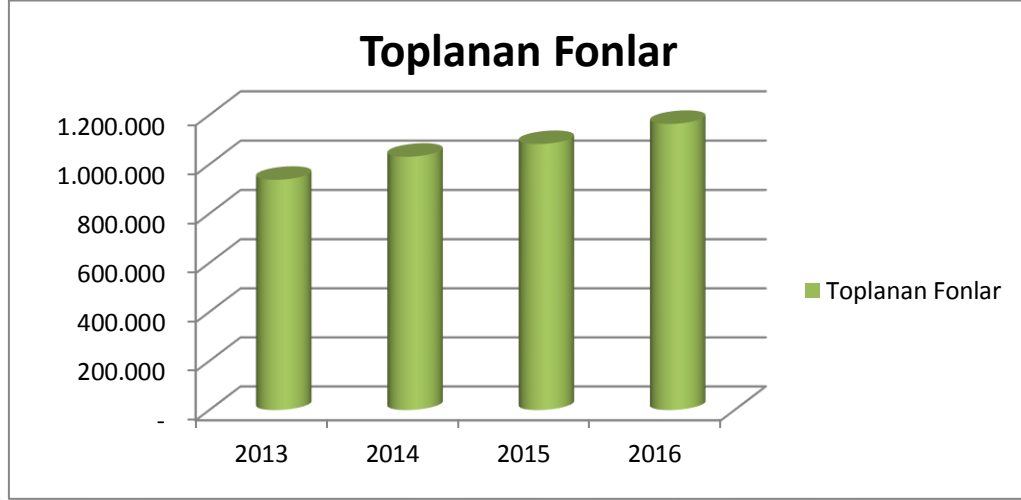

Şekil 16. Katılım Bankacılığı Sisteminin Özkaynak Değeri (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 16'da görüldüğü gibi 2013 yılında 106,285 milyar dolar olan özkaynak değeri 2014 yılında 100,685 milyar dolara düşmüştür. Daha sonraki yıllarda artış göstererek 2016 yılında 112,960 milyar dolara ulaşmıştır.

Aşağıdaki Şekil 17, 2013'den 2016'ya kadar katılım bankacılığı sisteminin toplanan fon değerlerini göstermektedir.

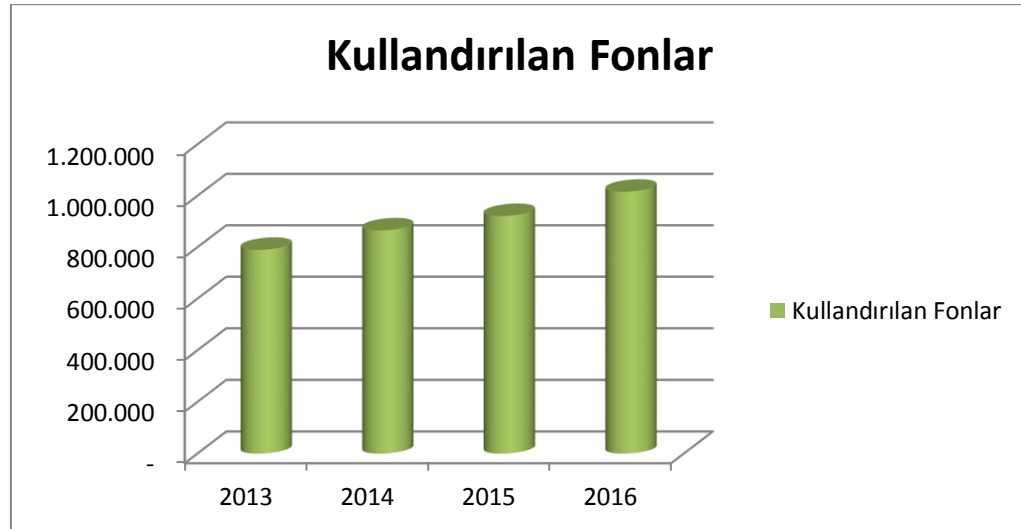

Şekil 17. Katılım Bankacılığı Sisteminin Toplanan Fon Değeri (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 17'de görüldüğü gibi dünyada katılım bankalarının toplanan fon değerlerinin her yıl arttığı görülmektedir. Katılım bankacılığı sistemi içerisinde 2013 yılında 937 milyar dolar fon toplanmışken diğer yıllarda sırasıyla 1,031 trilyon, 1,082 ve 1,164 trilyon dolar fon kaynağı toplanılmıştır.

Aşağıdaki Şekil 18, 2013'den 2016'ya kadar katılım bankacılığı sisteminde kullanılan fon değerlerini göstermektedir.

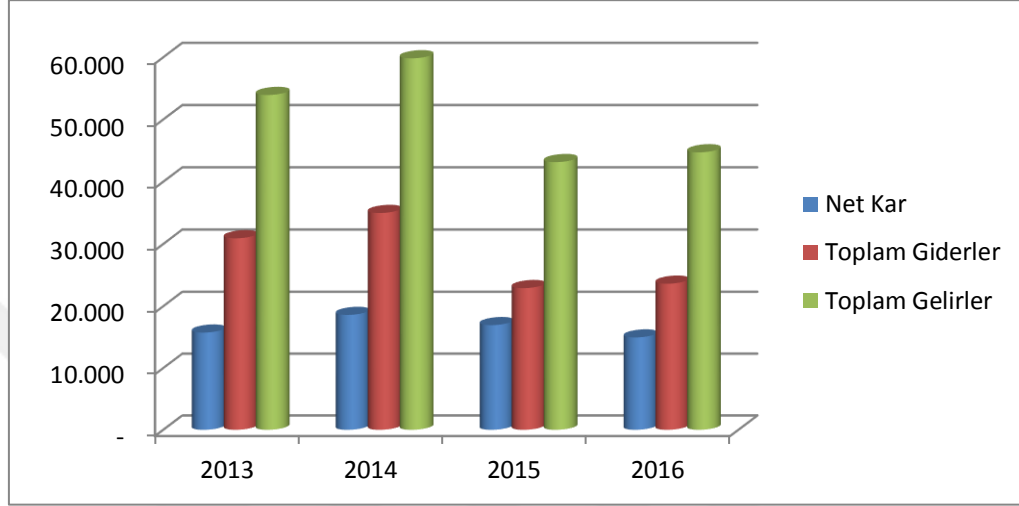

Şekil 18. Katılım Bankacılığı Sisteminde Kullandırılan Fon Değeri (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 18’de toplanan fonların toplam aktifler gibi her yıl artışı görülmektedir. Katılım bankacılığı sistemi içerisinde yıllar itibariyle 790 milyar, 865 milyar, 921 milyar ve 1,016 trilyon dolar fon kullanıldığı görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 19, 2013’den 2016’ya kadar katılım bankacılığı sisteminin net kâr, toplam gider ve toplam gelir değerlerini göstermektedir.

Şekil 19. Katılım Bankacılığı Sisteminin Net Kâr, toplam Gider Ve Toplam Gelir Değerleri (yüzbin \$)

Kaynak: Bankaların yıllık raporları, merkez bankaları, İFSB ve Orbisbank

Şekil 19’a bakıldığında katılım bankacılığı sistemi içerisinde en yüksek gelire 59 milyar dolar ile 2014 yılında en düşük gelire ise 43 milyar dolar ile 2015 yılında ulaşılmıştır. Giderlere bakıldığında yıllar itibariyle gelirler ile benzerlik göstermektedir. En fazla gider yaklaşık 35 milyar dolar ile 2014 yılında yapılmışken en az gider 23 milyar dolar ile 2016 yılında yapılmıştır. Ayrıca net kâr değerlerine bakılacak olursa en az net kârın 2016 yılında olduğu görülmekte en fazla net kârın 18,5 milyar dolar ile 2014 yılında yapıldığı görülmektedir.

Tablo 21’e bakıldığında katılım bankalarının sayısının pek fazla artmadığı görülmektedir. 2013 yılında 165 olan katılım bankası sayısının 2016 yılında 172’ye yükseldiği görülmektedir. Bununla birlikte 2013 yılında 28.645 olan şube sayısının 29.687’ye yükseldiği görülmektedir. Ayrıca personel sayısında da bir artış görülmektedir. Dünya genelinde 2013 yılında 347.059 kişi katılım bankacılığı sisteminde istihdam edilirken bu sayı 2016 yılında 378.354’e yükselmiştir.

Aşağıdaki Tablo 21, 2013'den 2016'ya kadar dünyadaki katılım bankacılığı sisteminin banka sayısı, şube sayısı ve personel sayısını göstermektedir.

Tablo 21. Katılım Bankacılığı Sisteminin Banka Sayısı, Şube Sayısı ve Personel Sayısı

Yıllar	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
2013	165	28.645	347.059
2014	167	28.714	367.716
2015	171	29.787	387.209
2016	172	29.687	378.354

Kaynak: İFSB

2.1.2. Katılım Bankalarının Özellikleri

Malezya katılım bankacılık kanununa göre, bir katılım bankası, katılım bankacılık sektöründe bulunan bir şirkettir. Katılım bankacılık sektörü, bankacılık faaliyetinde bulunma anlamına gelmektedir ki, İslam dini tarafından onaylanmayan işlemlerde ve amaçlarda herhangi bir unsur yer almamaktadır (Perves, 2015: 179).

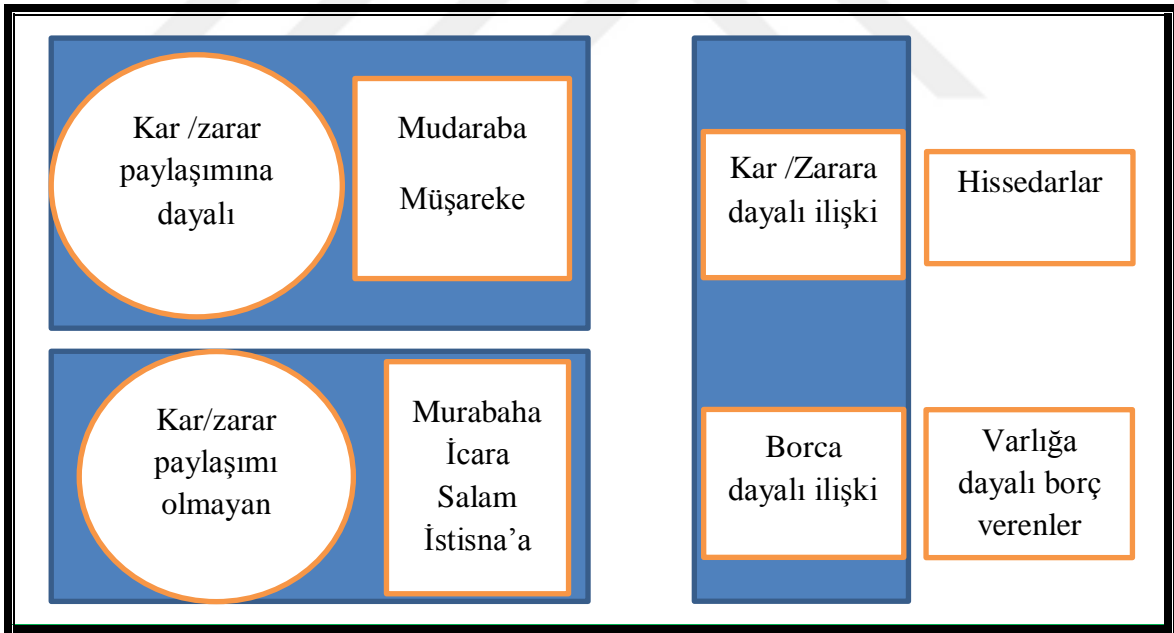
Perves (2015) katılım bankacılığını şu şekilde tanımladığını belirtmiştir. Katılım bankacılığı aslında düzenleyici ve kuralcı bir kavramdır. İslam'ın ahlaki değerleri ile uyum içinde bir bankacılık davranışı olarak tanımlanmaktadır (Perves, 2015: 179).

Katılım bankacılığının tek özelliği teoride kâr veya zarar paylaşımı olan bir sistem olmasıdır. Ancak uygulamada, katılım bankacılığının, geleneksel bankacılıktan pek farklı olmadığı görülmüştür. Modern olarak katılım bankacılığının ilk denemesi, 1963 yılında Mısırda Mit Ghamr Savings Bankasının kurulmasına dayanmaktadır (Perves, 2015: 180).

Katılım bankacılığı sisteminin temeli, fon fazlası olan ekonomik birimlerden fon talebi olan ekonomik birimlere finansal kaynakların faiz olmaksızın sadece kâr payını dikkate alarak aktarılması esasına dayanmaktadır. Aracılık hizmeti sunan katılım bankası; tasarrufu olan kişilerden toplanan kaynakları kâr/zarar esasına göre işletmektedir. Yine emeğini ve/veya sermayesini koyarak faaliyette bulunmaktadır (Özgür, 2007: 38).

İslami yöntemde finans, İslam hukuku ile uyumlu ve İslam hukuku temelli olmak üzere iki grupta sınıflandırılmaktadır. İslam hukuku ile uyumlu ürünlerin anlamı bu finans biçiminde yatırımcıların kazancının önceden belirlenmiş ve sabit olması fakat İslam hukuku çerçevesinde olmasıdır. Bu ürünlere bakıldığında geleneksel bankaların işlemleri ile İslami finans sisteminin işlemlerinin nispeten uyumlaştırıldığı görülmektedir. Burada Murabaha, İjara, Selem, Bai Muajjal, İstisna and Diminishing Musharaka gibi ürünlerin tamamı İslam hukukuna uyumlu ürünlerdir. İslam hukuku temellinde ise, mudaraba ve müşarekenin kapsadığı kâr veya zarar ortaklığı esaslı Uluslararası Fıkıf Akademisi (İFA) tarafından da kabul edilen İslami finans biçimlerine dayanan İslam hukuku temelli ürünlerdir. İslam hukuku temelli finans biçiminde yatırımcıların kazancı sabit değildir daha ziyade yatırımın sonucuna bağlıdır. Ancak zarar sermaye katkısına göre paylaşılmaktadır. Burada geleneksel finansman ve İslami finansman arasındaki en önemli fark İslam hukuku temelli finans biçimine dayanmaktadır (Hanif, 2014: 168).

Aşağıdaki Şekil 20’de, İslami finans modellerine ait bilgiler yer almaktadır (Kettell, 2011: 59).

Şekil 20. İslami Finans Modelleri

Hukukçular herhangi bir ürünün anında peşin fiyatından daha yüksek bir değere taksitler halinde geçerli bir fiyattan satılabileceğini söylemektedirler. Bütün mezheplerde Şafi, Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezheplerinde bu durum kabul edilmiştir (Kettell, 2011: 59).

Bir ürünün fiyatının gelecekte taksitler halinde ödenecek olmasına, gelecekte vadeli ödeme ile bir ürünü satın alan kimsenin kullanacağı hazır hale getirilmiş ürününden fedakârlık edinilmesi bir gerekçedir. Bu fedakârlık daha sonraki bir tarihte satıcı tarafından ödenmesi gerçeğine dayandırılmaktadır. Bugün nakit parası olmayan ya da başka bir şey satın alacağından dolayı ödemesi mümkün olmayan için satıcı bir fedakârlık yapacaktır. Bu fedakârlık satıcı için bir malın fiyatındaki artış tazminat ya da bedel olarak görülebilir. Bu sözleşmenin bağımsız olarak uygulandığı ve herhangi bir bilgisizlik olmadığı sürece hukukçular tarafından geçerliliğine hükmedilmektedir (Kettell, 2011: 60).

Katılım bankalarının özelliklerinin anlaşılması, mali sıkıntıya düşme nedenlerini belirlemek ve başarısızlık olasılığını anlamak için önemlidir. Katılım bankaları finansal kuruluşlar şeklinde de tanımlanır. Burada aşağıdaki maddeler önem arz etmektedir (Ali, 2004: 102):

- Faize dayalı işlemlerden kaçınmak için taahhütte bulunmak.
- Faizsiz işlemleri teşvik etmek için taahhütte bulunmak.

Ayrıca faaliyetler açısından aşağıdaki maddeler önemlidir (Ali, 2004: 102):

- Mevduat toplama kurumları, kredili malların alınması ve kredi kuruluşlarıyla ilgilenmezler. Kâr paylaşımı ilkesi, finansmanı ve yatırım bankacılığını mudaraba vasıtasıyla kapsar.
- İki çeşit mevduat vardır. Birincisi mevduat toplama, ikincisi ise yatırım yapma amaçlı katılım mevduatıdır. Vadesiz hesaplarda katılım bankaları mevduat sahiplerine borçluyken katılım bankalarının yatırım hesaplarında belirsiz ve teminatsız bir sermaye söz konusudur. Burada sabit bir getiri söz konusu değildir. Yatırımcılar mevduat sahipleri ile kâr veya zararı paylaşıyor. Bundan dolayı çok güvenli sağlam bir yatırımın gerçekleşmesi mümkün olabilmektedir.
- Pasif taraftaki kâr veya zarar paylaşımı ve aktif taraftaki kâr veya zarar paylaşımının İslami bankanın aktif ve pasif tarafı ile doğrudan bağlantılı olması önemli bir özelliktir.

Aşağıdaki Tablo 22, genel olarak katılım bankacılığı sisteminin aktif ve pasif taraflarını göstermektedir (Bitar, 2014: 66).

Tablo 22. Genel Olarak Katılım Bankacılığının Bilanço Örneği

Varlıklar (Aktif)	Kaynaklar (Pasif)
1. Ücret Esaslı Hizmetler <ul style="list-style-type: none">• Karz-ı Hasen	1. Vadesiz Mevduat <ul style="list-style-type: none">• Âmana
2. Varlığa Dayalı İşlemler <ul style="list-style-type: none">• Murabaha• İcara• İstisna• Selem	2. Tasarruf Mevduatları
3. Kâr veya Zarar Ortaklığı İşlemleri <ul style="list-style-type: none">• Mudaraba• Müşareke	3. Yatırım Hesapları <ul style="list-style-type: none">• Sınırlı Yatırım Hesapları• Sınırsız Yatırım Hesapları
	4. Yedekler <ul style="list-style-type: none">• Kâr Dengeleme Yedekleri• Yatırım Riski Yedekleri
	5. Özkaynaklar

Bitar (2014) yaptığı çalışmada varlıkların ücret esaslı hizmetler, varlığa dayalı işlemler ve kâr veya zarar ortaklığı işlemlerinden oluştuğunu belirtmiştir. Kaynaklar tarafının ise genel olarak vadesiz mevduat, tasarruf mevduatları, yatırım hesapları, yedekler ve özkaynaklardan oluştuğunu belirtmiştir.

Aşağıdaki Tablo 23, katılım bankaların fon kullandırma şekillerini göstermektedir (Bitar, 2014: 67).

Tablo 23. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Şekilleri

Fiyat Artışı Finansman Teknikleri	Kâr -Zarar Ortaklığı İşlemleri	Ücretli İşlemler
<ul style="list-style-type: none">• Murabaha• İcara• İstisna• Selem	<ul style="list-style-type: none">• Mudaraba• Müşareke	<ul style="list-style-type: none">• Karz-ı Hasen• Diğer işlemler
Toplam Kâr -Zarar Ortaklığı olmayan İşlemleri	Toplam Kâr -Zarar Ortaklığı İşlemleri	

Tablo 23’de Bitar (2014) katılım bankalarının fon kullandırma şekillerini 3 sınıf altında toplamıştır. Bu üç sınıf kâr -zarar ortaklığı, fiyat artışı finansman tekniği ve ücretli işlemler olarak belirtilmektedir.

Aşağıdaki Tablo 24, 2016 Yılı İçin Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektörünün Bilanço Kalemlerini ve Yüzde Değerlerini Göstermektedir.

Tablo 24. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektörünün Bilanço Kalemleri ve Yüzde Değerleri

AKTİFLER	%	PASİFLER	%
Nakit Değerler	3	Mevduat (Katılım Fonu)	61
Merkez Bankasından Alacaklar	3	Bankalara Borçlar	12
Bankalardan Alacaklar	8	Repo İşleminde Sağlanan Fonlar	2
Ger. Uyg. Değ. Farkı K/Z Yan. Mnk. Değ.	0	Finansal Kiralama Borçları	0
Satılmaya Hazır Menkul Değerler	7	Öd. Vergi, Resim, Harç ve Prim	0
Zorunlu Karşılıklar	10	Sermaye Dah.Edilecek Borç. Araç	3
Krediler	57	Faiz (Kâr Payı) ve Gid. Reeskont	1
Takipteki Alacaklar	1	Karşılıklar	1
Faiz (Kâr Payı) ve Gelir Tah. Reeskontları	4	Diğer Pasifler	11
Finansal Kiralama Alacakları	3	TOPLAM BORÇLAR	91
İştirak, Bağlı ve Birlikte Kontrol Ed. Ort.	0	TOPLAM ÖZKAYNAKLAR	9
Vadeye Kadar Elde Tut. Menkul Değerler	1	Ödenmiş Sermaye	6
Elden Çıkarılacak Kıymetler	0	Yedek Akçeler	2
Sabit Kıymetler	1	Sabit Kıymet Yeniden Değ. Farkı	0
Diğer Aktifler	1	Men. Değerler Değerleme Farkları	0
		Dönem Kârı (Zararı)	1
		Geçmiş Yıllar Kârı (Zararı)	0
TOPLAM AKTİFLER	100	TOPLAM PASİFLER	100

Kaynak: BDDK, 2016 Aylık Bülten, Erişim tarihi: 4 Nisan 2017

Tablo 24, aktif tarafta yer alan nakit değerler, merkez bankasından alacaklar ve bankalardan alacaklar likit aktifleri ifade etmektedir. Takipteki alacakların net değeri, takipteki alacaklar ile takipteki alacaklar karşılığı arasındaki farkı ifade etmektedir. Kredi Faiz (Kâr Payı) ve Gelir Tah. Reeskontları, Menkul Değerler Faiz Reeskontları ve Diğer Faiz (Kâr Payı) ve Gelir Reeskontları toplamı Faiz (Kâr Payı) ve Gelir Tah. Reeskontlarını vermektedir. Pasif tarafta yer alan Mevduat (Katılım Fonu), Vadesiz Mevduat (Katılım Fonu) ve Vadeli Mevduat (Katılım Fonu) toplamından oluşmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 25, 2016 yılı için Türkiye’de katılım bankacılığı sektörünün gelir tablosu kalemlerini ve yüzde değerlerini göstermektedir.

Tablo 25. Türkiye’de Katılım Bankacılığı Sektörünün Gelir Tablosu Kalemleri ve Yüzde Değerleri Örneği

TOPLAM KÂR PAYI GELİRLERİ	100 (%)
Kredilerden Alınan Kâr Payları	<u>86</u>
• Tüketici Kredilerinden Alınan Kâr Payları	18
• Kredi Kartlarından Alınan Kâr Payları	0
• Taksitli Ticari Kredilerden Alınan Kâr Payları	10
• Diğer Kredilerden Alınan Kâr Payları	58
Takipteki Alacaklardan Alınan Kâr Payları	0
Bankalardan Alınan Gelirler	1
Gerçeğe Uygun Değer Farkı K/Z Yan. Menk. Değ. Alınan Faizler	0
Satılmaya Hazır Menkul Değerlerden Alınan Faizler	6
VKET Menkul Değerlerden Elde Edilen Gelirler	2
Finansal Kiralama Gelirleri	3
Diğer Gelirler	2
TOPLAM KÂR PAYI GİDERLERİ	52
Katılım Fonlarına Ödenen kâr Payları	43
Bankalara yapılan Giderler	5
Repo İşlemlerine Verilen Faizler	3
Finansal Kiralama Giderleri	0
Diğer Giderler	0
NET KÂR PAYI GELİRİ (GİDERİ)	48
Takipteki Alacaklar Özel Provizyonu	19
PROV.SONRASI NET FAİZ (KÂR PAYI) GELİRİ (GİDERİ)	30
TOPLAM KÂR PAYI DIŞINDAKİ GELİRLER	24
Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar	<u>10</u>
• Nakdi Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar	6
• Gayrinakdi Kredilerden Alınan Ücret ve Komisyonlar	4
Alınan Kâr Payları	0
Bankacılık Hizmetleri Gelirleri	7
Aktiflerimizin Satışından Elde Edilen Gelirler	2
Diğer Kâr Payı Dışındaki Gelirler	6
TOPLAM KÂR PAYI DIŞINDAKİ GİDERLER	44
Personel Giderleri	17
Genel Karşılık Provizyonu	1
Kıdem Tazminatı Provizyonu	0
Menkul Değerler Değer Azalma Provizyonu	0
Diğer Provizyonlar	4
Verilen Ücret ve Komisyonlar	4
Amortisman Giderleri	3
Vergi, Resim, Harç ve Fonlar	1
Diğer Kâr Payı Dışındaki Giderler	12
TOPLAM DİĞER KÂR PAYI DIŞINDAKİ GELİRLER (GİDERLER)	6
Sermaye Piyasası İşlemleri Kârları (Zararları) (Net)	5
Kambiyo Kârları (Zararları) (Net)	1
Olağanüstü Gelirler (Giderler) (Net)	0
VERGİ ÖNCESİ KÂR (ZARAR)	16
Vergi Provizyonu	3
DÖNEM NET KÂR (ZARARI)	13

Kaynak: BDDK, 2016 Aylık Bülten, Erişim tarihi: 4 Nisan 2017

Yukarıdaki gelir tablosunda Türkiye'deki katılım bankacılığı sektörünün gelirleri ve giderleri yer almaktadır. Gelirler genel olarak toplam kâr payı gelirleri, toplam kâr payı dışındaki gelirler ve toplam diğer kâr payı dışındaki gelirlerden oluşmaktadır. Giderler ise genel olarak toplam kâr payı giderleri ve toplam kâr payı dışındaki giderlerden oluşmaktadır.

2.1.3. Kâr Payı ve Faiz Kavramları

Müslümanların Riba alması yada vermesi yasaklanmıştır. İslam toplumunda Riba'yı nelerin oluşturduğu yaygın bir tartışma konusu olmuştur. Bazı görüşlerde tefecilik olarak ya da faizin aşırı yüksek oranda olması olarak ifade edilmektedir. Ama İslam âlimlerinin büyük bir çoğunluğuna göre Riba, faiz olarak ya da bir borcun önceden belirlenmiş geri dönüşü olarak belirtilmiştir. İslam'da Ribanın yasaklanmasının sebebi ortaçağda Araplarda eğer bir borç vaktinde ödenmezse borcun iki katına çıkarılması şeklindeki uygulama ya dayandırılmaktadır. Başarısız iş girişimleri olduğunda borçluyu koruyacak bir mevzuatın olmamasından dolayı bunun aşırı bir biçimde uygulanması sonucu ortaçağ Arabistan'ında köleliğe yol açmıştır (Perves, 2015: 180).

2.1.3.1. Kâr Payı ile Faiz Arasındaki Farklılıklar

Ticari bankacılık İslam hukukunun karşı olduğu faize dayanmaktadır. Dolayısıyla tüm Müslümanlar için faiz ile işlem yapan bu kuruluşlarda işlem yapmak uygun değildir. Zamanla bankacılık sektörünün üstlendiği rol ekonomilerin ve toplumların büyümesi ve gelişmesi için önemli hale gelmiştir. Geleneksel bankacılık işlemlerinde kullanılan faiz terimi (Hanif, 2011: 167):

- Kredi süresinin uzunluğuna bağlı olarak verilen bir kredinin önceden belirlenmiş ek bir miktar ile ücretlendirilmesi anlamına gelir.
- Faiz, kredi alan tarafından anapara üzerinden ödenir.
- Ayrıca belirli bir süre için alınan krediye taahhüt edilen artış olarak ifade edilir.
- Krediler üzerindeki faizin tutarı ahlaki olarak asla desteklenmemektedir.
- Faiz İslam dahil olmak üzere tüm İlahi dinler tarafından yasaklanmıştır.

Yine faize dayalı olarak yapılan işlemlerin özellikleri aşağıda belirtilmiştir (Hamedian, 2013: 16):

- Faiz işleminde para bir üründür.
- Zaman değerine göre, sermayenin üzerinden faiz tahsil edilir.
- Zarar iki taraf arasında paylaşılmıyor.
- Mal alışverişi için bir anlaşma yoktur. Zamanında işletme finansmanı veya nakit finansmanı ödemeleri hizmeti vardır.
- Fonun ödenmesi döneminde paranın ürün ve hizmet gibi karşılığı olmadığından piyasada para bollaşır ve bu durumda enflasyona neden olur.
- Enflasyon nedeniyle, borç alan kimse ürünlerin maliyetini karşılamak için ürünlerin fiyatını artırır.
- Para birkaç kişinin elinde kalır ve varlıkların reel büyümesi ortaya çıkmaz.
- Projede bir başarısızlık olduğunda, kredi takipteki kredi olarak kabul edilir.
- Faiz gideri vergiye tabi kârdan düşülür. Bu nedenle devletin vergilerden sağladığı gelirleri azalır.

Katılım bankacığının temel kavramı müşterilerine faizden arınmış bir hizmet vermektir. Faizin alınması ve verilmesi tüm işlemlerde yasaktır. Faiz kullanımının yasaklanması İslami bankacılık sistemini geleneksel bankacılık sisteminden farklı kılar. Diğer bir deyişle, katılım bankası ile geleneksel banka arasındaki temel fark, para kullanılmasıdır. Geleneksel bankalarda para faiz yoluyla alınıp satılan bir eşya gibi kullanılır.

Faizin reddedilmesi İslami sistemde faiz mekanizmasının alternatifinin ne olacağı sorusunu gündeme getirmektedir. Faiz ile işlemler yasak ise katılım bankacılığı işlemleri nasıl olacak? Burada kaynak tahsisinin bir yöntemi olarak Kâr-Zarar Ortaklığı Sistemi (PLS) kullanılmaktadır. Tüm finansal işlemlerde faizin bulunmamasının yanı sıra dini kurallar ya da ilkeler vardır. İslami model ile yatırım gerçekleştirmek için başvurulacak İslami bir finans kurumu olmalıdır (Bintawim, 2011: 18).

Kâr payı sisteminde (Bintawim, 2011: 18-20);

- Kur'an-ı Kerim de açıkça belirtildiği gibi tüm yatırımların faizsiz olması gereklidir. Dolayısıyla müşareke yoluyla öz sermayeye katılım söz konusudur.
- İki veya daha fazla ortak ile yatırımı gerçekleştirecek fonlar sağlanır.

- Kârların yanı sıra riskler de yatırımcılar arasında paylaşılır.
- Müşareke sözleşmesi yoluyla sistemde orta-uzun vadeli işletme sermayesi ve duran varlıklar finanse edilir.
- Mudaraba yoluyla kâr paylaşımı anlaşması yapılır. Zarar tamamen sermayedara aittir. Girişimci sadece kendi emeğinden sorumludur.
- Katılım bankası ile borç alan kimse arasında bir sözleşme söz konusudur.(Mudaraba)

Yine kâr payına dayalı olarak yapılan işlemlerin özellikleri aşağıda belirtilmiştir (Hamedian, 2013: 16):

- Paranın dışındaki reel varlıklar bir üründür. Bu yüzden para sadece değişim aracıdır.
- Kâr, mal ve hizmetlerin değişimi üzerine kazanılır.
- Zarar iki taraf arasında paylaşılır.
- İslami enstrümanlar altında Murabaha, Selem ve İstisna sözleşmeleri ile zamanında fonlar ödenerek mal ve hizmet alışverişi yapılır.
- Paranın karşılığında mal ve hizmet olduğundan piyasada karşılıksız para olmaz bu nedenle enflasyon ortaya çıkmaz.
- Enflasyon kontrol edildiğinden borç alan kimse sattığı malların fiyatını extra attırmaz.
- Projeler için fonlar verilmeden önce hizmet ve ürünlerin üretileceğinden emin olunmalıdır.
- Birçok kişi reel zenginliğe sahip olur, böylece reel büyüme ile ülkenin ekonomisi artar.
- Projede başarısızlık olduğunda, projenin yönetimi, daha iyi bir yönetim ile değiştirilebilir.
- Mudaraba ve müşareke ile devlete fazladan vergi sağlanır. Bu nedenle çalışanların maaşlarındaki vergi yükü en aza indirilebilir. Bu sayede çalışanların tasarrufları ve harcanabilir gelirleri artar.

2.1.3.2. Kâr Payı Ödemeleri ile Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenleri

Özgür (2007)'ye göre, Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankaları, topladıkları fonların büyük kısmını üretim desteği sağlama yani işletmelerin üretim

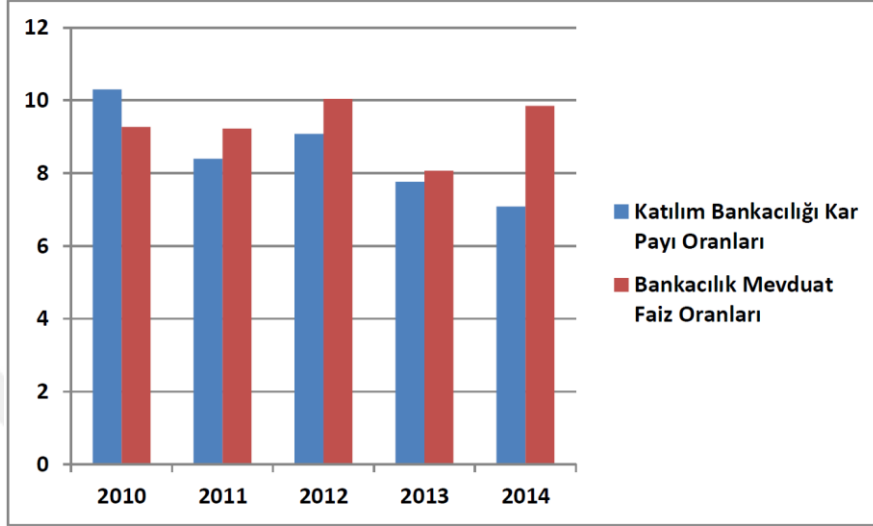
faaliyetinde ya da ticarete kullandıkları hammadde, mamul ya da yarı mamul madde ihtiyaçlarını karşılamak üzere kullandırmaktadırlar. Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının kullandırdıkları fonların % 70-80'i üretim desteği, % 5-10'u ise kâr-zarar katılma (mudaraba) esasına göre yapılmaktadır. Üretim desteği esaslı çalışmalarda piyasada geçerli olan oranlardaki kr oranlarından daha ykseğinin uygulanması mümkün değildir. Çünkü, toplam kredi hacmi içerisinde % 95 paya sahip olan mevduat bankaları piyasa fiyatlarını oluşturmada daha etkilidirler. Bu nedenle, katılım bankalarının uyguladığı plasman enstrümanları banka kredileri ile ikame edilebilmektedir. Yani, müşteri katılım bankalarının verdiği oranı yüksek bularak mevduat bankalarından veya satıcılardan daha düşük maliyetle kredi kullanabilmektedir. Piyasada oluşan oranlardan daha yüksek kredi oranları oluşması halinde katılım bankalarındaki fonların atıl kalması söz konusu olmakta, tam ters bir durumda ise katılım bankalarının zarar etmesi durumu söz konusu olmaktadır. Bu durum göz önüne alındığında, katılım bankalarının elde ettiği ve dolayısıyla tasarruf sahiplerine dağıttığı kâr paylarının neden bankalarca verilen faiz oranlarına yakın seyrettiği daha net olarak anlaşılmaktadır.

Bağcı'nın (2013) alışmasında belirttiğine göre, katılım bankaları tarafından verilen temettlerle ticari bankaların vermiş oldukları faizler birbirinin aynısı olamaz ancak yakın seyredebilir. Türkiye'de faaliyette olan katılım bankaları % 70 - % 80 civarında üretim, % 5 - % 10 civarında kâr-zarar esasına göre fonlarını kullandırmaktadır. Üretim esaslı çalışmalarda piyasa fiyatlarını ticari bankalar belirler. Çünkü piyasadaki kredi hacimleri yaklaşık % 95'tir. Yani birey, faizsiz bankanın verdiği kâr payı yerine daha düşük maliyetle ticari banka kredisi kullanabilme imkanına sahiptir. Bunun sonucu olarak katılım bankaları; fonlarının atıl kalmasını ve zarar etmeyi istemez. Bu sebeple katılım bankalarının dağıttığı kâr payı ile ticari bankaların vermiş oldukları faiz oranları birebir aynı olmasa da birbirine yakındır.

şekil 21'de, katılım bankalarının katılma hesabı kâr payları ile mevduat bankalarının mevduat faiz oranlarının birbirlerine yakın olduğu görülmektedir. Aradaki farklılığın yaklaşık olarak % 1 olduğu söylenbilir. Bu durum, analizin yapıldığı bütün yıllarda gerçekleşmekte ve dolayısı ile bir süreklilik söz konusu olmaktadır. Ayrıca, bu % 1 farklılık mevduat faiz oranı lehine oluşmaktadır. Yani, 2010 yılı hariç, bütün yıllarda, katılım bankalarının ortalama katılma hesabı kâr

paylarının mevduat bankalarının ortalama mevduat faizlerinden daha düşük olduğu görülmektedir (Avcı ve Aktaş, 2015: 48).

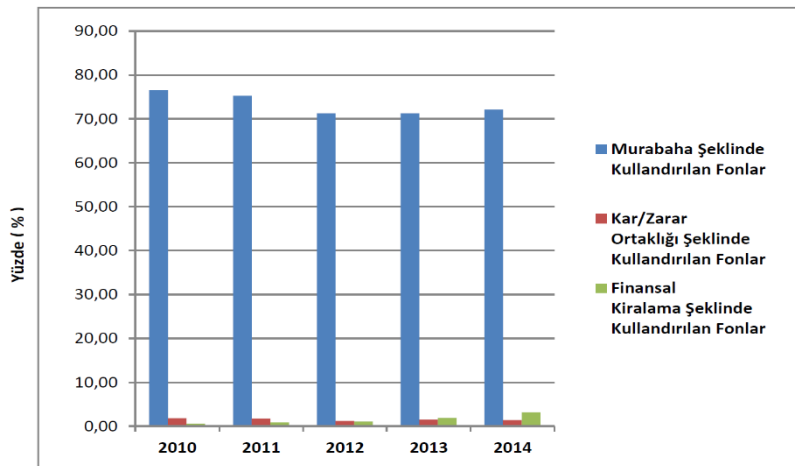
Katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği ortalama yıllık kâr payları ile mevduat bankalarının mevduata verdiği ortalama yıllık faiz oranlarının karşılaştırılması aşağıdaki Şekil 21’de görülmektedir.

Şekil 21. 2010-2014 Yıllarına Ait Mevduat Bankacılığı Faiz Oranları ve Katılım Bankacılığı Kâr Payları

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>

Katılım bankalarının katılma hesaplarına verdiği ortalama yıllık kâr payları ile mevduat bankalarının mevduata verdiği ortalama yıllık faiz oranlarının birbirlerine yakın olmasının nedenlerinin araştırılmasına yönelik Şekil 22 aşağıda yer almaktadır.

Şekil 22. 2010-2014 Yıllarına Ait Katılım Bankacılığı Fon Kullanırma Faaliyetleri

Kaynak: <http://www.tkbb.org.tr/banka-ve-sektor-bilgileri-veri-seti> [10 Ağustos 2015].

Katılım bankalarının sektör bazında fon kullandırma yöntemlerinin tutar olarak toplam aktif içerisindeki payları Şekil 22’de yer almaktadır. Şekil 22’de görüldüğü gibi, murabaha şeklinde kullandırılan fonlar, toplam fonların % 70-75’ine tekabül etmekte ve bu durum bütün yıllarda süreklilik arz etmektedir. Yani, katılım bankaları toplam fonlarının yaklaşık dörtte üçünü kâr veya zarar temeline dayanmayan ve kâr payı katılım bankası ve müşteri tarafından belirlenen peşin al vadeli sat (murabaha) yöntemine dayanmaktadır. Yine Şekil 22’de, kâr/zarar ortaklığı şeklinde (mudaraba ve müşareke) kullandırılan fonların toplam fonlar içerisindeki payının % 2 civarında olduğu ve bu durumun bütün yıllar için geçerli olduğu görülmektedir. Benzer şekilde, finansal kiralama şeklinde kullandırılan fonların toplam fonlar içerisindeki payının da % 2 civarında olduğu ve bütün yıllar için geçerli olduğu görülmektedir. Bu bağlamda % 70- % 80 oranında peşin al-vadeli sat (murabaha) kullanılan bu yöntemde, kâr payları banka ve müşteri tarafından anlaşmaya dayalı olarak belirlenmektedir. Bu kâr payı belirlenirken mevduat bankalarının kredi faizleri referans alındığından, katılım bankalarının kâr payları ile bankaların faiz oranları birbirlerine yakın olmaktadır (Avcı ve Aktaş, 2015: 49-50).

2.2. KATILIM BANKALARININ FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ

Geleneksel bankalar gibi katılım bankalarında, fon kaynaklarının büyük bir kısmı, mevduat sahiplerinin paralarına bağlıdır, ancak geleneksel bankaların aksine katılım bankaları faiz üzerinden hiçbir getiriye izin vermez. Ayrıca katılım bankaları mevduatların nominal değerini bile garanti etmez. Çünkü katılım bankalarının faaliyeti kâr veya zarar paylaşımı düzenine bağlıdır. Bu özellik ağırlıklı olarak yatırım hesapları ve vadeli hesaplarda da geçerlidir (Schéele, 2002: 22).

Katılım bankalarının fon kaynakları Özel Cari Hesaplar ve Katılma Hesapları olarak incelenebilmektedir. Bu iki grup aşağıda açıklanmaktadır.

2.2.1. Özel Cari Hesaplar

Katılım bankalarında geleneksel bankaların yaptığı gibi müşterilerinden cari hesaplar üzerinden mevduat kabul ederler. Bu hesap vadesiz hesap olarak bilinmektedir. Yatırılan miktar herhangi bir bildirimde bulunmaksızın talep üzerine müşterilere ödenir. Cari hesaplardaki mevduatlar İslami bankaların kendi riskleri

olduğundan dolayı cari hesap sahipleri katılım bankası tarafından kazanılan kârdan herhangi bir pay alma hakkına sahip değildir (Alam, 2000: 4).

Vadesiz mevduat olarak bilinen bu araç bütün geleneksel bankacılık alanında da hemen hemen aynıdır. Vadesiz hesap, mevduatların güvenli bir şekilde korunmasını sağlar. Örneğin hesabın üzerinden çek yazmak gibi işlem amaçlı fonlara kolay erişilebilirlik hizmeti de sunar. Normal olarak cari hesaplardaki mevduatlar hiçbir getiri sağlamaz. Aslında katılım bankalarının, hizmetleri için çok küçük bir ücret uygulama olasılığı daha yüksektir. Bununla birlikte, Malezya'da çoğu katılım bankası cari hesaplar için ödül vermektedir. Bu hesapta sermaye getirilerinin aksine, her zaman sermayenin değeri katılım bankası tarafından güvence altına alınmıştır (Schéele, 2002: 25).

Kendine özgü olarak iki şer'i ilke Cari hesabın temelini oluşturmaktadır. Biri Karz-ı Hasen (Karşılıksız Borç) dir ve tam anlamıyla faizsiz kredi ya da iyi niyetle verilen kredi anlamına gelir. Karz-ı Hasen ilkesi altında bir cari hesabın olmasının anlamı müşterinin hesabına yatırılan para katılım bankasına verilen bir kredi olarak kabul edilecek olmasıdır. İslami banka bu fonları serbestçe kullanmasının yanında kendi riski içinde kullanabilir. Parayı yatıran kimseye herhangi bir ödül vermek gerekmez (Schéele, 2002: 25). Katılım bankaları, müşterilerinden ayrıca Karz-ı Hasen olarak tasarruflarını kabul etmektedir. Bu tür tasarruf mevduatlarının sahipleri katılım bankarından mali ya da mali olmayan faydalar almaktadır (Alam, 2000: 5). İkinci ilke wadih olarak adlandırılır ve yaygın olarak Bangladeş, Ürdün ve Malezya'da katılım bankaları tarafından kullanılır. Wadih ilkesinde kullanılan para güvenli bir emanet şeklinde yatırılır ve bir kredi olarak adlandırılmaz. Karz-ı Hasenin aksine, Wadih da, katılım bankaları parayı kendi riskinde kullanacaksa müşteriden izin alması gerekir. Bu iki ilkenin ortak özelliği, mevduatların istediğiniz herhangi bir zamanda geri verilmesi, bunun yanında sahibine bir kısım haklar da vermesidir (Schéele, 2002: 25).

Al-Wadih ilkesi kullanıldığı zaman katılım bankası fonları toplar aynı zamanda bu fonları kendi yararına ve riskinde kullanmaya yetkilidir. Katılım bankası, mevduat sahibinin istemesi halinde istenilen tutarı geri öder. Cari hesaplar genellikle bu ilke kullanılarak yönetilir. Bu tür bir hesap açarak mevduat sahipleri banka üzerinde herhangi bir yönetim hakkı ya da fonlar üzerinde biriken bir gelir elde edemez. Katılım bankaları, bu mevduatlara kâr ödemez fakat mevduat sahiplerine fonların güvenliği ve neredeyse sınırsız işlem olanakları garanti eder. Al-Wadih kısa

vadeli bir mevduat olmakla birlikte bu prensipte belirsiz dalgalanmalar söz konusudur (Sarker, 1999: 7).

Özel cari hesaplar, istenildiği zaman kısmen veya tamamen paranın geri çekilebildiği vadesiz hesaplardır. Bu vadesiz hesaplara, katılım bankaları hiç bir şekilde kâr payı, faiz, vb. herhangi bir ödemede bulunmaz (Kalaycı, 2013: 12).

Cari hesap, bankacılık sistemindeki vadesiz hesap ile aynı şeydir. Bankacılık Kanunu'nda bu durum şöyle tanımlanır: “Katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplara özel cari hesap denir.” Bu hesaplarda bulunan paraların banka tarafından kullanılması esnasında yanlış ticari tercihler nedeniyle yok olması durumunda, hesap sahiplerine olan borcunu ödemekle katılım bankası münferit olarak sorumludur. Müşterilerin cari hesaplardaki fon kaynağının işletilmesinden kaynaklanan kâr da zarar da sadece bankaya aittir (Aktepe, 2010: 72).

2.2.2. Katılma Hesapları

Bankacılık kanununda belirtilen katılma hesabı şu şekilde tarif edilir: “Katılım bankalarına sağlanan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplara katılma hesabı denir” (Aktepe, 2010: 72).

Katılım bankasına yatırılan tasarruflar karşılığında elde edilen kâr-zarar hesabı vadeli hesaplardır. Katılım bankaları, katılım hesapları aracılığı ile yatırımcılarını kâra veya zarara ortak eder. Buradan sağlanan gelir faizi değil, kâr payını ifade etmektedir. Buradan elde edilen kârın % 80'i hesap sahiplerine katılma oranları dikkate alınarak dağıtılır, kalan % 20'si ise kurum payı olarak katılım bankası için ayrılır (Kalaycı, 2013: 12).

Katılma hesapları, tasarruf mevduatları ve yatırım hesapları şeklinde genel olarak ikiye ayrılmaktadır.

2.2.2.1. Tasarruf Mevduatları

Faize dayalı bankalar kredi olarak kabul edilen ve günlük sonuçları hesaplanan tasarruf mevduatlarının üzerinden sabit bir faiz öder. Faize dayalı bu sistem altında,

dolayısıyla banka ve mevduat sahipleri arasındaki ilişki borçlu ve alacaklı temeline dayanır. Mevduat sahiplerine çek defteri sağlanır ve haftalık paranın belirli bir miktarının geri çekilmesine izin verilir (Sarker, 1998: 7).

Mudaraba tasarruf hesapları tamamen farklı prensip üzerinde çalışmaktadır. Mudaraba ilkesine göre katılım bankasının, fonları yönetmek için özel hakka sahip olarak mevduat toplar ve önceden ayarlanmış bir oranda olan kâr veya zarar mudiler ile katılım bankaları arasında paylaşılır. Bankanın ihmalden ya da temsilcisinden kaynaklanan herhangi bir kayıp mudiler tarafından karşılanır. Kâr veya zarar paylaşımı olan tasarruf hesaplarında ve çeşitli vadeli hesaplarda bu prensipler kullanılır (Sarker, 1998: 7).

Genellikle, mudaraba tasarruf hesaplarında önceden belirlenmiş bir süre söz konusu değildir. Katılım bankaları meşru bir İslami finans yöntemi uygulayarak, herhangi şer'i onaylı girişime para yatırılması için mevduat kabul eder. Mudiler veya mevduat sahipleri, mal sahibi (sâhib al-mâl) olarak katılım bankası ise mudarib olarak kabul edilir. Kâr oranı sözleşme sırasında belirlenir yatırımdan elde edilen kârın % 60 - % 80 lik kısmı mudilere yani mevduat sahiplerine dağıtılır geri kalan kısmı ise katılım bankasına gider. Bu orana ek olarak sözleşme sırasında kararlaştırılan herhangi bir oran olabilir. Bu oranlar önceden ayarlanmış olduğundan katılım bankası bunu tek başına değiştiremez. Böylece katılım bankası ile mudiler arasındaki ilişki borçlu-alacaklı ilişkisi değil sadece ortaklık ilişkidir. Mudaraba mudileri, kâr veya zararda ortak olmasına rağmen katılım bankasının pay sahibi olduğu toplam kâr veya zarara ortak değildir. Diğer mali kaynaklardan elde edilen gelirlerden bir pay elde etme hakkına sahip değildir. Şer'i ilkelere göre mudaraba mudileri katılım bankasının faaliyetlerine müdahale edemez. Ayrıca katılım bankasının yönetime katılma ve oy kullanma hakkı da mudiler için söz konusu değildir (Sarker, 1998: 7).

Tasarruf mevduatı: Cari hesapların aksine, katılma (tasarruf) hesaplarındaki mevduatların özelliği sadece güvenli bir şekilde korunması ya da kolay erişilebilirliği değildir. Anlaşıldığı üzere katılım amaçlı olmasıdır. Fon sahipleri sermayelerini artırmak için ve belli bir getiri elde etmek için paralarını yatırırlar. Fon sahipleri mevduatlarında bir artış beklerler. Faiz haram olduğundan bu artışı kâr veya zarar paylaşımı prensibi ile gerçekleştirmeyi isterler. Bu da mudaraba kâr veya zarar ortaklığı ile yapılabilir. Ancak hasılatın kâr veya zarar ortaklığına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerektiğinden sermaye bu tür bir mevduat için garanti edilemez (Schéele, 2002: 25).

Katılım bankaları mudaraba ve Al-Wadia şer’i ilkeleri altında müşterilerinden tasarruf mevduatı kabul eder. Al-Wadia kelimesin sözcük anlamı vesayet/vekillik demektir. Bu durumda bankalar müşterilerin vekili olarak hareket eder. Katılım bankalarının vekillik altındaki tasarruf mevduatlarının katılım bankasının kendi risk fonunda kullanılması için mevduat sahipleri tarafından bir salahiyyet verilmiştir. Bu tür bir mevduat, herhangi bir kâr isteği ile biriken fonun tam dönüşünün katılım bankaları tarafından müşterilerine garanti verilmemesi dışında “Cari Hesap” veya “Vadesiz Hesap” ile hemen hemen benzerdir (Alam, 2000: 4).

2.2.2.2. Yatırım Hesapları

Yatırım hesaplarına, katılma (tasarruf) mevduatına benzer olarak da bakılabilir. Ancak yatırım hesaplarının amaçları tasarruf değildir. Katılım bankaları yatırım yapmak isteyen yatırımcılara yani yatırım hesaplarına odaklanır. Katılım bankaları mevcut yatırım mevduatlarının tamamını mudarabanın ilkesi olan kâr veya zarar ortaklığına göre değerlendirir. Genellikle, müşteriler belirli bir süre için paralarıyla yatırım yapar ve herhangi bir kâr ya da zarar katılım bankası ile paylaşılır. Mevduat sahipleri ile katılım bankası arasındaki tek sözleşme dağıtılacak olan kâr veya zararların nasıl belirleneceği ile ilgili kâr oranıdır. Bir katılım bankası diğer katılım bankasından farklı bir kâr oranı kullanabilir. Kârın paylaşımında geçerli hiçbir yöntemin olmadığı söylenebilir (Schéele, 2002: 27).

Mudaraba şer’i ilkesi kapsamında 2 farklı türde, tasarruf hesabı örneği mevcuttur (Alam, 2000: 4):

- Kâr veya zarar ortaklığı anlaşması kapsamında tasarruf,
- Yatırım hesabı altında tasarruf,

Mudaraba kelimesi ‘Mudarib’ kelimesinden ortaya çıkmıştır ki Fon Yöneticisi (The Manager) anlamına gelmektedir. Bu durumda katılım bankası müşterilerin fon yöneticisi olarak faaliyette bulunur. Diğer taraftan mevduat sahibi ‘Sahib-Al-Mal’ olarak bilinir ki fonun sahibi anlamına gelmektedir. Kâr veya zarar paylaşımı anlaşması çerçevesinde tasarruf kabul edilen mevduatlar, fon sahibinin riski ile birlikte katılım bankası tarafından değerlendirilmektedir. Müşteriler yatırım fonları için katılım bankasına yetki verir ve anlaşılan oranlarda kâr ya da zarar paylaşılır. Bu tür bir hesapta hesap sahiplerinin asgari bir bakiyeyi sağlaması gerekmektedir (Alam, 2000: 5).

Yatırım hesapları aşağıdaki gibi çeşitli kategorilere ayrılmıştır (Alam, 2000: 5):

- Karma veya Genel Yatırım Hesabı
- Sınırlı Dönem Yatırım Mevduatı
- Sınırsız Dönem Yatırım Mevduatı
- Belirtilmiş Yatırım Mevduatı

Karma veya Genel Yatırım Hesabı altında katılım bankası havuzlarında ki farklı vadelerdeki yatırım mevduatları, belli bir projede kullanılarak yatırım yapılmaz ancak katılım bankasının farklı finansman işlemlerinde kullanılır. Bu tip hesabın sahipleri muhasebeleştirilen ve orantılı olarak dağıtılan kârları dönem sonunda alırlar. **Sınırlı Dönem Yatırım Mevduatı** temel göstergesi, katılım bankasının belirli bir süre için müşterilerinden mevduat kabul etmesidir. Süresi dolduktan sonra katılım bankası mevduat sahiplerine parasını geri öder. Bu tür fonlardan elde edilen kârlar mali yılın sonunda dağıtılır. Katılım bankası aynı zamanda **Sınırsız Dönem Yatırım Mevduatı** altında müşterilerinden mevduat kabul eder. Yatırım mevduatları dönem belirtmeksizin otomatik olarak yenilenebilir niteliktedir. Bu tip hesabın sahipleri, üç ay içinde katılım bankasına bildirerek paralarını çekebilir. Kârlar mali yılın sonunda mevduat sahiplerine dağıtılır. Bazı katılım bankaları birde **Belirtilmiş Yatırım Mevduatı** kabul eder. Katılım bankası ve müşteri belirli bir proje veya ticarete yatırım yapmak için anlaşır. Bu tip yatırımdan tahakkuk eden kârlar katılım bankası ve müşterileri tarafından paylaşılır. Bu bağlamda katılım bankası müşterileri için aracı olarak iş yapar ve yatırımın işlevi için kararlaştırılmış bir ücret talep eder ya da üzerinde anlaşılmış bir oranda kâr payı alır (Alam, 2000: 5).

2.3. KATILIM BANKALARININ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ

Para sağlamak katılım bankalarının temel işlevlerindedir. Katılım bankaları toplam aktiflerin % 50 ile % 80 arasında bir finansmanı faaliyetleri için kullanır. Hemen hemen, finansman imkanları *yatırım, ticaret ve borç verme* şeklinde üç alanda kategorize edilebilir. Farklı finansman teknikleri bu imkanları kolaylaştırmak için kullanılabilir (Schéele, 2002: 30).

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri kâr veya zarar ortaklığı esasına göre, fiyat artışı finansman esasına göre ve gayri nakdi fon kullandırma esasına göre olmak üzere 3 gruptan oluşmaktadır. Bunlardan ilk ikisi bazı kaynaklarda nakdi fon kullandırma yöntemleri olarak da geçmektedir.

2.3.1. Kâr veya Zarar Ortaklığı Esasına Göre Fon Kullanırma

Katılım bankalarının sıklıkla söz edilen en belirgin özelliği yapılan işlemlerde kâr veya zarara katılmadır. Teorik olarak geleneksel bankaların önceden belirlenen sabit faiz oranları, kâra veya zarara katılma esasına göre katılım bankaları tarafından harcamalardan sonra belirlenen bir getiri oranı ile değiştirilir. Sadece harcama öncesi kâr paylaşım yüzdesi belirlenir. Kâr/zarar ortaklığı “katılım bankacılığının çekirdeği” olarak kabul edilir ve yaygın olarak İslam hukukçuları tarafından böyle kabul edilmektedir. Iqbal ve Molyneux (2016)’ya göre kâr veya zarar ortaklığına dayanan enstrümanlar katılım bankalarının etkinliğini ve finans piyasalarının istikrarını arttırmaktadır. Bu durum Khan (2010)’ göre de paralellik göstermektedir ki kâr veya zarar ortaklığına dayanan enstrümanlar enflasyon, işsizlik, sömürgecilik ve yoksulluk gibi durumların ortadan kalkmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte zarar olduğuunda bile özel katılım bankaları yedeklerinden yönlendirdiği fonlar ile garanti olarak kâr sağlamaktadır. Buradaki uygulamanın bazı bilim adamları tarafından risk ve getirinin yer aldığı kâr veya zarar ortaklığı ilkesine aykırı olduğu belirtilmiştir. Buna göre ne kâr ne de getiri katılım bankaları tarafından garanti edilmemelidir. Kâr veya zarar ortaklığı finansman yönteminde müşareke (ortak girişim) ve mudaraba (kâr paylaşımı) şeklinde iki sözleşme bulunmaktadır (Bitar, 2014: 79).

2.3.1.1. Mudâraba

Mudaraba, İki taraftan birinin emek, deneyim ve bilgisini, diğer tarafın ise sermayesini koyması şartıyla yürüttükleri bir faaliyettir (Kalaycı, 2013: 13).

Bu yöntemde, “projesi banka tarafından onaylanan ve finanse edilen yöneticiye (tüzel kişi de olabilir) "Mudarib", projeyi finanse eden ve sadece sermayesi ile destek veren kişi veya kuruma da "Rabbul-Mal" denilmektedir.” Rabbul-mal, (Katılım Bankası) mudarib ile mukavele imzaladıktan sonra mudaribin isteği üzerine mukavele konusu olan sermayeyi onun emrine hazır tutmak zorundadır. Mukavelede belirlenen şartların haricinde, katılım bankası, proje sahibinin faaliyetlerine karışma yetkisine sahip değildir. Fakat düzensiz ve plansız çalışma sebebiyle kesin zarar tehlikesinin ortaya çıkması durumunda, zararı önleyici bazı girişimlerde bulunabilmektedir. Normal olarak hesapları her daim denetleyebilmekte, resmi ve gayri resmi olan bütün kayıtları isteyebilmektedir (Güngören, 2011: 24). Kısacası bu yöntemde, müteşebbis emeğini ve projesini ortaya koymakta, katılım bankası ise

finansman desteğini sağlamaktadır. Dolayısı ile, bu yöntem kâr veya zarara katılma esasına dayanmaktadır.

Mudaraba, bir miktar para yani sermayeyi koyan rabbul-mal ile deneyimini ve uzmanlığını koyan Mudarib arasında yapılan ticari faaliyet karşılığında belirli bir kâr yüzdesinde anlaşılarak yapılan bir sözleşmedir (Khorshid, 2004: 17). Ayrıca mudarabada ticari faaliyet için sermaye sağlayıcıların temsilcisinin olması gerektiği kabul edilmektedir (Khorshid, 2004: 17).

Kâr paylarının oransal bazda sabit olması gereklidir. Fakat toplam parada bu geçerli değildir. Kârlar yatırımcı sermayesinin geri dönmesinden sonra paylaşılır. Hatta farklı yatırımcılar da bir Mudarib'e sermayeyi emanet edebilirler. Eğer özellikle yatırımcı tarafından bir kısıtlama öngörülmediyse, temsilci yani Mudarib ticari uygulamaya göre ticari faaliyette bulunma konusunda serbesttir. Ücret karşılığında bir sözleşme olursa bu durumda geçersiz mudaraba söz konusu olur ve bu durumda temsilci bir maaş ile ücretlendirilir ve kâr payı ödemesi yoktur. Sadece temsilcinin işletmede çalışmasından dolayı işletme gideri söz konusudur (Khorshid, 2004: 17).

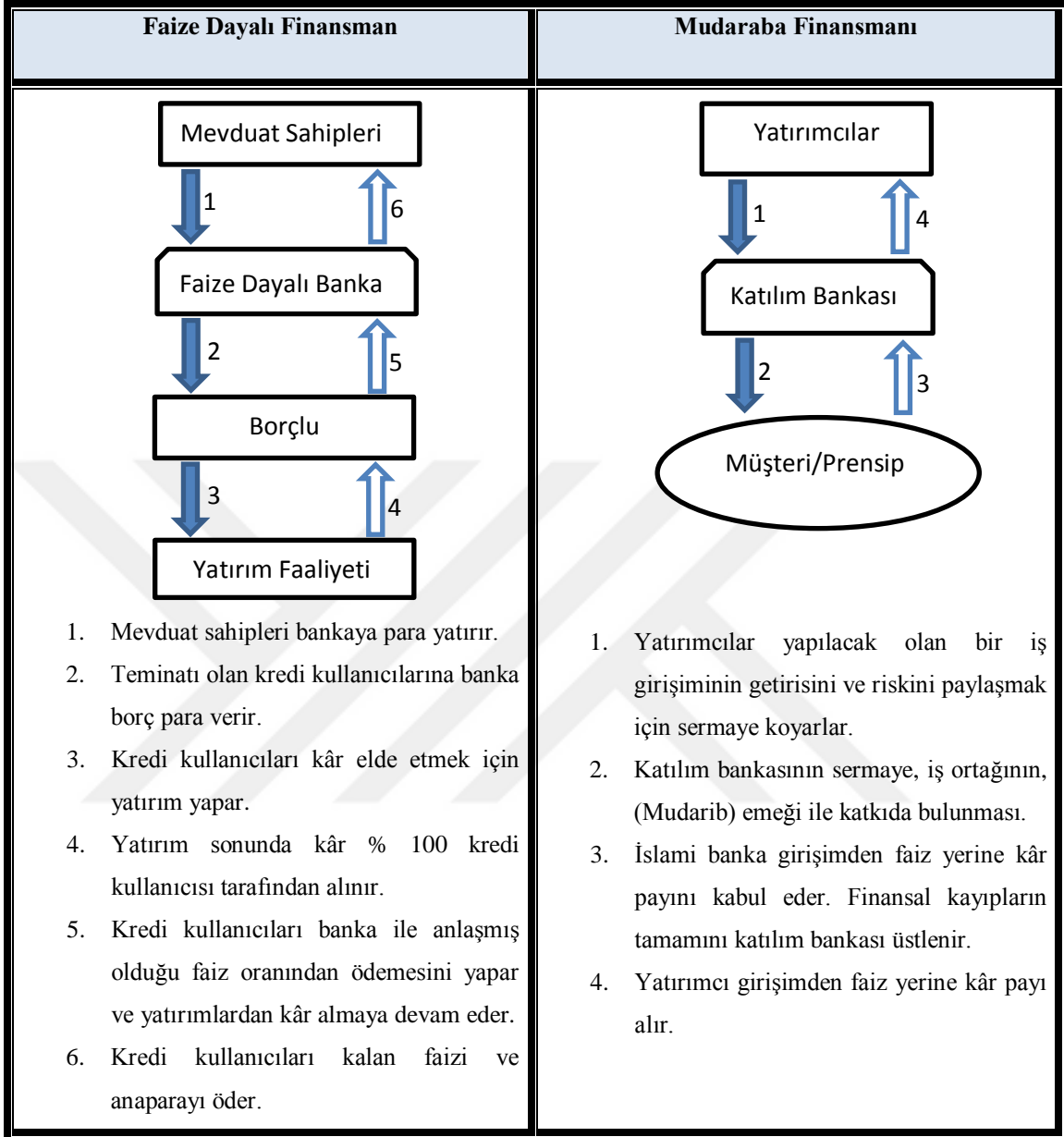
İslami finans sistemi içinde çok fazla güvenilir ve ilgi gören bir alternatif olarak mudaraba kâr veya zarar ortaklığı ile finansman sağlar. Kâr veya zarar paylaşımının temel prensibi, sabit bir oranda geri dönüşü olan borç paranın yerine, borç alan kimseyle bir bankanın kâr veya zarar paylaşımını benimseyen ortaklık biçimidir (Kettell, 2011: 24).

Mudaraba altında, finansal kayıplar tamamen borç veren tarafından karşılanır. Böylece girişimci, bir girişimde emeği ve zamanı ile fedakârlık yaptığından ödüllendirilmiş olur. Finansal kayıptaki bu dağılım ile insan sermayesi ile finansal sermaye eşit olarak ele alınır (Kettell, 2011: 73).

Mudarabanın şer'i özellikleri aşağıda yer almaktadır (Kettell, 2011: 26):

- İki taraf arasında kârın paylaşılması mutlaka oransal bazda olmalıdır. Kârın veya zararın garanti olmaması gerekmektedir.
- Yatırımcı en fazla sermayesi kadar kayıptan sorumludur. Daha fazlasından sorumlu değildir.
- Mudarib (Girişimci), kendi zamanı ve emeği sırasında ortaya çıkan kayıpların dışındaki parasal kayıpları paylaşmaz.
- Mudaraba genel bir amaç için olabilir (Sınırsız Mudaraba) ya da belirli bir amaç için olabilir (Sınırlı Mudaraba).

Aşağıdaki Şekil 23, mudaraba finansmanı ile faize dayalı finansmanın karşılaştırılmasını göstermektedir (Kettell, 2011: 73).

Şekil 23. Mudaraba Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması

İslami finans biçiminde Mudaraba, Sınırlı Mudaraba ve Sınırsız Mudaraba olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Sınırlı Mudarabada yatırımcı (Rabbul-Mal) yapacağı bir işi özellikle belirtmeli ya da iş ortağı (Mudarib) için yapılacak olan işin yeri belirtilmelidir. Bu durumda paranın belirli bir işe ya da yere yatırılması gerekmektedir. Sınırsız mudarabada, yatırımcı (Rabbul-Mal) yapılacak olan herhangi bir iş konusunda iş ortağının (Mudarib) yani girişimcinin tamamen bağımsız olduğunu belirtmektedir. Yatırımcının (Rabbul-Mal) onayı olmadan, girişimci (Mudarib) herhangi bir kişiyle başka bir yatırım yapamaz. Normalde girişimci (Mudarib) iş

süresince her şeyi yapmaya yetkilidir. Fakat yatırımcının (Rabbul-Mal) onayı olmadan işletme rutin faaliyetlerin dışında bir şey yapamaz. Yatırımcı (Mudarib) ayrıca şu başlıklarda da yetkili değildir (Kettell, 2011: 64):

- Başka bir yatırımcı (Mudarib) ya da ortak ile iş yapmak.
- Yatırımcının (Rabbul-Mal) onayı olmadan söz konusu mudarabaya yatırımlarını karıştırmak.

Mudarabada aşağıdaki terimler yer almaktadır (Kettell, 2011: 64):

Mudarib: iş ortağı (Emeğini ve girişimcilik yeteneğini ortaya koyan)

Ras ul Mall: Yatırım fonları

Rabbul -Mal: Yatırımcı (Sermayeyi getiren)

Wakeel: Acenta- Temsilci

Ameen: Trustee=Emanetçi-Mutemet

Kafeel: Kefil

2.3.1.2. Müşareke

Müşareke yönteminde, katılım bankası ile müteşebbis her hangi bir projeyi gerçekleştirmek amacıyla emek ve sermayelerini ortaya koyarak ortaklık kurarlar. İşletmenin veya kişinin yönetime sağlamış olduğu katkının karşılığı olarak pay aldıktan sonra ortaya çıkan kâr taraflar arasında önceden belirlenmiş olan oranlar dahilinde sermaye katılımına göre belirlenir. Zararda aynen sermaye oranında paylaşılır (Türkmenoğlu, 2007: 53).

Faizsiz çalışan bir katılım bankasında müşareke işlemi şu şekilde gerçekleşir; “Bir, iki veya daha fazla müteşebbis, bir projenin finansmanı için bankaya başvururlar, banka diğer ortaklarla beraber finansmanın tamamını temin eder. Banka da dahil bütün ortaklar projeye katılma hakkına sahiptirler. Proje kârları sermaye payları dikkate alınarak veya belirlenen oran üzerinden dağıtılır. Ancak zarar tarafların proje finansmanına katılma oranında paylaşılır” (Kınalı, 2012: 87). Müşareke yönteminde olduğu gibi bu yöntem de kâr veya zarara katılma esasına dayanmaktadır.

Bu kavram mudarabaya benzer, bunun dışında bu girişimin yöneticilerine sermayenin bir kısmına katkıda bulunması için imkân verilir. Yöneticiler ve

mudiler/yatırımcılar işletmenin kârlarını veya zararlarını başlangıç sermayeleri ile doğru orantılı şekilde paylaşır. Katılım bankası zarar olması durumunda daha sonra yatırımcılardan/mudilerden ücretini alır (Khorshid, 2004: 36).

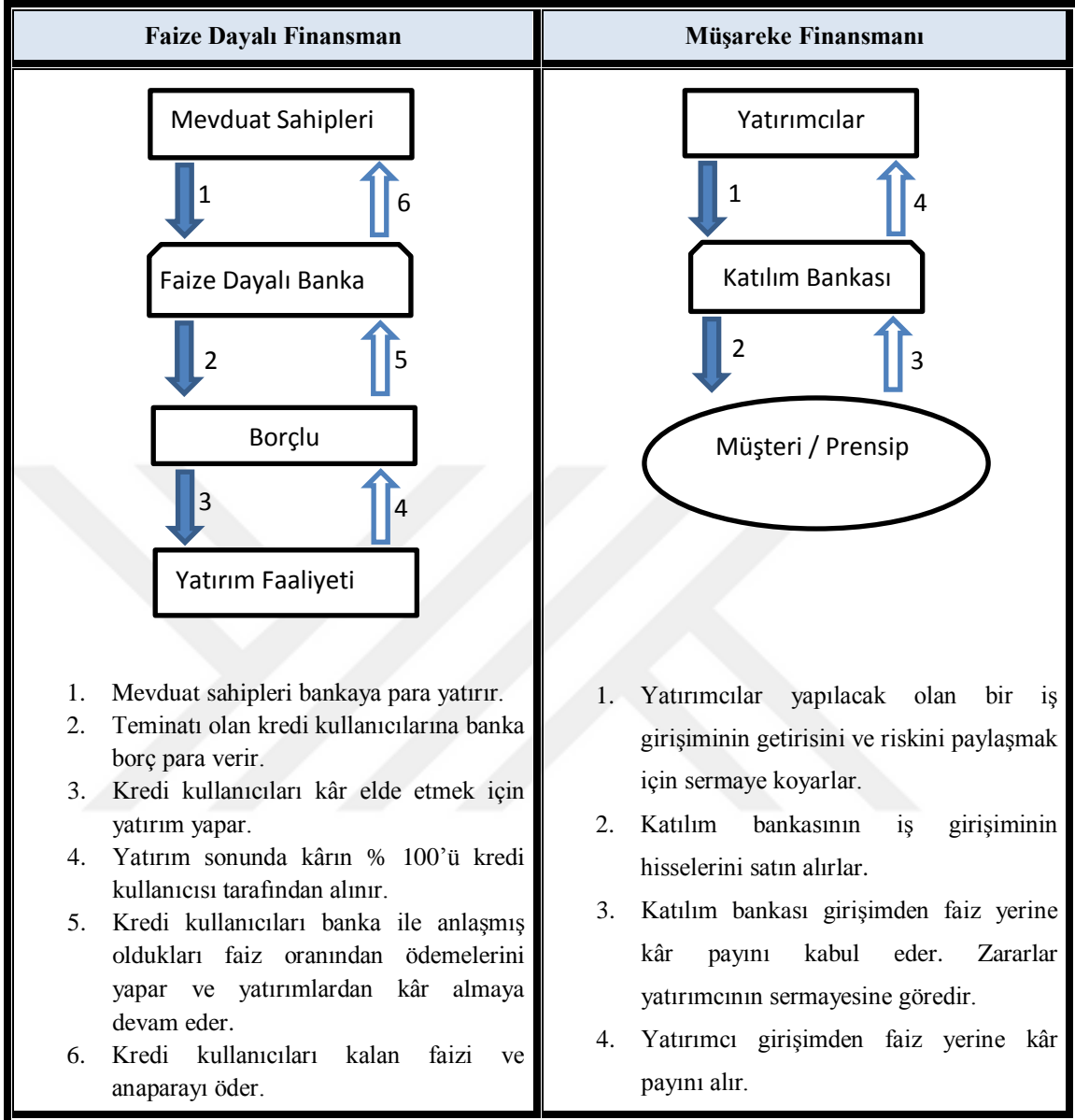
Geleneksel bankacılıkta, 'faiz' borçlunun uğradığı zarar ve kazandığı kâra bakılmaksızın bankanın vermiş olduğu kredinin geri dönüşüm oranının önceden sabit bir şekilde belirlenmesidir. Faiz İslam'da caiz olarak kabul edilmediğinden dolayı müşareke sözleşmesi sabit bir geri dönüşüm oranı öngörmemektedir (Kettell, 2011: 13).

Müşareke katılım bankasının sağlamış olduğu fonlar sayesinde bir ortaklık anlaşması sağlar. Bu fonlar işletmenin kuruluş fonları ve diğer fonlar ile bazen karıştırılır. Sermaye sağlayanlar tamamı yönetime katılma hakkına sahiptir fakat yönetime katılma bir zorunluluk değildir. Bu sistemde bir kâr söz konusu ise önceden kararlaştırılan bir oranda ortaklar arasında dağıtılır. Aksine herhangi bir zarar söz konusu ise söz konusu sermayelerinden orantılı bir oranda kesinlikle karşılanır (Kettell, 2011: 13).

Bir müşareke düzeninde kâr dağıtımını için aşağıdaki iki kurala uyulması zorunludur (Kettell, 2011: 14):

- Ortaklar arasında dağıtılacak kârın oranı, sözleşmeyi etkileyeceğinden dolayı zamanında kâr payı oranında mutabık kalınmalıdır. Eğer böyle bir oran belirtilmemiş ise sözleşme islam hukuku altında geçerli değildir.
- Her bir ortağın kâr oranı, yapılan işteki kâr ile orantılı olarak tespit edilmelidir. Yatırımcılar tarafından yatırılan sermaye ile orantılı olmamalıdır. Ortaklardan herhangi birinin kâr payını tam bir sayıya yuvarlayarak düzeltmesi ya da herhangi bir kâr oranını kendi yatırımlarına bağlaması caiz değildir.

Aşağıdaki Şekil 24, müşareke finansmanı ile faize dayalı finansmanın karşılaştırılmasını göstermektedir (Kettell, 2011: 86).

Şekil 24. Müşareke Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması

Müşarekeye Dayalı Finansal Ürünler

Katılım bankaları müşarekeye bağlı olarak aşağıdaki gibi iki farklı finansal ürün sunmaktadırlar (BNM, 2010: 40):

1. Ortak girişim projesi

Müşareke finansman anlaşması İslami finans kurumu ile müşteri arasında gerçekleşir. Finansman toplu olarak ya da dönemsel olarak ortak bir hesaba yatırılır. Ortak hesap müşterinin adına kayıtlı olur buna karşılık hesap ile ilgili işlemlerin yönetimi İslami finans kurumu ve müşteri tarafından birlikte yapılmaktadır.

2. *Limited girişim şirketine dayalı öz sermaye iştiraki*

Burada bir tüzel kişilik İslami finans kurumu ve belirli bir proje çalışmasını işletmek için müşteri tarafından kurulur. Şirket yönetimine her iki tarafın çıkarlarını temsil edecek ve projenin geliştirilmesinden sorumlu olacak kişiler atanır. İslami finans kurumu özel limitet şirketinin sermayesi olarak ödenecek olan müşareke finansmanını bir defada tahsis eder.

Her iki durumda da müşarekeye dayalı finansal ürünlerin genel şartları aşağıdaki gibidir (BNM, 2010: 41):

- Müşarekede tüm ortaklar sermayeye katkıda bulunur.
- Katılım bankası ortak / yatırımcı olarak belirli koşulları şart koşabilir.
- Kâr paylaşımı anlaşılmış bir orana dayanır. Fakat zarar konulan sermayenin oranına bağlıdır.
- Sermaye garantisi yoktur. Garanti sadece müşareke anlaşma şartlarının ihlal edilmesi ve ihmali vakaları kapsayacak şekilde verilebilir.
- Kâr paylaşımı oranı tüm ortakların karşılıklı rızası üzerine değiştirilebilir.
- Herhangi bir ortağın hisselerinin geri satın alınmasında fiyat piyasa değerine veya karşılıklı anlaşmaya dayalı olur. Nominal fiyata dayalı olmamaktadır.
- Müşarekede herhangi bir ortak, bir durumu şart koşabilir. Kâr tutarı belirlenen üst sınırı aşıyorsa ortaklardan birinin feragat etmesine imkan tanınır.

2.3.2. Fiyat Artışı Finansman Esasına Göre Fon Kullandırma

Bu sözleşme türü, maddi duran varlığa dayanarak reel ekonomiyle bağlantılı her türlü işlemi gerektirir. Perakende fiyat farkı finansmanı İslami finansman yöntemlerinde kâr veya zarar ortaklığı olmayan işlemler olarak da adlandırılır. Bu tür ticarete dayalı finans yönteminde ya da perakende fiyat farkı işlemlerinde genel olarak murabaha, selem, icara ve istisna bulunmaktadır. Bu araçlar diğer kâr veya zarar araçları ile birleştğinde her türlü müşterilerin finansal memnuniyetini daha fazla arttıracaktır. Özellikle batılı bankalar ve farklı bankacılık sistemine karşı katılım bankaları daha rekabetçi hale gelecektir. Ancak perakende fiyat farkı finansmanı teknikleri İslam hukuku ile uyumlu temel teknikler olarak kabul edilmez. Bu açıklamanın savunucuları perakende fiyat farkı finansmanını sadece geçici bir önlem olarak ya da kâr veya zarar ortaklığının uygun olmadığı durumlarda kullanılacağını açıklamaktadırlar (Bitar, 2014: 75).

2.3.2.1. Murabaha

Bir mala ihtiyacı olan müşteri, gerekli finansmanı temin edemeyince katılım bankasından söz konusu olan malın satın alınmasını istemektedir. Katılım bankası da müşterinin istediği bu malı peşin olarak satın aldıktan sonra, belirlediği kâr payını da malın fiyatı üzerine ekleyerek ve müşterinin ödeme gücünü de dikkate alarak vadeli bir şekilde satmaktadır (Özgür, 2007: 63).

Murabaha işleminde müşterinin istediği malın fiziki olarak var olması ve katılım bankasının malı satın aldıktan sonra müşteriye satması gerekmektedir. Malı satın almak isteyen müşterinin daha sonra vaadinden cayması katılım bankası için önemli bir risk oluşturacağından, bu riski önlemek için müşterinin katılım bankasına talimatının veya başvurusunun yazılı olması istenmektedir. Katılım bankaları murabaha satışlarında faiz oranlarını göz önünde bulundurarak kâr marjlarını belirlemektedir. Fakat ticari bankalarla aynı ortamda faaliyette bulunan katılım bankalarının, bu karşılaştırmayı yapmaktan kaçınmalarını sağlayabilecek herhangi bir çözüm bulunmamaktadır. Herhangi bir katılım bankasının bilançosu ciddi bir şekilde analize tabi tutulursa katılım bankalarının yatırımlarının % 90'ının murabaha işlemlerinden oluştuğu görülebilir (Güngören, 2011: 30). Bu yöntemde kâr veya zarara katılma söz konusu değildir.

Bir murabaha işleminde katılım bankası, bir malın satın alınmasında yatırımcıların/mudilerin temsilcisi olarak hareket eder. Sermaye sahipleri ve yatırımcıların temsilcisi olan İslami banka malları satın almada ve finanse etmede bir takım riskler ile karşılaşmasına rağmen banka satın aldığı malı daha sonra son kullanıcıya satar. Katılım bankasının almış ve satmış olduğu malın fiyatı arasındaki fark önceden belirlenen kâr oranı olarak kabul edilmektedir (Khorshid, 2004: 36).

Murabaha, İslami finans da en yoğun bir şekilde kullanılan sözleşmedir. Murabaha katılım bankasının satın almış olduğu çeşitli aktif varlıkların maliyetine yine katılım bankasının kararlaştırdığı kâr marjının eklenmesiyle müşteriye satılan bir satış sözleşmedir (Tiby, 2011: 47).

Murabaha, kârlı bir satış anlamına gelmekle birlikte aynı zamanda ertelenmiş ödeme satışı anlamına gelmektedir. Bu bağlamda murabaha esas olarak taksitli varlık satış sözleşmesidir. Murabaha varlık finansman şeklidir ki bu varlığı katılım bankası satın alır, daha yüksek bir fiyatla borçluya varlığın satışını yapar (Kettell, 2011: 38).

Murabaha sözleşmesi, maliyet üzerine önceden kararlaştırılmış bir kâr marjı ile malların satışı anlamına gelir. İki tip murabaha satışı söz konusudur. Birincisi, katılım bankası malları satın alır ve bu malları satmak için herhangi bir müşteriye söz vermeden önce katılım bankası malları satışa hazır hale getirir. İkincisi ise üçüncü bir taraftan müşteri tarafından sipariş verilen malları katılım bankası satın alır daha sonra aynı müşteriye bu malları satar. İkinci durumda müşteri katılım bankasına malları satın almak için söz verdikten sonra katılım bankası malları satın alır (Kettell, 2011: 43).

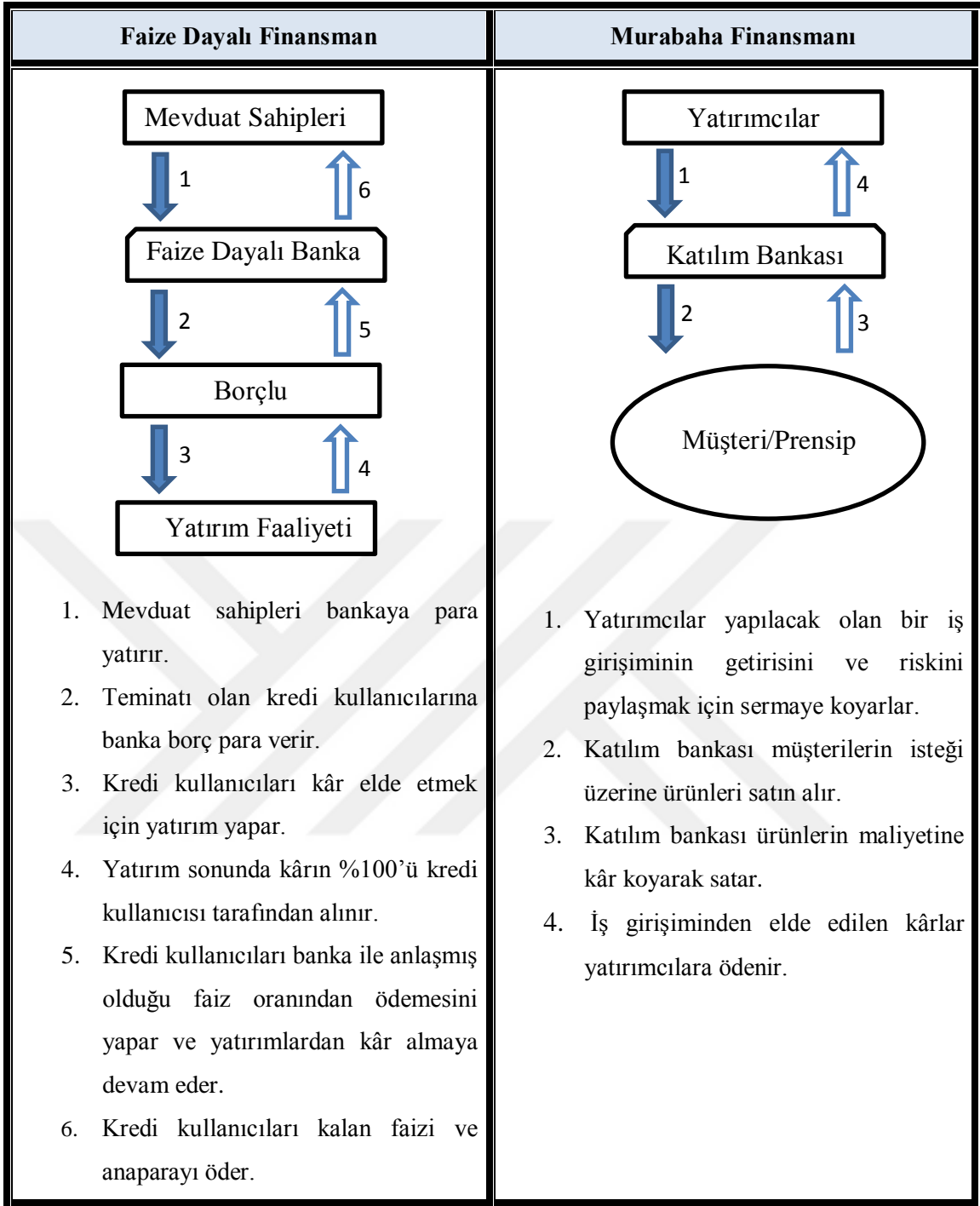
Bu sözleşmeye göre birinci taraf “siparişi veren”, diğer taraf ise belirli bir varlığı satın alan ve bir Murabaha esasına göre siparişi verene satandır. Murabaha sözleşmesinde aşağıdaki dört unsur yer almaktadır (Kettell, 2011: 44):

- Bir müşterinin satın almak istediği bir varlık, belli bir kâr sağlamak için katılım bankası tarafından sipariş verilmesidir. Ticari faaliyette İslam alimleri bu yöntemi düşünmüşlerdir fakat bunun bir taahhüt olmadığı belirtilmiştir.
- Eğer satıcı bu ticari faaliyeti kabul ederse, varlığın bulunması garantiye bağlanır, gerçekçi ve yasal bir sözleşme ile katılım bankası tarafından satın alınır.
- Satıcı tarafında sahip olunacak ve satın alınacak varlık belirlenir. Daha sonra satıcı katılım bankasına varlığın satın alınması ile ilgili teklif yapar.
- Katılım bankası varlığı satın almak için vermiş olduğu sözden vazgeçme opsiyonuna sahiptir. Eğer satıcı yani müşteri bu durumu kabul ederse o zaman murabaha sözleşmesi düzenlenir.

Bir murabaha sözleşmesinin geçerliliği çeşitli koşullara bağlıdır ki İslam hukukunda bu koşulların usulüne uygun olarak yerine getirilmesi gerekmektedir

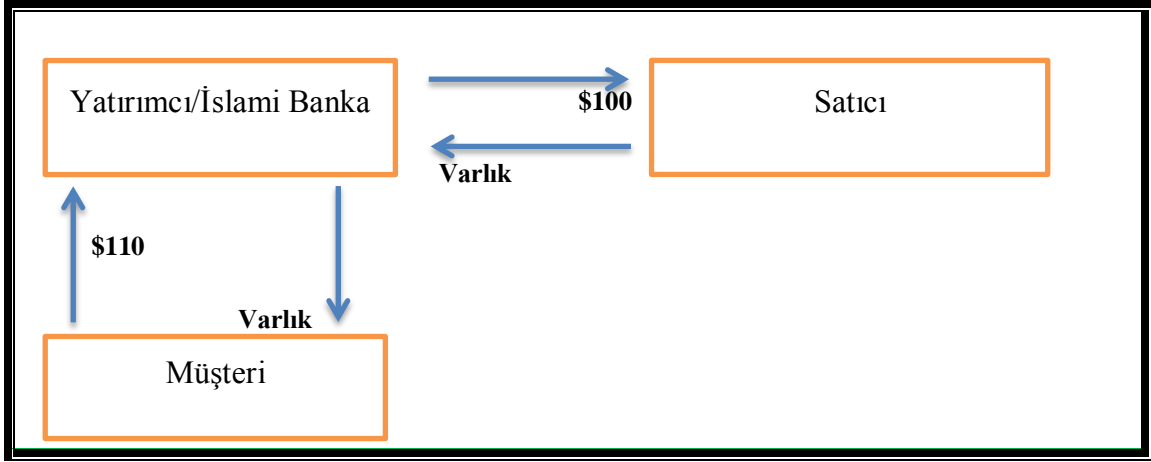
Murabaha finansman yöntemi, katılım bankalarının finansal faaliyetlerinin % 75’inden daha fazlasını kapsamaktadır. Kâr veya zarar paylaşımına dayalı sistem teşvik edilmesine rağmen bu tutar toplam aktiflerin sadece % 10’u kadardır. Kâr/zarar paylaşımı esasına göre faaliyette bulunmak İslami sistemde çok az kullanılır. Katılım bankaları hayatta kalmak için öncelikle kâr/zarar paylaşımı esasının dışında kalan tekniklere başvururlar. Bu durum İslami finans endüstrisinde çok hassas kişiler için hukuki bir sıkıntı olarak anılır olmuştur (Kettell, 2011: 59).

Aşağıdaki Şekil 25, murabaha finansmanı ile faize dayalı finansmanın karşılaştırılmasını göstermektedir (Kettell, 2011: 59).

Şekil 25. Murabaha Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması

Aşağıdaki Şekil 26’da, Murabaha-Maliyet Artı Finansman şekli yer almaktadır (Kettell, 2011: 59).

Şekil 26. Murabaha - Maliyet Artı Finansman

Yukarıdaki Şekil 26’da, katılım bankası herhangi bir varlığın ya da ürünün sahiplik hakkını almak için satıcıya \$100 ödemektedir. Satıcıda \$100 karşılığında varlığı ya da ürünün sahiplik hakkını katılım bankasına devretmektedir. Daha sonra katılım bankası \$110 karşılığında varlığı ya da ürünün sahiplik hakkını müşteriye devretmektedir. Bu murabaha şeklinde görüldüğü gibi katılım bankası \$100’a aldığı varlığı \$110’a maliyet artı kâr ile satmaktadır.

2.3.2.2. İcara

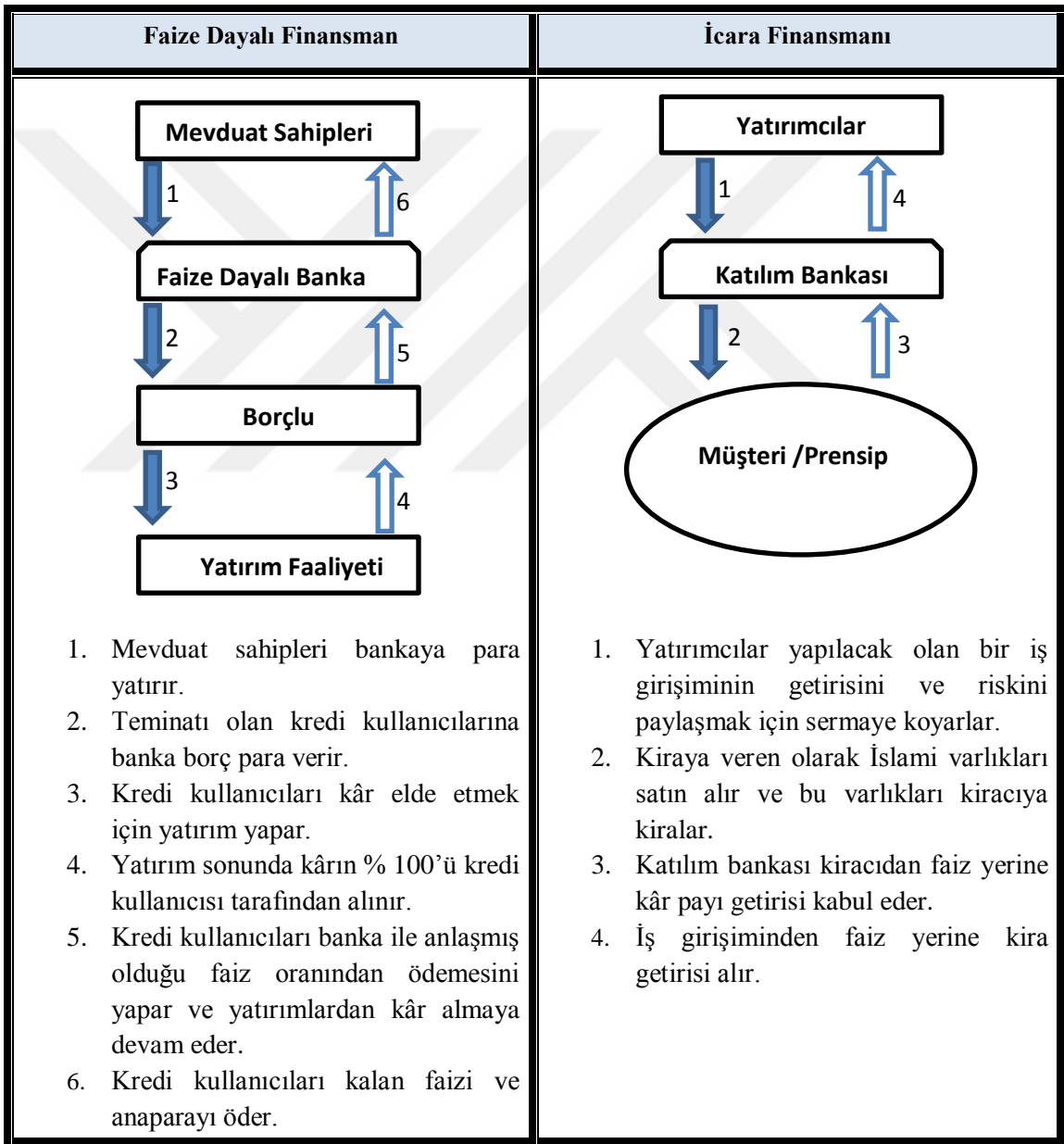
Uzun vadeli finansman kullandırma yöntemi olarak kabul edilen icara’da, müşterinin talep ettiği ekipman, bina vb. mülklerin anlaşmaya varılan kira bedelleri karşılığında katılım bankası tarafından finanse edilmesi söz konusudur (Özgür, 2007: 64).

İcara; makine, teçhizat vb. mülklerin kiraya verilmesi demektir. İcara yönteminde katılım bankası tarafından, üretim amacıyla talep edilen mal veya makine satın alınmakta ve fon talep edenlere kiraya verilmektedir (Ceylan ve Korkmaz, 2013: 207).

İcara, İslam fıkhiinde köken olarak Arapça bir terimdir. İcar genel olarak bir şeyi kiralık olarak vermek anlamına gelmektedir. İcara (Leasing), bir varlığın kullanım hakkının kiralayan olarak bilinen mal sahibinin, kiracı olarak bilinen diğer bir kimseye, kira olarak bilinen anlaşılmış bir ücretten, kira süresi olarak bilinen anlaşılmış bir süre boyunca devretmesiyle ilgili olan bir sözleşmedir. İcara katılım

bankaları tarafından kabul edilen İslami finans yöntemidir. İcara, önemli olan varlıkların ya da ekipmanların finansmanını sağlamak için orta ve uzun vadeli bir finansman tekniğidir. Bu sözleşme kapsamında, müşterinin seçmiş olduğu önemli varlıklar ya da ekipmanlar banka tarafından finanse edilir. Banka bu varlıkları üreticiden veya tedarikçiden satın aldıktan sonra mutabık kalınan süre boyunca müşteriye kiralar (Kettell, 2011: 1-2).

Aşağıdaki Şekil 27, İcara finansmanı ile faize dayalı finansmanın karşılaştırılmasını göstermektedir (Kettell, 2011: 99).

Şekil 27. İcara Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması

2.3.2.3. Selem ve İstisna

Selem, para peşin mal veresiye şeklinde yapılan sözleşmeler denir. Katılım bankası peşin ödeme yapmak şartıyla gelecekte üretilecek olan malı satın alır. Bu işlem genellikle bir yıl vadeli olmaktadır. Katılım bankası malın mülkiyetini eline geçirmeden satamaz. Yine malın fiyatı piyasa fiyatını geçemez (Yeşilyaprak, 2011: 29).

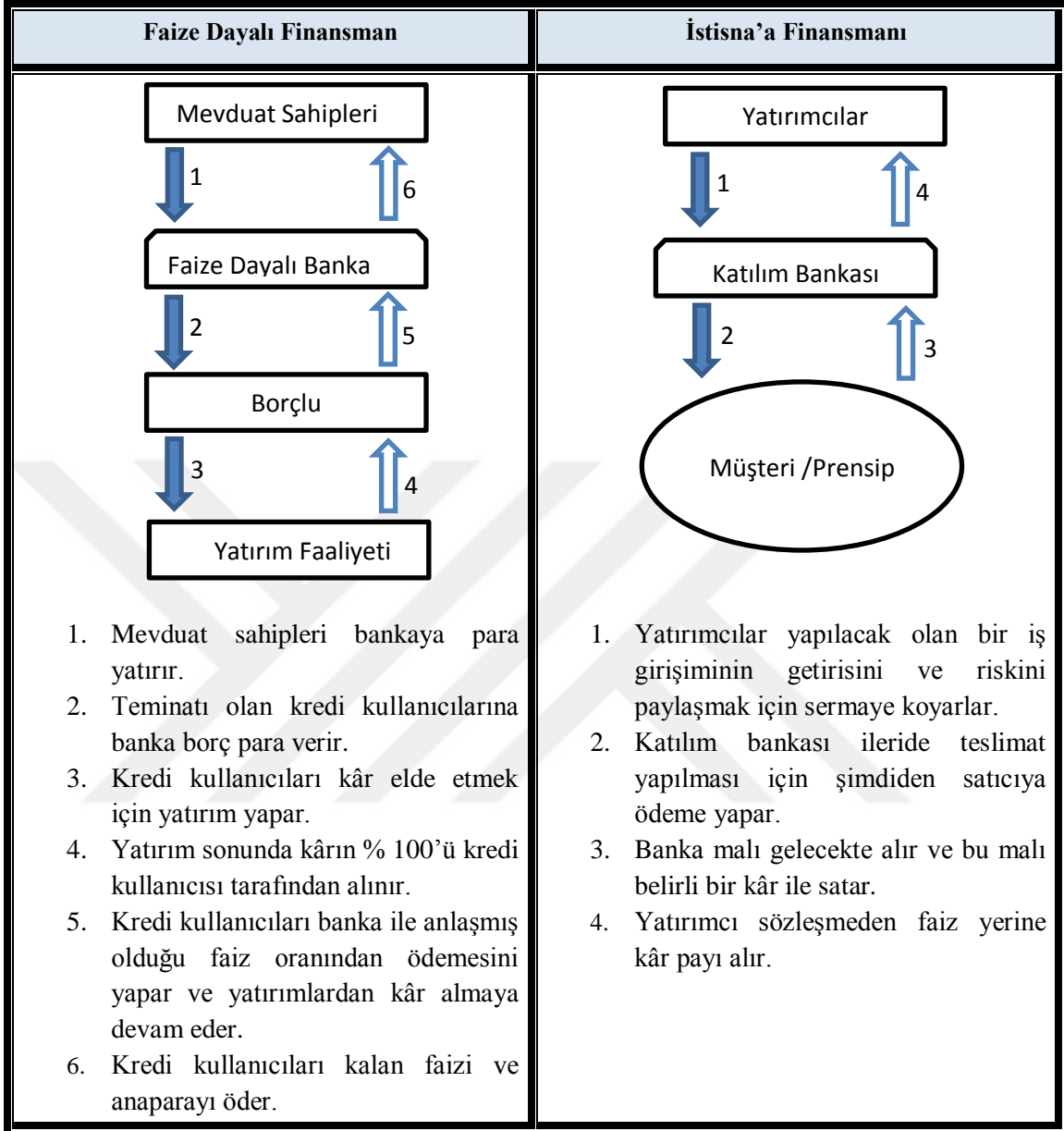
Selem, satıcısı belli olmayan belirli bir malı önceden belirlenen bir fiyattan satın almak için anlaşılan bir sözleşmedir. Bu sözleşmede değerli madenler, çeşitli mineraller ve tarım ürünleri gibi ikincil piyasada ticareti yapılan fiziksel ürünler yer almaktadır. Seleme konu olan mallar gelecekte belirli bir tarihte belirli bir miktarda ve kalitede teslim edilmektedir. Malların alış fiyatı selem sözleşmesi sırasında müşteri olarak katılım bankası tarafından tamamı ödenmiş olmalı ya da Şeriat Denetleme Kurulu tarafından (Shari'ah Supervisory Board-SSB) en geç 2-3 gün içinde ödenmiş olmalıdır. Borsada ya da tezgâh üstü piyasada malların ticaretinin yapılıp yapılmamasında sakınca yoktur (Tiby, 2011: 49).

İstisna, gelecekte inşa edilecek veya üretilecek özellikleri belirlenmiş olan bir malın fiyatının başlangıçta belirlenmek şartıyla satın alınması işlemidir. Seleme göre farklı yönü, malın ve bedelin gelecek bir tarihte teslim edilmesini içermesidir. Selem'de malın bedeli işin başında ödenmesine rağmen mal gelecekte bir tarihte teslim alınmaktadır (Özgür, 2007: 66).

İstisna, bir müşterinin henüz üretilmeyen fakat müşterinin istediği özellikte üretilen ve inşa edilen bir varlığın önceden belirlenmiş bir fiyattan gelecekte belirli bir tarihte teslim edilmesiyle ilgili bir sözleşmedir. Buradaki varlık nihai alıcının istediği özellikte üretilmeli ve inşa edilmelidir. Ayrıca gelecekte belirli bir tarihte önceden belirlenmiş bir satış fiyatından teslim edilmelidir (Tiby, 2011: 49).

İstisna üretim alanında kullanılan İslami bir terim olmakla birlikte inşaat ile ilgili yapıların finansmanında da kullanılır. Örneğin bir istisna sözleşmesinde müşteri bankaya bir evin inşaatını finanse etmek için müracaat eder. Banka, istenen özellikteki ya da yapıdaki varlıkları banka fonları ile finanse eder ve müşteri ya da inşaat firmasıyla birlikte evin inşaatını yürütür (Kettell, 2011: 41).

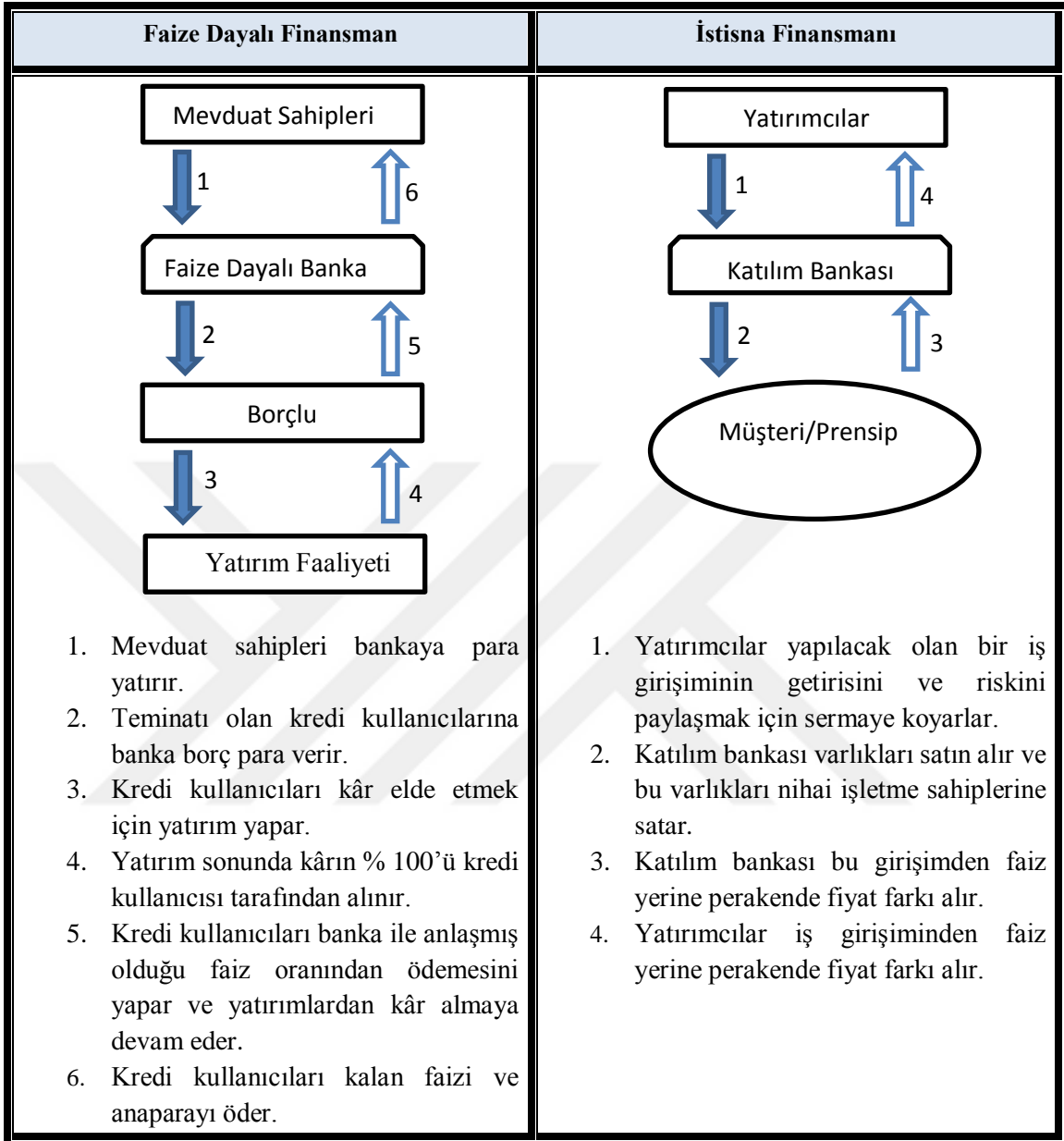
Aşağıdaki Şekil 28, Selem finansmanı ile faize dayalı finansmanın karşılaştırılmasını göstermektedir (Kettell, 2011: 122).

Şekil 28. Selem Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması

Selem'in aksine, sözleşmenin yapılması esnasında, katılım bankası tarafından ödemenin nerede yapılacağına tam olarak belirtilmesi gerekmektedir. Bir istisna sözleşmesinde ödemenin nerede yapılacağı iki taraf arasındaki anlaşmaya bağlı olarak yapılır. İstisnada esnek ödeme biçimi söz konusudur. Katılım bankası ilgili varlığın üretimini ve inşa edilmesini kendisi yapabilir. Bunun dışında üçüncü bir taraftan da ilgili varlığın üretilmesi ve inşa edilmesi için hizmet alabilir (Tiby, 2011: 51).

Aşağıdaki Şekil 29, İstisna finansmanı ile faize dayalı finansmanın karşılaştırılmasını göstermektedir (Kettell, 2011: 112).

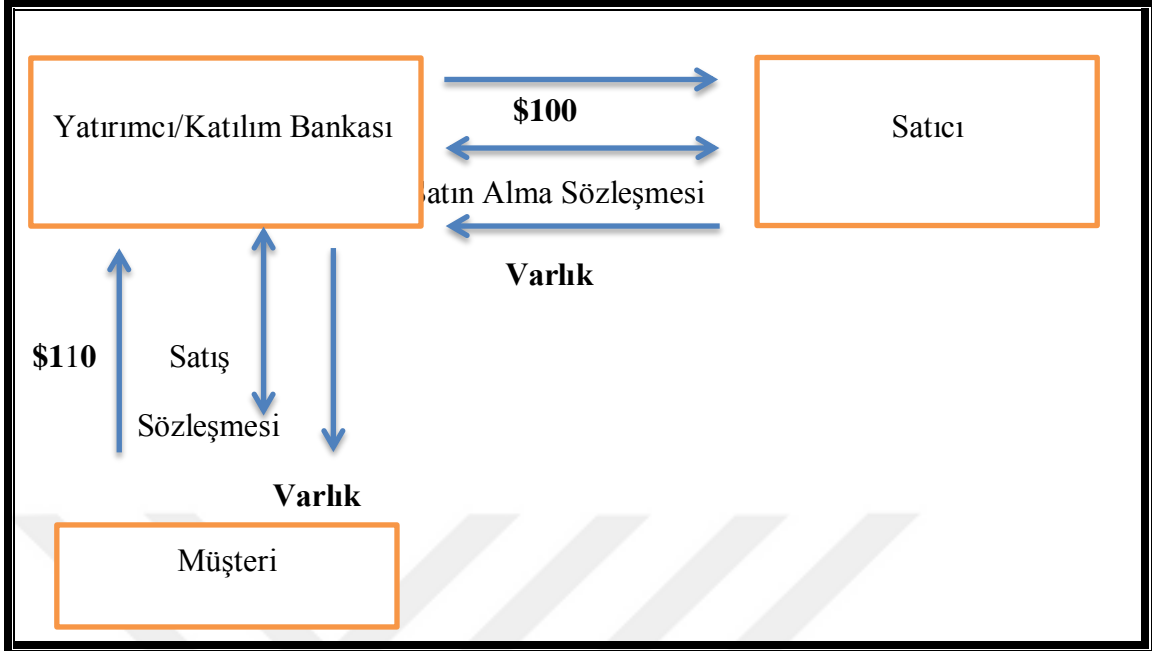

Şekil 29. İstisna Finansmanı ile Faize Dayalı Finansmanın Karşılaştırılması

Bir İstisna satışı aşağıdaki adımları içermektedir (Kettell, 2011: 114):

- Müşteri belirli bir maliyet ile bir varlığın inşa ve üretim arzusunu katılım bankasına bildirerek süreci başlatır. Müşteri üretmek inşa etmek ve imal etmek için varlığın ayrıntılı özelliklerini belirtir.
- Katılım bankasına üretilecek, inşa edilecek ya da imal edilecek varlığı belirli bir süre içerisinde müşteriye teslim etmek için anlaşır.

Aşağıdaki Şekil 30'da, İstisna finansman şekli yer almaktadır (Kettell, 2011: 115).

Şekil 30. İstisna'a Finansman Şekli

1. Katılım bankası daha sonra üretilecek, inşa edilecek ya da imal edilecek belirli bir varlığı zamanında teslim etmek için üreticilerle, yüklenicilerle ya da fabrikatörlerle bir satın alma sözleşmesi yapar.
2. Varlığın teslimi katılım bankasına ya da sözleşmede belirtilen müşteriye yapılır.
3. Müşteri ödemeyi hemen ya da daha sonra yapabilir.

Katılım bankası iki yolla istisnayı kullanabilir. Birincisi, katılım bankası bir istisna sözleşmesi altında bir varlığı satın alır ve varlığın peşin ya da vadeli şekilde satılmasına izin verir. İkincisi, katılım bankası belirli bir varlığı satın almak isteyen müşterisine satıcının vasfına göre istisna sözleşmesi izni vermektedir. Sonra ilk sözleşmede kararlaştırılan bir başka kişinin varlığı üretmek için müşteri sıfatıyla paralel bir istisna sözleşmesi düzenlenir. Her iki yolla yapılan bu istisnada ödeme hemen ya da ertelenmiş olabilir. Yap İşlet Devret ve inşaat sektörü sözleşmeleri istisna işlemleri olarak sınıflandırılabilir. Örneğin devlet, belirli bir süre boyunca bir geçiş ücreti toplayarak geri ödemek şartıyla inşaatçı bir firmayla sözleşme yapabilir. Apartmanları, hastaneleri, okulları ve üniversiteleri içeren inşaat sektöründe istisna uygulanmaktadır (Kettell, 2011: 115).

2.3.2.4. Karz-ı Hasen

Karz-ı Hasen bir toplumda ihtiyaç sahiplerine katılım bankası tarafından verilen faizsiz kredi anlamına gelmektedir. Uygulamada bu tür yatırımla ilgili olarak bankadan bankaya farklılık görülmektedir. Karz-ı Hasen normalde ihtiyaç sahibi öğrencilere, küçük üreticilere, çiftçilere ve girişimcilere verilir. Bunun yanında kredi alma konumunda olmayan toplumun ekonomik bakımdan geri kalmış bölgelerine ya da başka herhangi bir kurumsal kaynaktan mali yardım alamayanlara da karşılıksız borç verilir. Bu kredinin başlıca amacı, toplumda yardıma muhtaç insanların yaşam standartlarının yükselmesi, gelirlerinin yükselmesi ve kendi kendilerine yeterli hale gelmelerini sağlamak için yardım etmektir (Alam, 2000: 7).

Katılım bankalarının öğrencilere, müşterilerine ya da belli projeleri olan kişilere verdiği ve anaparanın geri ödenmesinin haricinde hiçbir şeyin talep edilmediği sadece yardım amaçlı kredilerdir. Karz-ı hasen verilirken öncelikle kişinin gerçekten muhtaç olup olmadığına bakılır. Verilen kredinin geri dönmesini garanti etmek amacıyla, kişiden maddi veya kefil karşılığında teminat alınır, borcun bir veya birkaç taksitle geri ödenmesi talep edilir (Kaya, 2013: 58). İhtiyaç sahiplerine katılım bankalarınca verilen karz-ı hasen, temel olarak sosyal amaçlı ve üretim amaçlı olmak üzere iki farklı şekilde olmaktadır (Yeşil yaprak, 2011: 34).

Karz-ı Hassen, anapara miktarı faiz ve ek bir ücret olmaksızın borçluya döndüğü için iyi niyet esasına göre yaygınlaştırılan bir kredidir. Karz-ı Hassen, peygamberimiz Hz Muhammed (SAV) tarafından yaygınlaştırılmış ve kabul edilmiştir. Kar-ı Hassen, sağlayıcısı için maddi hiçbir kârın olmadığını belirtmek gerekir. Burada kârlar ihtiyaç sahiplerinin ellerinde kalmaktadır (İFSB, 2014: 66).

Karz-ı Hassen ile bireylerin güçlenmiş hale gelmesi hedeflenir. Bireylerin kendilerine güvenmesi ve yerel ekonomiye katkıda bulunması ile ilgili yeteneğinin ve potansiyelinin olması güçlenmelerine katkı sağlar (İFSB, 2014: 66).

2.3.2.5. Kurumsal Finansman Desteği

İşletmenin yani kredi müşterisinin ihtiyacı olduğu her türlü gayrimenkul, emtia ve hizmet bedellerinin katılım bankası tarafından işletme adına satıcıya ödenmesi ve bunun karşılığı olarak işletmenin borçlandırılması işlemidir. Bu şekilde işletmenin ihtiyaç duyduğu sermaye karşılanmış olur. Alım-satıma ilişkin olan

belgenin şubece saklanması bu yöntemde zorunludur. Bu yöntemin temelinde daha önce açıklanan “Murabaha” yer almaktadır (Kaya, 2010: 44).

Bu yöntemin özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Eşiyok, 2008: 54-55):

- Kullandırım TL veya Döviz cinsinden olabilir.
- Müşterinin yurt içinden ya da yurt dışından yapacağı alımlar için kullanılabilir
- Kredi, kullandırım yeri ve amacına göre vadelenir. Genel olarak vade bir yılı geçmez. Fakat proje bazında bir yıldan daha uzun vadeli de kullanılır. Genellikle eşit taksitli (aylık, üç aylık gibi) kullanılmakla beraber işletmelerin nakit akışına uygun olarak ödemesiz dönemi olan veya tek ödemeli gibi geri ödeme planına da bağlanabilir.
- Bu yöntemde nakit para müşteriye verilmez, mutlaka alım satım konusu olan bir mal vardır.
- Katılım Bankası'nın faizsiz çalışma ilkelerine aykırı olduğundan dolayı devlet tahvili, hazine bonosu gibi menkul değerlerin alım ve satımının finansmanında kullanılmaz.
- Bu yöntem, yeni müşteri edinmeye katkı sağlar. Katılım bankasının hizmet gelirlerinde ve diğer ürünlerde hedeflediği rakamlara ulaşmasında önemli yer vardır.
- Bu yöntemde, işletme sermayesi finansmanının sağlanmasına ek olarak, yatırım mallarının finansmanının da sağlanması müşteri nezdinde önemli bir avantajdır.
- Ödeme boyunca kredi maliyeti sabit olup ekonomik dalgalanmalardan etkilenmez.
- KDV kaçışını önlemede faturalı işlemlerin önemli yeri vardır.
- Ekonomik faaliyetlerin hızlanması sağlanır. Yine ortalama vade dikkate alınarak işletmelere esnek ödeme planları sunulabilir.

2.3.2.6. Bireysel Finansman Desteği

Bu yöntemin temelinde de Kurumsal Finansman Desteğinde olduğu gibi “Murabaha” yer almaktadır. Bu yöntem “araç ve konut gibi bireysel ihtiyaçlar için gerçek kişi alıcılarının doğrudan satıcılardan aldıkları mal veya hizmet bedelinin

katılım bankası tarafından, müşteri adına satıcıya ödenmesi karşılığında alıcının borçlandırılması ve vadeli ödeme imkanının sağlanması işlemidir” (Kaya, 2010: 45).

Kişilerin şahsi ihtiyaçları neticesinde doğrudan malı satan kişilerden almış oldukları mal ve hizmetlerin, bedelinin katılım bankası tarafından satıcıya ödenmesi ve alıcının katılım bankasına borçlandırılması işlemidir (Tuhan, 2014: 38).

Fakat buradaki asıl nokta, finansmanı gerçekleştirilen işlemin gerçek olmasını sağlamak açısından, finansman tutarının finanse edilen malın satıcısına ödenmesidir. Ticari işlerin finansman yöntemi olan üretim desteği sistemindeki gibi, bireysel finansmanda da kredi tutarı krediyi kullanana nakit olarak verilmez, alıcı yani krediyi kullanan tüketici adına kredi tutarı satıcıya ödenir (Eşiyok, 2008: 52):

Bu yöntemde Bireysel Krediler;

- Taşıt Kredisi
- Konut Kredisi
- Tüketici Kredisi

şeklinde kullanılmaktadır.

2.3.2.7. Sukuk

İslami tahviller yani sukuk İslami finansman ilkelerine dayanılarak ihraç edilen menkul kıymetlerdir. En basit ifadeyle sukuk bir varlığa sahip olmayı ya da o varlıktan yararlanma hakkını göstermektedir. Sukukta yer alan hak sadece nakit akışı hakkı değil aynı zamanda mülkiyet hakkıdır. Bu, sukuku geleneksel bonolardan farklı kılmaktadır. Geleneksel bonolar faizli menkul kıymetlerden oluşurken, bunun aksine sukuklar temel olarak varlık sepetinde sahiplik hakkından oluşan yatırım sertifikalarıdır (Güngören, 2011: 95). İslami finansman yöntemlerinden biri olarak kullanılmakta olan İslami tahvil, varlığa dayalı tahvil, faizsiz bono ya da kira sertifikası olarak bilinen belgeler de sukuk olarak ifade edilmektedir. Arapça 'da tahvil ve bonolar için “senet” kelimesi kullanılırken, tahvilin faizsiz olan belgeler için sukuk kelimesi kullanılmaktadır (Aslan, 2012: 53).

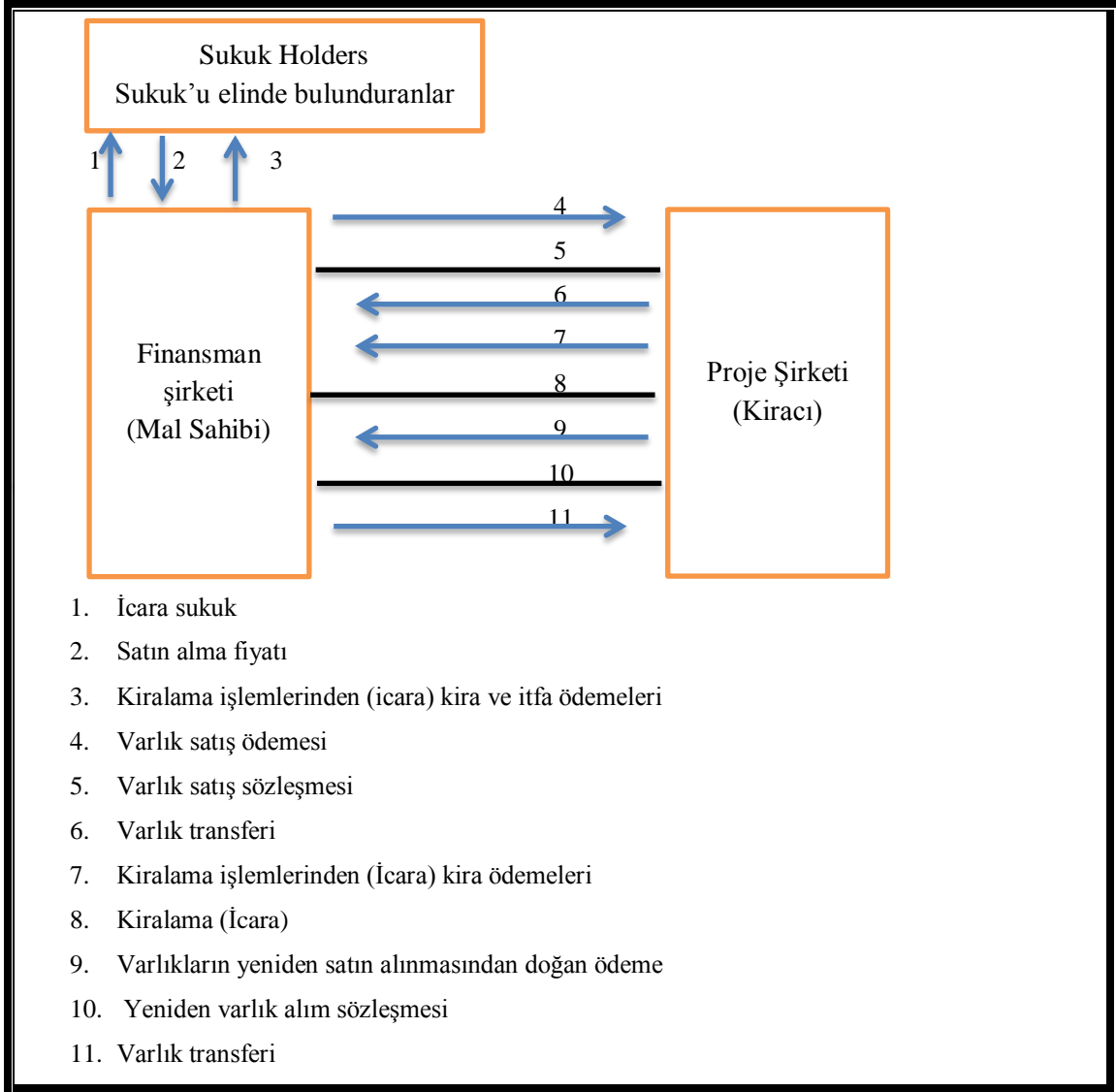
İslami finansdaki Sukuk terimi İslami tahvil, katılma belgesi ve varlığa dayalı menkul kıymet anlamına gelmektedir. Bunlar 3 yada 6 aylık sürelerde olan likit varlıklardır. Taval gibi ikincil piyasada pazarlanabilen menkul kıymet değildir. Bu varlıkların rolü klasik borçlanma araçlarıyla birçok benzerlik gösterir. Devletler bu tip

araçlara daha fazla başvurabilirler. Sukuk'u kullanan ilk devlet Malezya'dır. Bu durum İslami devlet meselesi olarak ifade edilmiştir (Piccinelli, 2010: 32).

Yatırım yapmak isteyen yatırımcıların ihtiyaçlarını karşılamak için biriktirilen tasarruflar ile İslam'a uygun finansal araçları buluşturmak gereği ortaya çıkmaktadır. Katılım bankalarının kurulmasıyla da son zamanlarda aynı ihtiyaçlar nedeniyle sukuk işlemlerine başlanılmıştır. İslami finans yönteminde, faize dayalı işlemler ile İslam kanuna uymayan işlemler yapılmamaktadır. Örneğin alkollü içeceklerin ticareti yapılıyorsa burada İslam'a uygun finansal araçlar yer almamaktadır. Geleneksel sukuk ile İslami sukuk arasındaki temel fark bu araçların yapılandırılması ve piyasaya çıkış şeklinde yatmaktadır. Geleneksel sistemde tahvil ihracatının ve ticaretin özünde tamamen faiz yer almaktadır. Aksine İslami sukukta belirli bir finansal bedel karşılığında onaylanmış bir varlığın değişimine dayanılan bir meseledir ki bu yolla yapılandırılmıştır. Diğer bir değişle sukuk, ancak şeriata uygun bir kriter ile dayanak varlığın değişime tabi tutturulmasıdır. Yani finansal işlemler, çeşitli İslami ticaret sözleşmelerinin uygulanmasına dayanmaktadır (Mirakhor ve Zaidi, 2007: 53).

Bugüne kadar getirisi önceden belirlenmiş olan sukuk en çok ihraç edilendir. Ayrıca müşareke sukuk ve mudaraba sukuk da kâr/zarar paylaşımına örnek olan sukuk türlerindedir. Sukuk, tahvile alternatif olarak uzun vadeli bir borçlanma aracıdır. Varlıklara ya da hizmetlere sözleşme karşılığında ortaklık ya da katılım şeklinde şeriat esasına uyumlu sözleşme olarak yapılandırılmıştır. Bu tür sözleşmeler vadeli ödeme şeklinde varlıkların satın alınması ve satılmasına bağlı olarak, belirli bir varlığın kiralanması ya da bir ortak girişimle işletmelere katılma yoluyla yapılabilir. Bu nedenle Sukuk ihracı faiz dayatılması ile kağıt para değişimi değil fakat, daha ziyade çeşitli şeriat ilkelerini uygulayarak bazı finansal değerlendirmeler ile varlıkların şeriata uyumlu bir değişimidir. Genel olarak mudaraba, müşareke, murabaha, icara ve wakala gibi şeriata uyumlu bir değişimdir. Bu şekilde yatırımcıların işlemlerinden kâr elde etmesine izin verilir. Sukuk ihracı için kullanılan çeşitli yapılar ve İslami finansal sözleşmeler, yatırımcıların farklı finansman ihtiyaçlarını ihraççısıyla yönetmek için gerekli esnekliği sağlamaktadır. Örneğin, yeni yatırımlar, işletme sermayesi, proje finansmanı ve yeniden finansman gibi finansman ihtiyaçları söz konusu olabilmektedir. Sukuk ihraççıları hükümetler, çok uluslu kuruluşlar, özel şirketler, borsada yer alan şirketler ve devlet ortaklı kuruluşları olarak yer almaktadır (İFSB, 2014: 47).

Aşağıdaki Şekil 31’de, icara sukuk’un genel bir örneği yer almaktadır (Hassan ve Lewis, 2007: 229):

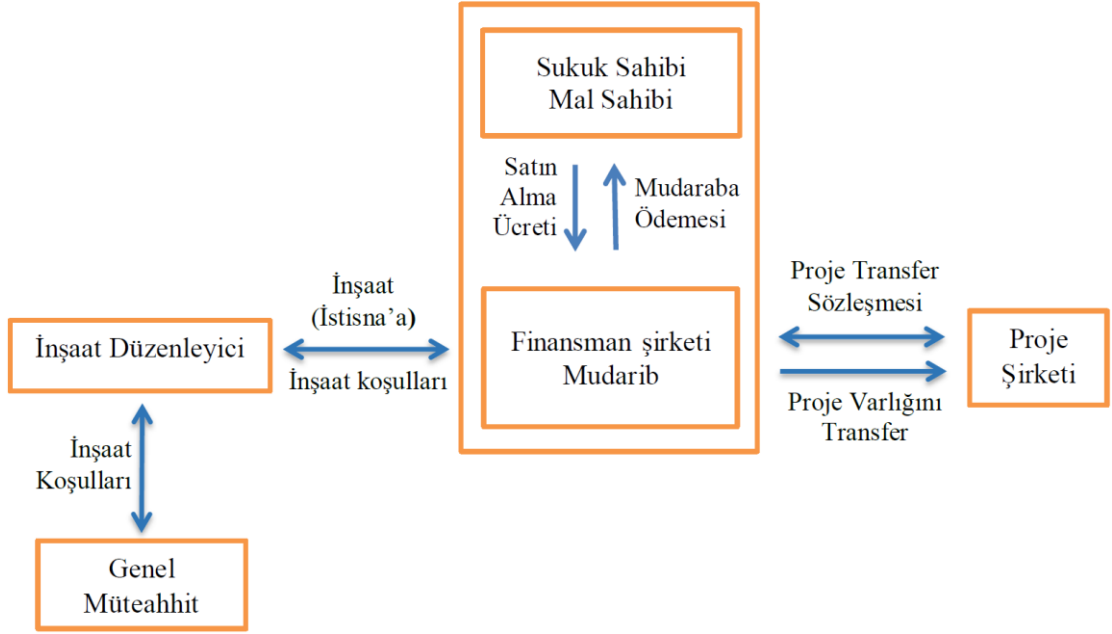

Şekil 31. Genel Olarak İcara Sukuk İşlemi

Bu İcara sukuk işlemi 3 temel aşamayı içermektedir. Birinci aşama belirli bir miktar için finansman şirketinin varlıklarının bir havuzda toplanarak satılması için “Varlık Satış Sözleşmesi” uyarınca proje şirketi ile anlaşılır. Finansman şirketi sukuk tutuculara (sahiplerine) edinilen varlıkları eşit taksitler şeklinde icara sukuk ihraç eder. Bu ihraç varlık satış sözleşmesi uyarınca yapılır. Proje şirketi tarafından finansman şirketine varlıkların teslimatından dolayı varlık satış ödemesi yapılır. İşlemin başlangıcında proje şirketi, belirli bir tarihte ve sürede finansman şirketlerinden varlıkları satın almak için “Varlık Satış Sözleşmesi” yapmaktadır. İkinci aşama kiralayan olarak finansman şirketi ve kiracı olarak proje şirketi bu

varlıklar ile ilgi olarak kiralama (İcara) anlaşması yaparlar. Finansman şirketindeki yatırımcılar bazı durumlarda sukuktan arzu edilen faydayı sağlaması için ve periyodik ödemeler şeklinde ya da vade sonunda olup olmadığına bakılmaksızın periyodik bir geri ödeme için kira ödemeleri yapılandırılır. Kiracı olarak proje şirketi fon şirketine periyodik bir kirayı kiralama hizmeti olarak öder. Kiralama hizmeti olarak kira bedeli, sukuk sahiplerine finansman şirketi tarafından ödenir. Üçüncü aşama sukuk sahipleri işlemin likit olma özelliğine göre vadeye kadar periyodik ödemeler şeklinde sukuk'un geri alınmasını ister. İtfâ sırasında, proje şirketi finansman şirketinden varlıkları satın alacak ve anlaşılan miktarda proje şirketi varlıkları yeniden satın alır. Böylece proje şirketine ödeme yapan finansman şirketi tarafından varlıklar devredilir (Hassan ve Lewis, 2007: 229).

Aşağıdaki Şekil 32'de, Mudaraba Sukuk'un genel bir örneği yer almaktadır (Hassan ve Lewis, 2007: 230):

Şekil 32. Genel Olarak Mudaraba Sukuk İşlemi

Finansman şirketi kısıtlı olarak kurulur. Projenin yapımından sorumlu mudaribin özel amaçlı taşıt projesi tek amacıdır. Finansman şirketi mudaraba sukuk'unu veren kuruluş olarak hareket etmektedir. Mudaraba sözleşmesi işleminde mudaraba sukukunu satın almak için belirtilen şartları içeren katılım sözleşmesi yer almalıdır. Projenin yapımı için finansman, böylesi basit bir tarzda sukuk sahipleri tarafından temin edilmiş olmaktadır (Hassan ve Lewis, 2007: 230).

2.3.2.8. Puan Sistemi

Puan sistemi, katılım bankacılığı sistemine uygun yeni bir teknik olarak son yıllarda kendisine uygulama alanı bulmaktadır. Bu sistemde müşteri, katılım bankasına yatırdığı tutar ve vade için aynı şekilde faizsiz kredi alma imkânına sahip olmaktadır. Örneğin, 1.000 doları 5 yıl bankaya faizsiz yatıran bir mudi, 1 yıl için 5.000 dolarlık bir krediyi faizsiz bir şekilde edinme hakkına kavuşmaktadır (Polat, 2011: 41).

2.3.2.9. Joala

Bu yöntem, kavram olarak hizmet akdi, iş görme akdine benzetilmektedir. Fakat iş görme akdinde satıcı fiziki bir malın teminini sağlarken, hizmet akdinde satıcı fiziki bir mal temin etmek yerine hizmet sunmaktadır. Hizmet akdinde bulunan diğer bütün şartlar iş görme akdinde olduğu gibidir. Hizmet akdi işleminde satıcı şimdiden gelecekte sunacağı bir hizmetin fiyatını belirlemektedir. Birçok durumda bir işlemin iş görme akdi mi yoksa hizmet akdi mi olduğunu tayin etmek zorlaşmaktadır (Polat, 2011: 40-41).

2.3.2.10. Teverruk / Tavarruk

Tavarruk ertelenmiş bir ödeme ile bir alıcıya bir varlığın satışidir. Alıcı daha sonra nakit sağlamak amacıyla ertelenmiş fiyattan daha düşük bir fiyata üçüncü bir tarafa ilgili varlığı peşin olarak satar. Bununla birlikte bütün tavarruk işlemi bir borç oluşturur. Bu borç müşteriye transfer olan nakitten sürekli olarak daha büyüktür. Eğer ödemeler daha sonraki bir tarihte yapılacaksa daha yüksek bir fiyattan ücret talep etmek fıkıh ve hukuk olarak yasal kabul edilir. Fıkıha göre, bu faiz talebi anlamına gelmez. Çünkü bu kredi işleminden ziyade ticaret olarak kabul edilir. Ertelenmiş fiyat, peşin fiyattan daha fazla olabilir ancak satış anında sabitlenmelidir. Fiyat sabitlendikten sonra, ne erken ödeme durumunda fiyatta azalma olur ne de temerrüt durumunda fiyatta artma olur. Yani hiçbir şekilde fiyat değişmez (Alkheil, 2012: 12).

2.3.2.11. Komadite

Herhangi bir kalite farklılığı bulunmayan emtiaların uluslararası piyasada anlık ve yüksek miktarlarda alım ve satıma konu olması durumunu ifade eden kavramdır.

Komodite içinde çeşitli emtialar bulunduran bir sözleşme türüdür. Bu sözleşmeye en çok konu olan ürünler ise: altın, petrol ve tarım ürünleri gibi ürünlerdir. Sözleşmeye konu olan ürünleri aslında alıcı da satıcı da görmemektedir. Aralarında fiyatın belirlenmesi, vadenin belirlenmesi ve paranın aktarımı işlemlerini yapmaktadırlar. Komodite yönteminin “Chicago ve New York” da pazarları bulunmaktadır. Katılım bankaları için komodite'nin asıl önemi kısa süreliğine karşılaşılan likidite dengesizliklerine çözüm bulmaktır. Yine komodite, likidite fazlalığı meydana geldiğinde uygulanabilecek en önemli yöntemlerden biri olarak ifade edilir (Tuhan, 2014: 38).

2.3.3. Gayri Nakit Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankaları tarafından kullanılan gayri nakdi fon kullandırma yöntemleri aşağıda belirtildiği gibidir;

2.3.3.1. Akreditif

Katılım bankaları, özellikle dış ticaret işlemleri yapan müşterilerinin gerçekleştirmiş olduğu uluslararası düzeydeki mal hareketlerinden doğan ödemelerin gerçekleştirilmesi için müşterileri lehine gayri nakdi kredi mahiyetinde akreditif kullandırımında bulunurlar (Yahşi, 2014: 52).

Bir kişi ya da bir grup insan hayattayken bir takım işlerini kendi adlarına yürütmek için başka kişiye havale ederler. İslam hukukunda Wakala (Agency Contract) özel sözleşmeler içindir ve bu nedenle sözleşme doğruluğu için tüm temel şartların yerine getirilmesi gerekir. Wakala özel bir durum gerektirmediğinden diğer sözleşmelere göre daha kolaydır. Her iki taraf her hangi bir şekilde anlaşabilmesi bu sözleşme için yeterlidir. Örneğin A kişisi evini satmak için B kişisini temsilci olarak seçerse, B kişisi hiçbir şey söylemeden evi satmaya başlar. Özellikle bankacılık faaliyetlerinde bu sözleşmede bir zayıflık olabileceğinden sözleşme fes edilebilir. Ancak sözleşmede gerekli koşullar belirtilerek bu zayıflık telafi edilebilir. Ayrıca wakala ücretsiz değildir. Eğer ücretsiz yapılacaksa açıkça belirtilmelidir (Mohammad, 2011: 49-50).

2.3.3.2. Teminat Mektubu

Katılım bankaları tarafından yoğun bir şekilde kullanılan teminat mektupları; "borçlunun muhataba karşı yüklendiği bir edimin yerine getirilmesini garanti etmek üzere, banka tarafından lehtara verilen taahhüdün yerine getirilememesi durumunda kayıtsız şartsız ödeme yapılacağını gösteren mektup" olarak adlandırılabilir (Yahşi, 2014: 52).

Garanti sözleşmesinde (Kafala), asıl borçlu olan kimse tarafından bir borç ödenmezse üçüncü taraf borcun ödenmesi için kefil olur. Bu sözleşme alacaklıya teminat olarak verilir. Para cezası ya da başka herhangi bir yükümlülük olmadan borçlu borcunu ödemelidir. İslam hukukunda, kafala bir borç değil, alacak hakkı ile ilgili olarak ek yükümlülüklerin ortaya çıkmasıdır (Yousfi, 2011: 24).

Teminat mektupları; mevduat ve yatırım bankalarındaki gibi katılım bankalarının yurt içinde ve yurt dışında bulunan gerçek ve tüzel kişiler lehine, bir bedelin ödenmesi, bir malın teslimi ya da bir işin yapılması gibi edimlerin yerine getirilmesi konularında kuruluşlara veya muhatap kişilere verilen taahhüdün yerine getirilmediği zaman mektup tutarının şartsız ve kayıtsız ödenmesi taahhüdünü kapsamakta olan garanti mektuplarıdır. Teminat mektupları limitleri, bankanın kasasından ancak lehine teminat mektubu (kefalet) verilen kuruluşun veya kişinin taahhüdünü yerine getirmediği zaman para çıkması söz konusu olduğundan diğer finansman yöntemlerine göre daha yüksektir. Dolayısıyla daha çok tercih edilmektedir (Şit, 2012: 45).

2.3.3.3. Referans Mektubu

Bu yöntem genel olarak taahhüt işleri ve inşaat faaliyetlerinde bulunan kredili müşterilere yönelik düzenlenmekte olan bir üründür. Bankaca düzenlenen referans mektupları firmanın talebi üzerine ilgili olan kişilere teslim edilmektedir. Referans mektupları TL ya da Yabancı Para şeklinde düzenlenebilmektedir (Kaya, 2013: 61).

2.3.3.4. Aval ve Kabul Kredileri

Aval, emre yazılı senette veya bir poliçede bulunanlar ödemesi dahi senet tutarını o senedin hamiline ödeyeceğine dair üçüncü bir kişinin vermiş olduğu teminattır. Aval veren, kefil olduğu kişinin derecesinde sorumludur (Kaya, 2013: 62).

İthalatçı firmaların, ihracatçı tarafından keşide edilen poliçeyi kabul ederek mallara ödeme yapmadan sahip olmasına imkan veren bir kredi türüdür. Ödeme, poliçe vadesinde gerçekleştirilir. İhracatçı firmalar, söz konusu poliçelere ithalatçının bankası tarafından aval verilmesi durumunda, poliçeleri herhangi bir bankada iskonto ettirerek erken tahsil yoluna gidebilir. Kabul edilmiş ve katılım bankası vasıtasıyla aval verilmiş poliçelerin ihracatçıya geri gönderilmesi durumunda, ödeme vadesinde poliçe aslının ibrazı şarttır. Ödemelerin banka garantisi altına alınmış olması firmalara dış ticaret işlemlerinde güven ve esneklik sağlar (Eşiyok, 2008: 68-69)

2.4. KATILIM BANKALARININ KÂRLARININ DAĞITIMINDA KULLANILAN HESAPLAR

Kâr veya zarara katılma hesabı sahiplerine kâr, ilgili tebliğ hükümlerine göre yapılmaktadır. Hesabın açılması, fonun kurumca işletilmesi ve sonunda kâr veya zarar ile çekilmesi safhalarında ayrı ayrı değer ölçüleri kullanılır. Bu değer ölçüleri aşağıdaki gibidir (Battal, 2010: 32);

- Birim değer,
- Hesap değeri,
- Birim hesap değeri,

2.4.1. Birim Değer

Katılma hesaplarının kurumca işletilmesi sonucu kâr veya zarar edildiğinde değişen bir ağırlık birimidir. Hesapların oluşturduğu havuzun kâr/zarar gelişimini yansıtır. Kurum katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün için 100 olarak alınan birim değer her gün veya hafta sonu, o gün veya hafta içinde elde edilen kâr veya zarar ilavesiyle yeniden hesap edilir ve bir sonraki gün veya hafta sonuna kadar geçerli olmak üzere ilan edilir. Birim değer, kâr veya zarar kayıtları yapılan fondaki mevcut aktif değeri toplamının bir önceki gün veya haftadaki hesap değerleri toplamına bölünmesi ile bulunur. Fonun kâr etmesi halinde birim değer yükselir, zarar etmesi halinde ise düşer (Canbaz, 2012: 174).

BDDK'nın 29.11.2004 tarih ve 25655 sayılı Özel Finans Kurumlarınca uygulanacak tekdüzen hesap planı ve izahnamesi hakkındaki tebliğe göre birim değer in yüksekliği fonun kârlılığını gösterir. Katılım bankaları muhasebe

standartlarına ilişkin tebliğe göre tek düzen hesap planındaki değişikliğe bağlı olarak günlük olarak kârları hesaplamakta ancak haftalık ilan etmektedir (Battal, 2010: 32).

2.4.2. Hesap Değer

Katılma hesabı fonlarına para yatıran kişilerin bu fonda mevcut aktiflere katılma oranıdır. Bu, her bir hesap için, hesaba para eklendikçe değeri artan çekildikçe azalan bir katsayıdır. Yatırılan paranın hesap değeri o günkü birim değere bölünerek bulunur. Bu kat sayı, kâr/zarara katılma belgesinde gösterilir ve her hesaba para yatırıldığı ya da hesaptan para çekildiği zaman belge üzerinde yeni hesap değeri yazılır. Fonda hesabı olan kişilerin hesap değerlerinin ayrı ayrı toplamı "hesap değerleri toplamını" oluşturur (Canbaz, 2012: 174).

2.4.3. Birim Hesap Değeri

BDDK'nın 20.09.2001 tarih ve 24529 sayılı Özel Finans Kurumlarının kurulması hakkındaki yönetmeliğine göre; birim hesap değeri, birim değeri ile hesap değerinin çarpılması sonucu bulunan ve katılma hesabı akdi sahibinin üzerinde hak iddia edebileceği meblağı gösterir. Hesabın açıldığı gündeki birim hesap değeri haliyle hesabın kendisine eşittir. Fonun işletilmesi sonucu kâr elde edildiğinde birim değer yükseldiğine göre, bu yeni birim değer hesap değeri ile çarpımı sonucu bulunan yeni birim hesap değeri fon sahibinin vade sonunda hak iddia edebileceği meblağı yani yatırdığı para artı kârını gösterir (Battal, 2010: 32-33).

Aşağıda birim hesap değeriyle ilgili örnekler yer almaktadır (Canbaz, 2012: 174):

Örnek 1: Bir müşteri kurum nezdinde açtırdığı katılma hesabına 1000 000 TL yatırmıştır. Paranın yatırıldığı gün geçerli olan birim değeri 100 ise,

Hesap Değeri= 1 000 000/100=10 000

Birim-hesap değeri= 10 000*100=1 000 000 TL

Örnek 2: Fonun işletilmesi sonucu kâr ettiğini ve birim değerinin 105 olduğunu varsayarsak. Bu durumda vade sonunda;

Hesap değeri= 1 000 000/100= 10 000

Birim-hesap değeri= 10 000*105= 1 050 000 TL

Yani, müşteri vade sonunda 50 000 TL kâr etmiş olur.

2.5. DÜNYA ÜZERİNDE UYGULANAN KATILIM BANKACILIĞINA BENZER YÖNTEMLER

2.5.1. Tekafül

Tekafül bir grup kişi arasında karşılıklı olarak garanti altında anlaşmaya varılan iş birliği ile bazı ihtiyaçların karşılanmasında birbirlerine yardımcı olan bir yapıya dayanmaktadır. Bu yapıda her türlü finansal ihtiyaçlar için ya da belirli bir zarar için tazminat sağlanmaktadır. Bu iş birliği tüm tekafül katılımcıları tarafından gönüllü para katkısı gerektiren ‘tabarru’ kavramına dayanmaktadır. Mutabık kalınan şartlara uygun olarak herhangi bir katılımcıya parasal yardım kaynağı olarak bir özel fon kurulur. Karşılıklı yardım kavramı ve Müslümanların ihtiyacına uygun olarak geleneksel sigortacılığa şeriat uyumlu bir alternatiftir. Tekafül endüstrisi hızla uygulanabilir bir endüstri haline gelmiş ve mali sisteme entegre edilmiştir (BNM, 2010: 62).

Diğer bir ifade ile, riskin bir sistem aracılığı ile paylaşımını içeren şeriatla uyumlu bir sigorta düzeni oluşturmaktadır. Şeriatın ilkeleri ile uyumlu olduğu sürece meşru kâr ve hizmet bedelleri bu hizmetlerin kullanımı ile tahsil edilebilir. Bu gelirler, kurumun finansal sürdürülebilirliğini ve sigorta hizmetlerinin devamını sağlamak için temel oluşturur (İFSB, 2014: 66).

Tekafül’da uygulanan temel model şunlardır (İFSB, 2014: 70):

1. Mudaraba modeli: Katılımcılar önceden belirlenmiş bir oran ile yatırımın kârını paylaşmak için Takāful yöneticisine izin verir. Sermaye sağlayıcıları olan katılımcılar yatırımın zararlarını tam olarak karşılamaktadırlar.
2. Wakala modeli: Yatırım hizmetleri ve teknik hizmetleri için Takāful operatörü katılımcılardan bir ücret talep etmez.

Tekafül belirli ihtiyaçları karşılamak için bir grup bireyin birbirilerine karşılıklı güvencede ve yardımda bulunacağı konusunda işbirliği yapmaları anlamına gelir. Böylece belirli bir zarar veya her türlü finansal ihtiyaçların bedeli sağlanır. Bu işbirliği, tüm tekafül katılımcıları tarafından tabarru (gönüllü katkı) kavramına dayalı olan paraya dayalı katkıyı içerir. Hüküm ve koşullara uygun olarak aralarında mutabık kalınan, herhangi bir katılımcıya parasal yardım kaynağı olarak belirli bir fon kurulur.

Karşılıklı yardım ve konseptine uygun olarak geleneksel sigortacılığa alternatif şerri ilkelerle uyumlu olarak Müslümanların ihtiyaçlarını karşılar. Tekafül endüstrisi, hızlı uygulanabilir bir endüstri haline gelmiş ve ulusal mali sisteme entegre edilmiştir. Bir tekafül şirketine genel olarak tabarru ve wakalah'a dayalı bir tekafül modeli benimsemesi önerilir. Tabarru kavramı altında, tekafül katılımcılarının tamamı ya da bir kısmı özellikle, diğer tekafül katılımcılarının uğradığı zararları ve sıkıntıları karşılamak için bağış şeklinde yardımda bulunmak için anlaşırlar. Wakalah sözleşmesi altında, tekafül katılımcıları, tekafül fonunu yönetmek için tekafül şirketi katılımcılarının temsilcilerini atarlar. Bu sözleşme yönetim maliyetlerini, stoklar, dava ödemelerini, yatırım yönetimini kapsamaktadır. Buna karşılık, tekafül şirketi hizmetler karşılığında komisyon veya bir ücret almaktadır. Ücret sabit bir miktar ya da tekafül fonuna ait yatırım kârı veya sermaye fazlası üzerinde anlaşılmış bir orana dayalı olarak tahsil edilebilir (BNM, 2010: 62).

2.5.2. Girişim Sermayesi Yatırım Ortaklığı Sistemi

İlk girişim sermayesi şirketi, Amerikan Araştırma ve Geliştirme (ARD) şirkettir. Bu şirket 1946 yılında MIT President Karl Compton, Harvard İşletme Fakültesi profesörü Genel Georges F. Doriot ve yerli iş adamları tarafından kurulmuştur. Bu küçük grup geliştirmekte olan şirketlere 2. Dünya savaşı nedeniyle teknolojiye dayalı olan yüksek riskli yatırımlar yapmıştır. Girişim sermayesi, işletmelerin finansman kaynağı bulmakta zorluklarla karşı karşıya kalmasıyla birlikte finansal piyasalarda firmalara finansman sağlayan önemli bir aracılık sistemidir. Girişim sermayesi organizasyonları potansiyel yüksek kârlı projeleri, özkaynak veya hisse senedi bağlantılı hisseleri satın alma gibi riski yüksek alanları finanse eder. Girişim sermayesi sektörü yatırım sürecinin her aşamasında ortaya çıkan problemlerin üstesinden gelmek için çeşitli mekanizmalar geliştirmiştir. Aynı zamanda girişim sermayesi sürecinde zaman zaman çeşitli problemler girişimciler ya da yatırımcılar için ortaya çıkabilmektedir (Gompers ve Lerner, 2001: 146).

Girişim sermayesi pazarının ve firmalarının kurulmasına yönelik ilk aşama Amerikan ekonomisinin önemli bir yapı taşı olan girişim sermayesi tarafından finanse edilmiştir. Makro ekonomik büyüme ve istihdam sağlamada önemli bir lokomotif görevini temsil etmektedir. Bu firmalar en ileri teknoloji ve bilimi ticarileştirmede önemli bir rol oynamıştır (Plagge, 2007: 1).

Girişim sermayesi genellikle uzun vadeli profesyonel yatırımcılar tarafından, sermaye kazancı ve kâr payı getirisi elde etmek için borsada işlem görmeyen yeni işletmelerin özsermaye finansmanını sağlayan bir yatırım olarak tanımlanır. Dar anlamda girişim sermayesi, ağırlıklı olarak yeni özsermaye sahibi olan holdinglere, teknolojik olarak yenilikçi firmalara, düşük kârlılığa rağmen büyüme potansiyeli olan şirketlere sağlanmaktadır. Girişim sermayesi yatırım ortaklıkları sadece öz sermaye ile değil aynı zamanda kapsamlı yönetim uzmanlığı ve diğer danışmanlık hizmetleri sağlamaktadır (Plagge, 2007: 3).

Genellikle girişim sermayesi yeni şirketlerin daha hızlı büyümesine, daha fazla değer oluşturmaya ve daha fazla istihdam sağlamasına imkan sağlamaktadır (Kanniainen ve Keuschnigg, 2003: 521).

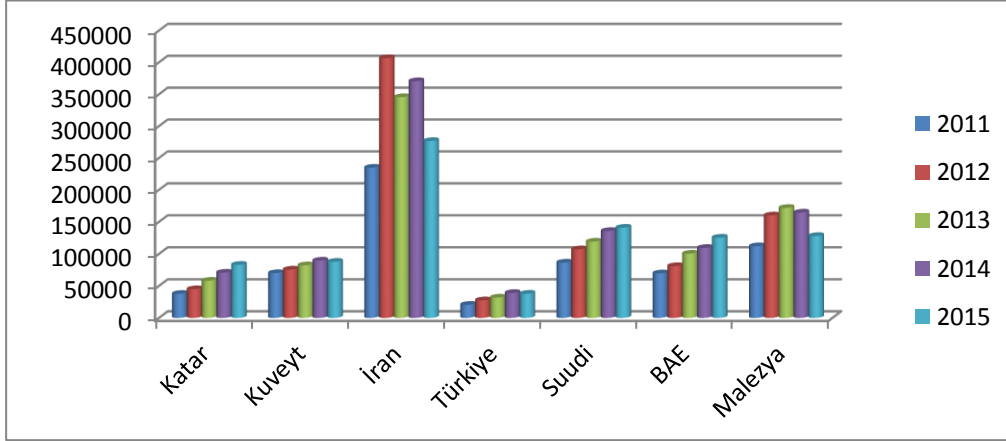
Büyüme odaklı girişimler bir ülkede ekonomik kalkınma için önemlidir. Girişim sermayesi girişimlerin büyümesini teşvik etmek için önemli bir araçtır. Bir toplumda riskli girişimlerin büyüme odaklı olmasına ihtiyaç vardır. Bu girişimler bir ekonomide önemli bir gücü temsil eder. Girişimler ile birlikte ekonomi canlılık, farklılık, zenginlik, gelir ve yeni istihdam sahası gibi güçlü yapıya kavuşur. En yüksek büyüme potansiyeli olan girişimlerin genellikle karakteristik özelliğini gösteren bazı göstergeleri vardır. Bu göstergeler (Landström, 2007: 3);

- Bilgiye dayalı olması,
- Teknoloji odaklı olması,
- Öncelikle maddi olmayan varlıklara dayalı olması,
- Hızla gelişen alanlarda olması,

2.6. KATILIM BANKACILIĞINDA FON KAYNAKLARININ VE FON KULLANIMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Bu kısımda Katar, Kuveyt, İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Malezya gibi İslam ülkelerinin fon kaynaklarının ve fon kullanımının karşılaştırılması yapılmaktadır. Bu bağlamda bu İslam ülkelerinin 2011 yılından 2015 yılına kadar olan aktifleri, özkaynakları, toplanan fonları ve kullandırılan fonları şekiller halinde incelenmektedir.

Aşağıdaki Şekil 33, araştırmada kullanılan ülkelerin 2011 yılından 2015 yılına kadar olan aktif değerlerini göstermektedir.

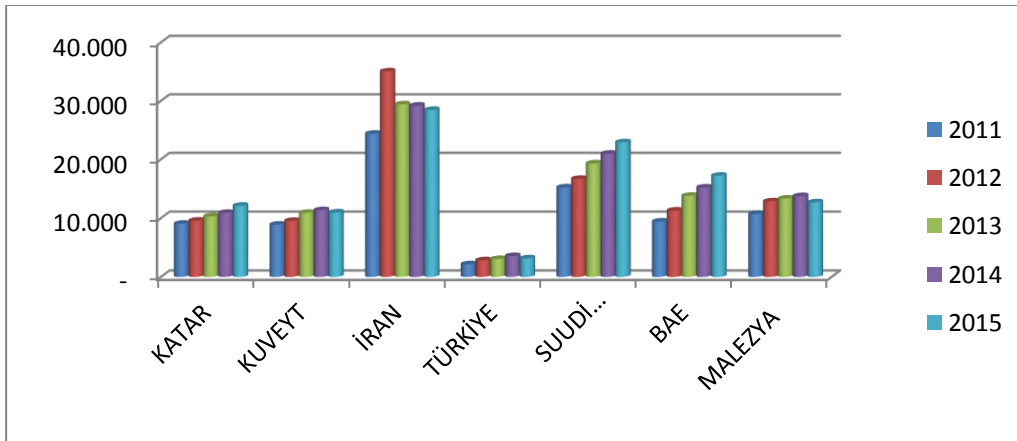

Şekil 33. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Aktif Değerleri (yüzbin \$)

Kaynak: Orbis Bank, Merkez Bankaları, IFSB ve Bankalarının Mali Tabloları

Aktif büyüklüğü açısından İran 2011-2015 yılları arasında sırası ile 234, 400, 340, 370 ve 270 milyar dolar ile birinci sırada yer alırken, Türkiye ise sırası ile 20, 27, 31, 38 ve 37 milyar dolar ile sonuncu sırada yer almaktadır. Şekil 33’de görüldüğü gibi, aktif büyüklüğü sıralamasında, İran’dan sonra sırası ile Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar gelmektedir. Araştırmaya konu olan ülkelerin hemen hemen tamamında, 2011-2015 döneminde aktif büyüklükleri sürekli bir artış göstermiştir.

Aşağıdaki Şekil 34, araştırmada kullanılan ülkelerin 2011-2015 yıllarına ait özkaynak değerlerini göstermektedir.

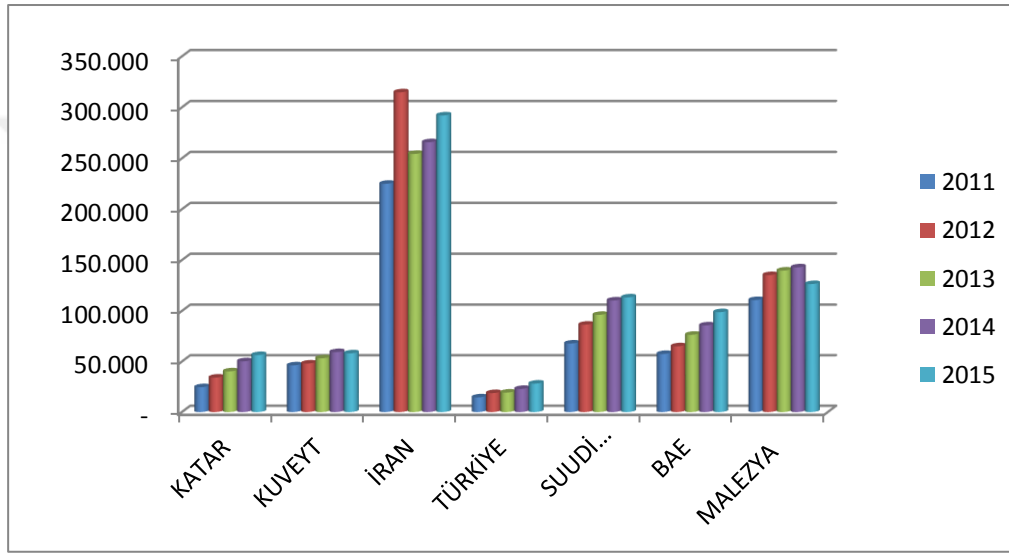
Şekil 34. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Özkaynak Değerleri (yüzbin\$)

Kaynak: Orbis Bank, Merkez Bankaları, IFSB ve Bankalarının Mali Tabloları

Özkaynak büyüklüğü açısından İran 2011-2015 yılları arasında sırası ile 24, 35, 29, 29 ve 28 milyar dolar ile birinci sırada yer alırken, Türkiye ise sırası ile 2, 2.8, 3, 3.5 ve 3.1 milyar dolar ile sonuncu sırada yer almaktadır.

Şekil 34'de görüldüğü gibi, özkaynak büyüklüğü sıralamasında, İran'dan sonra sırası ile Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Malezya, Katar ve Kuveyt gelmektedir. Araştırmaya konu olan ülkelerin hemen hemen tamamında, 2011-2015 döneminde özkaynak değerleri sürekli bir artış göstermiştir.

Aşağıdaki Şekil 35 araştırmada kullanılan ülkelerin 2011-2015 yıllarına ait toplanan fon değerlerini göstermektedir.

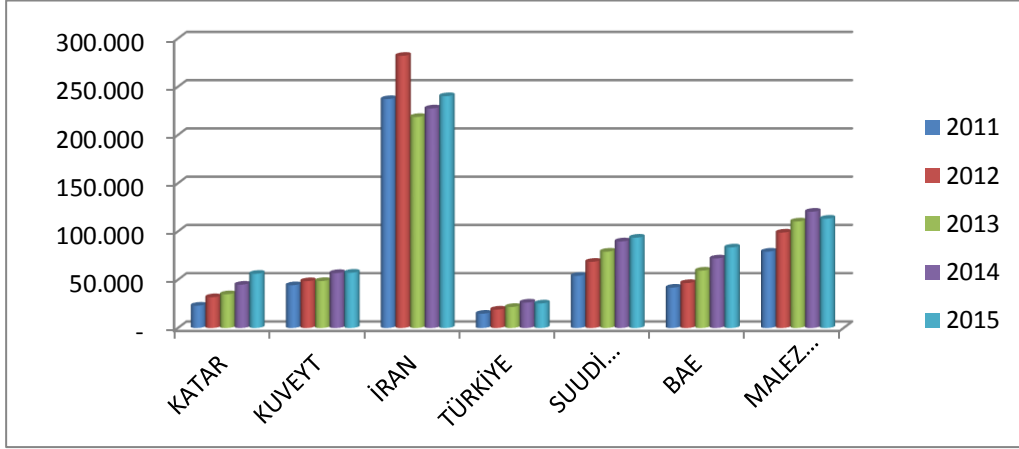
Şekil 35. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Toplanan Fonları (yüzbin \$)

Kaynak: Orbis Bank, Merkez Bankaları, IFSB ve Bankalarının Mali Tabloları

Toplanan fon büyüklüğü açısından İran 2011-2015 yılları arasında sırası ile 224, 314, 254, 265 ve 292 milyar dolar ile birinci sırada yer alırken, Türkiye ise sırası ile 14, 18, 19, 22 ve 28 milyar dolar ile sonuncu sırada yer almaktadır.

Şekil 35'de görüldüğü gibi, toplanan fon büyüklüğü sıralamasında, İran'dan sonra sırası ile Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar gelmektedir. Araştırmaya konu olan ülkelerin hemen hemen tamamında, 2011-2015 döneminde toplanan fon büyüklükleri sürekli bir artış göstermiştir.

Aşağıdaki Şekil 36, araştırmada kullanılan ülkelerin 2011-2015 yıllarına ait kullandırılan değerlerini göstermektedir.

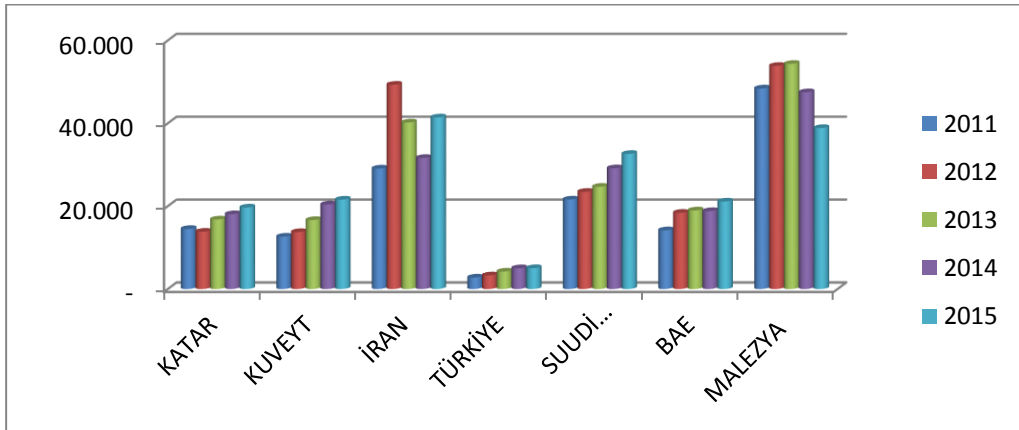
Şekil 36. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Kullandırılan Fonları (yüzbin \$)

Kaynak: Orbis Bank, Merkez Bankaları, IFSB ve Bankalarının Mali Tabloları

Kullandırılan fon büyüklüğü açısından İran 2011-2015 yılları arasında sırası ile 237, 282, 218, 227 ve 240 milyar dolar ile birinci sırada yer alırken, Türkiye ise sırası ile 14, 19, 21, 26 ve 25 milyar dolar ile sonuncu sırada yer almaktadır.

Şekil 36'da görüldüğü gibi, kullandırılan fon büyüklüğü sıralamasında, İran'dan sonra sırası ile Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar gelmektedir. Araştırmaya konu olan ülkelerin hemen hemen tamamında, 2011-2015 döneminde kullandırılan fon büyüklükleri sürekli bir artış göstermiştir.

Aşağıdaki Şekil 37, araştırmada kullanılan ülkelerin 2011-2015 yıllarına ait diğer getirili aktiflerini göstermektedir.

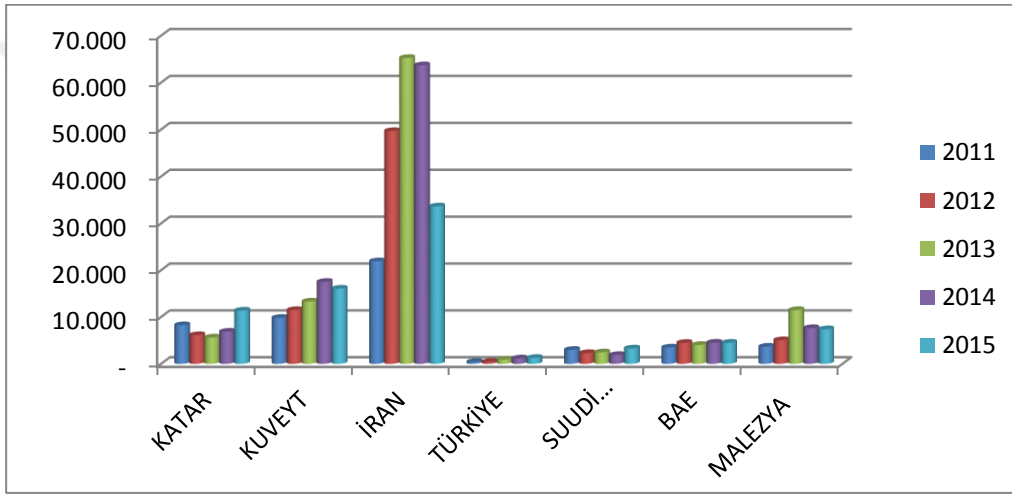
Şekil 37. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Diğer Getirili Aktifleri (yüzbin \$)

Kaynak: Orbis Bank, Merkez Bankaları, IFSB ve Bankalarının Mali Tabloları

Diğer getirili aktifler büyüklüğü açısından İran 2011-2015 yılları arasında sırası ile 29, 49, 40, 31 ve 41 milyar dolar ile birinci sırada yer alırken, Türkiye ise sırası ile 2.7, 3.2, 4.2, 5 ve 5.3 milyar dolar ile sonuncu sırada yer almaktadır.

Şekil 37’de görüldüğü gibi, diğer getirili aktifler büyüklüğü sıralamasında, İran’dan sonra sırası ile Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar gelmektedir. Araştırmaya konu olan ülkelerin hemen hemen tamamında, 2011-2015 döneminde diğer getirili aktifler büyüklükleri sürekli bir artış göstermiştir.

Aşağıdaki Şekil 38, araştırmada kullanılan ülkelerin 2011-2015 yıllarına ait kadar olan bankalara olan borçlarını göstermektedir.

Şekil 38. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemine Ait Bankalara Olan Borçları (yüzbin \$)

Kaynak: Orbis Bank, Merkez Bankaları, IFSB ve Bankalarının Mali Tabloları

Bankalara olan borçların büyüklüğü açısından İran 2011-2015 yılları arasında sırası ile 21, 49, 65, 63 ve 33 milyar dolar ile birinci sırada yer alırken, Türkiye ise sırası ile 415 milyon, 429 milyon, 916 milyon, 1.15 milyar ve 1.26 milyar dolar ile sonuncu sırada yer almaktadır.

Şekil 38’de görüldüğü gibi, bankalara olan borçların büyüklüğü sıralamasında, İran’dan sonra sırası ile Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar gelmektedir. Araştırmaya konu olan ülkelerin hemen hemen tamamında, 2011-2015 döneminde bankalara olan borçların büyüklükleri sürekli bir artış göstermiştir.

Aşağıdaki Tablo 26, analizde kullanılan ülkelerin banka sayısı, şube sayısı nüfus sayısı, bankaya düşen kişi sayısı ve şubeye düşen kişi sayısını göstermektedir.

Tablo 26 Analizde Kullanılan Ülkelerde Katılım Bankası Başına Düşen Kişi Sayısı ve Şube Başına Düşen Kişi Sayısı

Ülkeler	Katılım Bankası Sayısı	Şube Sayısı	Nüfus	Bankaya Düşen Kişi Sayısı	Şubeye Düşen Kişi Sayısı
Katar	5		2.569.804	513.961	
Kuveyt	6	177	4.052.584	675.431	22.896
İran	34	21.249	80.277.428	2.361.101	3.778
Türkiye	5	1.005	79.512.426	15.902.485	79.117
Suudi Arabistan	4	805	32.275.684	8.068.921	40.094
BAE	10	307	9.269.612	926.961	30.194
Malezya	19	2.206	31.187.265	1.641.435	14.137

Kaynak: İFSB ve Dünya Bankası, 2016

Tablo 26, ülkelerin katılım bankası başına düşen kişi sayısını ve şube başına düşen kişi sayısını göstermektedir. Bu sayıların düşük olması ülkelerin katılım bankacılığı konusunda daha fazla duyarlı olduğu söylenebilir. Tabloya bakıldığında katılım bankasına düşen kişi sayısı bakımından en az kişi Katar'a en fazla kişi Türkiye'ye düşmektedir. Katar' da bir katılım bankasına 513.961 kişi düşmekte, Türkiye'de ise 1 katılım bankasına 15.902.485 kişi düşmektedir. Şube başına düşen kişi sayısına bakıldığında en az kişi İran'a en fazla kişi de Türkiye'ye düşmektedir. İran'da bir şubeye 3778 kişi düşerken Türkiye'de 79.117 kişi düşmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

LİTERATÜR TARAMASI

Araştırmalarda kullanılacak yöntemlerin belirlenebilmesinde ve değişkenlerin seçilmesinde literatür taraması önem arz etmektedir. Yapılan literatür taramasında genel olarak veri zarflama analizi, oran analizi ve panel veri analizi ile ilgili çalışmalar incelenmektedir. Bu bölümde yurt dışında katılım bankacılığının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalardan ve Türkiye’de katılım bankacılığının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalardan bahsedilmektedir.

3.1. YURT DIŞINDA KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

İslam aleminde katılım bankacılığı sisteminin yetersiz olması ve Müslümanların faizsiz finansman araçlarına duyduğu ihtiyacın her geçen gün hızla artmasıyla birlikte bir çok İslam ülkesinde çalışmalar yapılmıştır. Aynı zamanda yurt dışındaki akademik çevrelerde katılım bankacılık sisteminin gelişmesi ve büyümesi için bir çok çalışma yapılmıştır.

Aşağıda Yurt dışında katılım bankalarının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmaların literatür taraması yer almaktadır.

Bashir (2003)’in yapmış olduğu çalışmasında, bazı orta doğu ülkelerinde faaliyette bulunan katılım bankalarının kârlılıklarına etki eden faktörlerin araştırılması amaçlanmıştır. Araştırmada, 14 katılım bankasının 1993-1998 dönemine ait verileri kullanılarak panel veri analizi uygulanmıştır. Bağımlı değişken olarak özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı bağımsız değişken olarak makroekonomik faktörler ve içsel faktörler kullanılmıştır. Sonuç olarak, vergilerin katılım bankalarının performansını ve kârlılığını negatif olarak etkilediği, olumlu makroekonomik koşulların ise performansını pozitif olarak etkilediği görülmüştür. Ayrıca borsaların ve bankaların birbirlerini tamamlayıcı nitelikte oldukları görülmüştür.

Yudistira (2004) yapmış olduğu çalışmasında 1997-2000 dönemine ait 18 adet katılım bankasının etkinliklerinin ölçülmesini amaçlamıştır. Çalışmada veri zarflama analizini kullanılmıştır. Etkinliğin ölçülmesinde 3 girdi (duran varlıklar,

personel giderleri, toplanan fonlar) ve 3 çıktı (kullandırılan fonlar, diğer gelirler, likit varlıklar) kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda 1997 ve 1998 yıllarında genel olarak birçok bankanın etkinlik değerinden uzak olduğu görülmüştür. Ancak 1998-1999 kriz döneminin hemen sonrasında 1999 ve 2000 yıllarında ise birçok bankanın etkin olduğu analiz neticesinde ortaya konulmuştur.

Hassan (2006) yapmış olduğu çalışmada, 21 ülkeden 43 katılım bankasının verimliliğini parametrik (maliyet ve kârlılık etkinliği) ve parametrik olmayan (veri zarflama analizi) tekniklerle 1995-2001 dönemi için araştırmıştır. Burada maliyet, tahsis, teknik, saf teknik ve ölçek etkinlik skorları gibi veri zarflama etkinliği ölçütleri kullanılmıştır. Analizde personel giderleri, duran varlıklar, tüketici ve kısa vadeli fonlar, kullandırılan fonlar, diğer getirili aktifler ve bilanço dışı yükümlülükler değişkenleri kullanılmıştır. Bunlardan ilk dördü girdi değişkeni son üçü ise çıktı değişkeni olarak kullanılmıştır. Analiz neticesinde ortalama olarak katılım bankalarının etkinliklerinin düşük olduğu belirtilmektedir. Analiz döneminde katılım bankalarının ortalama verimliliklerini arttırdığı görülmüştür. Ayrıca bankaların etkinlikleri aktif kârlılığı ve öz sermaye kârlılığı ile ilişkili olduğu belirtilmektedir.

Sufian (2007)'nin yapmış olduğu çalışmada 2001-2005 dönemi boyunca Malezya'da faaliyet gösteren katılım bankalarının performansının incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, toplanan fonlar ve takipteki fonlar girdi değişkeni, kullandırılan fonlar ve yatırımlar çıktı değişkeni olarak ve yöntem olarak veri zarflama analiz yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak katılım bankalarının ortalama etkinlik açısından etkisiz olduğu belirtilmiştir. Özellikle yabancı katılım bankalarının yerli katılım bankalarına göre daha etkin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca risk faktörlerinin Malezya katılım bankalarının etkinliği üzerinde etkili olduğu belirtilmektedir.

Majid, Saal ve Battisti (2008), yapmış oldukları çalışmada 10 ülkeyi dikkate alarak katılım bankacılığının performansını veri zarflama analizi yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışmada özkaynak, toplam faaliyet giderleri ve toplanan fonlar girdi değişkeni olarak kullandırılan fonlar ve toplam diğer getirili aktifler çıktı değişkeni olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak ülkelerin ortalama verimliliklerine bakıldığında Sudan, Yemen ve Endonezya ülkelerinin katılım bankalarının daha verimli olduğu görülmüştür. Ülkeler ortalama ölçek getiri açısından incelendiğinde ise Lübnan, Endonezya ve Sudan ülkelerinin ortalama ölçek getirilerinin daha yüksek olduğu görülmektedir.

Mokhtar, Abdullah ve Alhabshi (2008) yaptıkları çalışmada 1997-2003 dönemine ait Malezya'daki katılım bankalarının maliyet ve teknik etkinliklerini tam teşekküllü olarak araştırmışlar. Yapılan çalışmada veri zarflama analizi kullanılmıştır. Bu analizde toplanan fonlar ve toplam genel giderler girdi olarak, toplam aktif getirisi, katılım hesabı kâr payı, , işçi ücretleri ve sermaye çıktı olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak katılım bankacılığı sektörünün analiz dönemi boyunca ortalama etkinlikleri yükseldiği görülmüştür. Çalışmada ayrıca tam teşekküllü katılım bankacılığı devlet kararı ile kısmen katılım faaliyeti gösteren ticari bankalardan daha etkin olmasına rağmen ticari bankalardan daha az etkin olduğu belirtilmiştir. Yine çalışma sonucunda devlet kararı ile kısmen katılım faaliyeti gösteren yabancı ticari bankaların devlet kararı ile kısmen katılım faaliyeti gösteren yerli ticari bankalardan daha etkin olduğu ifade edilmiştir.

Bader, Mohamad, Ariff ve Hassan (2008) yapmış oldukları çalışmada amaç olarak 1990-2005 dönemine ait 21 ülkede faaliyet gösteren 43 katılım bankası ile 37 ticari bankanın maliyet, gelir ve kârlılık verimliliğini veri zarflama analizi ile karşılaştırmak ve ölçmek olduğunu belirtmişlerdir. Analizde personel giderleri, duran varlık, toplanan fonlar, kullanılan fonlar, diğer getirili aktifler ve bilanço dışı yükümlülükleri kullanılmıştır. Bu değişkenlerin ilk üçü girdi son üçü ise çıktı olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak genel verimlilik sonuçlarına göre katılım bankacılığı ile ticari bankacılık arasında önemli bir farklılık olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Ortadoğu ve Türkiye bölgesindeki katılım bankalarının gelir ve maliyet etkinliğinin Asya ve Afrika bölgelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarından daha yüksek olduğu görülmüştür. Kârlılık etkinliği açısından ise Asya da faaliyet gösteren katılım bankalarının diğer bölgelerdeki İslam bankalarına göre daha etkin olduğu belirtilmiştir.

Moin (2008) tarafından yapılan bir çalışmada, Pakistan'da faaliyet gösteren bir katılım bankasının performansı ile faize dayalı 5 banka grubunun performansı karşılaştırılmıştır. Performans göstergeleri olarak, 2003-2007 dönemine ait kârlılık, likidite, risk ve etkinlik ile ilgili 12 finansal oran kullanılmıştır. İki bankacılık sisteminin performansı arasında bir farklılık olup olmadığını ortaya koymak için T-testi ve F-testi yöntemleri kullanılmıştır. Çalışmanın sonuçları, katılım bankasının faize dayalı banka grubuna göre daha az kârlı, daha az riskli ve daha az etkin olduğunu, buna karşın, likidite açısından bir farklılığın olmadığını ortaya koymuştur.

Majid, Saal ve Battisti (2011) yaptıkları çalışmada Malezya'daki ticari bankaların maliyet etkinliği ve verimliliklerinin katılım bankacılığı üzerindeki etkisinin incelenmesini amaçlamışlardır. Veri zarflama analizi ile Stokastik Sınır Analizi (SFA) kullanılmıştır. VZA de personel giderleri, finansal kâr, fiziksel sermaye girdi olarak, kullandırılan fonlar, diğer getirili aktifler ise çıktı olarak kullanılmıştır. Yine SFA da toplam maliyet ve kontrol değişkenleri kullanılmıştır. Sonuç olarak 1996-2002 yılları arasında katılım bankacılığının net verimliliğinin ortalama net verimliliğin biraz altında olmasına rağmen brüt verimliliği ortalama brüt verimliliğin üzerinde olduğu görülmektedir. Ayrıca hem katılım hem de ticari bankacılık sisteminin genel olarak verimliliklerinin arttığı görülmektedir.

Omari (2011)'in yapmış olduğu çalışmanın amacı, Ürdün katılım bankacılığı (JIBFI) ile uluslararası Arap İslam bankasının (IIAB) 2005-2009 dönemine ait etkinliklerini veri zarflama analizi ve rasyo analizi ile ölçmektir. VZA analizinde toplanan fonlar, duran varlıklar, genel yönetim giderleri ve öz kaynak girdi değişkeni olarak kullandırılan fonlar ve diğer getirili aktifler çıktı olarak kullanılmıştır. Rasyo analizinde ise kârlılık oranları, likidite oranları, risk ve ödeme gücü oranları kullanılmıştır. Yapılan analizin neticesinde, bankaların 2005 ve 2006 yıllarında etkinsiz olmalarına rağmen 2009 yılında etkin oldukları görülmüştür. Yine 2008 yılında (JIBFI) ve 2007 yılında (IIAB)'nin etkin olduğu görülmüştür. Ayrıca çıktılarını artırmak için girdileri geliştirmek gerektiği vurgulanmıştır. Rasyo analizi sonuçlarında banka büyüklüğü ve yaşının etkili olduğunda vurgulanmakla birlikte her iki grup arasında pek bir farkın olmadığı ifade edilmiştir.

Johnes, Izzeldin ve Pappas (2012) yaptıkları çalışmada, 2004-2009 dönemi için katılım bankalarının ve ticari bankaların performanslarını karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Performans değerlendirmesinde VZA ve FRA yöntemleri kullanılmıştır. VZA yönteminde girdi olarak genel yönetim giderleri, duran varlıklar ve öz kaynak çıktı olarak kullandırılan fonlar, diğer getirili aktifler ve mevduatlar kullanılmıştır. FRA yönteminde ise maliyet, kâr ve gelir oranları kullanılmıştır. Sonuç olarak katılım bankalarının etkinlik sınırları ticari bankaların etkinlik sınırında olduğu bilinmekte ve katılım bankacılık sisteminin ticari bankacılık sistemine göre daha az etkin olduğu belirtilmiştir. Fakat verimlilikte katılım bankacılık sisteminin performansının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir.

Sufian, Kamarudin ve Noor (2012) yapmış oldukları çalışmanın amacı, 2006-2010 döneminde Malezya'da faaliyette bulunan yerli ve yabancı katılım

bankalarının gelir etkinliğinin veri zarflama analizi ile incelenmesidir. Bu amaca ek olarak gelir etkinliğini etkileyen içsel ve dışsal faktörlerin belirleyicilerini belirlemektir. Analizde toplanan fonlar ve personel giderleri girdi olarak kullanılan fonlar ve gelirler çıktı olarak kullanılmıştır. Analiz sonucunda yerli katılım bankalarının yabancı katılım bankalarına kıyasla daha düşük gelir etkinliği gösterdikleri belirtilmektedir. Ayrıca katılım bankalarının gelir etkinliği üzerinde işletme sermayesi, pazar gücü ve likidite durumlarının pozitif yönde anlamlı olduğu belirtilmiştir. Ancak etkileri katılım bankaları üzerinde aynı olmadığı ifade edilmektedir.

Alkheil'in (2012) yapmış olduğu çalışmanın temel amacı, 2005-2008 dönemi için Avrupa'da faaliyet gösteren katılım ticari bankaların katılım yatırım bankalarının, ticari bankaların ve İslam ülkelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarının incelenmesi olduğu belirtilmiştir. Çalışmada veri zarflama analizi ve rasyo analizi kullanılmıştır. Veri zarflama analizinde personel giderleri, duran varlıklar ve toplanan fonlar girdi değişkeni olarak kullanılan fonlar ve diğer getirili aktifler ise çıktı değişkeni olarak kullanılmıştır. Rasyo analizinde ise kârlılık oranları, likidite oranları, risk ve ödeme gücü oranları, verimlilik oranları ve uzun vadeli kredi oranı kullanılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda toplam faktör verimliliği açısından uluslararası Bosna bankasının en iyi banka olduğu görülmüştür. Bankaların birçoğunun genel olarak verimliliklerini artıramadığı ve etkinlik değerinden uzaklaştığı görülmektedir. Ayrıca büyüklük bakımından, kâr potansiyeli bakımından ve düşük borç düzeyi bakımından katılım bankalarının daha etkin olduğu belirtilmektedir.

Qureshi ve Shaikh'nin (2012) yapmış oldukları çalışmanın amacı, 2003-2008 döneminde Pakistan'daki ticari bankaların ve katılım bankalarının verimliliklerini finansal rasyo analizi ve veri zarflama analizi ile derinlemesine ölçmektir. Çalışmada girdi olarak toplanan fonlar ve toplam giderler çıktı olarak toplam gelirler ve aktif getirisi kullanılmıştır. Ayrıca aktif kârlılığı, özsermaye kârlılığı, varlıklara yapılan faiz dışı giderler, mevduata ödenen nakit ve portföy yatırımları, net faiz marjı, gelir masrafı ve varlıklara ilişkin diğer faaliyet gelirleri finansal rasyo olarak kullanılmıştır. Yapılan bu çalışmanın sonucunda sabit getirili ölçek açısından ticari bankaların daha başarılı olduğu görülmektedir. Rasyo analizi sonucunda ise katılım bankacılığının daha az maliyetli ve daha fazla gelir verimliliğine sahip olduğu görülmektedir.

Zeitun (2012) yapmış olduğu çalışmasında, körfez işbirliği konseyi (GCC) ülkelerinin, katılım bankalarının ve geleneksel bankaların performanslarını etkileyen faktörlerin araştırılmasını amaçlamıştır. Araştırmada, GCC ülkelerinin (Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn ve Umman) 2002-2009 dönemine ait verileri kullanılarak panel veri analizi uygulanmıştır. Bağımlı değişken olarak özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı bağımsız değişken olarak banka yaşı, özsermaye, toplam aktifler, karşılıklar / kredi oranı, maliyet / gelir oranı, yabancı mülkiyet, finansal büyüme oranı, GSYH ve enflasyon kullanılmıştır. Sonuç olarak, özsermayenin, geleneksel bankaların kârlılığını arttırmada önemli olduğu; maliyet-gelir oranının, katılım ve konvansiyonel bankaların performansı üzerinde olumsuz ve belirgin bir etkiye sahip olduğu; yabancı mülkiyetin, katılım ve geleneksel bankaların performansını iyileştirmediği; bankaların yaşının ve finansal büyüme oranının, banka performansı üzerinde bir etkilerinin olmadığı görülmüştür. Yine GSYH, bankanın kârlılığı ile pozitif yönde ilişkiliyken; enflasyonun, bankanın kârlılığı ile negatif yönde ilişkili olduğu görülmüştür.

Hidayat ve Abduh (2012) tarafından yapılan çalışmanın amacı, 2007/2008 küresel mali krizinin Bahreyn'deki İslami bankacılık sektörünün finansal performansına etkisinin araştırılmasıdır. Araştırmada 2005-2010 dönemine ait veriler kullanılarak panel veri analizi uygulanmıştır. Bağımlı değişken olarak özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı bağımsız değişken olarak banka büyüklüğü, kaldıraç, krediler, kısa vadeli fonlar, genel giderler, özkaynak ve kişi başına düşen GSYH kullanılmıştır. Sonuç olarak, toplam aktifler, özsermaye ve genel giderlerin katılım bankalarının performansını etkileyen faktörler olduğu görülmüştür. Ayrıca kriz dönemi boyunca finansal performans üzerinde finansal krizin önemli bir etkisinin olmadığı fakat kriz döneminden sonra Bahreyn katılım bankacılık sektörünün finansal performansını etkilediği görülmüştür.

Ismail, Shabri, Majid ve Rahim'nin (2013) yaptıkları bu çalışmanın amacı, 2006-2009 döneminde Malezya'daki katılım bankacılığının ve ticari bankaların maliyet ve teknik etkinliklerinin araştırılmasıdır. Malezya bankacılık sektörünün maliyet etkinliğini araştırmak için veri zarflama analizi kullanılmıştır. Ardından Tobit regresyon analizi ile Malezya'daki katılım ve konvansiyonel bankaların verimliliğini etkileyen faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmada personel giderleri, duran varlıklar, toplanan fonlar girdi olarak, kullanılan fonlar, diğer getirili aktifler ve bilanço dışı yükümlülükler çıktı olarak kullanılmıştır. çalışmanın sonucunda katılım

bankacılığının ve ticari bankaların teknik etkinliğinin ana kaynağının ölçek etkinliği olduğu belirtilmiştir. Ayrıca katılım bankacılığın maliyet etkinliğinin temel kaynağı olarak dağıtım etkinliği ticari bankaların maliyet etkinliğinin temel kaynağı olarak teknik etkinlik olduğu ifade edilmiştir. Tobit regresyon analizinin sonucunda ise banka büyüklükleri pozitif yönde ve anlamlı olarak verimlilik ile ilişkili yine kredi özellikleri, verimlilik açısından negatif olarak ve önemli derecede ilişkili bulunmuştur.

Abduh, Hasan ve Pananjung (2013) yaptıkları çalışmada, Bangladeş’de faaliyet gösteren 5 katılım bankasının verimliliklerini ve etkinliklerini veri zarflama analizi ve rasyo analizi ile incelemeyi amaçlamışlardır. VZA yönteminde girdi olarak toplanan fonlar çıktı olarak toplam varlıklar ve toplam finansman geliri kullanılmıştır. Rasyo analizinde ise kârlılık, kredi riski performansı, yönetim verimliliği ve yönetim becerisi oranları kullanılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucunda rasyo analizine göre Shajalal Islam Bankasının diğer bankalara göre performansının daha iyi olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bankaların etkinliği açısından bakıldığında bütün bankaların etkinliklerinde iyileşme olduğu belirtilmekle birlikte First Security İslam Bankasının etkinliğinin daha iyi olduğu belirtilmektedir.

Siddique ve Rahim’in (2013) yaptıkları çalışmanın amacı, 2007-2012 dönemi için Pakistan’da faaliyette bulunan tam teşekküllü katılım bankaları ile ticari bankaların bağımsız katılım bankacılığı şubelerinin etkinliklerinin ve verimliliklerinin incelenmesidir. Etkinliğin ve verimliliğin incelenmesinde VZA yöntemi kullanılmıştır. Analizde toplanan fonlar, duran varlıklar, personel giderleri girdi olarak yatırım portföyü, fonlar ve avanslar çıktı olarak kullanılmıştır. Analiz sonucunda ticari bankaların bağımsız katılım bankacılığı şubelerinin teknik etkinliğinin tam teşekküllü katılım bankalarından daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Ancak tam teşekküllü katılım bankalarının dağıtım ve maliyet etkinliğinin ticari bankaların bağımsız katılım bankacılığı şubelerinden daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Malmquist endeksine bakıldığında ise tam teşekküllü katılım bankalarının genel olarak daha verimli olduğu belirtilmektedir.

Firdaus ve Hosen’in (2013) yapmış oldukları çalışmanın temel amacı, 2010 2.çeyrek-2012 4.çeyrek dönemlerinde Endonezya’daki katılım bankalarının etkinliğini ölçmektir. Bu bağlamda bankaların sağlamlığını ölçmek için iki aşamalı veri zarflama analizi ve Tobit Model metodu kullanılmıştır. Çalışmada girdi olarak toplam varlıklar, personel giderleri ve tüketici fonları çıktı olarak kâr payı gelirleri ve faaliyet gelirleri

değişkeni kullanılmıştır. Genel olarak sonuçlara bakıldığında katılım bankalarının henüz optimum etkinlik düzeyi seviyesine ulaşamadığı belirtilmektedir. Ayrıca tüm değişkenlerin önemli etkisinin olmadığı yada bazı değişkenlerin gerçek etkiyi göstermediği belirtilmiştir.

Altun Ada ve Dalkılıç'ın (2014) yaptıkları çalışmanın amacının 2009-2011 döneminde Malezya ve Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının etkinliklerinin ve verimliliklerinin ölçülmesi olduğunu belirtmişlerdir. Yapılan çalışmada veri zarflama analizi kullanılmıştır. Bu analizde girdi olarak toplam varlıklar ve toplam öz kaynaklar çıktı olarak toplam fonlar ve dönem net kârı/zararı kullanılmıştır. Sonuç olarak 2009 yılı hariç Türkiye'de faaliyet gösteren katılım bankalarının ölçek etkinliklerinin ortalamasının düşük olduğu belirtilmektedir. Ayrıca yıllar itibari ile Türkiye'deki katılım bankalarının verimliliklerinin düştüğü Malezya'da ki katılım bankalarının genel olarak verimliliklerinin arttığı belirtilmektedir.

Mohamad, Hassan ve Bader'ın (2008) yaptıkları bu çalışmada İslam konferansı örgütüne (OIC) üye olan ülkelerin ticari ve katılım bankalarının maliyet ve kârlık verimliliklerinin karşılaştırılması yapılmaktadır. Çalışmada VZA ve Stochastic Frontier Approach (SFA) yöntemleri kullanılmıştır. Yapılan analizde personel giderleri, duran varlıklar ve toplam fonlar girdi olarak kullanılan fonlar bilanço dışı yükümlülükler ve diğer getirili aktifler çıktı olarak kullanılmıştır. Bulgulara göre her iki bankacılık türünün genel verimlilik ve ortalama etkinlik değerlerinde önemli bir farklılık bulunmadığı belirtilmiştir. Her iki bankacılık sisteminde kâr maksimizasyonun ve maliyet minimizasyonun gelişmekte olduğu, ancak genel anlamda sonuçların katılım bankacılığı lehine olduğu ifade edilmiştir.

Sillah ve Harrathi (2015) yapmış oldukları çalışmada, Körfez İşbirliği Konseyi (Gulf Cooperation Council) ülkelerinde faaliyet gösteren ticari bankalar ile katılım bankalarının 2006-2012 dönemlerinde etkinliklerini veri zarflama analizi ile karşılaştırmayı amaçlamıştır. Yapılan analizde, girdi olarak toplam fonlar, özkaynak, duran varlıklar ve genel giderler çıktı olarak kullanılan fonlar ve yatırımlar çıktı kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında iki banka türü arasında bir farklılık olmadığı belirtilmiştir. Ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında ise 2008 krizinden sonra 2009 ve 2010 yıllarında ticari bankaların katılım bankalarına göre daha etkin olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ülkelere bakıldığında Sudi Arabistan, Katar ve Kuveyt'te her iki bankacılık türünün

etkinliğinde bir farklılık bulunmadığı belirtilmiştir. Bahreyn ve Birleşik Arap Emirliklerinde ise ticari bankaların katılım bankalarına göre daha etkin olduğu belirtilmektedir.

Yurt dışında katılım bankalarının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalara aşağıdaki Tablo 27’de yer almaktadır.

Tablo 27. Yurt Dışında Katılım Bankalarının Performans Karşılaştırması ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Çalışma	Ülke-Dönem	Banka Sayısı	Yöntem	Girdi Değişkenleri	Çıktı Değişkenleri	Oranlar
Bashir (2003)	Orta Doğu Ülkeleri 1993 -1998 dönemi	14 Katılım Bankası	Panel Veri Analizi			Bağımlı Değişken -Özkaynak Kârlılığı -Aktif Kârlılığı Bağımsız Değişkenler -Makroekonomik Faktörler -İçsel Faktörler
Yudıstra (2004)	İngiltere 1997-2000	18	VZA	-Duran Varlıklar -Personel Giderleri - Toplanan Fonlar	Kullandırılan Fonlar -Diğer Gelirler -Likit Varlıklar	
Hassan (2006)	Amerika 1995-2001	21 Ülkeden 43 Katılım Bankası	Parametrik (Maliyet + Kâr Etkinliği) ve Parametrik Olmayan (VZA) Yöntem	-Personel Giderleri -Duran Varlıklar -Tüketici ve Kısa Vadeli Fonlar	Kullandırılan Fonlar -Diğer Getirili Aktifler -	Toplam Maliyet (Kâr Payları, Personel Giderleri, Komisyon Giderleri, Ücret Gideri, Ticaret Giderleri, Diğer Faaliyet Giderleri Dahil) -Fonların Fiyatı (Faiz Dışı Giderlerin Toplamı / Toplam Müşteri Mevduatları) -İşçilik Ücreti (%) (Toplam Personel Gideri / Toplam Aktifler) -Fiziki Sermayenin Fiyatı (Faiz Dışı Gider / Ortalama Aktifler)
Sufian (2007)	Malezya 2001-2005	Katılım Bankaları	VZA	- Toplanan Fonlar -Takipteki Fonlar	Kullandırılan Fonlar -Yatırımlar	
Majid, Saal ve Battisti (2008)	10 Ülke 1996-2002	23 Katılım Banka 88 Geleneksel Banka	VZA	-Öz Kaynak -Toplam Faaliyet Giderleri -Toplanan Fonlar	Kullandırılan Fonlar -Toplam Diğer Getirili Aktifler	
Mokhtar, Abdullah ve Alhabshi (2008)	Malezya 1997-2003	Ticari Bankalar, Katılım Bankaları ve Devlet Kararı İle Kısmen Katılım Faaliyet Gösteren Ticari Bankalar	VZA	-Toplanan Fonlar -Toplam Genel Giderler	-Toplam Aktif Getirisi -Katılım Hesabı Kâr Payı, -İşçi Ücretleri Ve Sermaye	

Tablo 27' nin devamı

Bader, Mohamad, Arıff ve Hassan (2008)	Malezya 1990-2005	21 Ülkeden 43 Katılım Bankası 37 Ticari Banka	VZA Stochastic Frontier Approach (SFA)	-Personel Giderleri -Duran Varlıklar -Toplanan Fonlar	-Kullanılan Fonlar -Diğer Getirili Aktifler -Bilanço Dışı Yükümlülükler	
Majid, Saal ve Battisti (2011)	Malezya 1996-2002	33	VZA Stokastik Sınır Analizi (SFA)	-Personel Giderleri -Finansal Kâr -Fiziksel Sermaye	-Kullanılan Fonlar -Diğer Getirili Aktifler	-Toplam Maliyetler -Kontrol Değişkenleri
Omari (2011)	Ürdün 2005-2009	Ürdün Katılım Bankacılığı (JIBFI) İle Uluslararası Arap Katılım Bankacılığı (IIAB)	VZA Financial Ratio Analysis (FRA)	-Toplanan Fonlar -Duran Varlıklar -Genel Yönetim Giderleri -ÖzKaynak	-Kullanılan Fonlar -Diğer Getirili Aktifler	Kârlılık Oranları -Net Kâr /Toplam Aktifler Oranı -Net Kâr /Öz Sermaye Oranı -Kâr / Toplam Gider Oranı Likidite Oranları -Nakit/ Mevduat Oranı -Kredi/ Mevduat Oranı -Cari Varlıklar/Cari Borçlar Oranı -Cari Varlıklar/Toplam Varlıklar Oranı Risk Ve Ödeme Gücü Oranları -Borç/Özsermaye Oranı -Borç/Toplam Varlıklar Oranı -Toplam Aktifler/ Özsermaye Oranı -Mevduat/Kredi Oranı
Johnes, Izzeldin ve Pappas (2012)	İngiltere 2004-2009	Katılım Bankaları ve Ticari Bankalar	VZA Financial Ratio Analysis (FRA)	-Genel Yönetim Giderleri -Duran Varlıklar -ÖzKaynak	-Kullanılan Fonlar -Diğer Getirili Aktifler -Mevduatlar ve Kısa Vadeli Fonlar	-Maliyet Oranları -Kâr Oranları -Gelir Oranları
Sufian, Kamarudin ve Noor (2012)	Malezya 2006 -2010	17 Yabancı ve Yerli Katılım Bankası	VZA	Toplanan Fonlar -Personel Giderleri	-Kullanılan Fonlar -Gelirler	
Alkheil (2012)	Almanya 2005- 2008		VZA Rasyo	-Personel Giderleri -Duran Varlıklar -Toplanan Fonlar	-Kullanılan Fonlar -Diğer Getirili Aktifler	-Kârlılık Oranları -Likidite Oranları -Risk Ve Ödeme Gücü Oranları -Verimlilik Oranları -Uzun Vadeli Kredi Oranı
Qureshi And Shaikh (2012)	Pakistan 2003-2008	Ticari Bankalar ve Katılım Bankalar	VZA Finansal Rasyo Analizi	-Toplanan Fonlar -Toplam Giderler	-Toplam Gelirler -Aktif Getirisi	Rasyo Oranları -Aktif Kârlılığı -Özsermaye Kâr İlişkisi -Varlıklara Yapılan Faiz Dışı Giderler -Mevduata Ödenen Nakit Ve Portföy Yatırımları -Net Faiz Marjı -Gelir Masrafı -Varlıklara İlişkin Diğer Faaliyet Gelirleri

Tablo 27' nin devamı

Zeitun (2012)	Gulf Cooperation Council (GCC) countries 2002-2009	38 Geleneksel Banka 13 Katılım Bankası	Panel Veri Analizi			Bağımlı Değişken -Özkaynak Kârlılığı -Aktif Kâr lılığı Bağımsız Değişkenler -Banka Yaşı -Özsermaye -Toplam Aktifler -Karşılık-Kredi Oranı -Maliyet –Gelir Oranı -Yabancı Mülkiyet -Finansal Büyüme Oranı -GSYH -Enflasyon
Hidayat ve Abduh (2012)	Bahreyn 2005-2010	8 Katılım Bankası	Panel Veri Analizi			Bağımlı Değişken -Özkaynak Kârlılığı -Aktif Kârlılığı Bağımsız Değişkenler -Banka Büyüklüğü -Kaldıraç -Kredileri -Kısa Vadeli Fonlar -Genel Giderler -Özkaynak -Kişi Başına Düşen GSYH
Ismail, Majid ve Rahim (2013)	Malezya 2006-2009	Ticari Bankalar ve Katılım Bankalar	VZA Tobit Regression Analizi	-Personel Giderleri -Duran Varlıklar -Toplanan Fonlar	-Kullandırılan Fonlar -Diğer Getirili Aktifler -Bilanço Dışı Yükümlülükler	
Abduh, Hasan ve Pananjung (2013)	Bangladeş 2006 -2010	5 Katılım Bankası	VZA Rasyo Analizi	-Toplanan Fonlar	-Toplam Varlıklar -Toplam Finansman Geliri	-Kârlılık -Kredi Riski Performansı -Yönetim Verimliliği -Yönetim Becerisi
Siddique ve Rahim (2013)	Pakistan 2007-2012	Katılım Bankaları ve Ticari Bankaların Bağımsız Katılım Bankacılığı Şubeleri	VZA	Toplanan Fonlar -Duran Varlıklar -Personel Giderleri	-Yatırım Portföyü -Fonlar ve Avanslar	
Firdaus ve Hosen (2013)	Endonezya 2010 2. Çeyrek-2012 4. Çeyrek	10 Katılım Banka	VZA Tobit Model Yöntemi	-Toplam Varlıklar -Personel Giderleri -Tüketici Fonları	-Kâr Payı Gelirleri -Faaliyet Gelirleri	
Altun Ada ve Dalkılıç (2014)	Türkiye 2009-2011	22 Katılım Bankası (4 Türkiye-18 Malezya)	VZA	-Toplam Varlıklar -Toplam Öz Kaynaklar	-Toplam Fonlar -Dönem Net Kârı/Zararı	
Sillah ve Harrathi (2015)	Sudi Arabistan 2006- 2012	28 Ticari Banka ve 20 Katılım Banka	VZA	-Toplam Fonlar, -Öz Kaynak, -Duran Varlıklar -Genel Giderler	-Kullandırılan Fonlar -Yatırımlar	

3.2. TÜRKİYE'DE KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

Ülkemizde katılım bankacılıkla ilgi çalışmalar yetersiz olmakla birlikte son yıllarda akademik çevrelerde ve yatırımcılardaki ilgi hızlı bir şekilde artmaktadır. Sermaye-sermaye ortaklığı, emek-sermaye ortaklığı, girişim sermayesi ve iş birliği güç birliği gibi kavramların ülkemizin kalkınmasında ve yatırımların artmasında önemli bir role sahip olacağı yaygın bir şekilde konuşulmaktadır. Bu bağlamda yakın gelecekte İslami finans araçlarının ve sistemlerinin geliştirileceği beklemekte ve bu beklentiyle birlikte katılım bankacılığı ile ilgili çalışmalar ülkemizde gittikçe artmaktadır.

Aşağıda Türkiye’de katılım bankalarının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Özgür (2007) yapmış olduğu çalışmasında, Veri Zarflama Analiz yöntemi ile 28 bankanın 2001-2005 yılları arasındaki girdi değişkenini ve çıktı değişkenini kullanarak bankaların etkinliğini ölçmeğe çalışmıştır. Çalışmada mevduat toplamı, toplanan fonlar, faiz giderleri, kâr payı giderleri ve personel giderleri girdi olarak kredi toplamı, kullandırılan fonlar, faiz gelirleri ve kâr payı gelirleri çıktı olarak kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; özel sermayeli bankaların kamu sermayeli bankaların ve katılım bankalarının 2001 yılında etkin olmadığını, yabancı sermayeli bankaların ise etkin olduğu belirtilmiştir. Yine analiz neticesinde 2002 yılında bütün banka gruplarının etkin olmadığını etkinlik sınırına en yakın banka grubunun ise katılım bankalarının olduğu belirtilmektedir. 2003 ve 2004 yılında ise bütün banka gruplarının etkin olmadığını ve etkinlik sınırına katılım bankaları ile yabancı sermayeli bankaların daha yakın olduğunu belirtilmektedir. Son olarak 2005 yılında ise yabancı sermayeli bankaların etkin olduğunu, diğer banka gruplarının ise etkin olmadığını ortaya koymuştur.

Arabacı (2007) 2001-2005 dönemine ait katılım bankalarının ve faize dayalı mevduat bankalarının performanslarını oran analizi yöntemi ile incelemiştir. Çalışmada aktif kalitesi, kârlılık, likidite kalitesi, sermaye yeterliliği, aktif faydalanması, gelir etkinliği ve gider etkinliği oranları kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları, katılım bankalarının en büyük problemlerinin likidite ve öz kaynak eksikliği olmasına rağmen, katılım bankalarının aktif kalitesi açısından faize dayalı

ticari bankalara göre daha fazla getirisi olan bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymuştur.

Karaayhan (2008) 2002-2007 dönemine ait faize dayalı bankacılık sektörü ve katılım bankaları grubunun bilanço ve gelir tablolarını kullanarak geleneksel bir performans değerlendirme yöntemi olan oran analizi yöntemi ile bir performans değerlendirme çalışması yapmıştır. Performans değerlendirmede sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, likidite yeterliliği, kârlılık ve gelir/gider yapısı ile ilgili oranlar kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, sermaye yeterliliği ve likidite yeterliliği alanında faize dayalı bankacılık sektörünün daha başarılı olduğu, aktif kalitesi, kârlılık, gelir /gider yapısı ve büyüme alanında ise katılım bankacılığı grubunun daha başarılı olduğu tespit edilmiştir.

Kaya'nın (2010) yapmış olduğu çalışmasının amacı Türkiye'deki katılım bankacılığının genel durumunun ve katılım bankacılığındaki büyümenin bankacılık sistemine göre etkinlik yönünden durumunun araştırılmasıdır. Katılım bankacılığının sektör içerisindeki genel durumu ve gelişiminden sonra, 2003-2008 dönem aralığı itibarıyla Veri Zarflama Analizi (VZA) yöntemi ile görece olarak etkinliği incelenmiştir. Veri olarak ise şube sayısı, personel sayısı, mevduat toplamı /toplanan fonlar, öz kaynaklar, kredi toplamı/kullandırılan fonlar, net dönem kâr/zararı kullanılmıştır. Kullanılan bu 6 değişkenden ilk dört tanesi girdi değişkeni son 2 tanesi ise çıktı değişkeni olarak analizde yer almaktadır. Yapılan etkinlik analizleri sonucunda, katılım bankalarının ortalama etkinlik değerlerinde belirtilen dönem aralığında dikkat çekici bir sapma göze çarpmamaktadır. Katılım bankalarının ortalama etkinlik değerlerinin etkinlik sınırına yakın ve istikrarlı bir dalgalanma seyri izlediği görülmüştür.

Özkara (2010) yapmış olduğu bu çalışmada, 2005-2008 döneminde katılım bankalarının mali performansını değerlendirmesi amaçlanmaktadır. Rasyo analizi kullanılarak katılım bankalarının aktif kalitesi, kârlılık, likidite kalitesi, sermaye yeterliliği, aktif faydalanması, gelir etkinliği ve gider etkinlikleri ölçülmüştür. Sonuç olarak katılım bankaları her yıl bir önceki yıla göre daha çok fon toplamış ve daha çok tasarrufu ekonomiye dâhil etmiş olup aktiflerini, öz varlıklarını ciddi oranlarda arttırmakla birlikte kârlılık artışını, şube ve personel sayısındaki artışını ve istikrarlı seyrini koruduğu tespit edilmiştir.

Gülşen (2010) yapmış olduğu çalışmada, katılım bankalarının 2005-2009 yılları arasındaki mali performanslarını mali tablo analizi yöntemiyle değerlendirmeyi

amaçlamıştır. Yapılan oran analizinde sermaye yeterlilik, aktif, yönetim kalitesi, kârlılık, likidite ve piyasa riskine duyarlılık kullanılmıştır. Yatay ve dikey analizde ise bilanço kalemleri ve gelir tablosu kalemleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, katılım bankalarının Türkiye ekonomisinde amaçlanan hedef büyüme performansını gerçekleştiren finansal kurumlar haline geldiği belirtilmiştir. Bu amaca katılım bankalarının farklı finansal araçlar kullanarak ulaştığı ifade edilmektedir.

Dağ (2011) yaptığı bu çalışmada, 2006-2009 yılları arasında, bankacılık sektöründe faaliyet gösteren katılım bankaları ile özel sermayeli mevduat bankalarının etkinliği, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı Veri Zarflama Analizi ve Malmquist toplam faktör verimlilik endeksi ile karşılaştırılmıştır. Çalışmada girdi olarak mevduat/toplanan fonlar, faiz giderleri/kâr payı giderleri ve personel giderleri çıktı olarak ise krediler, plasman toplamı/kullandırılan fonlar, faiz gelirleri/kâr payı gelirleri ve net ücret gelirleri yer almıştır. Çalışmanın sonucunda katılım bankalarının özel sermayeli mevduat bankalarına göre etkinlik ve toplam faktör verimlilik endeksi anlamında daha başarılı bir performansa sahip olduğu ve daha üretken olduğu tespit edilmiştir.

Parlakkaya ve Çürük (2011) yapmış oldukları çalışmada, finansal özelliklere göre faize dayalı bankalar ve katılım bankaları arasında bir ayırım yapıp yapılamayacağını belirlemeye çalışmışlardır. Model olarak kullanılan Logit analiz de 23 finansal oran yer almaktadır. Kullanılan finansal oranlar kârlılık oranları, etkinlik oranları, aktif kalite göstergeleri, likidite oranları ve risk göstergeleri olarak sınıflandırılmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda, katılım bankalarının faize dayalı bankalardan daha kârlı olduğu, buna karşın faize dayalı bankaların katılım bankalarından daha etkin olduğu ve finansal oranların, katılım bankaları ve faize dayalı bankalar arasında ayırt edici bir fonksiyona sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Er ve Uysal (2012) yapmış oldukları çalışmada, 2005-2010 döneminde katılım bankaları ile faize dayalı ticari bankaların etkinlik düzeylerini veri zarflama analizi ile ölçmeye çalışmışlardır. Çalışmada personel sayısı, sermaye ve toplam aktifler girdi olarak çıktı olarak toplam mevduat/toplam fonlar, toplam krediler/kullandırılan fonlar ve net kâr değişkenleri kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, ölçeğe göre sabit getiri modeline göre 2'si katılım bankası olmak üzere 11, ölçeğe göre değişken getiri modeline göre ise 3'ü katılım bankası olmak üzere 16 bankanın etkin

olduğunu ve toplam etkinlik skorlarına bakıldığında ise katılım bankalarının faize dayalı ticari bankalara göre daha etkin olduğun tespit edilmiştir.

Akçan'ın (2012) yapmış olduğu çalışmanın amacı, katılım bankacılığı ile mevduat bankacılığının 2005-2011 yılları arasındaki aktif değişimleri, çalışan sayıları, topladıkları ve kullandıkları fonların oransal büyüklükleri yönünden karşılaştırmaktır. Çalışmada karşılaştırmalı yöntem kullanılmıştır. Veri olarak, personel yapısı, aktif büyüklükleri, fon toplama oranları ve fon kullandırma oranları kullanılmıştır. Sonuç olarak her ne kadar mevduat bankaları aktif büyüklükleri, personel ve şube sayıları bakımında katılım bankacılığında çok daha ileride olsa da oransal olarak katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha hızlı gelişip büyüyeceği düşünülmektedir.

Yayar ve Baykara (2012) yaptıkları çalışmada, 2005-2011 döneminde katılım bankalarının etkinlik ve verimliliklerini TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) tekniğini kullanarak ölçmeye çalışmışlardır. Çalışmada Aktif kalitesi ve sermaye yeterliliği değişkenleri kullanılmıştır. Analiz neticesine göre her dönem için en verimli skora sahip olan Asya Katılım Bankasının aynı yıllara ait etkinlik skorlarında farklı sıralarda yer aldığı görülmüştür. Ayrıca Dünya'da uygulamaları olan ve katılım bankacılık enstrümanlarından biri olan Sukuk'u uygulamaya koyan Kuveyt Türk Katılım Bankasının bu ürünü çıkardıktan sonra etkinlik ve verimliğinde ciddi bir artışın meydana gelmesi ve hatta bu yeniliğin 2011 sonu itibarıyla Kuveyt Türk Katılım Bankasını en verimli banka durumuna getirmesidir.

Bağcı (2013) yapmış olduğu çalışmada, ticari bankaların ve katılım bankalarının kârlılık performansını ölçmek, hangi yılda hangi bankanın daha etkin olduğunu bulmak ve bu bankaların performans sıralamasını yapmayı amaçlamışlardır. Model olarak Topsis yöntemi veri olarak ise aktif kârlılığı ve özsermaye kârlılığı oranları kullanılmıştır. Analiz sonucunda performansı en yüksek çıkan bankaların Bank Asya ve Finansbank olduğu, performansı en düşük çıkan bankanın ise Bank Mellat olduğu belirtilmektedir. Genel olarak sonuçlara bakıldığında katılım bankalarının ticari bankalardan daha yüksek performans skorlarına ulaştıkları ve daha kârlı oldukları belirtilmektedir.

Kula ve Baykut (2013) yapmış oldukları çalışmada, mevduat toplayan bankaların Kurumsal Yönetim Endeksinde yer almalarının finansal performanslarına olan etkisini araştırmışlardır. 2012 sonu itibarıyla Borsa İstanbul'da işlem gören ve

beşi Kurumsal Yönetim Endeksinde yer alan mevduat toplayan toplam 14 ticari bankanın 2007-2012 verileri kullanılarak panel veri analizi gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, endekste yer almak ile piyasa değeri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Bankaların piyasa değeri ile aktif kârlılığı ve özsermaye büyüklüğü arasında pozitif, piyasa değeri ile mevduat büyüklüğü arasında ise negatif ilişki vardır.

Gökalp (2014) yapmış olduğu çalışmada 2005-2013 döneminde katılım bankalarının ve ticari bankaların kârlılığı arasında kriz öncesi (2005-2007) ve kriz sonrası (2008-2013) dönemde farklılık olup olmadığını araştırmayı amaçlamıştır. Ayrıca çalışma, kriz öncesi dönemde katılım ve ticari bankaların kârlılığının belirleyicileri açısından farklılık olup olmadığını araştırmaktadır. Yöntem olarak oran analizi ve t-testi tekniği kullanılmıştır. Analizde kârlılık, sermaye yapısı, aktif kalitesi, bilanço yapısı, likidite ve maliyet yönetimi değişkenleri veri olarak kullanılmıştır. Analiz neticesine göre ortaya çıkan finansal krizin her iki bankacılık türünün kârlılığını etkilediği belirtilmiştir. Finansal krizin ticari bankaların kârlılığında anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmesine rağmen, katılım bankalarının kârlılığında istatistiki olarak anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür.

Ayrıçay, Yardımcıoğlu ve Demir'in (2014) yapmış oldukları çalışmanın amacı, 2006-2011 döneminde Türkiye'de faaliyette bulunan katılım bankalarının ve mevduat bankalarının finansal performanslarını incelemektir. Çalışmada oran analizi kullanılmıştır. Performansın incelenmesi için likidite oranları, kârlılık ve gelir-gider oranları, verimlilik oranları ile risk ve sermaye yeterlilik oranları kullanılmaktadır. Analiz neticesinde likidite yeterliliği bakımından katılım bankalarının mevduat bankalarına göre daha iyi bir düzeyde olduğu belirtilmiştir. Yine katılım bankalarının daha az riskli oldukları ifade edilmiştir. Verimlilik oranları bakımından ise, katılım bankalarının mevduat bankalarına oranla daha fazla artış gösterdiği belirtilmektedir.

Gümüş ve Nalbantoğlu (2015) yaptıkları çalışmada, Türkiye'de faaliyet gösteren Kamu, Yerli Özel, Yabancı ve Katılım Bankalarının 2002-2013 yılları arasındaki performansını CAMELS analiz yöntemiyle karşılaştırmalı olarak değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Performans ölçümünde sermaye yeterliliği, aktif kalitesi, yönetim kalitesi, kârlılık, likidite ve piyasa riskine duyarlılık değişkenleri kullanılmıştır. Sonuç olarak, yerli özel sermayeli bankaların yönetim kalitesi ve kârlılıkta göstermiş oldukları olumlu performanstan dolayı en yüksek puana sahip oldukları belirtilmiştir. Katılım bankalarının faizsiz enstrümanlar kullanım zorunluğu

nedeniyle ve sermayelerinin banka gruplarına nispeten zayıf kalması nedeniyle performansının düşük olduğu belirtilmiştir. Fakat Piyasa Riskine Duyarlılıkta ise katılım bankalarının ve yabancı bankaların başarılı bir bilanço yönettikleri belirtilmiştir.

Toraman, Ata ve Buğan (2015) yapmış oldukları çalışmada mevduat ve katılım bankalarının, 2006-2014 dönemi için finansal oranlardan yararlanarak karşılaştırmalı olarak performanslarını incelemiştir. Analizde Dinamik Panel Veri Analiz ve t-Testi kullanılmış olup bağımlı değişken olarak; aktif kârlılığı bağımsız değişkenler olarak; aktif büyüklüğü, likidite, operasyonel etkinlik, sermaye yeterliliği ve kredi kalitesi kullanılmıştır. Sonuç olarak bağımsız örneklem t-Testinde, katılım bankalarının toplam aktif ve likit aktif büyüklüklerin mevduat bankalarından daha düşük olduğu belirtilmiştir. Sermaye yeterliliği anlamında ise mevduat bankalarının katılım bankalarına göre daha güçlü bir yapıda olduğu belirtilmiştir. Panel veri analiz sonucunda aktif büyüklüğü ile aktif kârlılığı arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmuş fakat istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür. Benzer şekilde likidite ile de anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Operasyonel etkinliği temsil eden net faiz marjı ile aktif kârlılığı arasında pozitif yönlü ve % 5 seviyesinde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Kredi kalitesi göstergesi olarak kullanılan oran ile aktif kârlılığı arasında beklenildiği gibi negatif ve % 1 seviyesinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Sermaye yeterliliğinin göstergesi olan oran ile aktif kârlılığı arasında pozitif yönlü ve % 5 seviyesinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Doğan (2015) yapmış olduğu çalışmada, Gri İlişkisel Analiz (GİA) yöntemini kullanarak 2012-2014 yılları arasında Türkiye’de faaliyette bulunan katılım bankalarının finansal performanslarının karşılaştırılmasını amaçlamıştır. Bir diğer amaç ise, katılım bankasının performansını belirleyen finansal oranların sayısını azaltmak ve hangi finansal oranın performans ölçümünde daha önemli olduğunu belirlemektir. Çalışmada veri olarak sermaye yeterliliği, kârlılık, likidite, bilanço yapısı ve aktif yapısı değişken olarak kullanılmıştır. Analiz neticesinde, Albaraka Türk’ün finansal performansının en yüksek Bank Asya’nın ise en düşük olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bulgular neticesinde varlık kârlılığı yüksek olan bir katılım bankasının finansal performansının da yüksek olabileceği belirtilmektedir.

Görüş ve Özgür (2016) yapmış oldukları çalışmada, banka içi faktörlerin Türkiye’deki katılım bankalarının kârlılıkları üzerindeki etkilerinin tahmin edilmesini amaçlamışlardır. Tahmin yöntemi olarak En Küçük Kareler (EKK) metodu

kullanılmıştır. Çalışmada, 2006 yılı birinci ay ve 2016 yılı ikinci ay dönemleri arası aylık veriler kullanılmıştır. Türkiye'deki beş katılım bankası olan, Albaraka Türk katılım Bankası, Bank Asya, Kuveyt Türk Katılım Bankası, Türkiye Finans Katılım Bankası ve Ziraat Katılım Bankasının, toplulaştırılmış verileri kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak Aktif kârlılığı (ROA) bağımsız değişken olarak öz sermayenin toplam varlıklara oranı (ETA), kredi kalitesi (LQ), kredilerin toplam varlıklara oranı (LTA), net faiz marjı (NIM), faaliyet giderlerinin toplam varlıklara oranı (OETA), pazar payı (MS), ve faiz dışı gelirin toplam varlıklara oranı (NII) kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ETA, NIM ve MS'nin aktif kârlılığı üzerindeki etkileri pozitif ve anlamlıdır. NIM değişkeninin katsayısı 0,432 olarak hesaplanmış ve aktif kârlılığı etkileyen en güçlü banka içi faktör olarak belirlenmiştir.

Karakuş ve Yılmaz Küçük (2016) yapmış oldukları çalışmada, Türkiye'de faaliyette bulunan katılım bankalarının kârlılığına etki eden makroekonomik faktörler ile bankalara özgü içsel faktörlerin belirlenmesini amaçlamışlardır. Çalışmada, Türkiye'de faaliyette bulunan 4 katılım bankasının 2010-2014 yılları arasındaki çeyrek dönemlik verileri kullanılarak panel regresyon analizi uygulanmıştır. Panel veri analizinde bağımlı değişken olarak özkaynak kârlılığı ve aktif kârlılığı kullanılmıştır. Bağımsız değişken olarak makroekonomik faktörler ve içsel faktörler kullanılmıştır. Sonuç olarak ABD doları efektif satış kuru, tüketici fiyat endeksi, gayri safi yurt içi hâsıla ve duran varlıkların aktif toplama oranı ile kârlılık değişkenleri arasında negatif yönde, çalışan sayısı ile kârlılık göstergeleri arasında ise pozitif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca sanayi üretim endeksi, bankacılık sektörü kredi hacmi, bankalarca açılan kredilere uygulanan ağırlıklı ortalama faiz oranı, işsizlik oranı ve toplam toplanan fonların aktif kârlılığı üzerinde istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde bir etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Reel kesim güven endeksi, işsizlik oranı ve alınan kredilerin aktif toplama oranının özkaynak kârlılığına negatif etki yaptığı, saatlik kazanç endeksi, diğer faaliyet giderlerinin aktif toplama oranı, bilanço dışı yükümlülüklerin aktif toplama oranı ve alınan kısa vadeli kredilerin alınan toplam kredilere oranının özkaynak kârlılığına pozitif etki yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye'de katılım bankalarının performans karşılaştırması ile ilgili yapılan çalışmalar aşağıdaki Tablo 28'de yer almaktadır.

Tablo 28. Türkiye’de Katılım Bankalarının Performans Karşılaştırması İle İlgili Yapılan Çalışmalar

Çalışma	Ülke - Dönem	Banka Sayısı	Yöntem	Girdi Değişkenleri	Çıktı Değişkenleri	Oranlar
Özgür (2007)	Türkiye 2001-2005	28 Banka	VZA	-Mevduat Toplamı -Toplanan Fonlar, -Personel Giderleri, -Faiz Giderleri -Kâr payı Giderleri,	-Kredi Toplamı -Kullandırılan Fonlar, -Faiz Gelirleri - Kâr payı Gelirleri,	
Arabacı (2007)	Türkiye 2001-2005		Rasyo Analizi			-Aktif Kalitesi, -Kârlılık, -Likidite Kalitesi, -Sermaye Yeterliliği, -Aktif Faydalanması, -Gelir Etkinliği -Gider Etkinliği Rasyoları
Karaayhan (2008)	Türkiye 2002-2007	4 Katılım Bankası	Rasyo Analizi			Sermaye Yeterliliği -Aktif Kalitesi -Likidite Yeterliliği -Kârlılık-Gelir -Gider Yapısı-
Gülşen (2010)	Türkiye 2005-2009		Oran Analizi- Yatay Analiz -Dikey Analiz			Oran Analizi -Sermaye Yeterlilik- Aktif-Yönetim Kalitesi- Kârlılık- Likidite- Piyasa Riskine Duyarlılık Yatay ve Dikey Analiz -Bilanço Kalemleri -Gelir Tablosu Kalemleri
Kaya (2010)	Türkiye 2003-2008	Bankacılık Sektörü	VZA	-Şube Sayısı -Personel Sayısı -Mevduat Toplamı /Toplanan Fonlar -Öz Kaynaklar	-Kredi Toplamı/Kullandırılan Fonlar -Net Dönem Kâr/Zararı	
Özkara (2011)	Türkiye 2005-2008	4 Katılım Bankası	Oran Analizi			Aktif Kalitesi- Kârlılık- Likidite Kalitesi- Sermaye Yeterliliği- Aktif Faydalanması- Gelir Ve Gider Yapısı
Parlakkaya ve Çürük (2011)	Türkiye 2005-2008	4 Katılım-24 Geleneksel Bankalar	Logit Analiz Modeli			Kârlılık Oranları - Etkinlik Oranları - Aktif Kalite Göstergeleri -Likidite Oranları - Risk Göstergeleri
Dağ (2011)	Türkiye 2006-2009	Katılım Bankaları ve Ticari Bankalar	VZA	-Mevduat / Toplanan Fonlar -Faiz Giderleri / Kâr Payı Giderleri -Personel Giderleri	-Krediler -Plasman Toplamı / Kullandırılan Fonlar -Faiz Gelirleri / Kâr Payı Gelirleri Ve Net Ücret Gelirleri	
Akçan (2012)	Türkiye 2005-2010	Katılım Bankaları ve Ticari Bankalar	Karşılaştırmalı Yöntem			-Personel Yapısı-Aktif Büyüklükleri-Fon Toplama Oranları-Fon Kullanırma Oranları

Tablo 28'in devamı

Er ve Uysal (2012)	Türkiye 2005- 2010	Katılım Bankaları ve Ticari Bankalar	VZA	-Personel Sayısı -Sermaye -Toplam Aktifler	-Toplam Mevduat/Toplam Fonlar -Toplam Krediler/ Kullandırılan Fonlar -Net kâr	
Yayar ve Baykara (2012)	Türkiye 2005- 2011	4 Katılım Bankası	Topsis Yöntemi			Aktif Kalitesi - Sermaye Yeterliliği -
Bağcı (2013)	Türkiye 2003- 2011	4 Katılım Bankası 4 Ticari Banka	Topsis Yöntemi			Aktif Kârlılığı-Özsermaye Kârlılığı
Kula ve Baykut (2013)	Türkiye 2007- 2012	14 ticari banka	Panel Veri Analizi			<u>Bağımlı Değişken</u> -Piyasa Değeri (PD) <u>Bağımsız Değişkenler</u> -Endekste olma (EO) -Mevduat Büyüklüğü / Aktifler -Özsermaye / Aktifler -Aktif kârlılık -Krediler / Aktifler
Ayrıçay, Yardımcıoğlu ve Demir (2014)	Türkiye 2006- 2011	Katılım Bankaları ve Mevduat Bankalar	Oran Analizi			Kârlılık ve Gelir-Gider, Likidite, Risk ve Sermaye Yeterlilik, Verimlilik
Gökalp (2014)	Türkiye 2005- 2007 Ve 2008- 2013	Katılım Bankaları ve Ticari Bankalar	Oran Analizi			Kârlılık- Sermaye Yapısı- Aktif Kalitesi- Bilanço Yapısı-Likidite-Maliyet Yönetimi
Gümüş ve Nalbantoğlu (2015)	Türkiye 2002- 2013	Kamu, Yerli Özel, Yabancı ve Katılım Bankaları	CAMELS Analiz Yöntemi			Sermaye Yeterliliği- Aktif Kalitesi- Yönetim Kalitesi- Kârlılık- Likidite-Piyasa Riskine Duyarlılık
Doğan (2015)	Türkiye 2012- 2014	Katılım Bankaları	Gri İlişkisel Analiz			Sermaye Yeterliliği- Kârlılık- Likidite- Bilanço Yapısı- Aktif Yapısı
Toraman ve Diğerleri (2015)	Türkiye 2006- 2014	Mevduat ve Katılım Bankaları	Dinamik Panel Veri Analizi ve T-Testi			<u>Bağımlı Değişken</u> Aktif Kârlılığı <u>Bağımsız Değişkenler</u> Aktif Büyüklüğü Likidite Operasyonel Etkinlik Kredi Kalitesi Sermaye Yeterliliği
Görüş ve Özgür (2016)	Türkiye 2006 (M1)- 2016 (M2)	Katılım Bankaları	En Küçük Kareler (EKK)			<u>Bağımlı Değişken</u> Aktif kârlılığı <u>Bağımsız Değişkenler</u> -Özsermayenin toplam varlıklara oranı (ETA) -Kredi kalitesi (LQ) -Kredilerin toplam varlıklara oranı (LTA) -Net faiz marjı (NIM) -Faaliyet giderlerinin toplam varlıklara oranı (OETA) -Pazar payı (MS) -Faiz dışı gelirin toplam varlıklara oranı (NII)
Karakuş ve Yılmaz Küçük (2016)	Türkiye 2010 (Q1) - 2014 (Q4)	4 Katılım Bankası	Panel Veri Analizi			<u>Bağımlı Değişken</u> -Özkaynak kârlılığı -Aktif kârlılığı <u>Bağımsız Değişkenler</u> -Makroekonomik Faktörler -İçsel Faktörler

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İSLAM ÜLKELERİNDE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARININ PERFORMANS KARŞILAŞTIRMASI VE PERFORMANSLARI ÜZERİNDE ETKİLİ OLAN FİNANSAL ORANLARIN BELİRLENMESİNE YÖNELİK BİR UYGULAMA

Çalışmanın son bölümü olan uygulama kısmında genel olarak yöntemlerin açıklanması ve analiz sonuçlarının değerlendirilmesi incelenmektedir. Bu bölümde genel olarak araştırmanın önemi, araştırmanın amacı, veri toplama yöntemi, araştırmanın yöntemi ve araştırmanın analizi yer almaktadır.

4.1. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Fon fazlası ve fon ihtiyacı olan faize hassas kişi ve kurumların artmasıyla birlikte fon fazlası ve fon ihtiyacı olan bu kişi ve kurumları dolaylı olarak karşı karşıya getirme isteği İslam ülkelerinde de giderek artmaktadır. Bu istek beraberinde toplanan fonların ve kullanılan fonların yani katılım bankalarının varlıklarının her geçen yıl artmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla katılım bankacılık faaliyetinde bulunan ülkelerin topladıkları fonların yeterince kullanılarak kullanılmadığı, yeterince nakit ve benzerlerinin olup olmadığı ve katılım bankalarının yeterince özsermaye ile finanse edilip edilmediği fon sağlayıcılar tarafından sorgulanmaktadır. Ayrıca katılım bankalarının kaynaklarının kârlı alanlara yatırılıp yatırılmadığı da fon sağlayıcılar tarafından sorgulanmaktadır. Bu bağlamda araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin etkin kullanılıp kullanılmadığı, verimli kullanılıp kullanılmadığı, kârlılık durumunun yeterli olup olmadığı, likidite ve risk durumlarının ne durumda olduğu gibi konuların ülkeler bazında araştırılması önem kazanmaktadır. Yine fon sağlayıcıların temel gayelerinin kazançlarını arttırmak olduğundan özellikle ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin etkinliği ile oranlar arasındaki ilişkilerin belirlenmesi de önemli hale gelmektedir. Yapılan faaliyetlerde etkinliğin, verimliliğin ve yeterli karın olmaması sonraki dönemlerde, katılım bankaların temel görevi olan kar-zarar ortaklığı şeklinde kaynak sağlama işlevleri yeterince yerine getirilemeyebilir. Bu sebeptendir ki katılım bankacılığı sistemi ile ilgili bu tür araştırmaların yapılması büyük önem arz etmektedir.

4.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın amacı, İslam ülkelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarının karşılaştırılması ve performansları üzerinde etkili olan faktörlerin araştırılmasıdır. Bunun için, Malezya, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, İran, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye ülkelerinin 2011-2015 dönemine ait yıllık verileri kullanılarak analiz yapılmaktadır. Yöntem olarak, Veri Zarflama Analizi, Oran Analizi ve Panel Veri Analizi kullanılmaktadır. Veri olarak ise, Veri Zarflama Analizi için girdi değişkenleri olarak; toplanan fonlar, duran varlıklar, özkaynaklar ve personel giderleri, çıktı değişkenleri olarak; kullanılan fonlar ve diğer getirili aktifler kullanılmaktadır. Oran Analizi için, kârlılık oranları, likidite oranları ve risk ve ödeme gücü oranları, Panel Veri Analizi için ise, bağımlı değişken olarak Veri Zarflama Analizi sonucunda elde edilen başarı skorları, bağımsız değişken olarak ise çeşitli finansal oranlar kullanılmaktadır.

4.3. VERİ TOPLAMA YÖNTEMİ

Analiz aşamasında kullanılan veriler bir takım hesaplamalardan sonra elde edilmiştir. Hesaplanan bu veriler analizde yer alan ülkelerin katılım bankalarının mali tablolarından alınmıştır. İleride ülkelerin katılım bankacılığı verilerinin kolaylıkla ulaşılabileceği yerlerin artması durumunda panel veri analizi ile ilgili çalışmaların artacağı düşünülmektedir. Gelecekte özellikle veri sağlama konusunda İslami Finansal Hizmetler Kuruluşundan (IFSB) araştırmacıların faydalanabileceği düşünülmektedir. Bu kuruluş 2013 yılından itibaren ülkelerin katılım bankacılığı sisteminin verilerini tutmaya başlamıştır.

Özetle araştırmada yapılan analizleri gerçekleştirebilmek için çeşitli yerlerden veriler toplanılmıştır. Veriler, araştırmada kullanılan ülkelerin banka bazında açıklanan mali tablolarından, ülkelerin merkez bankalarının yayınlarından, Türkiye Katılım Bankaları Birliğinden (TKBB), İslami Finansal Hizmetler Kuruluşundan (IFSB) ve Orbis Banks'dan temin edilmiştir.

4.4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu başlık altında araştırmada kullanılan analiz yöntemleri ile ilgili teorik bilgiye yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan veri zarflama analizi, oran analizi ve panel veri analizi ile ilgili açıklamalara aşağıda yer verilmektedir.

4.4.1. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

1978'de Charnes, Cooper ve Rhodes (CCR) karar verme biriminin (DMU) göreceli etkinliğinin ampirik olarak değerlendirilmesi için, bir grup benzer karar verme birimleri için gözlemlenen girdi ve çıktı miktarlarına dayanarak matematiksel bir programlama formülasyonu geliştirmişler ve bu yaklaşımı Veri Zarflama Analizi olarak adlandırmışlardır (Banker ve Morey, 1985:513). Çoklu girdiler ve çoklu çıktılarla göreceli etkinliği değerlendirebilen CCR model, Farrel (1957)'nin tek girdi-tek çıktı teknik etkinlik ölçümüne dayanarak geliştirilmiştir (Mecid, 2012: 1).

Yine veri zarflama analizi yöntemi ilk kez Charnes, Coopeer ve Rhodes tarafından kullanılmış (CCR Modeli), ölçeğe göre sabit getiri (CRS) ile analiz yapan bir tekniktir. Daha sonra ölçeğe göre değişken getiri ile analiz yapan Banker, Charnes ve Cooper (BCC) tarafından, model geliştirilmiştir. Veri zarflama analizi, merkezi eğilimden yani ortalama değerlerden ziyade sınırlara (frontiers) yönelen bir yöntemdir. Bu yöntemle analiz yapılır ve gözlenen uç verileri kavrayabilen doğrusal bir yüzeyin oluşturulmasını kapsar. Bu yöntemin önemli özelliğinden biri karar birimlerinin etkinsizlik düzeyini ve kaynağını belirleyebilmesidir. Veri zarflama analizi girdi ve çıktı özellikli olarak iki aşamada etkinlik analizi yapabilmeyi sağlayabilmekte ve iki temel özelliğinden dolayı şirket düzeyinde analiz yapmak isteyen endüstri mühendisleri, ekonomistler ve yöneticiler tarafından genellikle tercih edilmektedir (Bakırcı, 2006: 203).

CCR Modelinde u çıktı ağırlıkları, v girdi ağırlıkları, x girdileri, y çıktıları, θ_k incelenen k 'nci KVB için etkinlik skoru belirtilmektedir. Bu bağlamda girdi yönlü CCR model ve çıktı yönlü CCR model formülleri aşağıda gösterilmektedir (Mecid, 2012: 7-8).

Girdi yönlü CCR modeli

Kesirli programlama biçiminde girdi yönlü CCR modeli, aşağıda belirtildiği gibi formüle edilir.

$$\max \theta_k = \frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{rk}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ik}}$$

Kısıtlar:

$$\frac{\sum_{r=1}^s u_r y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}} \leq 1 \quad (j = 1, \dots, n)$$

$$u_1, u_2, \dots, u_s \geq 0$$

$$v_1, v_2, \dots, v_m \geq 0$$

Çıktı yönlü CCR modeli

Kesirli programlama biçiminde çıktı yönlü CCR modeli, aşağıda belirtildiği gibi formüle edilmiştir.

$$\min \theta_k = \frac{\sum_{i=1}^m v_i x_{ik}}{\sum_{r=1}^s u_r y_{rk}}$$

Kısıtlar:

$$\frac{\sum_{i=1}^m v_i x_{ij}}{\sum_{r=1}^s u_r y_{rj}} \geq 1 \quad (j = 1, \dots, n)$$

BCC modeli, CCR modeline alternatif olarak, Banker, Charnes, Cooper tarafından geliştirilmiştir. Bu modelin CCR modelinden tek farkı modele konveksliği sağlamak için serbest işaretli olarak, girdi yönlü modelde u_k ve çıktı yönlü modelde v_k değişkeninin yerleştirilmesidir. u_k ve v_k değişkenleri sayesinde BCC modeli, ölçeğe göre değişken getiri varsayımını esas almaktadır. Modelde u çıktı ağırlıklarını, v girdi ağırlıklarını, x girdileri, y çıktıları, θ_k incelenen k 'nci KVB için etkinlik skorunu göstermektedir. Bu bağlamda girdi yönlü BBC model ve çıktı yönlü BCC model formülleri aşağıda belirtildiği gibi yer almaktadır (Mecid, 2012: 9-10).

Girdi yönlü BCC modeli

Girdi yönlü BCC modeli aşağıda verilmiştir.

$$\max \theta_k = \sum_{r=1}^s u_r y_{rk} - u_k$$

Kısıtlar:

$$\sum_{i=1}^m v_i x_{ik} = 1$$

$$\sum_{r=1}^s u_r y_{rj} - \sum_{i=1}^m v_i x_{ij} - u_k \leq 0 \quad (j=1, \dots, n)$$

$$u_1, u_2, \dots, u_s \geq 0,$$

$$v_1, v_2, \dots, v_m \geq 0$$

u_k işareti sınırlanmamış

Çıktı yönlü BCC modeli

Çıktı yönlü BCC model aşağıda verilmiştir.

$$\min \theta_k = \sum_{i=1}^m v_i x_{ik} - v_k$$

Kısıtlar:

$$\sum_{r=1}^s u_r y_{rk} = 1$$

$$\sum_{i=1}^m v_i x_{ij} - \sum_{r=1}^s u_r y_{rj} - v_k \geq 0 \quad (j=1, \dots, n)$$

$$u_1, u_2, \dots, u_s \geq 0, \quad v_1, v_2, \dots, v_m \geq 0$$

v_k işareti sınırlanmamış

Deliktaş ve Kök'ün (2003) belirttikleri gibi veri zarflama analiz tekniğinin özelliği, referans (üretim sınırları eğrisi) bir kriter geliştirmiş olmasıdır. Her bir girdi ve çıktı değişkeni için referans teknoloji düzeyleri, eş zamanlı olarak gözlemlenen her bir girdi ve çıktının doğrusal bileşeni ile tanımlanmaktadır. Veri zarflama analizi fonksiyonel form/kalıp hakkında herhangi bir varsayıma gereksinim duymamaktadır. Veri zarflama analizi yöntemi, girdiye ve çıktıya yönelik olarak iki yönlü şekilde kullanılabilir. Girdiye yönelik veri zarflama analizi modelleri, belirli bir çıktı bileşiminin en etkin bir şekilde üretilmesi için kullanılacak en uygun girdi bileşiminin ne olması gerektiğini araştırmaktadır. Çıktıya yönelik veri zarflama

analizi modelleri ise, belirli bir girdi bileşimiyle en fazla ne kadar çıktı bileşimi elde edilebileceği üzerinde durmaktadır. Veri zarflama analizi, bir üretici birimin göreceli etkinliğini, toplam ağırlıklı çıktıların toplam ağırlıklı girdilere oranı şeklinde ölçmektedir (Kırkık ve Pehlivan, 2009: 26). Veri zarflama analizi birçok girdi ve birçok çıktıyı içeren ve bu girdi ve çıktıların tek bir girdi veya tek bir çıktı şeklinde ifade edilemediği üretim durumlarında karar birimlerinin birbirleri ile olan nispi etkinliklerini ölçmeye yarayan lineer programlama tabanlı bir ölçüm tekniğidir (Gedik, 2011: 338).

Veri Zarflama Analizi yöntemi, karar verme birimlerini fonksiyonel bir yapıya gerek duymadan aynı anda değerlendirebilmekte yine bu yöntem etkin karar verme birimlerini etkin olmayan karar verme birimlerinden ayırabilmektedir. Ayrıca etkin karar verme birimler içerisinde etkin olmayan karar verme birimler için referans kümeleri belirleyebildiği için bu yöntem kullanımı giderek yaygınlaşan bir tekniktir. Veri Zarflama Analizi, etkin olmayan karar verme birimlerinin etkin olmayışının kaynağını ve miktarını tanımlamaktadır. Dolayısıyla, karar verme birimi ya da yöneticisi, kaynağı ve miktarı belli olan bu etkin olmayış sorununu gidererek gerekli önlemleri alabilecektir. Veri Zarflama Analizinin kullanılmasındaki en büyük neden, girdi ve çıktıların ortak bir birimle ifade edilmediği organizasyonlarda etkinlik ölçümünün yapılmasına imkân vermesi ve etkin olmayan karar verme birimlerinin etkin duruma getirilebilmesi için yapılması gereken işlemler hakkında kullanıcılara yol gösterebilmesidir (Sarı, 2015: 21).

VZA, girdi ve çıktı fiyatlarını hariç tutan parametrik olmayan bir doğrusal programlama yaklaşımını temsil eden bir gösterge olarak tanımlanmaktadır. VZA, bu göstergenin bir dezavantajı olan hatayı dikkate almaz. Etkinlik ölçüleri 0'dan başlanmaktadır. 1'e kadar tam etkinlikten söz edilemez. 1 ise maksimum etkinlik seviyesini gösterir. VZA, girdileri çıktılarla karşılaştırarak üretim sınırlarını tahmin etmek için doğrusal bir programlama tekniği ve parametrik olmayan veya matematiksel programlama yöntemidir. Basitçe VZA, ağırlıklı çıktıların ağırlıklı girdilere olan oranını temsil eder; daha fazla çıktı elde edildikçe daha etkin birimler elde edilebilir (Alharthi, 2016: 75-76).

VZA modelleri ile aynı girdi ve çıktı verilerine sahip karar birimlerinin karşılaştırılmalı ölçümü yapılabilmektedir. Her bir karar birimi için oluşturulan doğrusal programlama modelinin çözümü sonucunda amaç fonksiyonu 1'e eşit olan

karar birimleri “etkin” olarak belirlenirken, amaç fonksiyonu 1’den düşük olanlar ise “etkin olmayan” karar birimleri olarak nitelendirilmektedir (Baki ve Peker, 2009: 75).

Çok sayıda girdi ve çıktı faktörlerinden oluşan bir sistemin, en genel şekilde etkinlik skoru aşağıdaki formülle ifade edilebilir (Öksüzkaya, 2017: 37)

$$\text{Etkinlik} = \frac{\text{Ağırlıklandırılmış Çıktı}}{\text{Ağırlıklandırılmış Girdi}}$$

Ya da,

$$J^{\text{nci birimin etkinliği}} = \frac{u_1 y_{1j} + u_2 y_{2j} + \dots + u_t y_{tj}}{v_1 x_{1j} + u_2 y_{2j} + \dots + v_k x_{kj}}$$

Burada,

u_t : t’nci çıktının ağırlığı

v_k : k’nci girdisinin ağırlığı

y_{tj} : j’nci birimin t’nci çıktısının ağırlığı

x_{kj} : j’nci birimin k’nci girdisinin ağırlığı

Kullanılacak olan verilerin büyüklüğü ile ilgili olarak bu analiz yönteminde belirtilmesi gereken nokta ise, VZA’nın etkinlik ve etkinsizlik ayrıştırmasını doğru bir şekilde yapabilmesi için m adet girdi değişkeni ve n adet çıktı değişkeni olması durumunda en az “m+n+1” tane karar biriminin incelenmesi gerekmektedir. Bazı araştırmacılara göre, karar birimi sayısının en az “m+n+1” sayıda olması gerekliliği, karar birimi sayısının toplam girdi ve çıktı değişken sayısının en az iki katı, bazılarında göre de en az üç katı olması gerekir şeklinde değerlendirilmiştir. Bazı çalışmalar, çok daha fazla sayıda karar birimi içeriyor olabilir. Bu gibi durumlarda karar birimlerinin benzer girdiler ile benzer çıktılar üretip üretmediğinin ve ölçek büyüklüklerinin hassas bir şekilde incelenmesi gerekir (Yücel, 2010: 45)

Firmaların veya şirketlerin etkinliğini analiz etmek için sıklıkla kullanılan veri zarflama analiz yöntemi parametrik olmayan bir matematiksel programlama yaklaşımıdır. VZA ilkesel olarak verileri zorlayarak fonksiyonel bir kalıba zorlamaktan ziyade verilerin kendi aralarında konuşmalarına izin vermektedir. Bu ilkesel sebepten dolayı VZA ekonomi literatüründeki etkinlik analizlerinde kök salmıştır. Veri zarflama analizi, çok sayıda girdi ve çıktıya sahip m tane karar verme biriminin göreceli etkinliğinin girdilerini minimize ederek veya çıktıları maksimize ederek ölçmektedir. Veri zarflama analizi genel olarak aynı faaliyet alanında bulunan birbirine benzer ekonomik birimlerin girdi ve çıktıları göz önünde bulundurarak teknik etkinliklerini değerlendirmektedir. Yalnızca tek girdi ve tek çıktıdan oluşan

durumlarda, ekonomik birimlere ilişkin etkinliğin ölçümü çok kolay olmasına rağmen çok girdili ve çok çıktılı oluşan sistemlerde etkinliğin ölçümü sadece doğrusal programlama teknikleri kullanılarak hesaplanabilmektedir (Öksüzkaya, 2017: 36-37).

Malquist toplam verimlilik endeksi

Malmquist toplam verimlilik (MTV) endeksi iki ekonominin üretim teknolojilerini karşılaştırmak için kullanılabilen iki taraflı bir endekstir. Malmquist (1953), tüketim analizinde kullanılan uzaklık fonksiyonlarının oranları olarak miktar indeksleri oluşturmayı önerdikten sonra Caves, Christensen ve Diewert (1982) tarafından ortaya atılmıştır. Başlangıçta tüketici teorisi bağlamında geliştirilmiş olsa da MTV son zamanlarda bir üretim bağlamında yaygın olarak kullanılmaktadır (Daskovska, Simar ve Bellegem, 2010: 1).

Malmquist (1953) tarafından geliştirilen uzaklık fonksiyonlarına dayalı olarak ifade edilen bu endeks, her bir veri noktasının ortak teknolojiye göre nispi uzaklık oranlarını hesaplayarak, iki veri noktası arasındaki toplam faktör verimliliğindeki değişmeyi ölçmektedir. Uzaklık fonksiyonları, hem girdi eksenli hem de çıktı eksenli uzaklık fonksiyonları olarak ele alınabilir. Girdi odaklı yaklaşımda, belirli bir çıktıyı üretmede kullanılacak en az girdi miktarı (girdi minimizasyonu); çıktı odaklı yaklaşımda ise, belirli bir girdiyle en fazla üretilen çıktı miktarı (çıkıtı maksimizasyonu) baz alınmaktadır. Birbirinin duali (çifti) olan iki optimizasyon probleminin çözülmesi aynı etkin sınırı vermekte, ancak zaman zaman etkinsiz birimlerde farklılıklar oluşabilmektedir (Benli, 2012: 371-372).

Verimlilikteki artış, Malmquist Endeksinin 1'den büyük bir değer almasını sağlarken zaman içinde performansın düşmesiyle bu endeksin (verimlilik azalışı) 1'den küçük bir değer almasına neden olur. Performansta durgunluk olması durumundaysa "1" değerini alır. Aynı şekilde, Malmquist Endeksinin bileşenlerinden herhangi birindeki artış veya azalış ilgili endeksin sırasıyla 1'den büyük ve 1' den küçük değerler almasını sağlar. Etkinlik değişimi (ED) bileşenindeki artış etkin sınırı yaklaşma çabalarının göstergesi olarak değerlendirilirken, teknolojik değişim bileşenindeki artış yenilik göstergesi şeklinde değerlendirilir. Teknolojik değişim (TD), "üretim sınırının yer değiştirmesi" olarak da ifade edilmektedir (Ateş ve Esmer, 2013: 71).

Malmquist Toplam Faktör Verimliliği Endeksi ile bir karar verme birimlerinin (KVB) t+1 döneminin t dönemine göre verimlilik değişiminin hesaplanabilmesi için, herhangi bir dönemdeki girdi-çıkıtı verilerinin, aynı dönemdeki etkin üretim sınırına

uzaklıkları için 2 adet [$D_0^t(x^t, y^t$ ve $D_0^{t+1}(x^{t+1}, y^{t+1})$] fonksiyonu ve herhangi bir dönemdeki girdi-çıkıtı verilerinin, diğer dönemdeki etkin üretim sınırına uzaklıkları için 2 adet [$D_0^t(x^{t+1}, y^{t+1}$ ve $D_0^{t+1}(x^t, y^t)$]fonksiyonu olmak üzere toplam 4 adet uzaklık fonksiyonu modelinin kurulması ve çözülmesi gerekmektedir (Oruç, 2016: 165).

Teknik etkinlikteki değişme ve teknolojik değişme, toplam faktör verimliliğindeki değişimin parçalarını oluşturmaktadır. Teknik etkinlikteki değişim (TED) ile teknolojik değişimin (TD) çarpımı, Malmquist toplam faktör verimliliği endeksini vermektedir (Daşdan, 2012: 54)

Malmquist toplam faktör verimliliği endeksi, s ve t dönemleri olarak adlandırabileceğimiz iki dönemde gözlenen girdi ve çıktı vektörlerinin radyal uzaklığını ölçmektedir. Girdi ya da çıktı yönelimli olarak, bu endeksin ifadesi değişmektedir. Ancak, ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında ifade edildiğinde, girdiye ve çıktıya yönelik toplam faktör verimliliği endeksleri aynı sonucu verecektir. Çıktı yönelimli olarak ifade edilecek olursa; çıktı yönelimli verimlilik ölçümleri, belirli bir girdi düzeyi ve gözlenen çıktılara ilişkin olarak verilen bir üretim teknolojisine göre elde edilebilecek en yüksek çıktı düzeyine odaklanmaktadır. Bunu sağlamak amacıyla, s dönemindeki Malmquist verimlilik endeksi, çıktı yönelimli uzaklık fonksiyonları ile şöyle tanımlanır (Özkara, 2015: 145);

$$m_0^s(X_s, Y_s, X_t, Y_t) = \frac{d_0^s(X_t, Y_t)}{d_0^s(X_s, Y_s)}$$

Benzer şekilde, t dönemindeki Malmquist verimlilik endeksi ise

$$m_0^t(X_s, Y_s, X_t, Y_t) = \frac{d_0^t(X_t, Y_t)}{d_0^t(X_s, Y_s)}$$

olarak tanımlanır.

Bu çalışmada kullanılan veri zarflama analizinde veri olarak, 7 tane ülkenin 2011-2015 yıllarına ait 4 girdi değişkeni ve 2 çıktı değişkeni kullanılmakta olup, girdi değişkenlerini; toplanan fonlar, duran aktifler, özsermaye ve personel giderleri oluştururken, çıktı değişkenlerini; kullanılan fonlar ve diğer getirili aktifler oluşturmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 29'da, çalışmada kullanılan girdilerin ve çıktıların açıklaması yer almaktadır.

Tablo 29. Çalışmada Kullanılan Girdilerin ve Çıktıların Açıklanması

GİRDİ DEĞİŞKENLERİ	AÇIKLAMA
Toplanan fonlar	Katılım bankalarının kâr/zarar ortaklığı şeklinde topladığı fonlar
Duran aktifler	Katılım bankalarının sabit varlıklarını ifade etmektedir.
Özsermaye	Katılım bankalarının ortaklarının sermayelerini ifade etmektedir.
Personel giderleri	Katılım bankalarının çalışanlarına ödediği tutarı ifade etmektedir.
ÇIKTI DEĞİŞKENLERİ	
Kullandırılan fonlar	Murabaha, mudaraba, müşareke vb. gibi teknikler ile kullandırılan fonları ifade etmektedir.
Diğer getirili aktifler	Yatırım amaçlı gayrimenkuller, iştiraklerdeki yatırımlar, Yatırım amaçlı menkul kıymetler vb. toplamalarını ifade etmektedir.

Analizde kullanılan ülkelerin katılım bankalarının verileri genel olarak katılım bankası bazında açıklanan mali tablolardan alınmıştır. Ayrıca ülkelerin merkez bankalarından, TKBB'den, IFSB ve OrbisBank'dan da bazı veriler alınmıştır.

4.4.2. ORAN ANALİZİ

Oran, finansal tablolarda bulunan herhangi iki kalem arasındaki ilişkinin basit aritmetik ifadesi olarak tanımlanmaktadır. Finansal tablolarda yer alan kalemlerin sayısına göre, çok sayıda oran hesaplamak, bütün kalemleri birbiriyle karşılaştırarak geniş bir oran kümesi oluşturmak mümkün olabilmektedir. Ancak analiz açısından çok sayıda oran değil, az sayıda fakat anlamlı oranların hesaplanmasında yarar vardır (Akgüç, 2012: 453).

Bilindiği üzere, oranları hesaplamak analizin mekanik yönüdür. Burada önemli olan hesaplanan oranların yorumlanması ve değerlendirilmesidir. Oranların değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında yararlanılan ölçüler genel olarak üç başlık altında toplanabilir: Birincisi, hesaplanan oranların şirketin geçmiş faaliyet dönemlerindeki oranları ile karşılaştırılmasıdır. İkincisi, oranların, aynı faaliyet kolunda yer alan benzer ölçekteki şirketlerin oranları ile ve yine şirketin faaliyette bulunduğu iş kolundaki tipik oranlar ile veya sektör ortalaması ile karşılaştırılmasıdır.

Üçüncüsü ise, oranların, özellikle deneyimler sonucu bulunmuş ve genel olarak kabul edilmiş oranlar (standart oranlar) ile karşılaştırılmasıdır (Aktaş, 2008: 76).

İşletmelerinin değerlendirilmelerinde kullanılan finansal analiz tekniklerinin en eskilerinden biri, rasyolar yani oranlardır. Oranlar yoluyla analiz, uygulamada en yaygın kullanılan ve en önemli finansal analiz tekniklerinden bir tanesidir. Ticari bankaların kredi kullanan müşterilerinden, ara ve dönem sonu bilançoları ile diğer finansal bilgileri talep etmeleri, oran analizinin önemini arttırmıştır. Bunun yanında, diğer finansal analiz tekniklerine göre, oran analizinin önemli hale gelmesinin nedenleri şunlardır (Ceylan ve Korkmaz, 2013: 46):

- Banka yöneticilerinin hızlı karar vermelerinde oran analizi önemli bir rol oynamaktadır.
- İşletme dışındaki kişiler açısından oranların ifade ettiği anlam, mutlak rakamlara göre daha yararlı ve karar vermeye daha elverişlidir.
- Oranlar, işletmelerinin büyüklük ve benzeri özelliklerini belli ölçüde ortadan kaldırdıklarından dolayı, işletmeler arası karşılaştırmalara imkân verir.

Oran analizinde kullanılan oranları aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür:

- Kârlılık Oranları
- Likidite Oranları
- Risk ve Ödeme Gücü Oranları

4.4.2.1. Kârlılık Oranları

Bir firmanın elde ettiği karın, ölçülü, yeterli, doyurucu olup olmadığı konusunda değerlendirme yapılırken özellikle, (i) sermayenin sağlayabileceği gelir, (ii) genel ekonomik koşullardaki gelişmeler, ekonominin dönemsel olarak içinde bulunduğu evre, (iii) aynı endüstri kolundaki benzer firmaların kar oranları, (iv) firmanın kar hedefleri gibi etmenler göz önünde tutulmalıdır. Karın tutarından ziyade bu etmenler dikkate alınarak yapılacak bir değerlendirme daha anlamlıdır (Akgüç, 2010: 63).

Bu başlık altında aşağıda aktif kârlılığı, özsermaye kârlılığı ve kar-gider oranı açıklanmaktadır.

4.4.2.1.1. Aktif Kârlılığı

Aktif kârlılığı, şirketlerin kaynaklarının (toplam varlıkların) yönetim tarafından kar sağlamak için ne kadar verimli bir şekilde kullanıldığını göstermektedir. Daha yüksek ROA'nın firmanın kaynaklarını kullanmada daha verimli olduğunun bir göstergesi olarak belirtilmektedir (Alharthi, 2016: 86).

Bu orana firmadaki yatırımların kârlılık oranı da denilmektedir. Firmanın karının elde edilebilmesi için aktif varlıkların hangi ölçüde etkin kullanıldığını gösterdiğinden önemli bir orandır. Oranın yüksek olması etkinliğin yüksek olduğunu gösterir. Firmanın amaçlarından biri de aktif kârlılık oranının maksimum olmasını sağlamak olmalıdır (Okka, 2011: 54). Yine kârlılığın varlıklara oranla ölçülmesi ile firmanın kaynaklarını kullanmadaki etkinliği hakkında önemli bilgiler edinilir (Gürsoy, 2012: 98).

$$\text{Aktif Kârlılığı} = \text{Net Kâr} / \text{Toplam Aktifler}$$

Bu oranı (Omari, 2011), (Dooty ve Islam, 2015), (Zeb, 2015), (Parlakkaya ve Çürük, 2011), (Gülşen, 2010), (Bağcı, 2013) ve (Bintawim, 2011) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.1.2. Özsermaye Kârlılığı

Özsermaye kârlılığı (ROE) genel olarak, ortakların özkaynak'larının kârlılığını belirleyen bir oran olarak tanımlanmaktadır. ROE, yönetimin hissedarların fonlarını etkin bir şekilde kullanma becerilerini yansıtmaktadır (Alharthi, 2016: 86). Söz konusu bu oran işletme sahip ya da sahipleri tarafından sağlanan sermayenin bir birimine düşen kar nispetini ortaya koymaktadır (Akgüç, 2010: 64). Yine bu oran firmaya tahsis edilen özsermayenin ne ölçüde kârlı kullanıldığını gösterir. Oranın yüksek olması ortaklar açısından arzu edilir. Firma yabancı kaynağı olumlu şekilde kullanmış ise rakiplerine oranla özsermaye kârlılık oranı yüksek olacaktır (Okka, 2011: 54).

$$\text{Özsermaye Kârlılığı} = \text{Net Kâr} / \text{Öz Sermaye}$$

Bu oranı (Omari, 2011), (Dooty ve Islam, 2015), (Zeb, 2015), (Parlakkaya ve Çürük, 2011), (Gülşen, 2010), (Bağcı, 2013) ve (Bintawim, 2011) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.1.3. Kâr -Gider Oranı

Bu oran faaliyet giderlerine kıyasla kazanılan kârı göstermektedir. Verimliliği artırmak için banka yönetimi tarafından İşletme giderlerini kontrol ederek daha iyi kazanç elde etmek için bu oran yaygın bir şekilde kullanılır. Daha yüksek olan oran, işletme giderlerine göre kâr açısından daha iyi performans anlamına gelir (Zeb, 2015: 49). Yüksek kâr gider oranı, maliyet açısından verimli ve belirli bir maliyet karşılığında yüksek kâr yaptığını gösterir (Omari, 2011: 40). Yine bu oran birim gider başına kâr miktarını ölçen oran olarak ifade edilmektedir. Bankacılık sektöründe faaliyet giderlerini kontrol ederek kazanç sağlamada yönetim verimliliğini değerlendirmek için en yaygın ve geniş olarak kullanılır. Yüksek oran, bankanın toplam işletme giderlerine kıyasla daha fazla toplam gelir üretme yeteneğini ve verimliliğini ortaya koymaktadır (Abduh, 2013: 98).

$$\text{Kâr Gider Oranı} = \text{Net Kâr} / \text{Operasyonel (İşletme) Giderler}$$

Bu oranı (Omari, 2011) ve (Zeb, 2015) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.2. Likidite Oranları

Vadesi gelen ödemelerini sıkıntı yaşamadan yapabilen firmaların likiditesi vardır demektir. Likidite, bir firmanın para, menkul değerler ve diğer para benzeri kaynakların miktarı ile ölçülür (Gürsoy, 2012: 101). Likidite, bilançonun beklenen ve beklenmeyen dalgalanmalarını karşılamak için yine büyüme ve yatırım için gerekli olan fonların sağlanabilmesi için önemli bir araçtır. Likidite oranı, bankaların likit varlıklarının etkin ve verimli bir şekilde yönetilme kabiliyetini temsil eder. Yine ekstra likit aktiflere ve yüksek getirili yatırımlara bankaların nasıl yatırım yapabileceği hakkında yol gösterici olarak rol oynamaktadır (Elbahar, 2016: 89). Ayrıca likidite, fon taleplerinin karşılanabilme yeteneği olup, firmalar ve finansal kurumlar için yaşamsal öneme sahip bir kavramdır. Banka fon yöneticileri aşırı likit olma ile yeteri kadar likit olmamanın maliyetini dengelemek zorundadır. Bankanın likidite açısından aşırı düzeyde açığa düşmesi, ödemelerinde kullanabileceği yeterli düzeyde hazır paranın olmaması, bankanın iflas etmesine yol açabilir (Kaya, 2013: 361). Bankaların mevduat sahiplerine karşı olan yükümlülüklerini yerine getirememesi veya varlık yatırımlarını finanse edememe riskiyle karşı karşıya kalma durumu da likidite riskini tanımlamaktadır (Rıfkı, 2010: 39). Bankaların başarısızlığında, tasfiye

sürecine girmesinde, likidite yetersizliği genelde özkaynak yetersizliğinden daha geçerli bir nedendir (Akgüç, 2012: 511).

Bu başlık altında aşağıda nakit mevduat oranı, kredi mevduat oranı, nakit cari hesap oranı ve nakit aktif oranı açıklanmaktadır.

4.4.2.2.1. Nakit Mevduat Oranı

Bir banka kasasındaki nakit, o bankanın en likit varlığıdır. Dolayısı ile bir bankanın yüksek bir nakit mevduat oranına sahip olması, düşük nakit mevduat oranına sahip bankaya göre daha likit olduğunu gösterir. Aynı zamanda, bankanın yüksek nakit mevduat oranına sahip olması, mevduat sahiplerinin bankaya olan güvenini artırır (Omari, 2011: 41).

$$\text{Nakit Mevduat Oranı} = \text{Nakit} / \text{Mevduat}$$

Bu oranı, (Omari, 2011) ve (Parlakkaya ve Çürük, 2011) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.2.2. Kredi Mevduat Oranı

Daha yüksek bir kredi mevduat oranı, aşırı kredi kullandırmasından dolayı bir bankanın daha fazla finansal likidite riski aldığını göstermektedir. Dolayısıyla, düşük kredi mevduat oranı yüksek kredi mevduat orana göre her zaman elverişlidir (Omari, 2011: 41).

Zeb (2015)'e göre bu oran mevduatların ne kadarlık kısmının kredi olarak kullandırıldığını gösterir. Nispeten düşük oran daha yüksek likiditeye katkıda bulunur fakat düşük kârlarla sonuçlanır.

$$\text{Kredi Mevduat Oranı} = \text{Kredi} / \text{Mevduat}$$

Bu oranı, (Omari, 2011), (Zeb, 2015), (Parlakkaya ve Çürük, 2011), (Bintawim, 2011) ve (Massah ve Sayed, 2015) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.2.3. Nakit Cari Hesap Oranı

Cari hesap (vadesiz mevduat) sahibine, istediği zaman ve talebi üzerine yatırılan parayı çekme hakkını verir. Başka bir deyişle, bankacılık kurumundaki para mevduatı, herhangi bir zaman dilimi içerisinde geri çekilebilir (Omari, 2011: 21). Bu

oran, banka yönetiminin mevcut varlıklar ile mevcut yükümlülükleri (vadesiz mevduat) nasıl karşılayabildiğini gösterir. Bu oranın yüksek olması mevduat sahibi olan kişilere güven vermektedir. Yine bu oranın yüksekliği bankanın daha likit olduğunu göstermektedir. Para çekme işlemleri mevduatların belirli bir sınırını aştığında, fon yetersizliği ile karşılaşmamak için bankalar genellikle menkul kıymet satarlar. Bu nedenle yukarıdaki oranın düşük olmasından ziyade yüksek olması tercih edilir (Omari, 2011: 41).

Nakit Cari Hesap Oranı= Nakit /Cari Hesap

Bu oranı, (Omari,2011 araştırmasında kullanmıştır.

4.4.2.2.4. Nakit Aktif Oranı

Yüksek bir nakit aktif oranı, bir bankanın daha fazla likit varlığa sahip olduğunu gösterir. Daha düşük bir oran varlıkların çoğunun doğal olarak uzun vadede olması ve likidite yetersizliğine işaret eder (Omari, 2011:42). Söz konusu bu oran, bankanın varlıkları içinde likit değerlerin payını, diğer bir deyişle kaynaklarının ne ölçüde likit değerlere yatırıldığını göstermektedir (Akgüç, 2012: 515).

Nakit Aktif Oranı= Nakit/Toplam Aktifler

Bu oranı, (Omari, 2011), (Parlakkaya ve Çürük, 2011) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.3. Risk ve Ödeme Gücü Oranları

Dooty ve Islam (2014)'e göre bankaların mevduatlarının toplam yükümlülüklerinin en büyük bileşenini oluşturduğundan katılım bankalarının mevduatlarının hızla arttığı gözlemlenmiştir.

Bu başlık altında aşağıda borç-özsermaye oranı, borç oranı, özsermaye çarpanı ve mevduat kredi oranı açıklanmaktadır.

4.4.2.3.1. Borç -Özsermaye Oranı

Düşük borç-özsermaye oranına sahip olan bir banka yüksek borç-özsermaye oranına sahip olan bir bankadan daha az riskli kabul edilir. Bu oran, banka

sermayesinin finansal şoklar ile başa çıkma kabiliyetinin ölçülmesinde kullanılır (Massah ve Sayed, 2015:75). Borç-özsermaye oranı, sahip olunan özkaynağa göre kullanılan yabancı kaynağın payını göstermektedir (İskenderoğlu ve Diğerleri, 2012: 295). Bankaya veya işletmeye kredi verenler, bu oranın düşük olmasını tercih ederler. İşletmeden alacaklı olanlar, alacaklarının teminatı olarak özsermayeyi gördüklerinden dolayı, bu oranın düşük olmasını tercih ederler. Yine bu oran, işletmenin büyümesinin nasıl finanse edildiğini ve işletmeyi kimlerin finanse ettiğini gösterir. Oranın 1'den büyük olması, kredi verenlerin işletme sahiplerine göre, işletmeye daha fazla yatırımda bulduklarının bir göstergesidir (Ceylan ve Korkmaz, 2013: 57).

Borç-Özsermaye Oranı= Borç/ Özsermaye

Bu oranı, (Omari, 2011), (Dooty ve Islam 2014), (Parlakkaya ve Çürük, 2011) ve (Massah ve Sayed, 2015) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.3.2. Borç Oranı

Kaldıraç oranı olarak da ifade edilen bu oran, bankaların sahip olduğu toplam varlıkların ne kadarlık kısmının yabancı kaynaklar ile finanse edildiğini ifade etmektedir (İskenderoğlu ve Diğerleri, 2012: 295).

Firmanın borç oranı yükseldiğinde potansiyel gelir yükselirken firmanın riski de artmaktadır. Borç oranı ne ölçüde büyük ise, finansal kaldıraç derecesinin yüksek olduğu ve firmanın varlıklarının o ölçüde kreditorlerce finanse edildiği anlaşılır. Ayrıca ekonominin iyi olduğu dönemlerde borç oranının yüksekliği firma için lehte olur. Ekonominin durgun veya resesyona gittiği dönemlerde borç oranının yüksekliği firmayı zor durumda bırakır (Okka, 2011: 51).

Daha yüksek borç-aktif oranı banka varlıklarının daha büyük bir kısmının borçlanma yoluyla sağlandığı anlamına gelir. Dolayısıyla özsermaye finansmanının düşük olduğu anlamına da gelmektedir. Bu oran bankanın finansal gücünün bir ölçüsüdür (Massah ve Sayed, 2015: 75). Yine bu oranın yüksek olması kredi verenler açısından emniyet marjının dar olduğunu, işletmenin ödemelerinde zor durumlara düşme ihtimalinin yüksek olduğunu gösterir (Ercan ve Ban, 2014: 43). Ortaklar ise bu oranın yüksek olmasını isterler. Çünkü toplam borç oranının yüksekliği, yönetimin paylaşılmamasını da ifade eder. Ayrıca borçlanmanın sağladığı kaldıraç etkisiyle kârlılık daha fazla artırılabilir. Ancak ortakların bu oranı devamlı olarak yükselterek

kaldıraç etkisinden sınırsız olarak faydalanma imkanları yoktur (Ceylan ve Korkmaz, 2013: 56).

Borç Oranı= Toplam Borç/Toplam Varlıklar

Bu oranı, (Omari, 2011) ve (Massah ve Sayed, 2015) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.3.3. Özsermaye Çarpanı

Özsermaye çarpanı ne kadar yüksek ise özsermaye getirisi de o kadar yüksek çıkacaktır. Bu oranın büyük olması demek, işletmenin borçlanma derecesinin yüksek olması demektir. Ne var ki yüksek oranlı borçlanma halinde firmanın bu borçları ödeyememe riski de yüksek olur. Bu nedenle firmalar borçlanmanın pozitif ve negatif etkilerini dengeleyecek optimum borçlanma miktarını araştırlar. Bu oranı matematiksel bir kesinlikle saptamak mümkün olmamakla beraber, yönetsel sağduyu ve deneyim borç oranlarının belirli düzeylerde tutulmasında etkili olur (Gürsoy, 2012: 110).

Özsermaye Çarpanı= Toplam Varlıklar/ Özsermaye

Bu oranı, (Omari, 2011), (Dooty ve Islam, 2014), (Parlakkaya ve Çürük, 2011), (Gülşen, 2010) ve (Massah ve Sayed, 2015) araştırmalarında kullanmışlardır.

4.4.2.3.4. Mevduat Kredi Oranı

Bu oran bir bankanın likiditesini ve kredi riskini ölçer (Omari, 2011: 43).

Mevduat Kredi Oranı= Mevduat/ Krediler

Bu oranı, (Omari, 2011) araştırmasında kullanmıştır.

Bu tez çalışmasında kullanılan oran analizinde veri olarak, 7 ülkenin 2011-2015 yıllarına ait kârlılık oranları, likidite oranları ve risk ve ödeme gücü oranları kullanılmaktadır.

Aşağıdaki Tablo 30'de, oran analizinde kullanılan oranlar yer almaktadır.

Tablo 30. Oran Analizinde Kullanılan Oranlar

KÂRLILIK ORANLARI
Aktif Kârlılığı = Net Kâr / Toplam Aktifler
Özsermaye Kârlılığı = Net Kâr / Özsermaye
Kâr-Gider Oranı = Net Kâr / Operasyonel Gider
LİKİDİTE ORANLARI
Nakit Mevduat Oranı = Nakit ve Benzerleri / Toplanan Fonlar
Kredi Mevduat Oranı = Kullandırılan Fonlar / Toplanan Fonlar
Nakit Cari Hesap Oranı = Nakit ve Benzerleri / Vadesiz Hesap
Nakit Aktif Oranı = Nakit ve Benzerleri / Toplam Aktifler
RİSK VE ÖDEME GÜCÜ ORANLARI
Borç Özsermaye Oranı = Toplam Borçlar / Özsermaye
Borç Oranı = Toplam Borçlar / Toplam Aktifler
Özsermaye Çarpanı = Toplam Aktifler / Özsermaye
Mevduat Kredi Oranı =Toplanan Fonlar / Kullandırılan Fonlar

Analizde kullanılan ülkelerin katılım bankalarının verileri genel olarak katılım bankası bazında açıklanan mali tablolardan alınmıştır. Ayrıca ülkelerin merkez bankalarından, TKBB'den, IFSB ve OrbisBank'dan da bazı veriler alınmıştır. Alınan bu veriler tek tek hesaplanarak oranlara dönüştürülmüştür.

4.4.3. PANEL VERİ ANALİZİ

İstatistiksel analizlerde veriler, zaman kriterinin dikkate alındığı zaman serisi, yatay-kesit verileri ve bu iki veri türünün birleşiminden meydana gelen karma veriler olarak sınıflandırılmaktadır. Aynı kesit biriminin zaman içinde izlendiği karma veriler, panel veri olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla zaman boyutuna sahip kesit serilerini kullanarak ekonomik ilişkilerin tahmin edilmesi yöntemine de panel veri analizi adı verilmektedir (Göral, 2015: 106).

Karma verilerde yatay kesit birimleri değişmiyorsa, veriler aynı yatay kesit birimlerinde zamana göre değişim gösteriyorsa bu tür karma veriye panel veri adı verilmektedir. Panel veri kullanmanın çeşitli yararları bulunmaktadır. Birincisi, örneklem büyüklüğünü ciddi oranda artırır. İkincisi, tekrarlanan kesit gözlemlerinin

incelenmesiyle değişim hareketleri daha iyi incelenir. Üçüncüsü ise daha karmaşık modellerin rahatlıkla incelenmesi imkanını sunar (Akel ve Diğerleri, 2017: 8).

Panel veriler, aile, ülkeler, şirketler gibi birkaç kesitsel gözlemin zaman periyodu ile ifade edilmesini sağlamaktadır. Panel veri, tahmin tekniklerinin geliştirilmesi ve teorik sonuçlar açısından çok zengin bir ortam oluşmasını sağlamaktadır (Acaravcı, Kandır ve Zelka, 2015: 177).

Kesit verisini zaman serisiyle birleştiren panel verisi, daha çok bilgi verir, daha değişkendir, değişkenleri arasında ortak doğrusallık daha azdır, serbestlik derecesi daha yüksek ve daha etkindir. Yalnız kesit verisinde ya da yalnız zaman serisi verisinde hiç gözlenemeyen etkileri, panel verisi daha iyi ortaya çıkarabilir ve daha iyi ölçülebilir. Panel verisi, binlerce birimlik veriyi ele almakla, kişileri ya da firmaları geniş aralıklarda toplulaştırınca ortaya çıkabilecek sapmayı da en aza indirir. Panel veri, geniş yatay kesit verilerinin az bir zaman dilimi için gözlemlenebilmesi durumunda kısa panel; az sayıdaki yatay kesit verilerinin geniş zaman dilimi için gözlemlenebilmesi durumunda ise uzun panel adını almaktadır. Panel veri setinin her bir yatay kesit için eşit uzunlukta zaman serisi içermesi durumu dengeli panel; zaman serisi uzunlukları yatay kesitten yatay kesite değişmesi durumu ise dengesiz panel olarak adlandırılmaktadır (İnci, 2014: 187-188).

Panel veri kullanımının yaygınlaşmasında gösterilebilecek iki önemli nedenden birincisi, araştırma birimlerindeki mikro düzeydeki değişime ait bilgi toplanabilmesidir. Değişim, çalışmadaki diğer değişkenlerin etkisine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Panel veri kullanımı araştırmacıların ilişkileri zamanın tek bir noktasına bağlı olarak değil, zaman boyunca gözlemleyebilmesine imkan tanır. İkincisi veri toplamanın maliyeti ile ilgilidir. Zamanın beş noktasından elde edilecek bir panel veri çalışması, ayrı ayrı beş yatay kesit çalışmasına göre çok daha düşük maliyetli olacaktır. Panel veri toplamak, ardışık yatay kesit verileri için sürekli yeni bir tesadüfi örnek çekmekten hem daha az maliyetli olur, hem de zamandan tasarruf sağlar (Taş, 2012: 39).

Panel veri modeli: (Kaygın, 2013: 67)

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \beta_{1it}X_{1it} + \beta_{2it}X_{2it} + \dots + \beta_{kit}X_{kit} + u_{it}$$

Ya da;

$$Y_{it} = \beta_{0it} + \sum_{k=1}^k \beta_{kit} X_{kit} + u_{it}$$

$$i = 1, \dots, N \quad t = 1, \dots, T$$

Burada alt indislerden i ; hane halkı, birey, firma, şehir vs. gibi birimleri, t ise zamanı göstermektedir. Farklı bir ifade ile; i yatay kesit boyutunu, t ise zaman boyutunu oluşturur. β_{0it} sabit terimi, β_{kit} $k \times 1$ boyutlu parametreler vektörünü, x_{kit} , k açıklayıcı değişkenin, t zamanında, i birim değerini; Y_{it} , bağımlı değişkenin t zamanında, i birim değerini göstermektedir. Panel veri modellerinde parametrelerin, her zaman döneminde ve her birim için değer almasına izin verilmektedir. Modelin tahminine geçmeden önce, parametrelerin birim ve/veya zamana göre değer almasına göre bazı varsayımlar yapılır. Bunlar; sabit etkili model ve tesadüfi etkili model varsayımlarıdır. Her iki modelde de U_{it} hatalarının tüm zaman dönemlerinde ve tüm birimler için bağımsız normal dağıldığı $[N(0, \sigma^2_u)]$ varsayılmaktadır.

Panel veri yönteminin avantajları şu şekilde sıralanabilir (Burhan, 2012: 26):

- 1- Panel veri analizi kesit birimlere özgü farklılığı (bireylerin, firmaların ve ülkelerin farklı eğilim ve davranışlara sahip olması) dikkate alınarak, bu farklılığın model içinde kontrolüne ve ölçülebilmesine izin vermektedir.
- 2- Panel veri yatay kesit gözlemleri ile zaman serilerini birleştirdiğinden, daha aydınlatıcı bilgi, değişkenler arasında daha az doğrusal bağlantı, daha fazla serbestlik derecesi ve daha fazla etkinlik sağlamaktadır.
- 3- Tekrarlanan yatay kesit gözlemlerini inceleyerek, değişme dinamiklerini araştırmak için daha uygundur.
- 4- Panel veriler, pür zaman serisi verileri veya pür yatay kesit verilerinden kolayca gözlenemeyen etkileri daha iyi belirleyebilir ve ölçülebilir. Panel veri analizleri, zamana göre değişmeyen ve kesit boyunca değişen etkilerin bağımlı değişken üzerindeki olası etkilerini de hesaba katabilmektedir.
- 5- Panel veri analizi, daha karmaşık davranış modelleri ile çalışabilme imkanı sunması açısından, zaman serisi ve yatay kesit verisi modellerine göre üstünlük sağlamaktadır.

f (Özer, 2012: 145):

1. Değişkenlere ait verilerin toplanması aşamasında bazı gözlemlere ait verilerin kesit ya da zaman olarak elde edilememesi en önemli problem olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun nedeni, anketlerle bilgi toplarken, katılımcıların bazı sorulara cevap vermemesi ya da geçmişte doğru hatırlamamaları, bazı soruları doğru anlamamaları, anket görüşmelerinin yapılma sıklığı gibi problemlerdir.

2. Bireylerin ölmesi ya da taşınması, firmaların kapanması gibi nedenlerle zaman bazında veri setindeki gözlem sayısında oluşabilecek azalma da panel veri kullanımında karşılaşılan problemler arasında yer almakta olup, aşınma sapması olarak tanımlanmaktadır.
3. Son olarak yatay-kesit veya zaman serisi verilerinden herhangi birinin göreceli olarak çok kısa olması da parametre tahminlerini saptırdığından n veya t'nin sonlu ve az olması panel veri analizinin kısıtları arasında yer almaktadır.

Hem zaman hem de kesit veriler uyarlamasında tahmin yöntemi olarak havuzlanmış regresyon (pooled regresion) ile tahmini aşamasında kullanılabilir bir yöntem vardır. Bu yöntemler; Klasik Model, Sabit Etkiler Modeli, Rassal Etkiler Modeli'dir. Bu yöntemler arasındaki temel fark sabit terimlerden kaynaklanmaktadır. Klasik modelde havuzlanmış regresyonun elemanları için aynı sabit terim mevcuttur. Sabit etkiler modelinde her bir kesit için ayrı sabit terim mevcuttur. Fakat eğim katsayıları aynıdır. Rassal etkiler modelinde ise birimlere ait farklılıklar hata terimi içerisinde modellenmektedir (Burhan, 2012: 34).

Klasik Model

Sabit terim ve eğim katsayılarının birimler arasında ve/veya zaman üzerinde farklılık göstermediği varsayıldığında, model aşağıdaki biçimde gösterilir:

$$Y_{it} = \alpha + \beta_1 x_{1it} + \dots + \beta_K x_{Kit} + u_{it} \quad i=1, \dots, N; \quad t= 1, \dots, T;$$

Bu modelde, α parametresi bütün birimlerin ortak bir kesmesi olduğunu ifade etmektedir. β parametreleri ise ayrı ayrı her bir açıklayıcı değişkenin bütün birimler üzerindeki ortak marjinal etkilerini göstermektedir. Klasik modelde daha önce de belirtildiği gibi bütün gözlemlerin homojen olduğu yani yatay kesit birimleri arasında heterojenliğin olmadığı varsayılmaktadır. Bu modellerin tahmininde, açıklayıcı değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri araştırılırken havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılmaktadır (Tekin, 2013: 39).

Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı ve Düzeltmiş Lagrange Çarpan Testleri

Panel veri modellerinde, klasik modelin geçerliliği bir başka ifade ile birim ve/veya zaman etkilerinin olup olmadığı Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı ve Düzeltmiş Lagrange Çarpan testiyle de sınırlanabilmektedir. Breusch-Pagan (1980), bireysel heterojenliğin varlığını bir başka ifade ile havuzlanmış en küçük kareler

modelinin uygun olup olmadığını tesadüfi etkiler modeline karşı sınamak için, havuzlanmış en küçük kareler modelinin kalıntılarına dayanan, Lagrange Çarpanı (LM) testini geliştirmişlerdir. Bu testte, tesadüfî birim etkilerinin varyansının sıfır olduğu hipotezi ($H_0 : \sigma_\mu^2 = 0$) sınanmaktadır. Breusch-Pagan LM test istatistiği aşağıdaki gibidir (Tatoğlu, 2016: 178);

$$LM = \frac{NT}{2(T-1)} \left[\frac{\sum_{i=1}^N (\sum_{t=1}^T u_{it})^2}{\sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T u_{it}^2} - 1 \right]^2$$

Burada u , havuzlanmış en küçük kareler modelinin tahmininden elde edilen kalıntılardır. Bu test istatistiği, 1 serbestlik derecesi χ^2 dağılımına uymaktadır. LM test istatistiğinin, χ^2 tablosu ile karşılaştırılması sonucu; H_0 hipotezi reddedilemezse, birim etkilerin varlığı kabul edilmemekte ve klasik modelin uygun olduğu söylenebilmektedir. Tersini durumda yani H_0 hipotezi reddedilirse, klasik modelin uygun olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Baltagi ve Li (1990) Breusch-Pagan testini dengesiz panel için genişletmiştir. Ayrıca bu testin birim ve zaman etkilerinin 0 olduğu hipotezini ($H_0 : \sigma_\mu^2 = \sigma_\lambda^2 = 0$) araştıran versiyonu da vardır.

Breusch- Pagan/Cook Weiesberg Testi

Klasik modelde değişen varyansın (heteroskedasite) Breusch–Pagan (1979) / Cook –Weiesberg (1983) testi ile sınanabilmesi için, öncelikle modelin havuzlanmış en küçük kareler yöntemiyle tahmininden kalıntılar elde edilmektedir. Daha sonra aşağıdaki regresyon denklemi tahmin edilmektedir (Tatoğlu, 2016: 211-212):

$$\hat{u}_{it}^2 = \delta_0 + h_{it}\delta + \varepsilon_{it}$$

Burada h_{it} , X_{it} 'nin tümünü, bir alt kümesini ya da bağımlı değişkenin tahmini değerlerini içerebilmektedir. Temel hipotez:

H_0 : heteroskedasite yoktur. ($H_0 : \delta = 0$)

şeklinde kurulmaktadır. Bu hipotez u_{it}^2 'nin X_{it} 'nin fonksiyonları ile korelasyonsuz olduğunu söylemekte, h_{it} 'nin anlamlılığı F testi ile sınanmaktadır. Alternatif olarak tahmin edilen regresyonunun hesaplanan belirginlik katsayısından (R^2) hareketle,

$N \cdot R^2$ istatistiği elde edilmektedir. X^2 dağılan bu istatistik kullanılarak da, H_0 hipotezi test edilebilmektedir.

Klasik Modelde Wooldridge'nin Testi

Wooldridge (2002), panel veri modellerinde otokorelasyonu sınamak için H_0 hipotezi “birinci mertebeden otokorelasyon yoktur” şeklinde olan bir otokorelasyon testi önermiştir. Drukker (2003), yaptığı benzetim sonuçlarıyla bu testin küçük örneklerde de güçlü olduğunu ispatlamıştır. Wooldridge'in testinde birinci farklar modelinden elde edilen kalıntılar kullanılmaktadır. Bilindiği gibi birinci fark almak birim etkilerle birlikte, sabit parametreyi ve zaman değişmezi değişkenleri de modelden düşürmektedir. Genel bir panel veri modelinin birinci farkları aşağıdaki gibi yazılabilmektedir (Tatoğlu, 2016: 218):

$$(Y_{it} - Y_{it-1}) = (X_{it} - X_{it-1})\beta + (u_{it} - u_{it-1})$$
$$\Delta Y_{it} = \Delta X_{it}\beta + \Delta u_{it} \quad \Delta u_{it} = e_{it}$$

Öncelikle birinci farklar modeli tahmin edilmekte ve buradan kalıntılar (e_{it}) elde edilmektedir. Daha sonra, regresyonunun tahmininden elde edilen kalıntıların e_{it} , gecikmeli değerleri ile regresyonu alınmaktadır. Wooldridge, u_{it} birinci mertebeden otokorelasyonlu değilse, $\text{corr}(e_{it}e_{it-1}) = -0.5$ olduğu ispatlanmalıdır. Bu bilgi ve kalıntı regresyonu kullanılarak ve gecikmeli kalıntıların parametrelerinin -0.5 'den farklılığı F ya da daha dirençli olan Wald testi kullanılarak test edilmektedir. Eğer kat sayı 0.5 'den farklı ise, u_{it} birinci mertebeden otokorelasyonludur.

Huber, Eicker ve White Tahmincisi

Huber, Eicker ve White Tahmincisi heteroskedasite, otokorelasyon ve birimleri arası korelasyonun varlığında dirençli tahmincilerden birisidir.

Dirençli standart hatalar için ilk çalışmalar Huber (1967), Eicker (1967) ve White (1980) tarafından yapılmıştır. Kalıntıların bağımsız dağılımlı olması durumunda, Ω matrisinin bilindiği ve diagonal olduğu fakat diagonal elemanların birbirine eşit olmadığı varsayımı altında, bir başka ifade ile sadece heteroskedasite olduğu durumunda varyansların tahmini için aşağıdaki tahminciyi önermişlerdir (Tatoğlu, 2016: 252):

$$\text{Var}(\hat{\beta}) = (X'X)^{-1}X'VX(X'X)^{-1}$$
$$\text{Var}(\hat{\beta}) = (X'X)^{-1}X'\text{diag}(\hat{u}_i^2)X(X'X)^{-1}$$

Burada anlaşılacağı üzere, $V = \sigma_u^2 \Omega = \text{diag}(\hat{u}_i^2)$ 'dir. Bu, "heteroskedastik dirençli varyans tahmincisi"dir, "White tahmincisi" ya da "Eicker tahmincisi" olarak bilinmektedir. MacKinnon ve White (1985) ve Hinkley (1977), bu tahminciyi serbestlik derecesi düzeltmesi yaparak küçük örneklerde de kullanılabilir hale getirmişlerdir (Tatoğlu, 2016: 252):

$$\begin{aligned} \text{Var}(\hat{\beta}) &= \frac{N}{N-k} (X'X)^{-1} \left(\sum_{i=1}^N \hat{u}_i^2 x_i' x_i \right) (X'X)^{-1} \\ &= \frac{N}{N-k} (X'X)^{-1} X' \text{diag}(\hat{u}_i^2) X (X'X)^{-1} \end{aligned}$$

Yine aynı araştırmacılar tarafından önerilen başka bir yaklaşımda, küçük örnek düzeltmesi $(N/N - k)$ yerine $(1/1 - h_i)$ (h_i : tahmin matrisinin diagonal elemanlarıdır) ile yapılmaktadır. Long ve Ervin (2000), küçük örnek özelliklerini iyileştirmek ve sapan gözlemlere daha az ağırlık vermek için $1/(1 - h_i)^2$ düzeltmesini, Cribari-Neto (2004) ise, yine özellikle sapan değerlerin varlığında küçük örnek özelliklerini iyileştirmek için, $1/(1 - h_i)^{\delta_i}$ düzeltmesini önermiştir (burada $\delta_i = \min\{4, h_i/\bar{h}\}$ 'dir).

Tahmin edilen parametrelerin varyans kovaryans matrisi için önerilen bu tahminciler, homoskedastik standart hatalar üretmektedir.

Bu tez çalışmasında kullanılan panel veri analizinde 7 ülkenin 2011-2015 yıllarına ait bağımlı ve bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Kullanılan bu değişkenler aşağıdaki Tablo 31'de yer almaktadır.

Tablo 31. Panel Veri Analizinde Kullanılan Değişkenler

BAĞIMLI DEĞİŞKEN
Etkinlik Skorları (ES)
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER
Aktif Kârlılık Oranı (AKO)
Özsermaye Kârlılık Oranı (OKO)
Kredi Mevduat Oranı (KMO)
Borç Oranı (BO)

4.5. ARAŞTIRMANIN ANALİZİ

Yapılan araştırmanın amacı İslam ülkelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarının karşılaştırılması ve performansları üzerinde etkili olan faktörlerin araştırılmasıdır. Bu amaca yönelik veri zarflama analizi, oran analizi ve panel veri analizi yapılmıştır. Yapılan analizlerin sonuçları aşağıda yer almaktadır.

4.5.1. VERİ ZARFLAMA ANALİZİ

Veri zarflama analizi kısmında Etkinlik ve Malmquist toplam faktör verimliliği değerlerine göre İslam ülkelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarının performanslarının karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

Veri zarflama analiz programı ile DEAP 2.1, ölçeğe göre değişken getiri varsayımı altında girdi odaklı veri zarflama analiz ve malmquist verimlilik endeksi yöntemi ile 7 ülke verileri 2011-2015 yılları için analiz edilmektedir. Çalışmada Türkiye, Malezya, Katar, Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri ve İran ülkeleri yer almaktadır.

Analizdeki etkinlik ile, bir ülkenin katılım bankacılığı sisteminin diğer ülkelerin katılım bankacılığı sistemine göre nasıl bir performans gösterdiği ortaya konurken, verimlilik ile, ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin bir önceki döneme göre nasıl bir performans gösterdikleri ortaya konulmaktadır.

Analiz kısmında aşağıda olduğu gibi, ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 yıllarındaki etkinlikleri ile 2012-2015 yıllarına ait verimlilikleri incelenmektedir.

4.5.1.1. Etkinlik Analizi

Araştırmada Katar, Kuveyt, İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Malezya ülkeleri yer almaktadır. Araştırmada kullanılan bu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 yıllarına ait etkinlik sonuçları aşağıda şekiller halinde gösterilmiştir.

Araştırmada kullanılan ülkelerin etkinlik değerlerinin 1 olması, toplam etkinlik açısından etkin olduklarını, 1 değerinden uzaklaştıkları ölçüde de toplam etkinliklerinin azaldığını ifade etmektedir.

Aşağıdaki Şekil 39, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011 yılına ait etkinlik değerlerini göstermektedir.

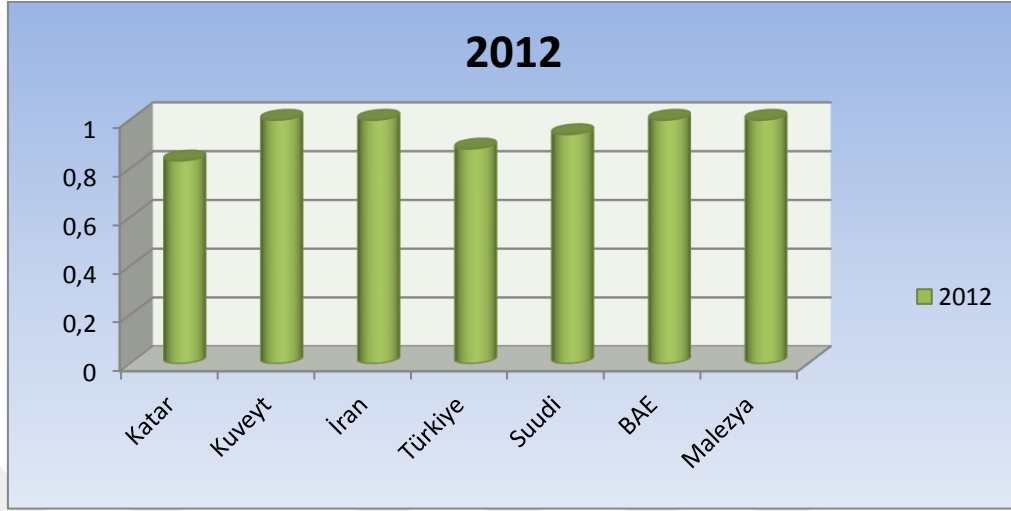
Şekil 39. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Etkinlik Değerleri

Şekil 39 incelendiğinde Kuveyt, İran, BAE ve Malezya'nın katılım bankacılığı sisteminin 2011 yılında tam etkin olarak 1 etkinlik değerine sahip oldukları görülmektedir.

Tam etkin değere sahip olmayan ülkeler ise sırasıyla Katar, Türkiye ve Suudi Arabistan'dır. Bu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin tam etkinlik değeri olan 1'den uzaklaştıkları görülmektedir.

Tam etkinlikten uzaklaşan bu ülkelerin etkinlik değerleri Katar'ın 0,799, Türkiye'nin 0,813 ve Suudi Arabistan'ın 0,921 olmak üzere Şekil 39'da gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında, 2011 yılında 4 ülkenin tam etkin olduğu 3 ülkenin de tam etkin olmadığı görülmektedir. Etkinlikten en fazla uzaklaşan ülkenin Katar olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 40, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2012 yılına ait etkinlik değerlerini göstermektedir.

Şekil 40. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Etkinlik Değerleri

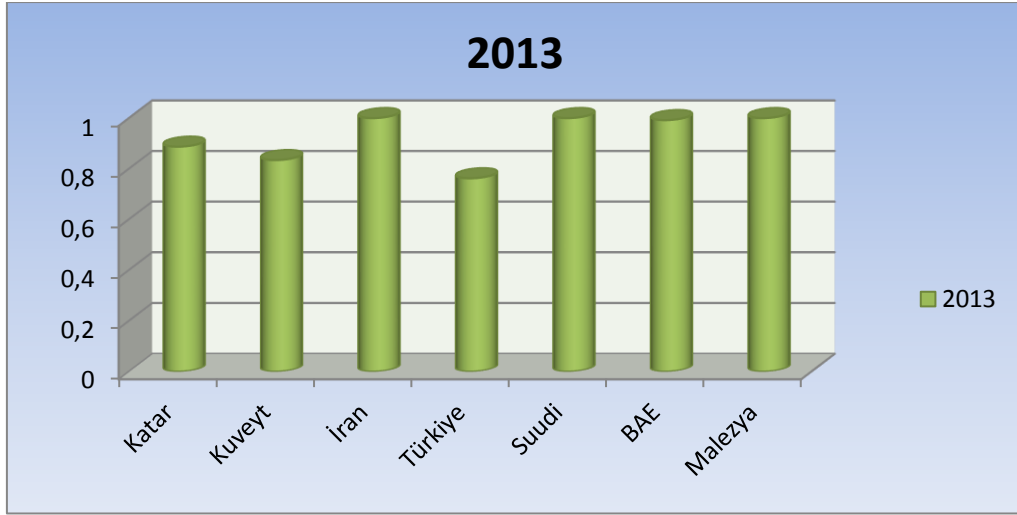
Şekil 40 incelendiğinde Kuveyt, İran, BAE ve Malezya'nın katılım bankacılığı sistemlerinin 2012 yılında da tam etkin olarak 1 etkinlik değerine sahip oldukları görülmektedir.

Tam etkin değere sahip olmayan ülkeler ise yine sırasıyla Katar, Türkiye ve Suudi Arabistan'dır. Bu ülkelerin 2012 yılında da katılım bankacılığı sistemlerinin tam etkinlik değeri olan 1'den uzaklaştıkları görülmektedir.

Tam etkinlikten uzaklaşan bu ülkelerin etkinlik değerleri Katar'ın 0,833, Türkiye'nin 0,882 ve Suudi Arabistan'ın 0,941 olmak üzere Şekil 40'da gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında, 2012 yılında da 4 ülkenin tam etkin olduğu 3 ülkenin de tam etkin olmadığı görülmektedir. Etkinlikten en fazla uzaklaşan ülkenin yine Katar olduğu görülmektedir.

Şekil 41 incelendiğinde İran, Suudi Arabistan, ve Malezya'nın katılım bankacılığı sistemlerinin 2013 yılında tam etkin olarak 1 etkinlik değerine sahip oldukları görülmektedir. Tam etkin değere sahip olmayan ülkeler ise sırasıyla Katar, Kuveyt, Türkiye ve BAE'dir. Bu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin tam etkinlik değeri olan 1'den uzaklaştıkları görülmektedir.

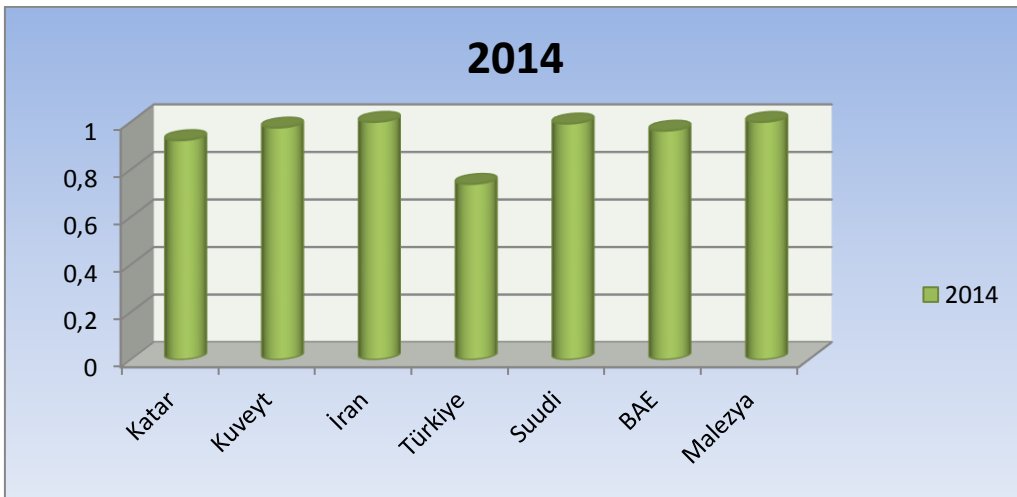
Aşağıdaki Şekil 41, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2013 yılına ait etkinlik değerlerini göstermektedir.

Şekil 41. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Etkinlik Değerleri

Tam etkinlikten uzaklaşan bu ülkelerin etkinlik değerleri Katar'ın 0,887, Kuveyt'in 0,834, Türkiye'nin 0,762 ve BAE'nin 0,992 olmak üzere Şekil 41'de gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında, 2013 yılında 3 ülkenin tam etkin olduğu 4 ülkenin de tam etkin olmadığı görülmektedir. Etkinlikten en fazla uzaklaşan ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 42, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2014 yılına ait etkinlik değerlerini göstermektedir.

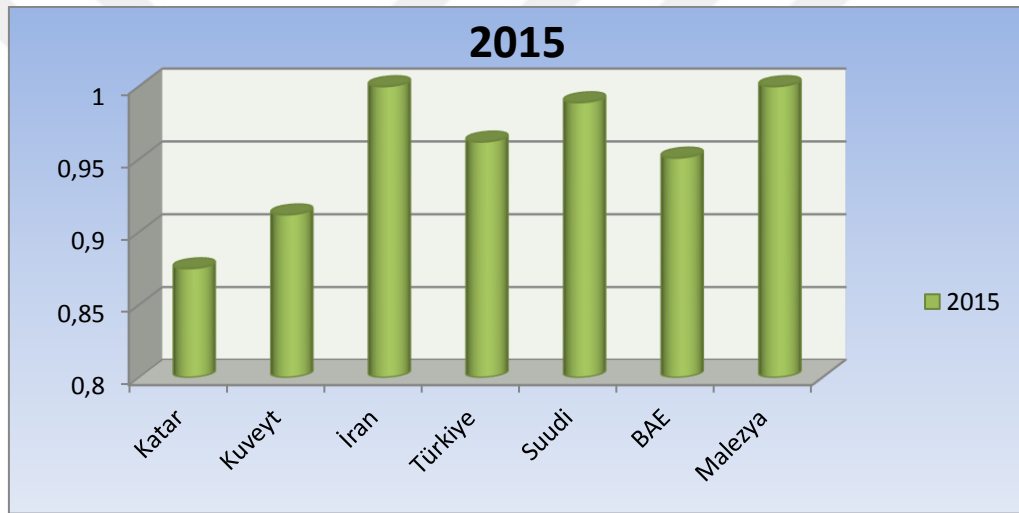

Şekil 42. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Etkinlik Değerleri

Şekil 42 incelendiğinde İnan ve Malezya'nın katılım bankacılığı sistemlerinin 2014 yılında tam etkin olarak 1 etkinlik değerine sahip oldukları görülmektedir. Tam

etkin değere sahip olmayan ülkeler ise sırasıyla Katar, Kuveyt, Türkiye, Suudi Arabistan ve BAE'dir. Bu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin tam etkinlik değeri olan 1'den uzaklaştıkları görülmektedir. Tam etkinlikten uzaklaşan bu ülkelerin etkinlik değerleri Katar'ın 0,923, Kuveyt'in 0,976, Türkiye'nin 0,739, Suudi Arabistan'ın 0,993 ve BAE'nin 0,963 olmak üzere Şekil 42'de gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında, 2014 yılında 2 ülkenin tam etkin olduğu 5 ülkenin de tam etkin olmadığı görülmektedir. Etkinlikten en fazla uzaklaşan ülkenin 2013 yılında olduğu gibi yine Türkiye'nin olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 43, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2015 yılına ait etkinlik değerlerini göstermektedir.

Şekil 43. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Etkinlik Değerleri

Şekil 43 incelendiğinde sadece İran ve Malezya'nın katılım bankacılığı sistemlerinin 2015 yılında da tam etkin olarak 1 etkinlik değerine sahip oldukları görülmektedir. Tam etkin değere sahip olmayan ülkeler ise yine 2014 yılındaki gibi sırasıyla Katar, Kuveyt, Türkiye, Suudi Arabistan ve BAE'dir. Bu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin tam etkinlik değeri olan 1'den uzaklaştıkları görülmektedir. Tam etkinlikten uzaklaşan bu ülkelerin etkinlik değerleri Katar'ın 0,875, Kuveyt'in 0,912, Türkiye'nin 0,962, Suudi Arabistan'ın 0,989 ve BAE'nin 0,951 olmak üzere Şekil 43'de gösterilmektedir. Genel olarak bakıldığında, 2015 yılında bir önceki yıl gibi 2 ülkenin tam etkin olduğu 5 ülkenin de tam etkin olmadığı görülmektedir. Etkinlikten en fazla uzaklaşan ülkenin Katar olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 32, araştırma kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 dönemine ait etkin ve etkinsiz olma durumlarını göstermektedir.

Tablo 32. Araştırma Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011-2015 Dönemine Ait Etkin ve Etkinsiz Olma Durumları

	2011	2012	2013	2014	2015
Katar	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz
Kuveyt	Etkin	Etkin	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz
İran	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin
Türkiye	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz
Suudi Arabistan	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkin	Etkinsiz	Etkinsiz
BAE	Etkin	Etkin	Etkinsiz	Etkinsiz	Etkinsiz
Malezya	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin	Etkin

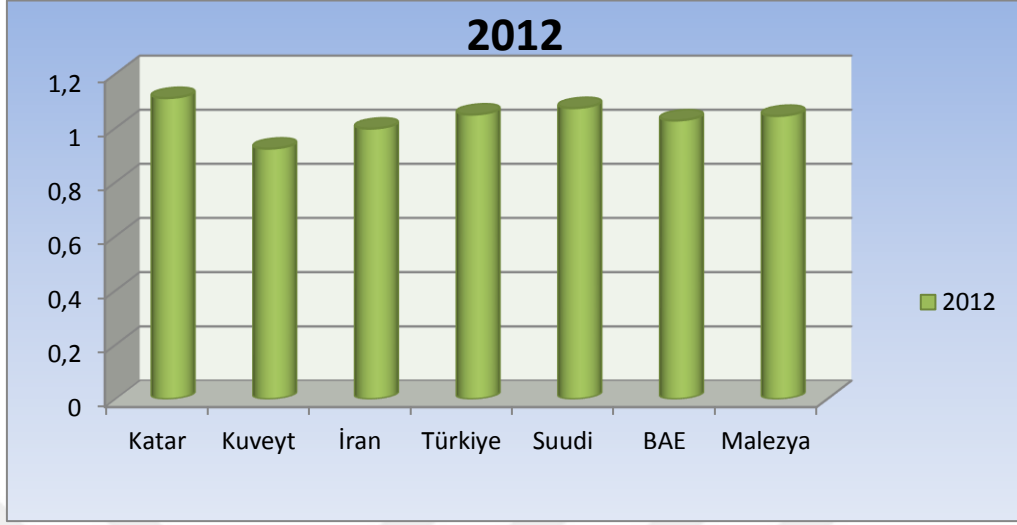
Yukarıdaki Tablo 32’ de belirtildiği gibi genel olarak araştırmada kullanılan ülkelerin 2011-2015 dönemine ait etkinlik sonuçları incelendiğinde tüm yıllarda tam etkin olan ülkelerin İran ve Malezya olduğu görülmektedir. Tüm yıllarda tam etkin olmayan ülkeler ise Katar ve Türkiye’dir. Kuveyt ve BAE sadece 2011 ve 2012 yıllarında tam etkin olmuş diğer yıllarda tam etkinlikten uzaklaşmışlardır. Diğer bir ülke olan Suudi Arabistan ise sadece 2013 yılında tam etkinliğe ulaşmış diğer yıllarda tam etkinlikten uzaklaşmıştır.

4.5.1.2. Verimlilik Analizi

Araştırmada kullanılan Katar, Kuveyt, İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Malezya ülkelerinin katılım bankacılığı sistemlerinin 2012-2015 yıllarına ait verimlilik sonuçları aşağıda şekiller halinde gösterilmiştir.

Araştırmada kullanılan ülkelerin verimliliklerinin 1’den büyük değer alması verimlilik artısını, 1’den küçük değer alması verimlilik azalışını, 1’e eşit olması ise verimlilikte herhangi bir değişiklik olmadığını göstermektedir.

Aşağıdaki Şekil 44, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2012 yılına ait verimlilik değerlerini göstermektedir.

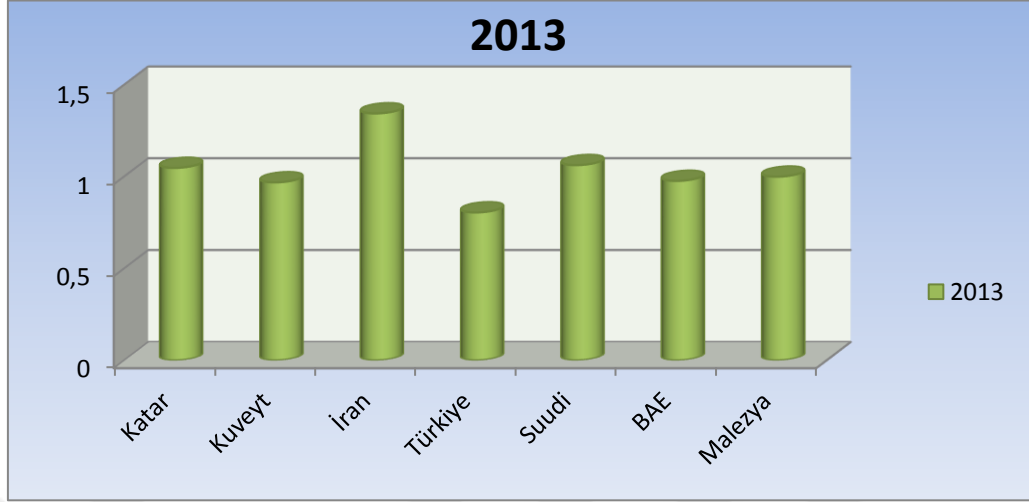
Şekil 44. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Verimlilik Değerleri

Verimlilik analizi sonucunda 2012 yılında Katar, Türkiye, Suudi Arabistan, BAE ve Malezya ülkelerinin katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini arttırdığı görülmekte Kuveyt ve İran ülkelerinin katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini azalttığı görülmektedir. Araştırmada kullanılan ülkelerin verimlilik değerlerine bakıldığında Katar'ın 1,111, Kuveyt'in 0,924, İran'ın 0,998, Türkiye'nin 1,05, Suudi Arabistan'ın 1,074, BAE'nin 1,028 ve Malezya'nın 1,045 olduğu Şekil 44'de görülmektedir.

Genel olarak Şekil 44 incelendiğinde, 5 ülkenin verimlilik artışı 2 ülkenin ise verimlilik azalışı görülmektedir. Katılım bankacılığı sisteminde en fazla verimlilik artışı olan yani 2012 yılında daha iyi performans gösteren ülkenin Katar en fazla verimlilik azalışı olan yani en kötü performans gösteren ülkenin Kuveyt olduğu görülmektedir.

Verimlilik analizi sonucunda 2013 yılında Katar, İran ve Suudi Arabistan ülkelerinin katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini arttırdığı görülmekte Kuveyt, Türkiye, BAE ve Malezya ülkelerinin ise katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini azalttığı görülmektedir. Araştırmada kullanılan ülkelerin verimlilik değerleri incelendiğinde Katar'ın 1,046, Kuveyt'in 0,967, İran'ın 1,343, Türkiye'nin 0,803, Suudi Arabistan'ın 1,061, BAE'nin 0,975 ve Malezya'nın 0,998 olduğu Şekil 45'de görülmektedir.

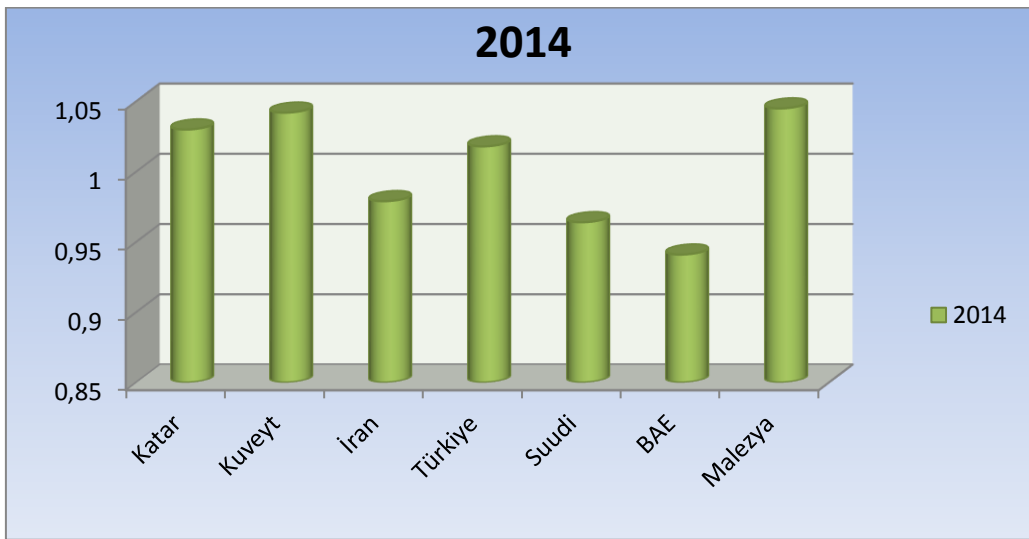
Aşağıdaki Şekil 45, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2013 yılına ait verimlilik değerlerini göstermektedir.

Şekil 45. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Verimlilik Değerleri

Genel olarak Şekil 45 incelendiğinde, 3 ülkede verimlilik artışı 4 ülkede ise verimlilik azalışı görülmektedir. Katılım bankacılığı sisteminde en fazla verimlilik artışı olan yani 2013 yılında daha iyi performans gösteren ülkenin İran en fazla verimlilik azalışı olan yani en kötü performans gösteren ülkenin Türkiye olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 46, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2014 yılına ait verimlilik değerlerini göstermektedir.

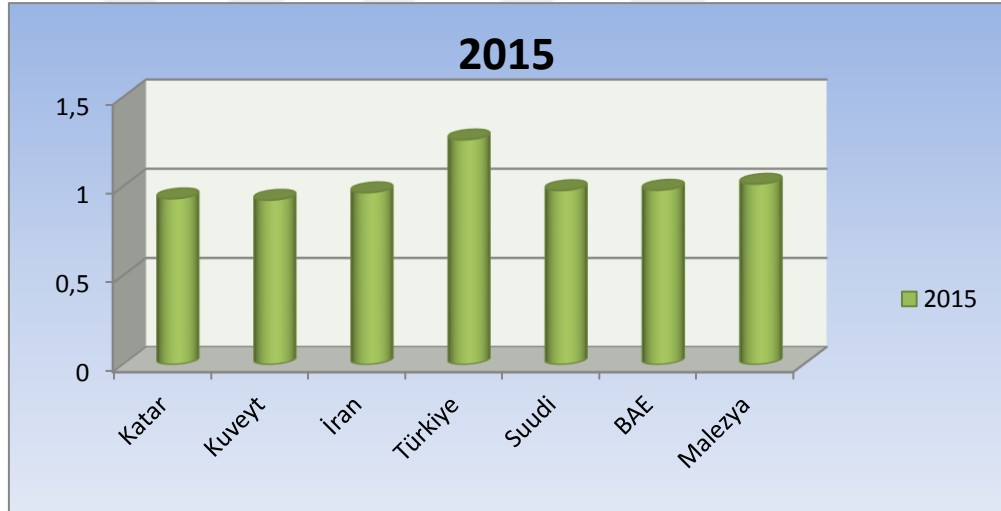

Şekil 46. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Verimlilik Değerleri

Verimlilik analizi sonucunda 2014 yılında Katar, Kuveyt, Türkiye ve Malezya ülkelerinin Katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini arttırdığı görülmekte İran, Suudi Arabistan ve BAE ülkelerinin ise katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini azalttığı görülmektedir. Araştırmada kullanılan ülkelerin verimlilik değerleri incelendiğinde Katar'ın 1,03, Kuveyt'in 1,042, İran'ın 0,979, Türkiye'nin 1,018, Suudi Arabistan'ın 0,964, BAE'nin 0,941 ve Malezya'nın 1,045 olduğu Şekil 46'de görülmektedir.

Genel olarak Şekil 46 incelendiğinde, 4 ülkenin verimlilik artışı 3 ülkenin ise verimlilik azalışı görülmektedir. Katılım bankacılığı sisteminde en fazla verimlilik artışı olan yani 2014 yılında daha iyi performans gösteren ülkenin Malezya en fazla verimlilik azalışı olan yani en kötü performans gösteren ülkenin BAE olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 47, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2015 yılına ait verimlilik değerlerini göstermektedir.

Şekil 47. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Verimlilik Değerleri

Verimlilik analizi sonucunda 2015 yılında Türkiye ve Malezya ülkelerinin katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini arttırdığı görülmekte Katar, Kuveyt, İran, Suudi Arabistan ve BAE ülkelerinin ise katılım bankacılığı sistemlerinin verimliliklerini azalttığı görülmektedir. Araştırmada kullanılan ülkelerin verimlilik değerleri incelendiğinde Katar'ın 0,932, Kuveyt'in 0,924, İran'ın 0,966, Türkiye'nin 1,262, Suudi Arabistan'ın 0,978, BAE'nin 0,980 ve Malezya'nın 1,014 olduğu Şekil 47'de görülmektedir.

Genel olarak Şekil 47'ye bakıldığında, 2 ülkenin verimlilik artışı 5 ülkenin ise verimlilik azalışı görülmektedir. Katılım bankacılığı sisteminde en fazla verimlilik artışı olan yani 2014 yılında daha iyi performans gösteren ülkenin Türkiye en fazla verimlilik azalışı olan yani en kötü performans gösteren ülkenin Kuveyt olduğu görülmektedir.

Aşağıdaki Tablo 33, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2012-2015 dönemine ait verimli ve verimsiz olma durumlarını göstermektedir.

Tablo 33. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012-2015 Dönemine Ait Verimli ve Verimsiz Olma Durumları

	2012	2013	2014	2015
Katar	Verimli	Verimli	Verimli	Verimsiz
Kuveyt	Verimsiz	Verimsiz	Verimli	Verimsiz
İran	Verimsiz	Verimli	Verimsiz	Verimsiz
Türkiye	Verimli	Verimsiz	Verimli	Verimli
Suudi Arabistan	Verimli	Verimli	Verimsiz	Verimsiz
BAE	Verimli	Verimsiz	Verimsiz	Verimsiz
Malezya	Verimli	Verimsiz	Verimli	Verimli

Yukarıdaki Tablo 33 de belirtildiği gibi genel olarak araştırmada kullanılan ülkelerin 2012-2015 dönemine ait verimlilik sonuçları incelendiğinde tüm yıllarda verimliliğini arttıran ülke bulunmamaktadır. Katar'da 2015 yılı hariç diğer yıllarda verimlilik artışı görülmektedir. Kuveyt'te 2014 yılı hariç diğer yıllarda verimlilik azalışı görülmektedir. İran'da 2013 yılı hariç diğer yıllarda verimlilik azalışı görülmektedir. Suudi Arabistan'da ilk 2 yıl verimlilik artışı son 2 yıl ise verimlilik azalışı görülmektedir. BAE'de ilk yıl hariç diğer yıllarda verimlilik azalışı görülmektedir. Türkiye ve Malezya'da 2013 yılı hariç diğer yıllarda verimlilik artışı görülmektedir.

Yine genel olarak değerlendirildiğinde Katar, Türkiye ve Malezya'nın daha iyi performans gösteren ülkeler olduğu görülmektedir. Bu ülkelerin 3 yılda verimlilik artışı görülmektedir. Daha kötü performans gösteren ülkeler ise Kuveyt, İran ve BAE'dir. Bu ülkelerde ise daha iyi performans gösteren ülkelerin aksine 3 yılda verimlilik azalışı görülmektedir. Suudi Arabistan ise 2 yıl daha iyi performans göstermiş 2 yıl ise daha kötü performans göstermiştir.

4.5.2. ORAN ANALİZİ

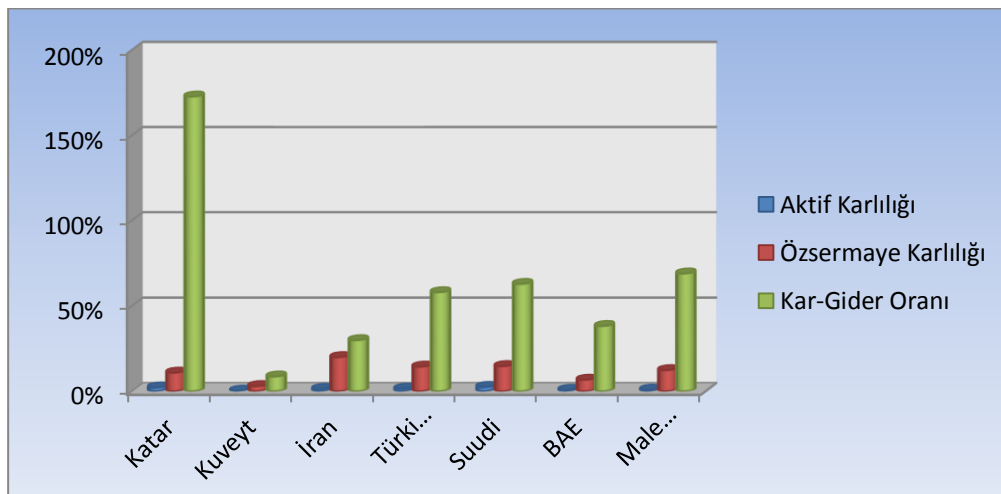
Oran analizinde Katar, Kuveyt, İran, Türkiye, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Malezya ülkeleri yer almaktadır. Analizde kullanılan bu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 yıllarına ait kârlılık oranlarının sonuçları, likidite oranlarının sonuçları ve risk ve ödeme gücü oranlarının sonuçları aşağıda yer almaktadır.

4.5.2.1. Kârlılık Oranlarının Analizi

Araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 yıllarına ait kârlılık oranları analiz edilmektedir. Analizde aktif kârlılığı oranı, özsermaye kârlılığı oranı ve kâr-gider oranı dikkate alınmaktadır. Bu oranların sonuçları yıllar itibariyle aşağıda şekiller halinde gösterilmektedir.

Aşağıdaki kârlılık oranları şekillerine baktığımızda araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 dönemine ait kâr-gider oranlarının, aktif kârlılığı ve özsermaye kârlılığı oranlarından çok yüksek olduğu görülmektedir. Kâr-gider oranını, özsermaye kârlılığı ve aktif kârlılığı takip etmektedir. Genel olarak katılım bankacılığı sistemlerinin yada herhangi bir işletmenin aktiflerinin özsermayesinden, özsermayesinin de operasyonel giderlerinden yüksek olması bu sıralamanın yapılmasını anlamlı kıldığı söylenebilir.

Aşağıdaki Şekil 48, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011 yılına ait kârlılık oranlarını göstermektedir.

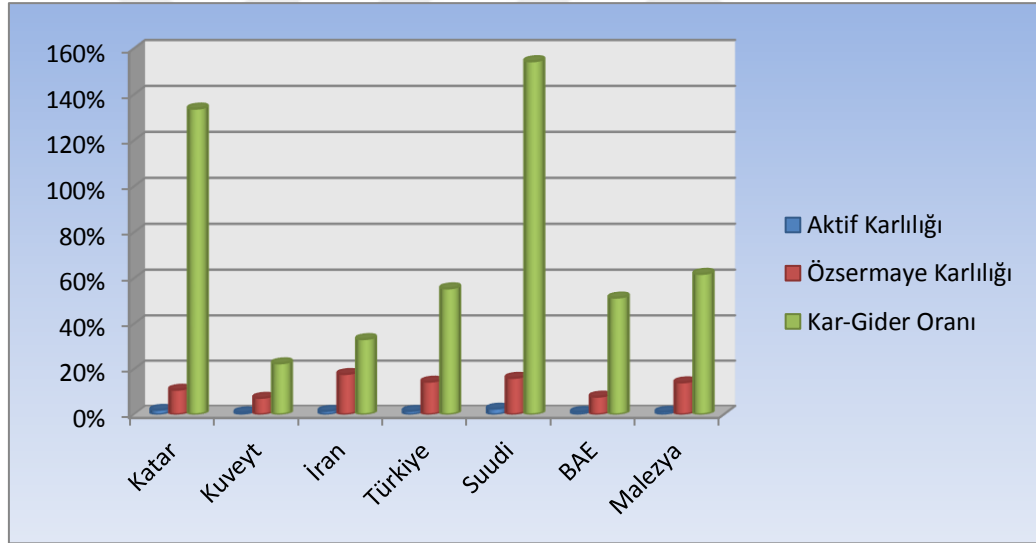

Şekil 48. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Kârlılık Oranları

Şekil 48’de en yüksek aktif kârlılık oranına Suudi Arabistan’ın, en düşük aktif kârlılık oranına ise Kuveyt’in sahip olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan’ı sırasıyla Katar, Türkiye, İran, Malezya ve BAE takip etmektedir. En yüksek özsermaye kârlılık oranına İran’ın, en düşük özsermaye kârlılık oranına ise aktif kârlılığı oranındaki gibi Kuveyt’in sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Suudi Arabistan, Türkiye, Malezya, Katar ve BAE takip etmektedir. En yüksek kâr-gider oranına Katar’ın, en düşük kâr-gider oranına ise yine Kuveyt’in sahip olduğu görülmektedir. Katar’ı sırasıyla Malezya, Suudi Arabistan, Türkiye, BAE ve İran takip etmektedir.

Genel olarak analizde kullanılan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin aktif kârlılığının % 0,3 ile % 2,6 arasında değiştiği, özsermaye kârlılığının % 3 ile % 14,8 arasında değiştiği ve kâr-gider oranlarının % 9 ile % 173 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 49, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2012 yılına ait kârlılık oranlarını göstermektedir.

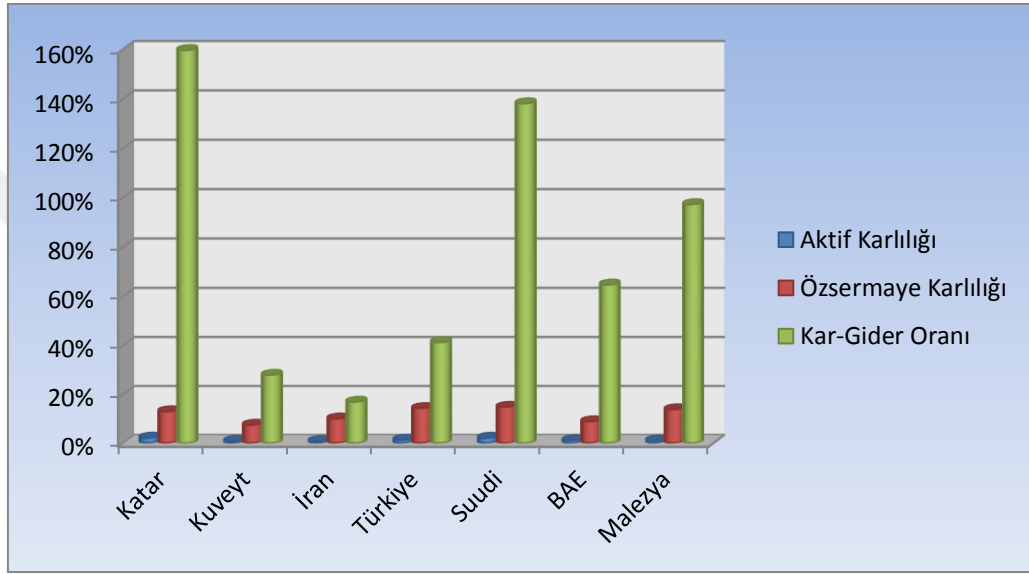
Şekil 49. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Kârlılık Oranları

Şekil 49’da en yüksek aktif kârlılık oranına Suudi Arabistan’ın, en düşük aktif kârlılık oranına ise Kuveyt’in sahip olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan’ı sırasıyla Katar, İran, Türkiye, Malezya ve BAE takip etmektedir. En yüksek özsermaye kârlılık oranına İran’ın, en düşük özsermaye kârlılık oranına ise Kuveyt’in sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Suudi Arabistan, Türkiye, Malezya, Katar ve BAE takip etmektedir. En yüksek kâr-gider oranına Suudi Arabistan’ın, en düşük kâr-gider

oranına Kuveyt'in sahip olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan'ı sırasıyla Katar, Malezya, Türkiye, BAE takip etmektedir.

Genel olarak 2012 yılı için analizde kullanılan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin aktif kârlılığı % 0,88 ile % 2,5 arasında değiştiği, özsermaye kârlılığına % 7 ile % 16 arasında değiştiği ve kâr-gider oranlarına baktığımızda % 23 ile % 154 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 50, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2013 yılına ait kârlılık oranlarını göstermektedir.

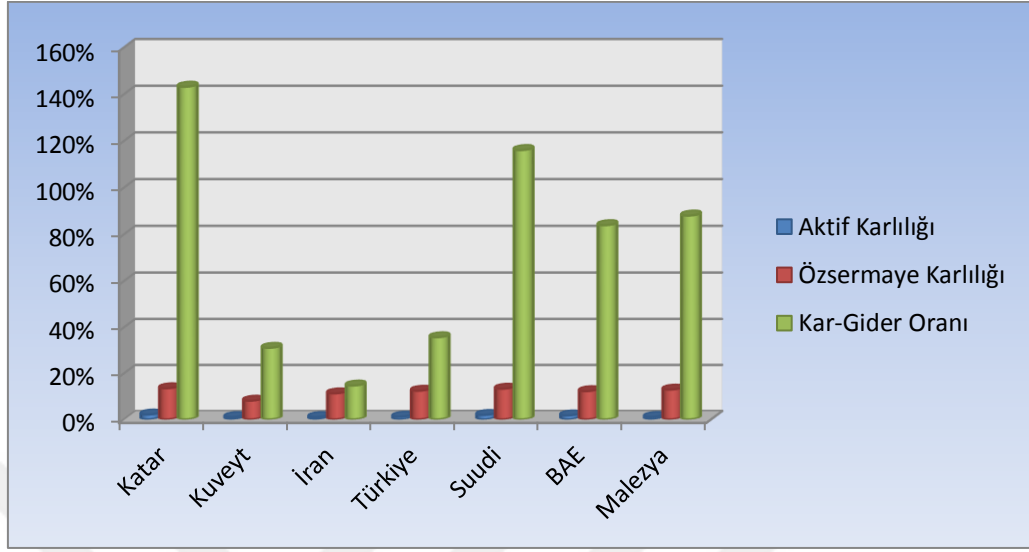

Şekil 50. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Kârlılık Oranları

Şekil 50'de en yüksek aktif kârlılık oranına Katar'ın, en düşük aktif kârlılık oranına ise İran'ın sahip olduğu görülmektedir. Katar'ı sırasıyla Suudi Arabistan, Türkiye, BAE, Malezya ve Kuveyt takip etmektedir. En yüksek özsermaye kârlılık oranına Suudi Arabistan'ın, en düşük özsermaye kârlılık oranına ise Kuveyt'in sahip olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan'ı sırasıyla Türkiye, Malezya, Katar, İran ve BAE takip etmektedir. En yüksek kâr-gider oranına Katar'ın, en düşük kâr-gider oranına İran'ın sahip olduğu görülmektedir. Katar'ı sırasıyla, Suudi Arabistan, Malezya, BAE, Türkiye ve Kuveyt takip etmektedir.

Genel olarak 2013 yılı için analizde kullanılan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin aktif kârlılığı % 0,89 ile % 2,27 arasında değiştiği, özsermaye kârlılığına % 8 ile % 15 arasında değiştiği ve kâr-gider oranlarına baktığımızda % 17 ile % 160 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 51 araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2014 yılına ait kârlılık oranlarını göstermektedir.

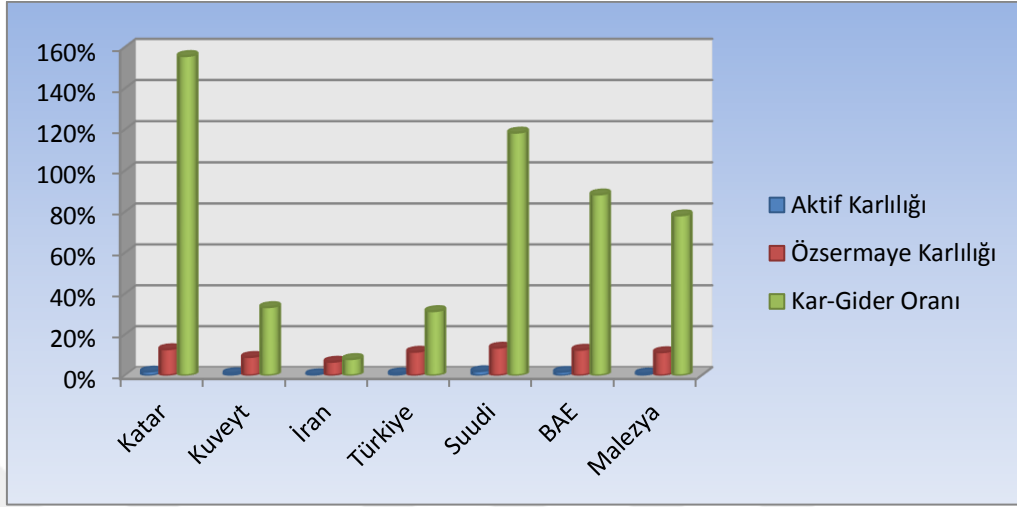

Şekil 51. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Kârlılık Oranları

Şekil 51’de en yüksek aktif kârlılık oranına Katar’ın, en düşük aktif kârlılık oranına ise Kuveyt’in sahip olduğu görülmektedir. Katar’ı sırasıyla Suudi Arabistan, BAE, Türkiye, Malezya ve İran takip etmektedir. En yüksek özsermaye kârlılık oranına Katar’ın, en düşük özsermaye kârlılık oranına ise Kuveyt’in sahip olduğu görülmektedir. Katar’ı sırasıyla Suudi Arabistan, Malezya, Türkiye, BAE ve İran takip etmektedir. En yüksek kâr-gider oranına Katar’ın, en düşük kâr-gider oranına ise İran’ın sahip olduğu görülmektedir. Katar’ı sırasıyla, Suudi Arabistan, Malezya, BAE, Türkiye ve Kuveyt takip etmektedir.

Genel olarak 2014 yılı için analizde kullanılan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin aktif kârlılığı % 0,96 ile % 2,09 arasında değiştiği, özsermaye kârlılığına % 8 ile % 13 arasında değiştiği ve kâr-gider oranlarına baktığımızda % 15 ile % 143 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 52, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2015 yılına ait kârlılık oranlarını göstermektedir.

Şekil 52. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Kârlılık Oranları

Şekil 52’de en yüksek aktif kârlılık oranına Suudi Arabistan’ın, en düşük aktif kârlılık oranına ise İran’ın sahip olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan’ı sırasıyla Katar, BAE, Kuveyt, Türkiye ve Malezya takip etmektedir. En yüksek özsermaye kârlılık oranına Suudi Arabistan’ın, en düşük özsermaye kârlılık oranına ise İran’ın sahip olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan’ı sırasıyla Türkiye, Malezya, Katar, İran ve BAE takip etmektedir. En yüksek kâr-gider oranına Katar’ın, en düşük kâr-gider oranına ise İran’ın sahip olduğu görülmektedir. Katar’ı sırasıyla, Suudi Arabistan, Malezya, BAE, Kuveyt ve Türkiye takip etmektedir.

Genel olarak 2015 yılı için analizde kullanılan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin aktif kârlılığı % 0,50 ile % 2,05 arasında değiştiği, özsermaye kârlılığına % 7 ile % 14 arasında değiştiği ve kâr-gider oranlarına baktığımızda % 8 ile % 156 arasında değiştiği görülmektedir.

Kârlılık oranlarının Yorumları:

Aktif kârlılık oranına bakıldığında bu oranın yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin toplamış oldukları fonların yöneticiler tarafından kârlı alanlarda kullandırıldığı ve dolayısıyla varlıkların verimli kullanıldığı ve fon sağlayanlara kâr payı ödemesinin artacağı söylenebilir. Bu oranın düşük olduğu ülkelerde toplanan fonların kârlı alanlarda kullandırılmadığı ve dolayısıyla

varlıkların verimli kullanılmaması ve fon sağlayanlara kâr payı ödemesinin daha az yapılabileceği söylenebilir.

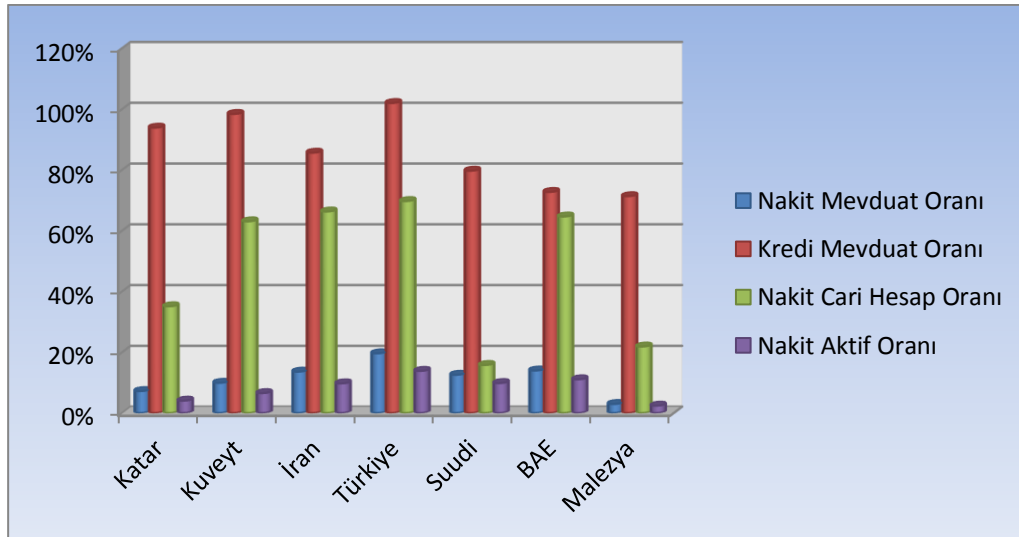
Özsermaye kârlılık oranına bakıldığında bu oranın yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin daha fazla fon toplayıp bunları kârlı alanlarda değerlendirdiği ve dolayısıyla yöneticilerin hissedarların fonlarını etkin kullandığı söylenebilir. Bu oranın düşük olduğu ülkelerde yöneticilerin hissedarların fonlarını etkin kullanmadığı ve dolayısıyla hisse başına kâr payının azalacağı düşünülür.

Kâr-gider oranına bakıldığında bu oranın yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 1 birim gider karşılığında daha fazla kâr sağladığı ve dolayısıyla kâr payı ödemelerinin artacağı söylenebilir. Bu oranın düşük olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 1 birim gider karşılığında daha az kâr sağladığı ve dolayısıyla kâr payı ödemelerinin azalacağı söylenebilir.

4.5.2.2. Likidite Oranlarının Analizi

Likidite analizinde, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 yıllarına ait nakit mevduat oranı, kredi mevduat oranı, nakit cari hesap oranı ve nakit aktif oranı dikkate alınmaktadır. Bu oranların sonuçları yıllar itibarıyla aşağıda şekiller halinde yer almaktadır.

Aşağıdaki Şekil 53, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011 yılına ait likidite oranlarını göstermektedir.

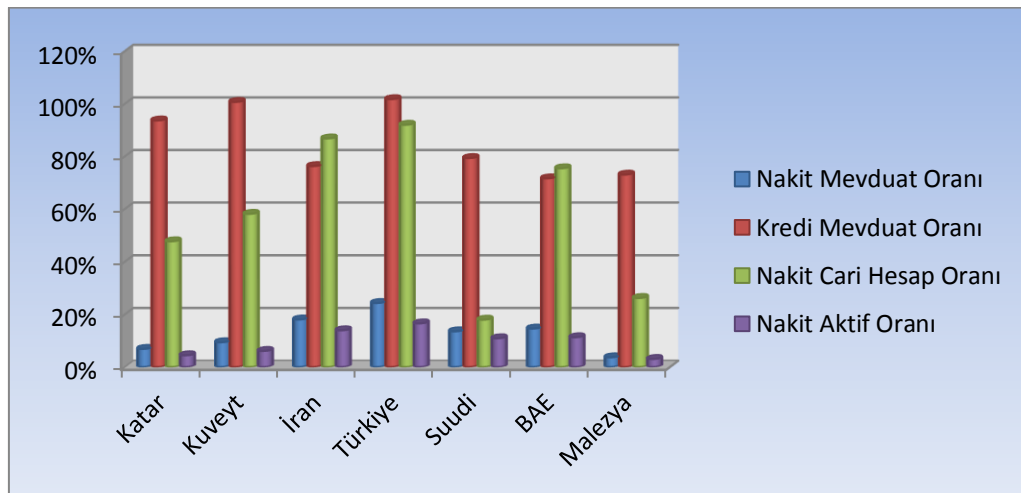

Şekil 53. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Likidite Oranları

Şekil 53’de en yüksek nakit mevduat oranına Türkiye’nin, en düşük orana ise Malezya’nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla BAE, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar takip etmektedir. En yüksek kredi mevduat oranına, Türkiye’nin, en düşük orana ise Malezya’nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla Kuveyt, Katar, İran, Suudi Arabistan ve BAE takip etmektedir. En yüksek nakit cari hesap oranına Türkiye’nin, en düşük orana ise Suudi Arabistan’ın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla İran, BAE, Kuveyt, Katar ve Malezya takip etmektedir. En yüksek nakit aktif oranına Türkiye’nin, en düşük orana Malezya’nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla BAE, Suudi Arabistan, İran, Kuveyt ve Katar takip etmektedir.

Genel olarak 2011 yılına bakıldığında bütün oranlarda Türkiye’nin yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum etkinlik analizi bölümünde Türkiye’nin etkinliğinin düşük çıkmış olmasının bir nedeni olarak görülebilir. Çünkü, Türkiye’nin diğer ülkelere göre daha fazla nakit bulundurması, onlara göre etkinliğini azaltmaktadır. Nakit cari hesap oranının dışında diğer oranlarda da Malezya’nın düşük olduğu görülmektedir. Şekil 53’de yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılığı sisteminin nakit mevduat oranının % 3 ile % 20 arasında, kredi mevduat oranının % 71 ile % 102 arasında, nakit cari hesap oranının % 16 ile % 70 arasında ve nakit aktif oranının % 2 ile % 14 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 54, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2012 yılına ait likidite oranlarını göstermektedir.

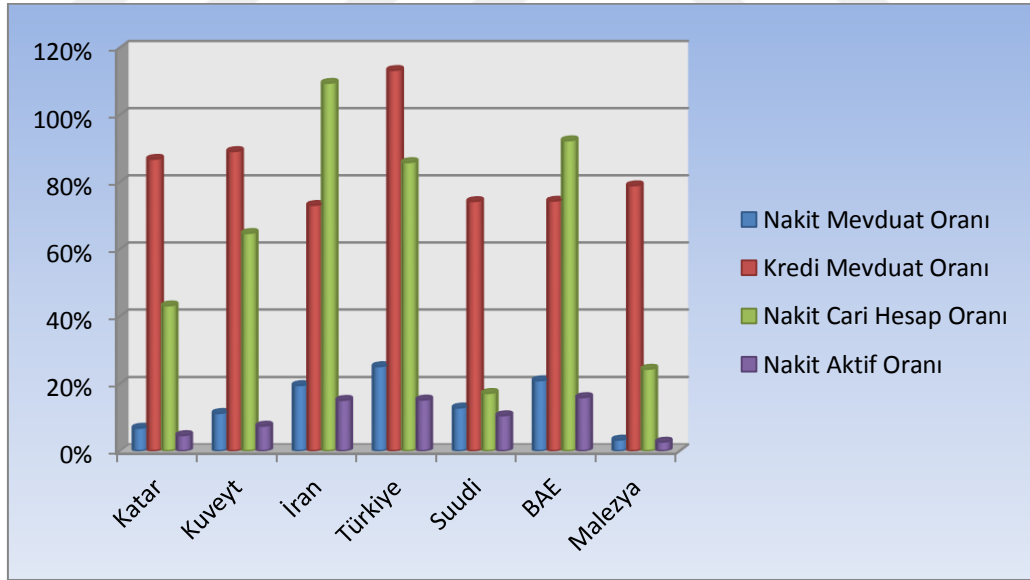

Şekil 54. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Likidite Oranları

Şekil 54’de en yüksek nakit mevduat oranına Türkiye’nin, en düşük orana ise Malezya’nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla İran, BAE, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar takip etmektedir. En yüksek kredi mevduat oranına Türkiye’nin, en düşük orana ise BAE’nin sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, İran ve Malezya takip etmektedir. En yüksek nakit cari hesap oranına Türkiye’nin, en düşük orana ise Suudi Arabistan’ın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla İran, BAE, Kuveyt, Katar ve Malezya takip etmektedir. En yüksek nakit aktif oranına, Türkiye’nin en düşük orana Malezya’nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla İran, BAE, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar takip etmektedir.

Genel olarak 2012 yılına bakıldığında bütün oranlarda Türkiye’nin yüksek olduğu görülmektedir. Şekil 54’de yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılığı sisteminin nakit mevduat oranının % 4 ile % 24 arasında, kredi mevduat oranının % 72 ile % 102 arasında, nakit cari hesap oranının % 18 ile % 92 arasında ve nakit aktif oranının % 3 ile % 17 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 55, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2013 yılına ait likidite oranlarını göstermektedir.

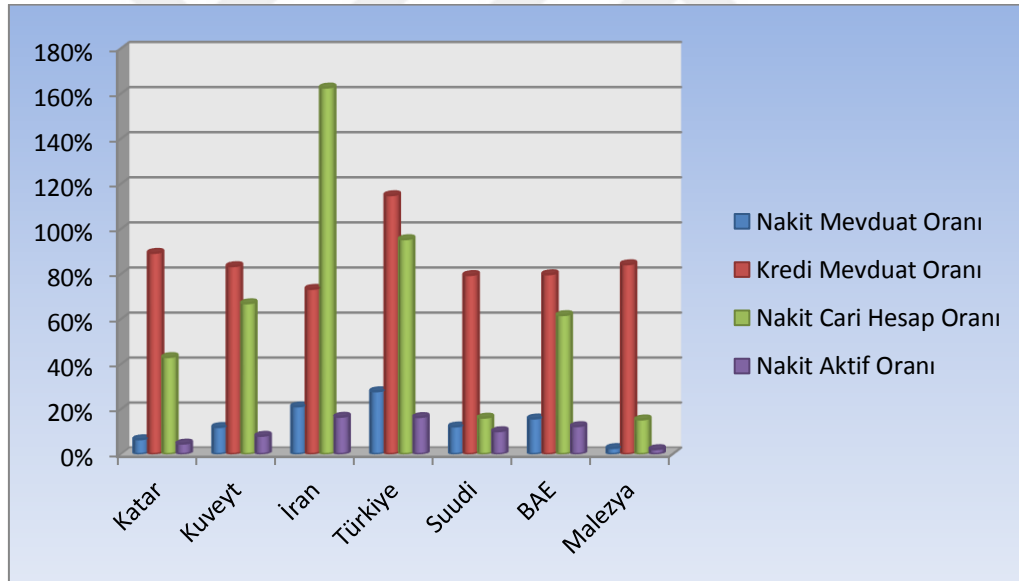
Şekil 55. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Likidite Oranları

Şekil 55’de en yüksek nakit mevduat oranına Türkiye’nin, en düşük orana ise Malezya’nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye’yi sırasıyla BAE, İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar takip etmektedir. En yüksek kredi mevduat oranına

Türkiye'nin, en düşük orana ise İran'ın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'yi sırasıyla Kuveyt, Katar, Malezya, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek nakit cari hesap oranına İran'ın, en düşük orana ise Suudi Arabistan'ın sahip olduğu görülmektedir. İran'ı sırasıyla BAE, Türkiye, Kuveyt, Katar ve Malezya takip etmektedir. En yüksek nakit aktif oranına BAE'nin, en düşük orana Malezya'nın sahip olduğu görülmektedir. BAE'yi sırasıyla Türkiye İran, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar takip etmektedir.

Genel olarak 2013 yılında Şekil 55'de yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılık sisteminin nakit mevduat oranının % 3 ile % 25 arasında, kredi mevduat oranının % 73 ile % 113 arasında, nakit cari hesap oranının % 17 ile % 109 arasında ve nakit aktif oranının % 3 ile % 16 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 56, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2014 yılına ait likidite oranlarını göstermektedir.

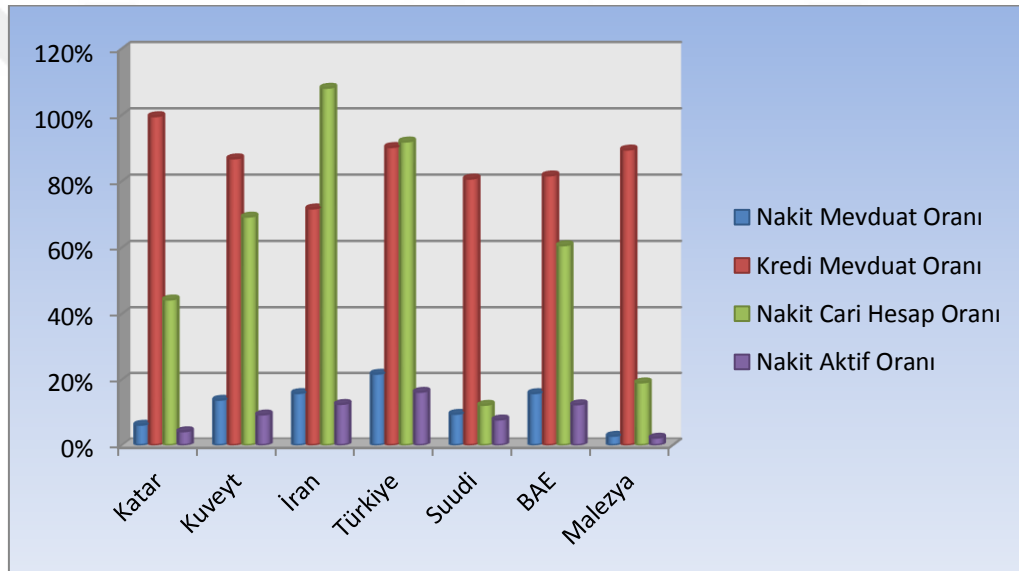
Şekil 56. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Likidite Oranları

Şekil 56'da en yüksek nakit mevduat oranına Türkiye'nin, en düşük orana ise Malezya'nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'yi sırasıyla İran, BAE, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar takip etmektedir. En yüksek kredi mevduat oranına Türkiye'nin, en düşük orana ise İran'ın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'yi sırasıyla Katar, Malezya, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En

yüksek nakit cari hesap oranına İran'ın, en düşük orana ise Malezya'nın sahip olduğu görülmektedir. İran'ı sırasıyla Türkiye, Kuveyt, BAE, Katar ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek nakit aktif oranına İran'ın, en düşük orana Malezya'nın sahip olduğu görülmektedir. İran'ı sırasıyla Türkiye, BAE, Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar takip etmektedir.

Genel olarak 2014 yılında Şekil 56'da yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılık sisteminin nakit mevduat oranının % 3 ile % 28 arasında, kredi mevduat oranının % 73 ile % 115 arasında, nakit cari hesap oranının % 15 ile % 163 arasında ve nakit aktif oranının % 2 ile % 17 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 57, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2015 yılına ait likidite oranlarını göstermektedir.

Şekil 57. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Likidite Oranları

Şekil 57'de en yüksek nakit mevduat oranına Türkiye'nin, en düşük orana ise Malezya'nın sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'yi sırasıyla İran, BAE, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Katar takip etmektedir. En yüksek kredi mevduat oranına Katar'ın, en düşük orana ise İran'ın sahip olduğu görülmektedir. Katar'ı sırasıyla Türkiye, Malezya, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek nakit cari hesap oranına İran'ın, en düşük orana ise Suudi Arabistan'ın sahip olduğu görülmektedir. İran'ı sırasıyla Türkiye, Kuveyt, BAE, Katar ve Malezya takip etmektedir. En yüksek nakit aktif oranına Türkiye'nin, en düşük orana Malezya'nın

sahip olduğu gör÷lmektedir. Türkiye'yi sırasıyla İnan, BAE, Kuveyt, Suudi Arabistan ve Katar takip etmektedir.

Genel olarak 2015 yılında Şekil 57'de yer alan ÷lkelere bakıldığında ÷lkelerin katılım bankacılık sisteminin nakit mevduat oranının % 3 ile % 22 arasında, kredi mevduat oranının % 72 ile % 100 arasında, nakit cari hesap oranının % 12 ile % 108 arasında ve nakit aktif oranının % 2 ile % 16 arasında değiştii gör÷lmektedir.

Yukarıdaki likidite oranları şekillerine genel olarak bakıldığında araştırmada kullanılan ÷lkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 dönemine ait kredi mevduat oranının en yüksek nakit aktif oranının da en düşük değerler aldığı gör÷lmektedir.

Likidite Oranlarının Yorumları

Nakit mevduat oranına bakıldığında bu oranın yüksek olmasının ya fazla nakit bulundurmaktan ya da az fon toplamaktan kaynaklandığı söylenebilir. Aynı zamanda yüksek orana sahip ÷lkelerin likidite riskinin düşük olacağı ve dolayısıyla atıl nakit bulundurmaktan dolayı da etkinliğin düşük olacağı söylenebilir ki bu durum zaten etkinlik analizinin sonucu ile uyuşmaktadır. Bu oranın düşük olmasının ise ya az nakit bulundurmaktan ya da çok fazla fon toplamaktan kaynaklandığı söylenebilir. Aynı zamanda düşük orana sahip ÷lkelerin likidite riskinin yüksek olacağı ve dolayısıyla etkinliğin yüksek olacağı söylenebilir ki etkinlik sonuçları bu durumu teyit etmektedir. Şekillere de bakıldığında nakit mevduat oranı yüksek olan Türkiye'nin tüm yıllarda etkinsiz olduğu nakit mevduat oranı düşük olan Malezya'nın tüm yıllarda etkin olduğu gör÷lmektedir.

Kredi mevduat oranına bakıldığında bu oranın yüksek olmasının ya fazla fon kullandırmaktan ya da fazla fon toplayamamasından kaynaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla fazla fon toplanamayınca etkinliğin düşük olacağı söylenebilir ki bu durum zaten etkinlik analizinin sonucu ile uyuşmaktadır. Aynı zamanda yüksek orana sahip ÷lkelerin fazla fon kullandırdıkları söylenebilir. Bu oranın düşük olması ise ya az fon kullandırmaktan ya da fazla fon toplamaktan kaynaklandığı söylenebilir. Dolayısıyla istenildiğinde fon kaynak bulmakta sıkıntıya düş÷lmeyeceğinden etkinliğin yüksek olacağı söylenebilir ki etkinlik sonuçları bu durumu teyit etmektedir.

Nakit cari hesap oranına bakıldığında bu oranın yüksek olmasının ya fazla nakit bulundurmaktan ya da az miktarda vadesiz mevduat bulunmasından kaynaklandığı söylenebilir. Aynı zamanda yüksek orana sahip ÷lkelerin vadesiz

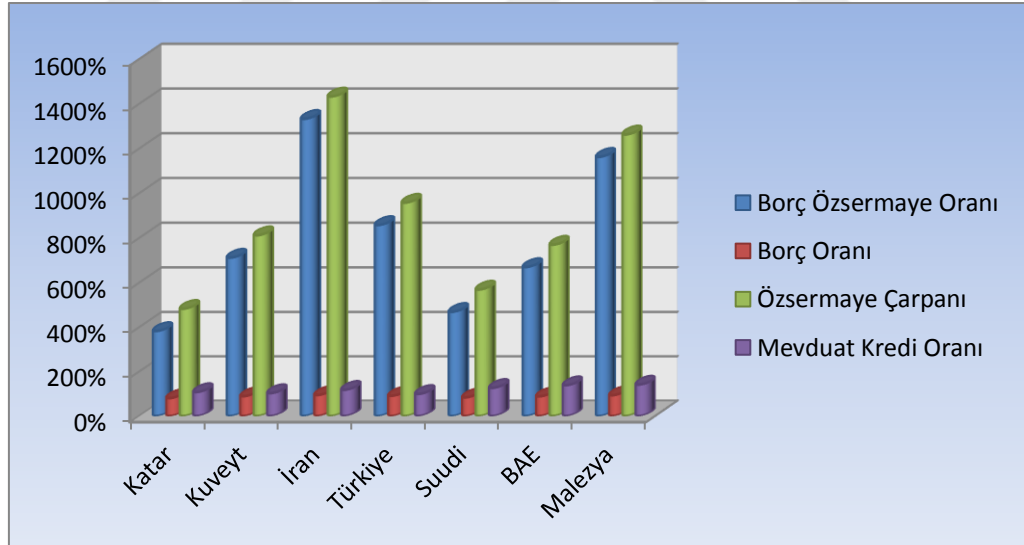
mevduatını karşılayacak şekilde nakit bulundurduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu ülkelerin likidite riski düşüktür. Bu oranın düşük olması ya az nakit bulundurmaktan ya da fazla miktarda vadesiz mevduattan kaynaklandığı söylenebilir. Aynı zamanda düşük orana sahip ülkelerin vadesiz mevduatını karşılayacak şekilde nakit bulundurmadığı söylenebilir. Dolayısıyla bu ülkelerin likidite riski yüksektir.

Nakit aktif oranına bakıldığında bu oranın yüksek olması varlıklarının önemli bir kısmının nakit olarak bulundurulmakta olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu ülkelerin likidite riski düşüktür.

4.4.2.4. Risk ve Ödeme Gücü Oranlarının Analizi

Risk ve ödeme gücü analizinde, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 yıllarına ait borç-özsermaye oranı, borç oranı, özsermaye çarpanı ve mevduat kredi oranı dikkate alınmaktadır. Bu oranların sonuçları yıllar itibariyle aşağıda şekiller halinde gösterilmektedir.

Aşağıdaki Şekil 58, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011 yılına ait risk ve ödeme gücü oranlarını göstermektedir.

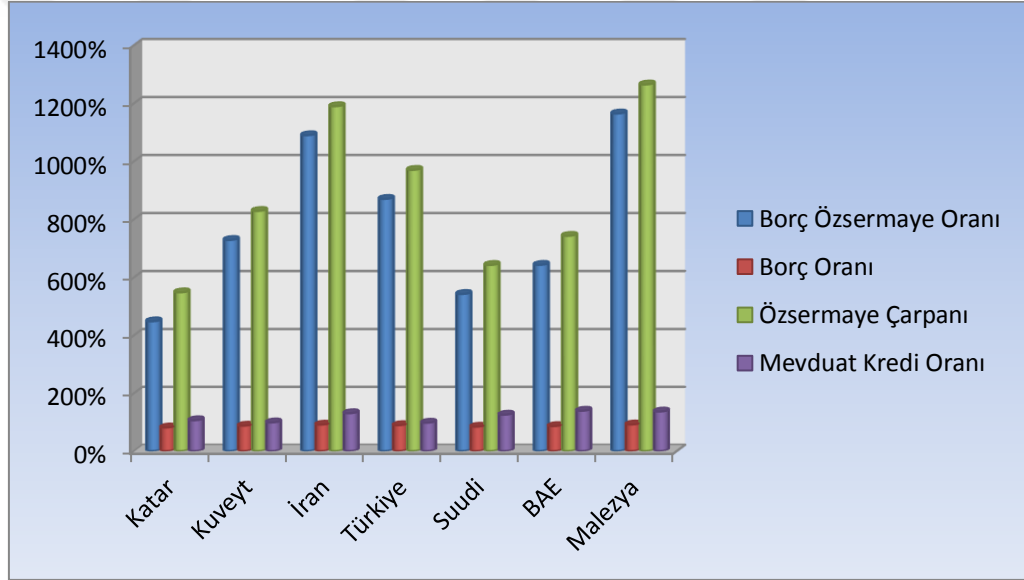
Şekil 58. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2011 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları

Şekil 58’de en yüksek borç-özsermaye oranına İran’ın, en düşük orana ise Katar’ın sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Malezya, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek borç oranına İran’ın, en düşük orana ise Katar’ın sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Malezya, Türkiye, Kuveyt,

BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek özsermaye çarpanı oranına İran'ın, en düşük orana ise Katar'ın sahip olduğu görülmektedir. İran'ı sırasıyla Malezya, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek mevduat kredi oranına Malezya'nın, en düşük orana Türkiye'nin sahip olduğu görülmektedir. Malezya'yı sırasıyla BAE, Suudi Arabistan, İran, Katar ve Kuveyt takip etmektedir.

Genel olarak 2011 yılında Şekil 58'de yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılık sisteminin borç-özsermaye oranının % 382 ile % 1332 arasında, borç oranının % 79 ile % 93 arasında, özsermaye çarpanı oranının % 482 ile % 1432 arasında ve mevduat kredi oranının % 98 ile % 140 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 59, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2012 yılına ait risk ve ödeme gücü oranlarını göstermektedir.

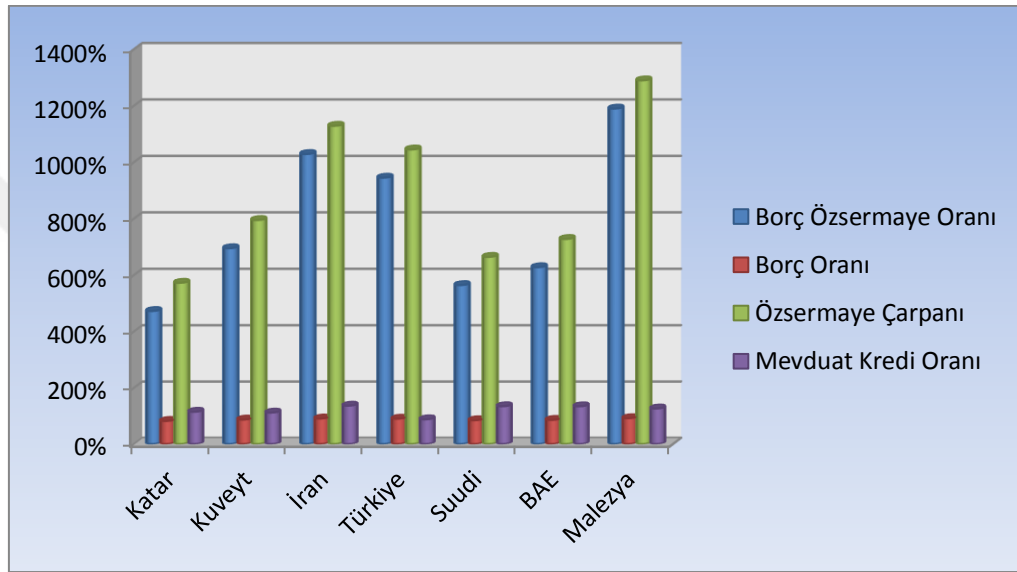
Şekil 59. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2012 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları

Şekil 59'da en yüksek borç-özsermaye oranına İran'ın, en düşük orana ise Katar'ın sahip olduğu görülmektedir. İran'ı sırasıyla Malezya, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek borç oranına Malezya'nın, en düşük orana ise Katar'ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya'yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek özsermaye çarpanı oranına Malezya'nın, en düşük orana ise Katar'ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya'yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek mevduat kredi oranına BAE'nin, en düşük orana Türkiye'nin sahip olduğu

görülmektedir. BAE'yi sırasıyla Malezya, İran, Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt takip etmektedir.

Genel olarak 2012 yılında Şekil 59'da yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılık sisteminin borç-özsermaye oranının % 449 ile % 1165 arasında, borç oranının % 82 ile % 92 arasında, özsermaye çarpanı oranının % 549 ile % 1265 arasında ve mevduat kredi oranının % 98 ile % 140 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 60, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2013 yılına ait risk ve ödeme gücü oranlarını göstermektedir.

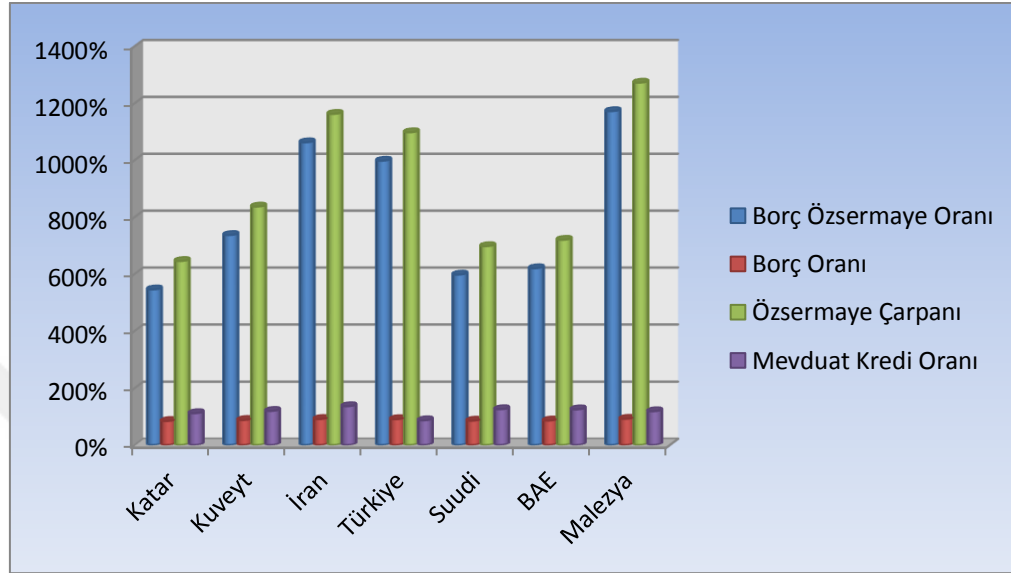
Şekil 60. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2013 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları

Şekil 60'da en yüksek borç-özsermaye oranına Malezya'nın, en düşük orana ise Katar'ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya'yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek borç oranına Malezya'nın, en düşük orana ise Katar'ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya'yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek özsermaye çarpanı oranına Malezya'nın, en düşük orana ise Katar'ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya'yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek mevduat kredi oranına İran'ın, en düşük orana Türkiye'nin sahip olduğu görülmektedir. İran'ı sırasıyla Suudi Arabistan, BAE, Malezya, Katar ve Kuveyt takip etmektedir.

Genel olarak 2013 yılında Şekil 60'da yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılık sisteminin borç-özsermaye oranının % 473 ile % 1190 arasında,

borç oranının % 83 ile % 92 arasında, özsermaye çarpanı oranının % 573 ile % 1290 arasında ve mevduat kredi oranının % 88 ile % 137 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 61, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2014 yılına ait risk ve ödeme gücü oranlarını göstermektedir.

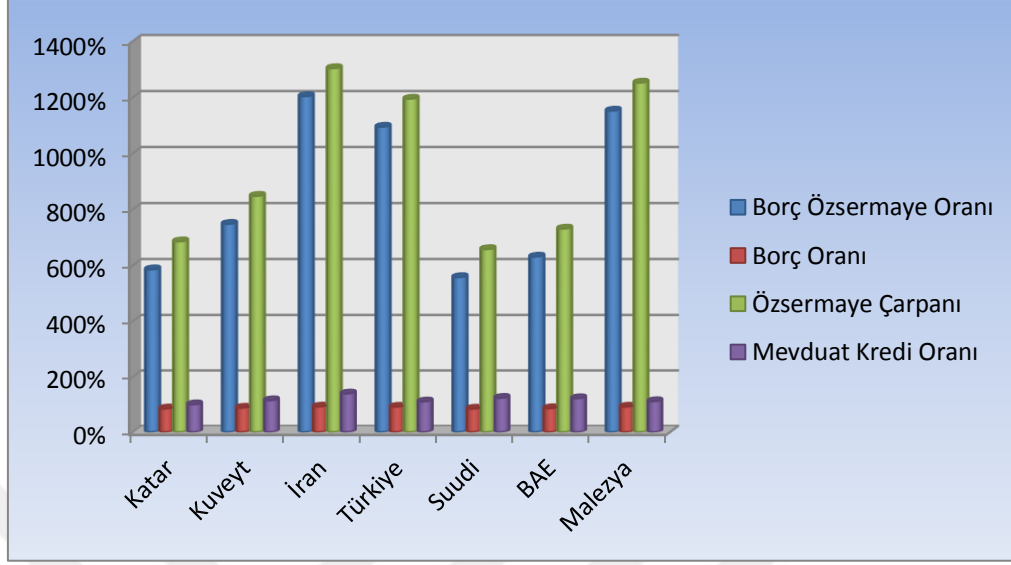

Şekil 61. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2014 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları

Şekil 61’de en yüksek borç-özsermaye oranına Malezya’nın, en düşük orana ise Katar’ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya’yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek borç oranına Malezya’nın, en düşük orana ise Katar’ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya’yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek özsermaye çarpanı oranına Malezya’nın, en düşük orana ise Katar’ın sahip olduğu görülmektedir. Malezya’yı sırasıyla İran, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Suudi Arabistan takip etmektedir. En yüksek mevduat kredi oranına İran’ın, en düşük orana Türkiye’nin sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt Malezya ve Katar takip etmektedir.

Genel olarak 2014 yılında Şekil 61’de yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılık sisteminin borç-özsermaye oranının % 545 ile % 1172 arasında, borç oranının % 85 ile % 92 arasında, özsermaye çarpanı oranının % 645 ile % 1272 arasında ve mevduat kredi oranının % 87 ile % 136 arasında değiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki Şekil 62, araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2015 yılına ait risk ve ödeme gücü oranlarını göstermektedir.

Şekil 62. Araştırmada Kullanılan Ülkelerin Katılım Bankacılığı Sistemlerinin 2015 Yılı Risk ve Ödeme Gücü Oranları

Şekil 62’de en yüksek borç-özsermaye oranına İran’ın, en düşük orana ise Suudi Arabistan’ın sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Malezya, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Katar takip etmektedir. En yüksek borç oranına İran’ın, en düşük orana ise Suudi Arabistan’ın sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Malezya, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Katar takip etmektedir. En yüksek özsermaye çarpanı oranına İran’ın, en düşük orana ise Suudi Arabistan’ın sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Malezya, Türkiye, Kuveyt, BAE ve Katar takip etmektedir. En yüksek mevduat kredi oranına İran’ın, en düşük orana Katar’ın sahip olduğu görülmektedir. İran’ı sırasıyla Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt Malezya ve Türkiye takip etmektedir.

Genel olarak 2015 yılında Şekil 62’de yer alan ülkelere bakıldığında ülkelerin katılım bankacılık sisteminin borç-özsermaye oranının % 558 ile % 1204 arasında, borç oranının % 85 ile % 92 arasında, özsermaye çarpanı oranının % 658 ile % 1304 arasında ve mevduat kredi oranının % 100 ile % 139 arasında değiştiği görülmektedir.

Yukarıdaki risk ve ödeme gücü oranları şekillerine genel olarak bakıldığında araştırmada kullanılan ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin 2011-2015 dönemine ait özsermaye çarpanının en yüksek borç oranının da en düşük değerler aldığı görülmektedir.

Risk ve Ödeme Gücü Oranlarının Yorumları

Borç-özsermaye oranına bakıldığında bu oranın yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin yabancı kaynaklarının yani toplanan fonlarının fazla olduğu söylenebilir. Aynı zamanda oranın yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin riskli ve kârlarının büyük kısmını kâr payı şeklinde dağıttıkları söylenebilir. Benzer şekilde bu oranın düşük olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin özsermaye ile finansmana önem verdikleri söylenebilir. Ortakların bankalara daha fazla yatırımda buldukları ve dolayısıyla ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin az riskli ve kârlarının küçük bir kısmını kâr payı şeklinde dağıttıkları söylenebilir.

Borç oranına bakıldığında bu oranın yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin aktiflerinin o ölçüde cari hesaplar ve katılma hesaplarıyla yani fon kaynaklarıyla finanse edildiği söylenebilir. Dolayısıyla varlıkların büyük bir kısmı yabancı sermaye ile finanse edildiğinden riskinde yükseleceği söylenebilir. Bu oranın düşük olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin özsermaye ile finansmanın yüksek olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla elde edilen kârların daha az kısmını dağıtacak ve kârların büyük kısmından mahrum kalma riskini düşürecektir.

Özsermaye çarpanına bakıldığında bu oranın yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin fon toplama derecesinin yüksek olduğu söylenebilir. Yine büyük miktarda toplanan fonlar eğer kârlı alanlarda kullanılmazsa kâr marjının düşeceği ve sonraki dönemlerde ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin fon toplayamama riskiyle karşı karşıya kalacağı söylenebilir. Bu oranın düşük olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin fon toplama derecesinin düşük olduğu ve dolayısıyla kullanılan fonların genel olarak özsermaye ile finanse edilmek istendiği söylenebilir.

Mevduat kredi oranına bakıldığında bu oranın 1'den yüksek olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin kullandığı fonlardan daha fazla fon topladığı söylenebilir. Dolayısıyla kullandırılmayan fonlar yatırıma dönüşmediğinden fon sağlayanlara daha az kâr payı ödemesi yapılabileceği ve sonraki dönemlerde katılım bankacılığı sistemlerinin fon toplayamama riskiyle karşı karşıya kalabileceği söylenebilir. Bu oranın düşük olduğu ülkelerin katılım bankacılığı sistemlerinin topladığı fonlardan daha fazlasını kullandığı yani özsermaye yoluyla fon kullandırmayı arttırdığı söylenebilir. Dolayısıyla kullandığı fonlarının bir kısmını özsermayeden sağladığından dolayı ortaklar daha kârlı alanlara fon kullandıracak ve

fon kaynak sağlayanlara daha fazla kâr payı ödemesinde bulunulabilecek ve sonraki dönemlerde katılım bankacılığı sistemlerinin fon toplayamama riskinin düşük olacağı söylenebilir.

4.5.3. PANEL VERİ ANALİZİ

Panel veri analizi ile İslam ülkelerinde faaliyette bulunan katılım bankacılığı sistemlerinin performansları üzerinde etkili olan finansal faktörlerin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Analizde kullanılan değişkenlerin tümü doğal logaritma biçimine dönüştürülmüştür. Bunun yanında değişkenlerin verileri, 2011-2015 dönemindeki yıllık verileri içermektedir.

İslam ülkelerinde faaliyet gösteren katılım bankalarının veri zarflama analiziyle bulunan etkinlik skorları (es) bağımlı değişken olarak kullanılmaktadır. Finansal oranlardan oluşan aktif kârlılık oranı (ako), özsermaye kârlılık oranı (oko), kredi mevduat oranı (kmo) ve borç oranı (bo) değişkenleri ise bağımsız değişkenler olarak kullanılmaktadır.

Stata 13 istatistik programı ile yapılan panel veri analizinde katılım bankalarının performanslarını ifade eden etkinlik skorları üzerinde etkili olan faktörlerin araştırılması analizinde regresyon sonuçlarına nasıl ulaşıldığı aşağıda maddeler halinde açıklanmaktadır:

1. İlk olarak değişkenlerin Levin, Lin & Chu (LLC) Birim Kök Testi yapılmıştır. Test sonucunda tüm değişkenlerin durağan olduğu görülmüştür.
2. Araştırmada panel veri modelinin tahminde birim etkilerin varlığını sınamak için Lagrange Çarpanı (LM) testi yapılmıştır bu testin yapılabilmesi için öncelikle tesadüfi etkiler modeli tahmin edilmiştir. Testin sonucunda klasik modelin uygun olduğu anlaşılmıştır.
3. Klasik model uygunluğu belirlendikten sonra klasik modelde değişen varyans ve otokorelasyon'un varlığı test edilmiştir. Değişen Varyans'da; Breusch-Pagan/Cook-Weiesberg testi, otokorelasyon'da ise; Wooldridge'nin testi yapılmıştır. Stata'da Breusch-Pagan/Cook-Weiesberg testi yapılabilmesi için, öncelikle regresyon tahmin edilmiştir. Havuzlanmış en küçük kareler regresyonu, elde edildikten sonra 4 farklı alternatif sonuçlar elde edilmiştir. Daha sonra, birinci mertebeden otokorelasyonun varlığı Wooldridge'nin testi

ile sınanmıştır. Stata’da testin uygulanabilmesi için regresyon kurulması ön şartı yoktur. Burada yapılan testlerin sonucunda değişen varyans var, otokorelasyon yoktur sonucuna ulaşılmıştır.

4. Değişen varyans, otokorelasyon ve birimler arası korelasyonun varlığında dirençli tahminciler belirlenmektedir. Testler sonucunda modelde değişen varyans olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple Huber, Eicker ve White tahmincisinden yararlanılmıştır. Değişen varyans varlığında dirençli havuzlanmış en küçük kareler regresyonu tahmin edilmiştir. Sonuç olarak bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki anlamlı ilişkiye ulaşılmıştır.

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etkilerini araştırmak için analiz süreci daha önce de belirtildiği gibi şu aşamalardan oluşmaktadır; Levin, Lin & Chu (LLC) panel birimi kök testi, Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi, Breusch-Pagan / Cook-Weisberg testi, Wooldridge’in Testi ve Havuzlanmış En Küçük Kareler Regresyonu aşamalarıdır.

Değişkenlerin Levin, Lin & Chu (LLC) Birim Kök Test sonuçları aşağıdaki Tablo 34’de sunulmuştur.

Tablo 34. Değişkenlerin Levin, Lin & Chu (LLC) Birim Kök Test Sonuçları (Level)

Değişkenler	İstatistik Değeri	Olasılık Değeri
lges	-1.72934	0.0419
lg_ako	-6.87776	0.0000
lg_oko	-11.7759	0.0000
lg_kmo	-10.5972	0.0000
lg_bo	-4.05235	0.0000

Tablo 34'daki LLC birim kök testinin sonuçları tüm değişkenlerin başlangıç da durağan olduklarını göstermektedir. Bunun anlamı tüm değişkenlerin varyansları ve ortalamaları başlangıç seyisinden sonra sabittir. Başka bir deyişle, tüm değişkenler başlangıç sınıfına entegre edilmiştir. Bir sonraki test, (Lagrange Çarpanı) LM testi'dir. Bu testin yapılabilmesi için öncelikle tesadüfü etkiler modeli tahmin edilmektedir.

Aşağıdaki Tablo 35, tesadüfî etkiler modelinde birim etkinin varlığını sınamak için Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi'nin sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 35. Breusch-Pagan Lagrange Çarpanı Testi

Tahmin Edilen Sonuçlar: $lges[\text{crossid},t] = Xb + u[\text{crossid}] + e[\text{crossid},t]$		
	Var	sd = sqrt(Var)
lges	.0077407	.0879811
e	.0019062	.0436596
u	.0003908	.0197694
Test: Var(u) = 0		
Ki-kare(01) = 0.01		
Prob(Ki-kare) = 0.4676		

Yukarıdaki Tablo 35'de görüldüğü gibi önce kurulan model,

$$lges[\text{crossid},t] = Xb + u[\text{crossid}] + e[\text{crossid},t]$$

daha sonra tahmin sonuçları görülmektedir. Modelde X bağımsız değişkenler matrisidir. Tahmin sonuçları kısmında; bağımlı değişkene, birim etkiye ve artık kalıntıya ait sırasıyla varyans ve standart hatalar yer almaktadır. Yine tablonun altında, birim etkinin varyansının sıfıra eşit olduğu LM test istatistiği $\chi^2(01)$ ve olasılık değeri de sırasıyla yer almaktadır. Test istatistiği, 1 serbestlik derecesi X^2 tablosu ile karşılaştırılmaktadır. Sonuçlara göre, birim etkilerin varyansının sıfıra eşit olduğu H_0 hipotezi reddedilmemekte ve dolayısıyla klasik modelin uygun olduğu anlaşılmaktadır. Sonuçlara bakıldığında ($\text{prob} > \chi^2(01)$) değerleri 0.05'den büyük olduğundan dolayı klasik modelin (Havuzlanmış Panel modeli) uygun olduğu anlaşılmaktadır. Yani Tabloda olasılık değerimiz 0.4676 olduğundan klasik model uygun olmaktadır. Bir sonraki test, klasik modelde heteroskedastinin Breusch-Pagan / Cook-Weisberg testi'dir.

Stata'da Breusch-Pagan / Cook-Weisberg testinin yapılabilmesi için öncelikle regresyon tahmin edilmelidir. Daha sonra X^2 test istatistiği, normal dağılım varsayımının yapılmadığı durumda F test istatistiği, normal dağılım varsayımının yapılmadığı durumda Score testinin $N \cdot R^2$ istatistiği ve yardımcı regresyonun

bağımsız değişkenleri ana modelin bağımlı değişkenin tahmini değerleri yerine ana modelin bağımsız değişkenleri kullanılarak hesaplanan X^2 test istatistiği elde edilmektedir (Tatoğlu, 2016: 212).

Aşağıdaki Tablo 36, klasik modelde değişen varyansın Breusch-Pagan / Cook-Weisberg testi ile sınanmasını göstermektedir.

Tablo 36. Klasik Modelde Değişen Varyansın Breusch-Pagan / Cook-Weisberg Testi İle Sınanması

Adım 1		Adım 2	
chi2(1)	= 4.25	F(1 , 33)	= 5.20
Prob > chi2	= 0.0393	Prob > F	= 0.0291
Adım 3		Adım 4	
chi2(1)	= 4.77	chi2(4)	= 14.81
Prob > chi2	= 0.0290	Prob > chi2	= 0.0051

Tüm testlerde temel hipotez sabit varyansı ifade etmektedir. İlk üç testte modele alınan bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin tahmini değerleri iken son testte ana modelin bağımsız değişkenleridir. İkinci ve üçüncü testler normal dağılım varsayımının ihlalinde kullanılabilir. Birinci ve üçüncü testlerde 1 serbestlik dereceli $chi2(1)$ X^2 test istatistiği, ikinci testte (1 , 33) serbestlik dereceli F test istatistiği ve son testte 4 serbestlik dereceli $chi2(4)$ X^2 test istatistiği hesaplanmıştır. Tüm test sonuçlarına göre, sabit varyansı (homoskedasite) ifade eden H_0 hipotezi reddedilmektedir. Diğer bir ifadeyle modelde değişen varyans vardır. Bir sonraki test, Wooldridge'in Testi'dir.

Aşağıdaki Tablo 37, Wooldridge'in Testi ile birinci mertebeden otokorelasyonun sınanmasını göstermektedir.

Tablo 37. Panel Veri Modelinde Otokorelasyonun Wooldridge'in Testi ile Sınanması

F-Değeri (1,6)	Olasılık
0.990	0.3581

Tablo 37'de Wooldridge'nin testi için H_0 hipotezi, (1, 6) serbestlik dereceli F istatistiği ve olasılık değeri yer almaktadır. Tablodaki sonuçlara göre, birinci dereceden otokorelasyonun olmadığını ifade eden H_0 hipotezi reddedilmemektedir.

Dolayısıyla modelde birinci mertebeden otokorelasyon yoktur. Son aşamada ise, havuzlanmış en küçük kareler regresyonu tahmini yer almaktadır.

Aşağıdaki Tablo 38, değişen varyans varlığında dirençli havuzlanmış en küçük kareler regresyonu sonuçlarını göstermektedir.

Tablo 38. Havuzlanmış En Küçük Kareler Regresyonu

İges	Katsayı	Standart Hata	T-Değer	P-Değer
lg_ako	.2572332	.1171744	2.20	0.036
lg_oko	-.2864737	.1218991	-2.35	0.026
lg_kmo	-.5220309	.0883076	-5.91	0.000
lg_bo	2.339223	.7930749	2.95	0.006
_cons	.6419211	.3554113	1.81	0.081
F(4, 30) = 25.92				
R²Değeri = 0.7003				
Prob > F = 0.0000				
Root MSE = .05128				

Tablo 38’de katsayılar Tablosundan robust (dirençli) standart hataların kullanıldığı görülmektedir. Tabloda görüldüğü gibi tüm değişkenlerin etkinlik üzerindeki etkisi anlamlıdır. F testi anlamlı R^2 % 70 civarındadır.

Tablo 38’e bakarak etkinlik skorları ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki hakkında şunları söyleyebiliriz:

- Aktif kârlılık oranındaki (ako) % 1’lik bir artış etkinlik skorunda % 0,25’lik bir artış sağlamaktadır. Aktif kârlılık oranındaki % 1’lik bir azalış etkinlik skorunda % 0,25’lik bir azalışa neden olmaktadır. Aktif kârlılık oranı ile etkinlik skoru doğru orantılıdır.
- Özsermaye kârlılık oranındaki (oko) % 1’lik bir artış etkinlik skorunda % 0,28’lik bir azalışa neden olmaktadır. Özsermaye kârlılık oranındaki % 1’lik

bir azalış etkinlik skorunda % 0,28'lik bir artış sağlamaktadır. Özsermaye kârlılık oranı ile etkinlik skoru ters orantılıdır.

- Kredi mevduat oranındaki (kmo) % 1'lik bir artış etkinlik skorunda % 0,52'lik bir azalışa neden olmaktadır. Kredi mevduat oranındaki % 1'lik bir azalış etkinlik skorunda % 0,52'lik bir artış sağlamaktadır. Kredi mevduat oranı ile etkinlik skoru ters orantılıdır.
- Borç oranındaki (bo) % 1'lik bir artış etkinlik skorunda % 2,33'lik bir artış sağlamaktadır. Borç oranındaki %1'lik bir azalış etkinlik skorunda % 2,33'lük bir azalışa neden olmaktadır. Borç oranı ile etkinlik skoru doğru orantılıdır.

Panel veri analizi sonuçlarına göre, araştırmada kullanılan İslam ülkelerindeki katılım bankalarının performansları üzerinde etkili olan dört finansal oranın etkileri ve yorumları aşağıda yer almaktadır:

- Aktif kârlılık oranı (ako), katılım bankalarının performansı üzerinde % 25 pozitif etkiye sahiptir. Bunun anlamı ako'nun yüksek olması bankanın fon toplamakta sıkıntı yaşamayacağı yani etkinliğin artması anlamına gelir. Çünkü ako yüksek ise mevduat yatırmak isteyen müşteriler artacak, fon kullandırmakta sıkıntıya düşülmeyeceğinden etkinliğin yüksek olabileceği söylenebilir. Tam tersi durumda ako'nun düşük olması bankanın fon toplamakta sıkıntı yaşayacağı yani etkinliğin düşmesi anlamına gelir. Çünkü ako düşük ise mevduat yatırmak isteyen müşteriler azalacak, fon kullandırmakta sıkıntıya düşüleceğinden etkinliğin düşük olabileceği söylenebilir.
- Özsermaye kârlılık oranı (oko), katılım bankalarının performansı üzerinde % 28 negatif etkiye sahiptir. Bunun anlamı özsermaye yoluyla sağlanan kaynağın fazla olması oko'yu düşürecek yani etkinliği artıracaktır. Çünkü özsermayenin yüksek olmasıyla, ihtiyaç duyulduğunda fon kullandırmakta sıkıntıya düşülmeyeceğinden etkinliğin yüksek olabileceği söylenebilir. Tam tersi durumda özsermaye yoluyla sağlanan kaynağın az olması oko'nun yüksek olmasını yani etkinliğin azaldığını ifade etmektedir. Çünkü özsermayenin düşük olması halinde ihtiyaç duyulduğunda fon kullandırmakta sıkıntıya düşülebileceğinden etkinliğin düşük olabileceği söylenebilir.

- Kredi mevduat oranı (kmo), katılım bankalarının performansı üzerinde % 52 negatif etkiye sahiptir. Bunun anlamı, mevduat (toplanan fon) fazla kmo düşük yani etkinlik artıyor demektir. Çünkü ihtiyaç duyulduğunda fon toplayıp kullanırmakta sıkıntıya düşülmediğinden etkinliğin yüksek olabileceği söylenebilir. Tam tersi durumda mevduatın (toplanan fon) az olması, kmo'nun yüksek olması ve etkinliğin azalması demektir. Çünkü ihtiyaç duyulduğunda yeterince fon toplanıp kullanırlamadığından etkinliğin düşük olabileceği söylenebilir.
- Borç oranı (bo), katılım bankalarının performansı üzerinde % 2,33 pozitif etkiye sahiptir. Bunun anlamı mevduat (toplanan fonların) ve bankalardan sağlanan fonların fazla olması, bo'nun yüksek olması ve etkinliğin yüksek olması demektir. Çünkü ihtiyaç duyulduğunda bankalardan ve müşterilerden fon sağlanıp kullanılmakta sıkıntıya düşülmediğinden etkinliğin yüksek olabileceği söylenebilir. Tam tersi durumda mevduat (toplanan fonların) ve bankalardan sağlanan fonların az olması, bo'nun düşük olması ve etkinliğin azalması demektir. Çünkü ihtiyaç duyulduğunda bankalardan ve müşterilerden yeterince fon toplanıp kullanırlamadığından etkinliğin düşük olabileceği söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, Malezya, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, İran ve Birleşik Arap Emirlikleri ülkelerindeki katılım bankacılığının sektör olarak tarihsel gelişimlerinin, yasal yapılarının, sermaye yapılarının ve aktif yapılarının incelenmesi, performanslarının karşılaştırılması ve performansları üzerinde etkili olan finansal oranların belirlenmesine yönelik, 2011-2015 dönemi için yıllık bazda, veri zarflama analizi, oran analizi ve panel veri analizi yöntemleri ile yapılan analizlerin sonucunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır;

Tarihsel gelişimlerinin, yasal yapılarının, sermaye yapılarının ve aktif yapılarının incelenmesi sonucunda;

Katılım bankacılığının Türkiye’de 1985, Birleşik Arap Emirlikleri’nde 1975, İran’da 1981, Katar’da 1983, Kuveyt’te 1977, Malezya’da 1983 ve Suudi Arabistan’ın 1975 yıllarında başladıkları görülmektedir.

İran hariç diğer ülkelerde, katılım bankacılığı ile faizli bankacılığın yer aldığı ikili bir bankacılık sisteminin yer aldığı, İran’da ise, yalnızca, katılım bankacılığının faaliyette bulunduğu görülmektedir.

2015 yılında ülkelerdeki katılım bankacılığının yaklaşık öz sermaye değerlerinin, Türkiye’de 3, Birleşik Arap Emirlikleri’nde 16, İran’da 28, Katar’da 10, Kuveyt’te 10, Malezya’da 12 ve Suudi Arabistan’da 22 milyar dolar olduğu ve yine, 2011-2015 dönemi boyunca bütün ülkelerde katılım bankacılığının öz sermaye değerlerinin arttığı anlaşılmaktadır.

Toplam pasif içerisinde düşük öz sermaye oranına İran (%8), Malezya (%8) ve Türkiye’nin (%9) sahip oldukları, yüksek orana ise, Katar (%17), Suudi Arabistan (%16), Birleşik Arab Emirlikleri (%14) ve Kuveyt’in (%13) sahip oldukları görülmektedir.

2015 yılında ülkelerdeki katılım bankacılığının yaklaşık toplam aktif değerlerinin, Türkiye’de 30, Birleşik Arap Emirlikleri’nde 130, İran’da 270, Katar’da 75, Kuveyt’te 75, Malezya’da 120 ve Suudi Arabistan’da 130 milyar dolar olduğu ve yine, 2011-2015 dönemi boyunca İran ve Malezya hariç diğer ülkelerde katılım bankacılığının toplam aktif değerlerinin arttığı anlaşılmaktadır.

Toplam aktif içerisinde düşük likit varlıklar oranına, Malezya (%3) Katar (%4) ve Kuveyt’in (%7) sahip oldukları, yüksek orana ise, Türkiye (%16), Birleşik Arab Emirlikleri (%13), İran (%11) ve Suudi Arabistan’ın (%10) sahip oldukları

görülmektedir. Benzer şekilde, toplam aktif içerisinde düşük diğer getirili aktifler oranına, İran (%10) ve Türkiye (%13), yüksek orana ise, Malezya (%30), Katar (%27), Suudi Arabistan (%22), Kuveyt (%21) ve Birleşik Arab Emirlikleri'nin (%19) sahip oldukları görülmektedir. Yine, toplam aktif içerisinde en yüksek kullanılan fonlar oranına Türkiye (%69) sahipken, diğer ülkeler %62-%65 aralığında birbirlerine yakın bir şekilde bu orana sahip olmaktadır.

Girdi değişkenleri olarak; toplanan fonlar, duran varlıklar, öz kaynaklar ve personel giderleri, çıktı değişkenleri olarak; kullanılan fonlar ve diğer getirili aktifler kullanılarak ülkelerdeki katılım bankacılığının performanslarının karşılaştırılmasına yönelik yapılan Veri Zarflama Analizi sonucunda;

2011 yılında Kuveyt, İran, BAE ve Malezya'nın tam etkin oldukları Katar, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın tam etkin olmadıkları görülmektedir. 2012 yılında, sonuçların değişmediği yani 2011 yılındaki gibi gerçekleştiği anlaşılmaktadır. 2013 yılında İran, Suudi Arabistan, ve Malezya'nın tam etkin oldukları Katar, Kuveyt, Türkiye ve BAE'nin tam etkin olmadıkları, 2014 yılında, İran ve Malezya'nın tam etkin oldukları Katar, Kuveyt, Türkiye, Suudi Arabistan ve BAE'nin tam etkin olmadıkları, son olarak 2015 yılında etkinlik sonuçlarının 2014 yılındaki ile aynı olduğu görülmüştür.

Ülkeleri genel olarak etkinlik açısından, yani toplanan fonlarını, duran varlıklarını, öz kaynaklarını ve personel giderlerini baz alarak en yüksek fon kullandıran ve en yüksek diğer getirili aktiflere sahip olan ülkeler olarak sıralamak gerekir ise, İran ve Malezya'nın en etkin oldukları, Kuveyt ve Birleşik Arab Emirlikleri'nin bunları takip ettiği, daha sonra Suudi Arabistan'ın geldiği ve en son sırada ise Türkiye ve Katar'ın yer aldığı söylenebilir.

Ülkelerdeki katılım bankacılığı sistemlerinin verimlilik analizi sonucunda ise, 2012 yılında Katar, Türkiye, Suudi Arabistan, BAE ve Malezya'nın verimliliklerini arttırdığı, Kuveyt ve İran'ın ise verimliliklerini azalttığı, 2013 yılında Katar, İran ve Suudi Arabistan'ın verimliliklerini arttırdığı, Kuveyt, Türkiye, BAE ve Malezya'nın verimliliklerini azalttığı, 2014 yılında Katar, Kuveyt, Türkiye ve Malezya'nın verimliliklerini arttırdığı, İran, Suudi Arabistan ve BAE'nin verimliliklerini azalttığı, son olarak 2015 yılında Türkiye ve Malezya'nın verimliliklerini arttırdığı, Katar, Kuveyt, İran, Suudi Arabistan ve BAE'nin verimliliklerini azalttığı görülmektedir.

Verimlilik açısından ülkelerin katılım bankacılık sistemlerini sıralamak gerekir ise, Türkiye, Katar ve Malezya'nın en verimli ülkeler olduğu, bunları Suudi

Arabistan'ın takip ettiği ve son sırada ise, Kuveyt, İran ve Birleşik Arab Emirliklerinin yer aldığı söylenebilir.

Ülkelerdeki katılım bankacılığının karlılık, likidite, risk ve ödeme güçlerinin karşılaştırılmasına yönelik yapılan oran analizi sonucunda;

Karlılık açısından, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Aktif Karlılık oranının yaklaşık %1,5 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Aktif Karlılık oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Suudi Arabistan, Katar, Türkiye, Birleşik Arab Emirlikleri, Malezya, İran ve Kuveyt şeklinde olduğu, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Öz Sermaye Karlılık oranının yaklaşık %10 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Öz Sermaye Karlılık oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Suudi Arabistan, Türkiye, Malezya, Katar, İran, Birleşik Arab Emirlikleri ve Kuveyt şeklinde olduğu, ve yine 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Kar-Gider oranının yaklaşık %72 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Kar-Gider oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Katar, Suudi Arabistan, Malezya, Birleşik Arab Emirlikleri, Türkiye, Kuveyt ve İran, şeklinde olduğu görülmektedir.

Karlılık oranları açısından genel olarak değerlendirildiğinde, ülkelerin yüksek karlılığa göre sıralamasının, Suudi Arabistan, Katar, Türkiye, Malezya, Birleşik Arab Emirlikleri, İran ve Kuveyt şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Likidite açısından, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Nakit-Mevduat oranının yaklaşık %13 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Nakit-Mevduat oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Türkiye, İran, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Malezya şeklinde olduğu, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Kredi-Mevduat oranının yaklaşık %85 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Kredi-Mevduat oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Türkiye, Katar, Kuveyt, Malezya, Suudi Arabistan, Birleşik Arab Emirlikleri ve İran şeklinde olduğu, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Nakit-Cari Hesap oranının yaklaşık %60 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Nakit-Cari Hesap oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, İran, Türkiye, Birleşik Arab Emirlikleri, Kuveyt, Katar, Malezya ve Suudi Arabistan şeklinde olduğu, ve yine 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Nakit-Aktif oranının yaklaşık %10 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Nakit-Aktif oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Türkiye, İran, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Malezya şeklinde olduğu görülmektedir.

Likidite oranları açısından genel olarak değerlendirildiğinde, ülkelerin yüksek likiditeye göre sıralamasının, Türkiye, İran, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve Malezya şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Risk ve ödeme gücü oranları açısından, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Borç-Özsermaye oranının yaklaşık %800 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Borç-Özsermaye oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, İran, Malezya, Türkiye, Kuveyt, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Katar şeklinde olduğu, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Borç oranının yaklaşık %88 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Borç oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Malezya, İran, Türkiye, Kuveyt, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Katar şeklinde olduğu, 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Özsermaye Çarpanı oranının yaklaşık %910 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Özsermaye Çarpanı oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, Malezya, İran, Türkiye, Kuveyt, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Katar şeklinde olduğu, ve yine 5 yıllık dönemde 7 ülkenin ortalama Nakit-Aktif oranının yaklaşık %120 olarak gerçekleştiği ve ülkelerin Nakit-Aktif oranına göre büyükten küçüğe doğru sıralamasının, İran, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan, Malezya, Kuveyt, Katar ve Türkiye şeklinde olduğu görülmektedir.

Risk ve ödeme gücü oranları açısından genel olarak değerlendirildiğinde, ülkelerin yüksek risklilik ve düşük ödeme gücü durumlarına göre sıralamasının, Malezya, İran, Türkiye, Kuveyt, Birleşik Arab Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Katar şeklinde olduğu anlaşılmaktadır.

Veri zarflama analizi sonucunda elde edilen etkinlik skorlarının bağımlı değişken, aktif karlılık oranı, öz sermaye karlılık oranı, kredi mevduat oranı ve borç oranının ise bağımsız değişkenler olarak kullanılarak katılım bankacılığı üzerinde etkili olan finansal oranların belirlenmesine yönelik gerçekleştirilen panel veri analizi sonucunda, dört değişkenin de etkinlik skorları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip oldukları görülmüştür.

Aktif karlılık oranı ile etkinlik skorları arasında 0,25 değerinde pozitif bir etki bulunmuştur. Aktif karlılık oranının artmasının, etkinlik skorunun, yani bankanın kullandığı fonlarının ve diğer getirili aktiflerinin artması anlamına geldiği söylenebilir. Bunun da anlamlı bir durum olduğu düşünülebilir.

Öz sermaye karlılık oranı ile etkinlik skorları arasında -0,28 değerinde negatif bir etki bulunmuştur. Öz sermaye karlılık oranının artmasının, etkinlik skorunun, yani

bankanın kullandığı fonlarının ve diğer getirili aktiflerinin azalması anlamına gelmektedir. Öz sermaye karlılığının artması, öz sermayenin azalması sonucunda oluşabileceği için, öz sermayenin azalması sonucunda kullanılan fonlarda ve diğer getirili aktiflerde de bir azalma yaşanabilecek ve ters orantılı bir etki oluşabilecektir.

Kredi-Mevduat oranı ile etkinlik skorları arasında -0,52 değerinde negatif bir etki bulunmuştur. Kredi-mevduat oranının artmasının, etkinlik skorunun, yani bankanın kullandığı fonlarının ve diğer getirili aktiflerinin azalması anlamına gelmektedir. Kredi-mevduat oranının artması, mevduatın azalması ile birlikte öz sermayenin de azalması durumunda, bankanın kullandığı fonlarının ve diğer getirili aktiflerinin azalmasına neden olabilecektir.

Borç-aktif oranı ile etkinlik skorları arasında 2,3 değerinde pozitif bir etki bulunmuştur. Borç-aktif oranının artmasının, etkinlik skorunun, yani bankanın kullandığı fonlarının ve diğer getirili aktiflerinin artması anlamına gelmektedir. Bu oranın artması, borç fonlarının artmasına ve böylece aktifteki kullanılan fonların ve diğer getirili aktiflerin haricindeki kalemlerin azalması yolu ile kullanılan fonların ve diğer getirili aktiflerin artmasına neden olabilecektir.

Yapılan bu çalışma, ülkeler arasında etkileşim sağlayarak uluslararası düzeyde katılım bankacılığı sisteminin gelişmesine katkı sağlayabilecektir. Performans üzerinde etkili olan oranların tespit edilmesiyle katılım bankacılığı sisteminin geleneksel bankacılık sistemiyle daha kolay rekabet edebilmesi adına farklı bakış açısı kazandırabilecektir. Performans üzerinde etkili olan oranların hangi yönde etkili oldukları tespit edilip doğru yorumlanması, iyi bir yatırım stratejisi oluşturabilmek adına büyük önem arz edecektir. Katılım bankacılığı faaliyetinde bulunan ülkelerin topladıkları fonların yeterince kullanılıp kullanılmadığı, yeterince nakit ve benzerlerinin olup olmadığı ve İslami bankaların yeterince özsermaye ile finanse edilip edilmediği hakkında fikir verebilecektir. Yine uluslararası olarak katılım bankacılığı sistemlerinin etkin kullanılıp kullanılmadığı, verimli kullanılıp kullanılmadığı, kârlılık durumunun yeterli olup olmadığı, likidite ve risk durumlarının ne durumda olduğu gibi konuların ülkeler bazında araştırılması önem kazanabilecektir.

Son olarak, gelecekte katılım bankacılığı ile ilgili yapılabilecek panel veri çalışmalarında, ülke sayıları arttırabilir, daha uzun dönemler için analizler yapılabilir ve yine geleneksel bankacılık ve katılım bankacılığı sistemleri analiz edilerek iki sistem arasındaki farklılıklar araştırılabilir. Bu önerilerin katılım bankacılığı

sistemiyle ilgili araştırma yapacak olan kişilere yol göstermesi açısından önem arz edebileceği dşnlmektedir.

KAYNAKÇA

- Abduh, M., Hasan: M., & Pananjung, A. G. (2013). Efficiency And Performance of Islamic Banks in Bangladesh. *Journal of Islamic Banking and Finance*, 30(2), 94-106.
- Abdul Rehman, A. (2012). Customer Satisfaction and Service Quality in Islamic Banking: A Comparative Study in Pakistan, United Arab Emirates And United Kingdom. *Qualitative Research in Financial Markets*, 4(2/3), 165-175.
- Abdul-Majid, M., Saal, D. S., & Battisti, G., (2011). The Impact of Islamic Banking On The Cost Efficiency and Productivity Change of Malaysian Commercial Banks. *Applied Economics*, 43:16, 2033-2054,
- Acaravcı, K., Kandır, Y. S., & Zelka, A. (2015). Kurumsal Yönetimin BIST Şirketlerinin Performanslarına Etkisinin Araştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 171-183.
- Ada, A. A., & Dalkılıç, N. (2014). Efficiency Analysis in Islamic Banks: A Study For Malaysia and Turkey. *Journal of Brsa Banking & Financial Markets*, 8(1).
- Adebayo, R. I., & Hassan, M. K. (2013). Ethical Principles of Islamic Financial Institutions. *Journal of Economic Cooperation & Development*, 34(2), 63.
- Ahmed, H. (2013). Financial Inclusion and Islamic Finance: Organizational Formats, Products, Outreach, and Sustainability. The World Bank. www.worldbank.org.
- Ahmed, Z., Iqbal, M., & Khan, M. F. (Eds.). (1983). *Fiscal Policy and Resource Allocation In Islam*. Institute of Policy Studies.
- Ahmed, H. (2002). Financing Microenterprises: An Analytical Study Of Islamic Microfinance Institutions. *Islamic Economic Studies*, 9(2), 27-64.
- Ahmad, W., (2013). *Islamic And Conventional Banking Productivity: Evidence From Malaysia And Bahrain*. Doctoral Dissertation, La Trobe University.
- Ahmad, M., (2004). The Attitude of Bank Customers and Professional Bankers Towards Islamic and Conventional Banks in Bangladesh. Islamic Research and Training Institute.
- Akel, V., Torun, T., & Aksoy, B. (2017). Türkiye’de Hayat Dışı Sigortacılık Sektöründe Kârlılık, Sermaye Yapısı ve Yoğunlaşma İlişkisine Yönelik Ampirik Bir Uygulama. *International Journal of Finance & Banking Studies*(2147-4486), 5(5), 1-15.
- Akgüç, Ö.,(2012). *Banka Finansal Tabloların Analizi*. (2. Baskı). İstanbul: Arayış Basım Yayıncılık.
- Aktaş, M.,(2008). *Hisse Senedi Seçimi ve Hisse Senedi Seçiminde Etkili Olan Finansal Oranların Belirlenmesine Yönelik İMKB Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Alam, M. N. (2000). Islamic Banking in Bangladesh: A Case Study of IBBL. *International Journal of Islamic Financial Services*, 1(4), 10-29.
- Alharbi, T., A.,(2013). *Development of The Islamic Banking System, Determinants of Profitability, and The Performance of Islamic Banks*. Doctoral Dissertation, La Trobe University
- Alharthi, M.,(2016). *The Determinants Of Efficiency, Profitability And Stability In The Banking Sector: A Comparative Study of Islamic, Conventional and Socially Responsible Banks*. Doctoral Dissertation, Plymouth University.
- Ali., S., S., (2004). Financial Distress and Bank Failure: Relevance for Islamic Banks. *Islamic Research and Training Institute*.
- Alkheil, M., A., (2012). *Ethical Banking and Finance: A Theoretical and Empirical Framework For The Crosscountry and Inter-Bank Analysis of Efficiency, Productivity, and Financial Performance*. Doctoral Dissertation, Hohenheim University.
- Akçan, A.,T., (2012). *Faizsiz Bankacılık Sisteminin Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri: Türkiye'de Karşılaştırmalı Genel Durum Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktepe, İ. E. (2010). *İslâm Hukûku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*. Tkb Kitapları İstanbul: Erkam Matbaası.
- Apak ve Açıkgöz, A. F.(2011). Türkiye’de Katılım Bankacılığının Bankacılık Sektöründeki Yeri ve Finansal İstikrara Katkısı, *Mufıfad Dergisi*, Sayı 1, 70-85
- Arabacı, Nihat; (2007), *Katılım Bankalarının Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Yeri, İşleyişi ve Performans Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Arabi H. (2014). Ignored Aspects of Islamic Banking and Finance. *Management and Business Administration. Central Europe*, 22(2), 98-110.
- Aras, O. N., & Öztürk, M., (2011). Reel Ekonomiye Katkıları Bakımından Katılım Bankalarının Kullandığı Fonların Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2).
- Aris, N. A., Othman, R., Azli, R. M., Sahri, M., Razak, D. A., & Rahman, Z. A. (2013). Islamic Banking Products: Regulations, Issues and Challenges. *Journal of Applied Business Research*, 29(4), 1145.
- Askari, H., (2013). Economic Development in Islam. The World Bank. www.worldbank.org.
- Asif, M., Ather, I., & Isma, Z. (2014). Impact of Islamic Investment Trend On Economic Growth-A Case Study of Pakistan. *Research Journal of Management Sciences Issn*, 2319, 1171.
- Aslan, H., (2012). *Alternatif Bir Yatırım Ve Finansman Aracı Olarak Sukuk: Yapısı, İşleyişi ve Türkiye Piyasası İçin Öneriler*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- Ateş, A., ve Esmer, S.,(2013). VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: 2009 Küresel Finans Krizinin Türk Konteyner Terminallerine Etkisi. II. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Bildiriler Kitabı.
- Avcı, T., & Aktaş, M. (2015). Katılım Bankalarının Kâr payı Ödemeleri İle Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirlerine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(4), 41-51.
- Ayrıçay, Y., Yardımcıoğlu, M., & Demir, B., (2014). Mevduat ve Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Karşılaştırılması. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 1-18.
- Bader, M. K. I., Mohamad, Ariff, M., & Hassan, T. (2008). Cost, Revenue and Profit Efficiency of Islamic Versus Conventional Banks: International Evidence Using Data Envelopment Analysis. *Islamic Economic Studies*, 15 (2), 23-76.
- Banker, R., ve Morey,R.,(1985). Efficiency Analysis For Exogenously Fixed Inputs and Outputs. *Operations Research*, Vol. 34, No. 4 (Jul. - Aug., 1986), pp. 513-521
- Bağcı, H.,(2013). *Ticari Bankalar İle Katılım Bankalarının Kârlılık Performanslarının Topsis Yöntemi İle Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Bakırcı, F., (2006). Sektörel Bazda Bir Etkinlik Ölçümü: VZA İle Bir Analiz. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 199-217.
- Baki, B. Ve Peker İ., (2009). Veri Zarflama Analizi İle Türkiye Havalimanlarında Bir Etkinlik Ölçümü Uygulaması. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 72-88.
- Bashir, A. M. (2003). Determinants Of Profitability in Islamic Banks: Some Evidence From The Middle East. *Islamic Economic Studies*, 11(1), 31-57.
- Battal, A., (2010). *Katılım Bankalarında Kredilendirme, Maliyet ve Fiyatlama: Örnek Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Baykara, H.,V., (2012). *Katılım Bankalarında Etkinlik ve Verimlilik Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- BDDK., (1999). 4389 Sayılı Bankalar Kanunu.
- BDDK., (2005). Bankacılık Kanunu.
- BDDK., 2016 Aylık Bülten, Erişim Tarihi: 4 Nisan 2017
- Bellalah, M., (2013). *Islamic Banking and Finance*. Cambridge Scholars Publishing.

- Benli, Y. K. (2012). Veri Zarflama Analizi (Vza) ve Malmquist Toplam Faktör Verimliliği (Tfv): Konaklama İşletmelerinde Bir Uygulama. *Ege Akademik Bakış*, 12(3), 369.
- Bintawim,(2011). *Performance Analysis of Islamic Banking: Some Evidence From Saudi Arabian Banking Sector*. Master's Thesis, Asia Pacific University.
- Bitar, M., (2014). *Banking Regulation, Stability and Efficiency of Islamic Banks: What Works Best? A Comparison With Conventional Banks*. Doctoral Dissertation Grenoble University.
- BNM., (2010). Shariah Resolutions In İslamic Finance. www.bnm.gov.my
- Burhan, E.,(2012). *Panel Veri Analizi İle Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye İçin Petrol Tüketimi ve Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Arasındaki İlişkinin Araştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Canbaz, M., (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. (1. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.
- CBI, (1960). The Banking and Monetary Act Of Iran.
- CBI, (1972). The Banking and Monetary Act Of Iran.
- CBUAE.(2014). Financial Stability Report 2014.
- CBKW.(2015). Financial Stability Report 2015.
- CBQ. (2015). Corporate Governance Principles For Banks.
- Ceylan, A. & Korkmaz, T. (2013). *İşletmelerde Finansal Yönetim*. (13. Baskı). Bursa: Ekin Kitabevi.
- Çobankaya, F.,T., (2014). *Katılım Bankalarının Türkiye'deki Farkındalık Düzeyinin Tespiti: Batı Akdeniz Bölgesinde Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Dağ., (2011). *Türkiye'deki Katılım ve Mevduat Bankalarının Etkinliklerinin Veri Zarflama Analizi Yöntemiyle Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Daskovska, A., Simar, L., & Van Belleghem: (2010). Forecasting The Malmquist Productivity Index. *Journal Of Productivity Analysis*, 33(2), 97-107.
- Daştan, H., (2012), *Türkiye Şeker Sanayinin Etkinlik ve Verimlilik Analizi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Deliktaş E. & Kök, R. (2003). Endüstri İktisadında Verimlilik Ölçme ve Strateji Geliştirme Teknikleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF Yayını*, İzmir
- Dogan, M. (2015). Comparison of Financial Performance of Participation Banks in Turkey. *Journal of Economics Finance and Accounting*, 2(4).

- Doğan:, (2008). *Katılım Bankaları ve Ekonomiye Etkileri: Türkiye Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Dooty, E. N., & Islam, M. S. (2015). Investment Performance of Islamic Bank: An Empirical Study. *Asian Business Review*, 4(1), 37-40.
- Ece, N. (2011). Dünya’da ve Türk Bankacılık Sektöründe İslam Bankalarını Gelişimi. *Akademik Bakış Dergisi*, 25, 1-17.
- Elbahar, E.,R.,(2016). *Corporate Governance, Risk Management and Bank Performance in The Gcc Banking Sector*. Doctoral Dissertation, Plymouth University.
- El-Galfy, A., & Khiyar, K. A. (2012). Islamic Banking and Economic Growth: A Review. *Journal of Applied Business Research*, 28(5), 943.
- Er, Bünyamin ve Mustafa Uysal; (2012). Türkiye'deki Ticari Bankalar Ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Etkinlik Analizi: 2005-2010 Dönemi Değerlendirmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 3-4.
- Ercan, M., K.,& Ban, Ü.,(2014). *Değere Dayalı İşletme Finansı: Finansal Yönetim*. (8. Baskı). Ankara: Gazi Kitapevi.
- Eskici, M., M., (2007). *Türkiye’de Katılım Bankacılığı Uygulaması ve Katılım Bankalarının Müşteri Özellikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Esmer, Y., & Bağcı, H. (2016). Katılım Bankalarında Performans Analizi: Türkiye Örneği Performance Analysis of Participation Banks: The Case of Turkey. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 17-30.
- Esmer:, & Ateş, A. (2013). *VZA Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Endeksi: 2009 Küresel Finans Krizinin Türk Konteyner Terminallerine Etkisi*. II. Ulusal Lojistik ve Tedarik Zinciri Kongresi Bildiriler Kitabı, Aksaray.
- Eşiyok, Z., (2008). *Katılım Bankalarının Kullandırdıkları Krediler ve Karşılaştıkları Riskler*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Etab, M., M.,(2016). *The Internal And External Contingent Factors That Affect The Determination of Profitability in Islamic Banks in Comparison to Conventional Banks in Egypt*. Doctoral Dissertation, De Montfort University.
- Firdaus, F., and Hosen, M., N.,(2013). *Efficiency of Islamic Banks Using Two Stage Approach of Data Envelopment Analysis*. Bulletin of Monetary, Economics and Banking
- Farahani, Y. G., & Sadr: M. H. (2012). Analysis of Islamic Bank's Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia. *Journal of Economic Cooperation & Development*, 33(4), 1.
- Fazilet Neşriyat, (2015). Resimli Muhtasar İlmihal, İstanbul.

- Gedik, M., (2011). Vergi Rekabeti Etkinlik Değerlendirmesi: OECD Üyesi Ülkeler İçin Veri Zarflama Analizi Uygulaması. *Maliye Dergisi*, Sayı: 160, Ocak Haziran.
- Gompers, P., & Lerner, J. (2001). The Venture Capital Revolution. *The Journal of Economic Perspectives*, 15(2), 145-168.
- Gökalp, F., (2014). Kriz Öncesi ve Kriz Sonrası Dönemler İtibariyle Katılım Bankaları Ve Ticari Bankaların Kârlılığı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (32), 191.
- Göral, F., (2015). *Doğal Gaz Fiyatlarını Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Görüş, M. Ş., & Özgür, Ö. (2016). Türkiye’de İslami Bankaların Kârlılığının Belirleyicileri: Banka İçi Faktör Analizi, *Sakarya İktisat Dergisi*, 5(2), 1-13.
- Gülşen, M., (2010). *Katılım Bankalarının Mali Tablo Analizi ve Performanslarının Değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Gümüş, F. B., & Nalbantoğlu, Ö. (2015). Türk Bankacılık Sektörünün Camels Analizi Yöntemiyle 2002-2013 Yılları Arasında Performans Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(2).
- Güngör, K., (2015). Farklı Yönleri ve Katkılarıyla Katılım Bankacılığı. *Business And Management Studies: An International Journal*, 3(1).
- Güngören, M. (2011). *Katılım Bankalarında Menkul Kıymet İhracının (Seküritizasyon)Yapısal Farklılık Gösteren Finansal Piyasalarda Uyum Modellemesi: Sukuk Örneği*. Doktora Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Gürsoy, C.,T., (2012). *Finansal Yönetim İlkeleri*. (2. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.
- Hanif, M. (2014). Differences And Similarities İn Islamic and Conventional Banking. *International Journal of Business and Social Science*. 2(2)
- Haron., & Ahmad, N. (2000). The Islamic Banking System in Malaysia, [in:] Islamic Finance: The Task Ahead. in *Proceedings of The Fourth Harvard University Forum On Islamic Finance* (155-163).
- Hassan, M.,K., and Lewis, K., M.,(2007). *İslamic banking: an introduction and overview*. Edward Elgar Publishing Limited.
- Hasan, Z. B. (2009). Regulatory Framework of Shari’ah Governance System in Malaysia, Gcc Countries and The Uk.
- Hassan, M. K. (2006). The X-Efficiency in Islamic Banks. *Islamic Economic Studies*, 13(2),49-78.

- Hamedian, B.,(2013). *Financial Performance of Islamic Banks Vs. Conventional Banks:The Case of Malaysia*. Master's Thesis, Eastern Mediterranean University.
- Hidayat: E., & Abduh, M. (2012). Does Financial Crisis Give Impacts On Bahrain Islamic Banking Performance? A Panel Regression Analysis. *International Journal of Economics and Finance*, 4(7), 79.
- ICD.,(2016). Islamic Corporation For The Development of The Private Sector Bulletin I Q2 2016.
- ICIEC.,(2015). Annual Report 1435H (2013-2014). (www.iciec.com.)
- IDB.,(2013). Islamic Development Bank Group in Brief.(www.isdb.org)
- ITFC.,(2016). Annual Report 1435H (2013-2014) (www.itfc-idb.org)
- IFSB., (2013). Islamic Financial Services Industry Stability Report.
- IFSB., (2014). Islamic Financial Services Industry Stability Report.
- IFSB., (2014). Prospects and Challenges in The Development of Islamic Finance For Bangladesh. *Bank Negara Malaysia*.
- Imam, P., & Kpodar, K. (2015). *Is Islamic Banking Good For Growth?*. IMF Working Paper, (No. P124).
- Iqbal, M., & Molyneux, P. (2016). *Thirty Years of Islamic Banking: History, Performance and Prospects*. Springer, Palgrave Macmillan.
- IRTI.,(2016). *Islamic Finance, Financial Inclusion Policy and Financial Inclusion: Evidence From Muslim Countries*. (Muhammed Zulkhibri), (IRTI Working Paper Series)
- Islam, M.,U.,& Kozokov., (2009). *Stability of Islamic and Conventional Banks, An Empirical Comparative Analysis*. Master's Thesis, Lund University.
- Ismail, F., Shabri Abd. Majid, M., & Rahim, R. A., (2013). Efficiency of Islamic and Conventional Banks in Malaysia. *Journal of Financial Reporting and Accounting*, 11(1), 92 107.
- İnci, C., (2014). *Finansal Yönetim Kararlarının Firmanın Kârlılığı ve Piyasa Değeri Üzerindeki Etkileri: Bist'deki Sanayi Şirketleri Üzerine Bir Panel Veri Uygulaması*. Doktora Tezi, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- İskenderoğlu, Ö., Karadeniz, E., & Atioğlu, E., (2012). Türk Bankacılık Sektöründe Büyüme, Büyüklük ve Sermaye Yapısı Kararlarının kârlılığa Etkisinin Analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 291-311.
- Johnes, J., Izzeldin, M., & Pappas, V., (2009). Efficiency in Islamic and Conventional Banks: A Comparison Based On Financial Ratios and Data

Envelopment Analysis. *Economics Working Paper Series, The Economics Department, Lancaster University.*

- Johnes, J., Izzeldin, M., & Pappas, V., (2012). A Comparison of Performance of Islamic And Conventional Banks 2004–2009. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 103, S93 S107.
- Kalav, Ö., (2014). *Kriz Sürecinde İşletmelerin Finansmanında Katılım Bankalarının Rolü ve Mevduat Bankaları İle Mukayesesi: Bir Uygulama.* Doktora Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kalaycı, İ., (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek?. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19), 51-74.
- Kanniainen, V., & Keuschnigg, C. (2003). The Optimal Portfolio of Start-Up Firms In Venture Capital Finance. *Journal of Corporate Finance*, 9(5), 521-534.
- Karaayhan, İ., (2008), *Bankalarda Performans Değerlendirme ve Türkiye’de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları Üzerinde Bir Uygulama.* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karakuş, R., & Küçük, Ş. Y. (2016). Katılım Bankalarında Kârlılığın Belirleyicileri: Türkiye Örneği İçin Bir Panel Veri Analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(2), 119-133.
- Kaya, Ö., (2010). *Katılım Bankacılığının Gelişimi Ve Türk Bankacılık Sistemi İçerisindeki Etkinliğinin Araştırılması.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, R., (2013). *Türk Bankacılık Sisteminde Katılım Bankalarının Tercih Nedenleri Ve Bir Araştırma.* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık Ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Kaygın, Yerdelen, C., (2013). *Hisse Senetleri Fiyatını Etkileyen Faktörlerin Panel Veri Analizi İle İncelenmesi: İmalat Sektörü Üzerine Bir Uygulama,* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kettell, B. (2011). *Case Studies In Islamic Banking And Finance* (Vol. 550). John Wiley & Sons.
- Kettell, B. (2011). *Introduction To Islamic Banking And Finance* (Vol. 1). John Wiley & Sons.
- Khan, M. M & Bhatti, I. (2008). Islamic Banking and Finance: On Its Way To Globalization. *Managerial Finance*, Vol. 34 Iss 10 Pp. 708 - 725
- Khiyar, K. A. (2012). Malaysia: 30 Years of Islamic Banking Experience (1983 2012). *The International Business & Economics Research Journal (Online)*, 11(10), 1133.
- Kholbutayev, F., (2009). *Islamic Banking and Finance.* Master's Thesis, Charles University.

- Khorshid, A. (2004). *Islamic Insurance: A Modern Approach To Islamic Banking*. Routledge.
- Kınalı, F., (2012). *Faizsiz Sistemde Bankacılık Anlayışı ve Kredi İşlemleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kırkık, Ş. Ve Pehlivan, P., (2009). Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankaların Veri Zarflama Analizi Yöntemi İle Etkinliklerinin Ölçümü. *İzmir Smmmo Dayanışma Dergisi*, 105, 24- 36.
- Kula, V., & Baykut, E. (2013). Kurumsal Yönetim Endeksinde Yer Almanın Mevduat Bankalarının Performansına Etkisi: Bist Örneği. *Sosyal Bilimler Dergis* 15(2).
- Landström, H. E., (2007). *Handbook Of Research On Venture Capital*. Edward Elgar Publishing.
- Lone, F. A., & Alshehri:, (2015). Growth And Potential of Islamic Banking in Gcc: The Saudi Arabia Experience. *Journal of Islamic Banking*, 3(1), 35-43.
- Majid- Abdul, M., Saal, D. S., & Battisti, G., (2008). Efficiency in Islamic and Conventional Banking: An International Comparison Aston University.
- Massah: E. & Sayed, A., O., (2015). Banking Sector Performance: Islamic and Conventional Banks in The UAE.
- Mecid, E., D.,(2012). *Veri Zarflama Analizinde Homojen Ağırlıklandırma Üzerine Yeni Bir Yaklaşım*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Mirakhor, A., And Zaidi, I.,(2007). *Profit-and-Loss Sharing Contracts İn Islamic Finance*. Edward Elgar Publishing.
- Mohammad, R., B., (2011). *The Contribution of Islamic Banking To Economic Development (The Case of The Islamic Republic of Iran)*. Doctoral Dissertation, Durham University.
- Mohamad, Hassan, T., & Bader, M. K. I., (2008). Efficiency of Conventional Versus Islamic Banks: International Evidence Using The Stochastic Frontier Approach (Sfa). *Journal of Islamic Economics, Banking and Finance*, 4(2), 107-130.
- Mohd Zamil, N. A., (2007). *Efficiency of Islamic and Conventional Commercial Banks İn Malaysia (2000-2004): A Data Envelopment Analysis (Dea) Study*. Master Thesis, International Islamic University, Malaysia.
- MOIN, M., (2008). Performance of Islamic Banking and Conventional Banking in Pakistan: A Comparative Study. Mater Thesis, University of Skövde, School of Technology and Society
- Mokhtar, H. S. A., Abdullah, N., & Al-Habshi: M. (2006). Efficiency of Islamic Banking in Malaysia: A Stochastic Frontier Approach. *Journal of Economic Cooperation*, 27(2), 37-70.

- Mokhtar, H. A., Abdullah, N., & Alhabshi: M. (2008). Efficiency and Competition Of Islamic Banking In Malaysia. *Humanomics*, 24(1), 28-48.
- Mücahitoglu, N., (2015). *Türkiye’de Katılım Bankalarının Finansal Kiralamadaki Yeri, Diğer Finansal Kiralama Şirketleriyle Karşılaştırılması ve Sektörde Sukuk Uygulaması Beklentileri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Okka, O., (2011). *İşletme Finansmanı*. (5. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Omari, O., O., (2011). *Measuring Islamic Banks' Efficiency Using Data Envelopment Analysis (Dea) and Financial Ratio Analysis (Fra): The Case of Jordanian Islamic Banks During The Period 2005-2009*. Master's Thesis, Yarmouk University.
- Oruç, K. O., (2016). Bulanık Ortamda Malmquist Verimlilik Endeksi ve Üniversite Hastanelerinde Bir Uygulama. *International Journal of Management Economics & Business*, 12(28)
- Oseni, U. (2013). Towards Restructuring The Legal Framework For Payment System in International Islamic Trade Finance. *Journal of International Trade Law And Policy*, 12(2), 108-129.
- Öksüzkaya, M.,(2017). *Bulanık Veri Zarflama Yöntemi İle Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Analizi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özer, A.,(2012). *İstanbul Menkul Kıymetler Borsası’nda Hisse Senedi Getirilerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Panel Veri Analizi*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Özgür, Ersan; (2007). *Katılım Bankalarının Finansal Etkinliği ve Mevduat Bankaları İle Rekabet Edebilirliği*. Doktora Tezi, Afyon Karahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkara, Y.,(2015). *Türk İmalat Sanayinin Bölgesel Düzeyde Etkinlik, Verimlilik ve Enerji Verimliliğinin Analizi (2003-2012)*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Özkan, H., (2012). *Katılım Bankacılığının Klasik Bankalarla Karşılaştırılması Ve Muhasebe Uygulamaları*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Özkara, B., (2010), *Katılım Bankalarının Fon Toplama İle Fon Kullandırım İşlemleri ve Katılım Bankalarının Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Özulucan, A., & Deran, A. (2009). Katılım Bankacılığı İle Geleneksel Bankaların Bankacılık Hizmetleri ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Karşılaştırılması. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (11).

- Parlakkaya, R., & Çürük: A., (2011). Finansal Rasyoların Katılım Bankaları ve Geleneksel Bankalar Arasında Bir Tasnif Aracı Olarak Kullanımı: Türkiye Örneği. *Ege Akademik Bakış*, 11(3), 397-405.
- Parveen, T., Zadeh, E. L., & Muzakkirsyed, A., (2015). Evolution of Islamic Banking in Iran: Prospects and Problems. *Iosr Journal of Business and Management*, 17(9). Pp 61-66
- Plagge, A. (2007). *Public Policy For Venture Capital: A Comparison of The United States And Germany*. Springer Science & Business Media.
- Perves, M. M.(2015). Legal and Regulatory Framework İn Islamic Banking System: Bangladesh Perspective. *European Journal of Business and Management*. Vol.7, No.21
- Piccinelli, G., M., (2010) *The Provision and Management of Savings: The Client Partner Model*. Edward Elgar Publishing.
- Polat, Alper; (2011), *Katılım Bankalarının Kârını Etkileyen Faktörlerin Karşılaştırmalı Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Rıfkı, İ.,(2010). *The Management of Liquidity Risk in Islamic Banks: The Case of Indonesia*. Doctoral Dissertation, Durham University.
- Qureshi, M. A., & Shaikh, M. (2012). Efficiency of Islamic and Conventional Banks in Pakistan: A Non-Parametric Approach. *International Journal of Business and Management*, 7(7), 40.
- Saleem: (2007). Role of Islamic Banks in Economic Development. Munich Personal Repec Archive.
- Sarker, A. A. (1998). Islamic Banking in Bangladesh: Growth, Structure and Performance. *Center For Middle Eastern Studies, Harvard University*, 271-290
- Samat, D. Z. (2013). Islamic Banking: The Lessons and Challenges Strictly Private & Confidential The Lessons and Challenges in Malaysia & Beyond. *Financial Sector Talent Enrichment Programme*.
- Sarı, Z., (2015). *Veri Zarflama Analizi ve Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Sarwer, M. S., Ramzan, M., & Ahmad, W. (2013). Does İslamic Banking System Contributes To Economy Development. *Global Journal of Management and Business Research*.
- Schéele, M. V. (2002). Islamic Banking Law Concept, Practice & Effects. *Faculty of Law University of Lund*.
- Shahzad, F., Zia, A., Fareed, Z., & Zulfiqar, B. (2014). Growth of Islamic Banking in Middle East and South Asian Countries. *Journal of İslamic Business and Management* 3(2)

- Siddique, M. A., & Rahim, M. (2013). Efficiency Analysis Of Full-Fledge Islamic Banks And Standalone Islamic Branches Of Conventional Banks In Pakistan: A Comparative Study For The Period Of 2007-2012.
- Singh, j., P.,(2009). Kuwait Banking Industry. Capital Standards and indepented Rating Agency.
- Sırım, V., (2013). Türkiye’de Faizsiz Bankacılık Sektörünün Son 10 Yılı ve Beklentiler. *Hak İş Uluslararası Emek Ve Toplum Dergisi*, 2(3).
- Sillah, B. M., & Harrathi, N., (2015). Bank Efficiency Analysis: Islamic Banks Versus Conventional Banks In The Gulf Cooperation Council Countries 2006 2012. *International Journal Of Financial Research*, 6(4), 143.
- Sufian, F., Kamarudin, F., & Noor, N. H. H. M., (2012). Determinants Of Revenue Efficiency In The Malaysian Islamic Banking Sector. *Journal Of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 25(2), 195-224.
- Sufian, F. (2007). The Efficiency Of Islamic Banking İndustry: A Non-Parametric Analysis With Non-Discretionary Input Variable. *Islamic Economic Studies*, 14(1-2), 53-78.
- Şahin, E.,(2007). *Türkiye’de Düünden Bugüne Katılım Bankaları*. Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şen:, (2011). *Türk Bankacılık Sistemi İçerisinde Katılım Bankacılığı’nın Yapısal Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şit, A., (2012). *Katılım Bankalarının Gelişmesinde İşletmelerin Rolü: Adana, Batman, Gaziantep, Hatay, Mardin, Mersin, Osmaniye ve Şanlıurfa Bölgelerinde Bir Uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Tabash, M. I., & Dhankar, R. S. (2014). Islamic Banking and Economic Growth: An Empirical Evidence From Qatar. *Journal Of Applied Economics And Business*, 2(1), 51-67.
- Tahir: (2013). Fiscal And Monetary Policies İn Islamic Economics: Contours Of An İstitutional Framework. *Islamic Economic Studies*, 21(2), 1-23.
- Taş, N., (2012). *Ekonomik Değişkenlerin Panel Veri Analizi İle Çözümlemesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tatoğlu, Yerdelen, F.,(2016). *Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*. (3. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.
- Tiby, A. M. E. (2011). Islamic Banking: How To Manage Risk and İmprove Profitability. *John Wiley & Sons*, Vol. 640
- TBB, (2014). *5411 Sayılı Bankacılık Kanunu*. (8. Baskı). Karist Baskı Çözümleri.
- Tekin, İ., (2013). *Türkiye’deki Kamu Bankaları ve Özel Bankaların Performansını Etkileyen Faktörler: Panel Veri Analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

- Türkiye Katılım Bankalar Birliği.,(2014). Katılım Bankaları 2014.
- Türkiye Katılım Bankalar Birliği.,(2015). Katılım Bankaları 2015.
- Türkiye Finans Katılım Bankası.,(2016). Faaliyet Raporu 2016.
- Tlemsani, I. (2015). Qatar As An Emerging Islamic Finance Hub. *Journal Of Modern Accounting and Auditing*, 11(11), 596-605.
- Toraman, C., Ata, H. A., & Buğan, M. F. (2015). Mevduat ve Katılım Bankalarının Karşılaştırmalı Performans Analizi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 16(2), 301-310.
- Tuhan, A., (2014). *Katılım Bankacılığı ve Türkiye Uygulamaları*.Yüksek Lisans Tezi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkmenoğlu, R. E. (2007). *Katılım Bankacılığı Ve Türkiye'deki Finansal Yapı*. Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Warde, I. (2000). *Islamic Finance In The Global Economy*. Edinburgh University Press.
- Wilson, R. (2011). The Determinants Of Islamic Financial Development and The Constraints On Its Growth. *Islamic Financial Services Board*.
- Ulusoy, T N., (2012). *Bankacılık Giriş ve İlkeleri*. (1. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.
- Ustaoğlu, D., (2014). *Türkiye'de Katılım Bankacılığı Sektördeki Yeri Ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Yahşi, F. (2014). *Katılım Bankalarında Risk Odaklı İç Denetim ve Bir Model Önerisi*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Yayar, R., & Baykara, H. V. (2012). Topsis Yöntemi İle Katılım Bankalarının Etkinliği ve Verimliliği Üzerine Bir Uygulama. *Business and Economics Research Journal*, 3(4), 21.
- Yazdan. F., G., & Sadr: M. H. (2012). Analysis Of Islamic Bank's Financing and Economic Growth: Case Study Iran and Indonesia. *Journal Of Economic Cooperation & Development*, 33(4), 1.
- Yeşilyaprak, M., (2011). *Katılım Bankalarında Kredi Derecelendirmesi ve Etkin Sübjektif Kraterlerin Anket Yöntemi İle Ölçümü*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü, İstanbul.
- Yousfi, I.,A.,M.,(2011). Investigation Of Jordanian Islamic And Conventional Banks' Stability and Profitability Determinants: Evidence From The Recent Financial Crisis. *Mu'Tah University Deanship Of Graduate Studies*.
- Yudistira, D. (2004). Efficiency İn Islamic Banking: An Empirical Analysis Of 18 Banks. *Islamic Economic Studies*, Vol. 12, No. 1,

Yücel İşbilen, L., (2010). *Portföy Etkinliğinin Veri Zarflama Analizi İle Ölçülmesi ve Portföy Etkinleştirilmesine Yönelik Bir Uygulama*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Zeb, A.,(2015). Comparative Analysis Of Performance Of Islamic Vis A Vis Conventional Banking Of Pakistan During Global Financial Crisis 2007 2010. *Journal Of Islamic Banking And Finance. Vol. 32 /No.1*

Zeitun, R. (2012). Determinants Of Islamic and Conventional Banks Performance İn Gcc Countries Using Panel Data Analysis. *Global Economy and Finance Journal*, 5(1), 53 72.

İnternet Kaynakları

<http://www.islamic-banking.com/about.aspx>

<http://www.cbi.ir>

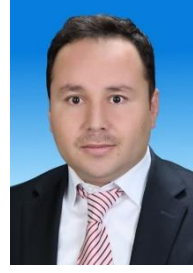
<http://www.tkbb.org.tr/banka-ve-sektor-bilgileri-veri-seti>

<http://www.tkbb.org.tr/banka-ve-sektor-bilgileri-kar-paylari>

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/6121b7aa-7946-4353-b0f29cbab7e289b2/Turk+Lirasi.html?MOD=AJPERES>

http://www.bnm.gov.my/index.php?ch=en_publication&pg=en_msb&ac=237&lang=en

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Tunahan AVCI
Doğum Yeri ve Tarihi : MUĞLA – 27.05.1984
Medeni Hali : Evli
İletişim Bilgileri : tnavci@erciyes.edu.tr
0534 269 05 64 (GSM)

EĞİTİM DURUMU

2004-2008 Karadeniz Teknik Üniversitesi / İ.İ.B.F. / İŞLETME
2008-2011 Çukurova Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı
2013- 2017 Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme
Anabilim Dalı Muhasebe Finansman Bilim Dalı Doktora
Programı

İŞ DENEYİMİ

2012 -..... Erciyes Üniversitesi / Havacılık Ve Uzay Bilimleri
Fakültesi / Havacılık Yönetimi Bölümü- Öğretim
Görevlisi

YABANCI DİL

İngilizce : Yökdil 65

YAYINLARI

Makalele

1. Avcı T., Aktaş M., "Türkiye'de katılım bankacılığı ile faize dayalı bankacılığın etkinlik açısından karşılaştırılması", FİNANS POLİTİK & EKONOMİK YORUMLAR DERGİSİ, ss.85-98, 2013
2. Avcı T., Aktaş M., "Katılım Bankalarının Kâr payı Ödemeleri İle Mevduat Bankalarının Faiz Ödemelerinin Birbirine Yakın Olmasının Nedenlerinin Araştırılması", Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , cilt.8, ss.41-51, 2015
3. Avcı T., "Türkiye’de Faaliyet Gösteren Havalimanlarının Performanslarının Değerlendirilmesi", ULUSLARARASI ALANYA İŞLETME FAKÜLTESİ DERGİSİ, cilt.7, ss.99-109, 2015
4. Çelik H. , Avcı T., "Türkiye’deki Üniversitelerin Bilimsel Araştırma Projesi Performansları: Verimlilikleri ve Yeni Bir Yaklaşım Olan pp-faktör Aracılığıyla Etkinlikleri", The Journal of Academic Social Science, vol.4, pp.301-315, 2016